

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

19100/D/2010/0005330870

**VYBRANÉ ASPEKTY ROZVOJOVEJ POMOCI
V KONTEXTE BILATERÁLNEJ
A MULTILATERÁLNEJ FORMY**

2010

Ing. Michal Ščepán

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**VYBRANÉ ASPEKTY ROZVOJOVEJ POMOCI
V KONTEXTE BILATERÁLNEJ
A MULTILATERÁLNEJ FORMY**

Dizertačná práca

Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Študijný odbor: 3.3.17 Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie

Školiteľ: Ing. Ladislav Lysák, DrSc.

Bratislava 2010

Ing. Michal Ščepán

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Ing. Michal Ščepán
Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy
Študijný odbor: 3.3.17 Medzinárodné ekonomické vzťahy
Typ záverečnej práce: Doktorandská dizertačná práca
Jazyk záverečnej práce: Slovenský
Názov: Vybrané aspekty rozvojovej pomoci v kontexte bilaterálnej a multilaterálnej formy
Cieľ: Hlavným cieľom doktorandskej dizertačnej práce je poukázať na komplexnosť súčasného systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce v kontexte rozdelenia foriem podľa zainteresovaných subjektov na bilaterálnu a multilaterálnu spoluprácu a zhodnotiť predpoklady ich efektivity v kontexte zahranično-politických súvislostí.
Anotácia: Dizertačná práca bude zameraná na rozbor determinantov efektivity rozvojovej pomoci v kontexte rozdelenia na bilaterálnu a multilaterálnu formu spolupráce.

Odporúčaná literatúra:

LYSÁK, Ladislav: *Medzinárodné organizácie*. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2001. 252 s.
ISBN 80-225-1506-X

RUSNÁK, Urban – SZÉP, Attila – BRZICA, Daneš: *Rozvojová pomoc a spolupráca*.
Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. 151 s.
ISBN 80-89106-01-3

DEGNBOL-MARTINUSSEN, John – ENGBERG-PEDERSEN, Poul: *Aid: Understanding International Development Cooperation*. 1. vyd. Londýn: Zed Books, 2003. 350 s.
ISBN 1-84277-039-X

Vedúci: Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
Katedra: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie
Vedúci katedry: prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
Dátum zadania:
Dátum schválenia: schválil

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že som dizertačnú prácu vypracoval samostatne a že som uviedol všetku použitú literatúru.

V Bratislave, dňa 30.05.2010

.....

Michal Ščepán

POĎAKOVANIE

Úprimne ďakujem môjmu vedúcemu dizertačnej práce, Ing. Ladislavovi Lysákovi, DrSc., za jeho pripomienky a usmernenia pri písaní tejto práce, ako aj za cenné rady a ochotu pomôcť, ktoré výrazne napomohli k vypracovaniu tejto dizertačnej práce. Moja vďaka patrí aj mojej manželke a rodine za podporu a trpezlivosť počas celého doktorandského štúdia.

ABSTRAKT

ŠČEPÁN, Michal: *Vybrané aspekty rozvojovej pomoci v kontexte bilaterálnej a multilaterálnej formy* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie – Vedúci záverečnej práce: Ing. Ladislav LYSÁK, DrSc.– Bratislava: FMV EU, 2010, 168 s.

Cieľom doktorandskej dizertačnej práce bolo poukázať na komplexnosť súčasného systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce v kontexte rozdelenia foriem podľa zainteresovaných subjektov na bilaterálnu a multilaterálnu spoluprácu a zhodnotiť predpoklady ich efektivity v kontexte zahranično-politických súvislostí. Práca je rozdelená do troch kapitol. Prvá kapitola je venovaná teoretickým východiskám rozvojovej pomoci a spolupráce. Vymedzuje základnú terminológiu a konkretizuje pojem rozvojový štát. Zaoberá sa tiež motívmi pre poskytovanie rozvojovej pomoci a rozvojovými teóriami. V druhej kapitole je načrtnutý chronologický vývoj problematiky rozvojovej pomoci a spolupráce v snahe ponúknuť pohľad na meniace sa koncepčné východiská, ktoré sprevádzali rozvojovú pomoc ako nástroj na podporu rozvoja recipientských štátov a zároveň ako nástroj zahraničnej politiky. Ponúka tiež prehľad vývoja objemov rozvojovej pomoci a organizačnú podobu rozvojovej pomoci v rámci štátneho aparátu. Záverečná kapitola sa zaoberá problematikou efektivity rozvojovej pomoci a koncepčnými súvislosťami bilaterálnej a multilaterálnej rozvojovej pomoci v kontexte zahraničnej politiky. Načrtáva súčasný stav empirického skúmania efektivity rozvojovej pomoci a identifikuje najvýznamnejšie obmedzenia efektivity. Definuje rozvojovú pomoc ako nástroj zahraničnej politiky štátu načrtáva teoretické súvislosti multilaterálnej pomoci. Výsledkom riešenia danej rozvojovej problematiky je zhodnotenie multilaterálnej formy rozvojovej pomoci a spolupráce ako implicitne efektívnejšej s vyššími predpokladmi pre napomáhanie sociálno-ekonomického rozvoja rozvojových štátov.

Kľúčové slová: rozvojová pomoc a spolupráca, rozvojové štáty, efektivita rozvojovej pomoci, fragmentácia, multilaterálna spolupráca

ABSTRACT

ŠČEPÁN, Michal: *Selected aspects of development aid in the context of bilateral and multilateral form* – University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy – Thesis advisor: Ing. Ladislav LYSÁK, DrSc. – Bratislava, FMV EU, 2010, 168 p.

The aim of the thesis was to point out the complexity of the current international development cooperation system in the context of the division of forms between the bilateral and multilateral cooperation and to assess the preconditions of their effectiveness in the context of foreign policy aspects. The thesis is divided into three chapters. The first chapter is devoted to theoretical basis of development aid and cooperation. It outlines the basic terminology and concretizes the term developing country. It also examines the motives for development aid provision and different development theories. The second chapter outlines the chronological evolution of the development aid and cooperation issue with the aim to illustrate the changing conceptual background of development aid as a tool for promoting development in recipient states and as a tool for foreign policy targets. The chapter also analyzes the recent trends of development aid volumes and the organisational aspect of development aid within state structures. The final chapter is concerned about the problem of effectiveness of development aid and conceptual issues of bilateral and multilateral development aid in the context of foreign policy. It outlines the current state of empirical research of development aid effectiveness and identifies the main restrictions. It further defines development aid as a foreign policy tool and analyzes theoretical implications of multilateral development aid. The outcome of research is an assessment of multilateral development cooperation as the implicitly more effective form with higher preconditions for support of social and economic development of developing states.

Keywords: development aid and cooperation, developing countries, development aid effectiveness, fragmentation, multilateral cooperation

CIELE PRÁCE

Hlavným cieľom doktorandskej dizertačnej práce je poukázať na komplexnosť súčasného systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce v kontexte rozdelenia foriem podľa zainteresovaných subjektov na bilaterálnu a multilaterálnu spoluprácu. Analýzou vnútorných ako i vonkajších súvislostí tejto komplexnosti chceme poukázať na priame a nepriame dôvody straty efektivity rozvojovej spolupráce. Naším východiskovým zámerom je teoreticky pozorovať limity efektivity rozvojovej pomoci prameniace práve zo systému vzťahov, foriem, podmienok a zahranično-politických súvislostí bilaterálnej a multilaterálnej rozvojovej pomoci.

Parciálnymi cieľmi sú v kontexte snahy o rozšírenie vedeckých poznatkov v oblasti rozvojovej pomoci a spolupráce prispieť k precizovaniu terminológie rozvojovej problematiky, prispieť k objasneniu teoretického rámca rozvojovej pomoci z pohľadu jednotlivých aktérov, prispieť k analýze vývoja rozvojovej spolupráce, prispieť k analýze problematiky a faktorov efektivity rozvojovej spolupráce, prispieť k analýze rozvojovej pomoci ako zahranično-politického nástroja a prispieť k diskusii o širších súvislostiach pri výbere foriem rozvojovej spolupráce z hľadiska partnerských subjektov.

V záujme splnenia hlavného cieľa a čiastkových cieľov vychádzame z nasledovných východiskových hypotéz, na základe ktorých sa snažíme o detailné priblíženie súčasnej architektúry systému rozvojovej spolupráce a ktorých overovanie má významné implikácie pre uplatnenie rozvojovej pomoci ako nástroja na podporu sociálno-ekonomického rozvoja rozvojových štátov.

- H1: Komplexnosť a fragmentovanosť systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce je jednou z hlavných príčin strát efektivity rozvojovej pomoci;**
- H2: Pozícia rozvojovej pomoci v zahraničnej politike rozvinutých štátov sa posilňuje namiesto jej osamostatňovania;**
- H3: Multilaterálna rozvojová pomoc má vyššie predpoklady pre efektivitu**

Potenciálnou aplikačnou dimenziou doktorandskej dizertačnej práce je rozšírenie súčasnej diskusie o podobe a formách slovenskej rozvojovej pomoci, ktorá sa stala aktuálnou po vstupe Slovenskej republiky do OECD a Európskej únie a po zaradení sa medzi donorov rozvojovej pomoci. Jej úlohou môže byť vyzdvihnutie multilaterálnej spolupráce v kontexte jej efektívneho uplatnenia.

METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA

V doktorandskej dizertačnej práci skúmame problematiku rozvojovej pomoci a spolupráce vo vzťahu k podmienkam, východiskám, dôsledkom a implikáciám rozdelenia jej foriem na bilaterálnu a multilaterálnu formu. Konkrétnym objektom skúmania je systém vzťahov architektúry rozvojovej pomoci a spolupráce vzhľadom na hlavný cieľ a zameranie práce a z neho vyplývajúce skutočnosti v kontexte efektivity rozvojovej pomoci a zahraničnej politiky.

V procese overovania hypotéz uplatňujeme predovšetkým logické metódy skúmania ako analýza predmetných aspektov rozvojovej pomoci a syntéza ich súvislostí do záverov práce. Uplatňujeme aj historickú metódu skúmania, ktorá má ilustrovať vývoj problematiky rozvojovej pomoci v kontexte zámerov práce. Na viacerých miestach zároveň používame metódu abstrakcie, nakoľko vzhľadom na charakter predmetnej problematiky rozvoja a zameranie práce na okruh systémovej komplexnosti rozvojovej spolupráce chceme poukázať na kľúčové aspekty v procese overovania hypotéz. Empirické metódy skúmania v dizertačnej práci uplatňujeme menej často. Osobitne v časti pojednávajúcej o efektivite rozvojovej pomoci sme sa rozhodli neaplikovať vlastný empirický výskum, nakoľko obsahom práve tejto časti je aj diskusia o problematickom vymedzení rámca pre empirické skúmanie, ktorá nie je uspokojivo zavŕšená. Efektivitu rozvojovej pomoci teda neanalyzujeme priamo analýzou údajov, ale sprostredkované cez už existujúci výskum.

Zdroje informácií a údajov v doktorandskej dizertačnej práci vychádzajú predovšetkým z domácej a zahraničnej odbornej literatúry na tému rozvojovej pomoci a spolupráce. Vzhľadom na charakter niektorých tém je často využívaný aj internet, hlavne ako zdroj zahraničných výskumných štúdií a štatistických údajov.

OBSAH

Úvod	1
1. Teoretické východiská problematiky rozvojovej spolupráce	4
1.1 Koncept a typológia rozvojovej pomoci a spolupráce	4
1.2 Koncept a typológia rozvojových štátov	10
1.3 Motívy poskytovania medzinárodnej rozvojovej pomoci	16
1.3.1 Motívy na základe vlastného záujmu donora.....	18
1.3.2 Motívy na základe záujmu recipienta	20
1.3.3 Motívy na základe obojstranného všeobecného záujmu.....	22
1.3.4 Motívy delegácie právomocí v kontexte multilaterálnej rozvojovej spolupráce ..	23
1.4 Vybrané teórie rozvojovej ekonómie	28
1.4.1 Teória rastu	29
1.4.2 Modernizačná teória.....	31
1.4.3 Teória závislosti	33
1.4.4 Teória neoliberalizmu	35
1.4.5 Alternatívne teórie	36
1.4.6 Aktuálne pohľady na rozvojovú pomoc a spoluprácu	39
2. Historický vývoj a praktické východiská rozvojovej pomoci a spolupráce	43
2.1 50. roky: Povojnová rekonštrukcia	46
2.2 60. roky: Dekáda optimizmu a pragmatizmu rozvojovej spolupráce.....	48
2.3 70. roky: Riešenie problému chudoby	51
2.4 80. roky: Programy štrukturálnych úprav	53
2.5 90. roky: Únava z rozvojovej spolupráce.....	55
2.6 Nové milénium: Miléniové rozvojové ciele a efektivita pomoci	58
2.7 Vývoj objemov rozvojovej spolupráce a situácie rozvojového sveta	61
2.8 Organizačné východiská bilaterálnej rozvojovej pomoci	68
2.9 Organizačné východiská multilaterálnej rozvojovej pomoci	74
3. Efektivita rozvojovej pomoci a jej zahranično-politické súvislosti.....	77
3.1 Empirické východiská problematiky efektivity pomoci	79
3.2 Vybrané faktory determinujúce efektivitu rozvojovej pomoci	90
3.2.1 Faktor geopolitickej motivácie pre poskytovanie rozvojovej pomoci.....	91
3.2.2 Faktor fragmentácie rozvojovej pomoci	96
3.2.3 Faktor viazanosti rozvojovej pomoci.....	102

3.2.4 Vývoj riešenia načrtnutých problémov efektivity rozvojovej pomoci	106
3.3 Hodnotenie efektivity rozvojovej pomoci a porovnania donorov.....	111
3.3.1 Porovnanie efektivity bilaterálnych donorov	116
3.3.2 Porovnanie efektivity multilaterálnych donorov	121
3.4 Rozvojová pomoc ako nástroj zahraničnej politiky štátu	126
3.4.1 Vplyv vývoja medzinárodných vzťahov na nástroje zahraničnej politiky	127
3.4.2 Nástroje zahraničnej politiky štátu a význam zahraničnej (rozvojovej) pomoci	129
3.4.3 Využitie rozvojovej pomoci v zahraničnej politike vybraných donorov.....	134
3.5 Teoretické súvislosti multilaterálnej rozvojovej pomoci	144
Záver	150
Zoznam použitej literatúry	155
Prílohy	169

Úvod

Problematika rozvoja a rozvojových štátov je stále aktuálnou výzvou aj na začiatku 21. storočia. Pretrvávajúce hospodárske disproporcie v rámci svetovej komunity sa prejavujú v rôznych rovinách spoločenského života a ich charakter determinuje viacdimenzionálny rozmer rozvoja a chudoby v ich širšom zmysle. Zaostávanie v rozvoji v prípade rozvojových štátov stojí v kontexte nerovnomerného rozdelenia bohatstva vo svete v ostrom kontraste k hospodárskemu a spoločenskému vývoju rozvinutých štátov.

Novodobé formy zahraničnej pomoci sú výrazom medzinárodnej solidarity a externej pomoci už viac ako 60 rokov. Ich charakter sa počas vývoja tejto problematiky menil z vecného ako aj obsahového hľadiska. Relatívne vysoká rozmanitosť jej podôb je tiež predmetom sústavného vývoja a postupnej preorientácie zamerania z pomoci štátu na pomoc súkromnému sektoru. Azda najvýraznejším fenoménom však bol výrazný nárast počtu subjektov zainteresovaných na poskytovaní, prerozdeľovaní a realizácii rozvojovej pomoci a to na úrovni štátnych agentúr, medzinárodných organizácií, ako aj subjektov tretieho sektora.

Výrazným rysom tejto problematiky však ostáva koncepčný problém účinnosti a efektivity rozvojovej pomoci ako takej. Medzinárodné porovnania a analýzy na makro úrovni totiž neposkytujú uspokojivé odpovede na tento problém. Komparatívne a analytické štúdie na mikro úrovni majú potenciál na rozriešenie tohto problému, neexistuje však ich syntéza schopná obsiahnuť širší záber faktorov a determinantov.

Problematika rozvojovej pomoci preto ostáva do budúcnosti dôležitou témou z pohľadu medzinárodných vzťahov a medzinárodnej spolupráce, ako aj z pohľadu národných ekonomík. Vzhľadom na celosvetový trend nárastu objemov zahraničnej pomoci sa diskusie na túto tému budú orientovať v stále vyššej miere na efektivitu takto vynakladaných prostriedkov.

Dve hlavné formy poskytovania rozvojovej pomoci z pohľadu donorských subjektov výraznou mierou determinujú jej charakter, zameranie, obsahové ako i časové hľadisko, teritoriálnu a partnerskú stránku problému. V prípade bilaterálnej formy poskytovania rozvojovej pomoci sa jedná o prevládajúcu formu z pohľadu objemov pomoci. Multilaterálna forma však získava kontinuálne na relatívnej váhe v zložení celosvetovo prerozdelených prostriedkov rozvojovej pomoci.

Obe formy poskytovania rozvojovej pomoci vychádzajú z istého súboru motívov a cieľov vlastných pre daný donorský subjekt. Tieto motívy môžu byť predmetom obmeny

aj v rámci danej referenčnej formy. Platí však, že ako u bilaterálnej, tak aj v prípade multilaterálnej formy, nie je tento súbor motívov jednoznačne dešifrovateľný bez hlbšej analýzy predmetných ale i širších súvislostí.

Výrazná zmena v rámci vývoja problematiky rozvojovej pomoci po kvantitatívnej stránke, kedy dochádza k nárastu počtu subjektov zapojených do aktivít rozvojovej pomoci, ako aj po kvalitatívnej stránke, kedy dochádza k rozširovaniu okruhu pôsobnosti na nové oblasti a vertikálne prehĺbovanie partnerských vzťahov, posúva otázku napomáhania medzinárodného rozvoja do novej polohy. Značný nárast zložitosti vzťahov a ich usporiadania so sebou nesie implikácie, ktoré zásadným spôsobom môžu ovplyvniť koncový moment problematiky v rovine výsledkov a efektivity rozvojovej pomoci. V dizertačnej práci preto budeme pozorovať, akým spôsobom sa zložitosť systému rozvojovej pomoci prejavuje na podmienkach, možnostiach a efektoch rozvojovej pomoci.

V doktorandskej dizertačnej práci ďalej vychádzame z predpokladu, že rozvojová pomoc predstavuje konkrétny zahranično-politický nástroj jednotlivých rozvinutých štátov, podliehajúci zahranično-politickej koncepcii v danom momente. V tomto kontexte je dôležité overiť, či dôraz kladený na odvodené ciele poskytovania rozvojovej pomoci môže byť v dominantnom postavení voči primárnemu cieľu podpory hospodárskeho rozvoja. V závislosti od definovania štátneho záujmu a konkrétného zahranično-politického cieľa prirodzene môže dochádzať ku komplementarite oboch cieľov, zahranično-politické implikácie koncepcie, politik a širších medzinárodných súvislostí bilaterálnej formy však môžu predstavovať implicitné obmedzenia efektivity pomoci.

V prvej kapitole najskôr precizujeme terminológiu problematiky rozvojovej spolupráce a venujeme sa konceptu rozvojového štátu, ktorý je ťažiskovým momentom celej problematiky. Vzhľadom na vysokú heterogenitu sociálnych a ekonomických parametrov skupiny týchto štátov existujú aj v súčasnosti viaceré pohľady na analýzu tohto konceptu. Následne analyzujeme východiskové motívy pre poskytovanie rozvojovej pomoci v kontexte diferenciacie motívov od cieľov poskytovania rozvojovej pomoci. Zmyslom takejto analýzy behaviorálnych východísk donorských štátov má byť odkrytie teoretického pozadia rozhodovania a dešifrovanie úmyslov štátov poskytujúcich rozvojovú pomoc v kontexte jej konkrétnych podôb a v kontexte výberu konkrétnych partnerov resp. prijímajúcich štátov. Dôležitým rysom sociálno-ekonomického rozvoja však musí byť jeho vnímanie ako kontinuálneho procesu a nie ako konečného stavu. V tomto kontexte načrtávame preto základné teórie rozvojovej ekonómie ako obraz vývoja podstaty chápania rozvoja a rôznych prístupov k nemu.

V druhej kapitole načrtávame vývoj problematiky rozvojovej pomoci v historickej perspektíve realizácie rozvojovej spolupráce. Cieľom tejto analýzy je predovšetkým poukázať na historický rámec zahranično-politických cieľov rozvojovej spolupráce, ale aj chronologický vývoj agendy rozvojovej pomoci a meniaceho sa ťažiska v prístupe k podpore rozvoja, ktorý je vysokou mierou charakterizovaný sčasti pretrvávajúcimi a novými meniacimi sa historickými, geopolitickými, ako aj ďalšími súvislosťami. To ilustruje hlavne posun od zamerania na hospodársky rast k zameraniu na koncept tzv. ľudského rozvoja. Zároveň dokumentujeme nárast významu globálneho a koordinovaného prístupu k otázkam medzinárodného rozvoja, ktorý vyvrcholil prijatím Miléniových rozvojových cieľov. Napriek tomu však identifikujeme pretrvávajúcu prítomnosť výraznej zahranično-politickej motivácie pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Záverom kapitoly rozoberáme základné formy organizácie a štruktúry realizácie bilaterálnej a multilaterálnej rozvojovej pomoci v kontexte štátneho zabezpečenia týchto aktivít.

Posledná kapitola je ťažiskovou časťou dizertačnej práce. Načrtáva komplexnú podstatu zásadného problému efektivity rozvojovej pomoci a ponúka prehľad empirických východísk efektivity rozvojovej spolupráce založenom na komparácii najvýznamnejších empirických štúdií v tejto oblasti a syntéze ich záverov do komplexného obrazu o základných determinantoch efektivity rozvojovej pomoci. Problematika efektivity rozvojovej spolupráce je pomerne kontroverznou oblasťou, ktorá si vyžaduje ucelený prístup k jej skúmaniu. V súčasnosti existujú totiž relevantné argumenty vyvracajúce aj potvrdzujúce efektívnosť rozvojovej pomoci. V ďalšej časti analyzujeme vybrané faktory determinujúce efektívnosť rozvojovej spolupráce, ktoré považujeme v kontexte hlavného cieľa dizertačnej práce za rozhodujúce. Ako najväčšie prekážky efektivity rozvojovej spolupráce tu vidíme geopolitickú motiváciu poskytovania rozvojovej pomoci, fragmentáciu systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce a viazanosť rozvojovej pomoci. Tieto faktory sú vymedzené predovšetkým poskytovaním bilaterálnej rozvojovej pomoci, i keď faktor fragmentácie má globálny charakter a ku komplexnosti prispieva aj architektúra multilaterálneho systému. Následne analyzujeme súčasný vývoj riešenia problémov efektivity na snahách medzinárodnej donorskej komunity o koordináciu a zosúladovanie aktivít rozvojovej spolupráce. Kapitulu uzatvára explicitné vyjadrenie rozvojovej pomoci ako konkrétneho nástoja pre zabezpečovanie špecifických cieľov zahraničnej politiky vo vzťahu k prijímajúcemu štátu, ako aj vo vzťahu k širšiemu medzinárodnému prostrediu a teoretické súvislosti multilaterálnej rozvojovej pomoci.

1. Teoretické východiská problematiky rozvojovej spolupráce

1.1 Koncept a typológia rozvojovej pomoci a spolupráce

Pri skúmaní problematiky rozvojovej pomoci sa často možno stretnúť s používaním viacerých výrazov označujúcich tento konkrétny nástroj na podporu ekonomického a sociálneho rozvoja v prijímajúcom štáte, ako sú *rozvojová pomoc*, *rozvojová asistencia*, *rozvojová spolupráca* a pod. Uvedené pojmy možno v súčasnosti z obsahového hľadiska pokladať za synonymá, zatiaľ čo z formálneho hľadiska reflektuje prechod na stále častejšie používanie pojmu *spolupráca* koncepčnú a politickú zmenu v prístupe k riešeniam otázok zaostávania rozvoja prijímajúcich štátov, vyjadrujúc tak rovnocenné partnerstvo v predmetnom úsilí. To sa odzrkadľuje v postupne meniacom sa vzájomnom postavení oboch strán rozvojovej spolupráce a v dôraze kladenom na dôležitosť rozhodovania a vytvárania vlastných rozvojových politík recipientov, na vyšší stupeň koordinácie rozvojových aktivít, budovanie ľudských a inštitucionálnych kapacít rozvojových štátov a na presun kompetencií na rozvojové štáty, čo má vplyv aj na meniaci sa charakter a predmet rozvojových aktivít ako v praktickej rovine, tak aj z teoretického pohľadu. Z hľadiska sémantiky preto nebudeme v tejto práci obsah pojmu rozvojová spolupráca stotožňovať s pojmom rozvojová pomoc, v snahe zamedziť rozdielnej interpretácii a v snahe vyhnúť sa terminologickým nejasnostiam, nakoľko je používanie oboch pojmov v domácej aj zahraničnej výskumnej praxi bežné. Pod rozvojovou pomocou budeme rozumieť hlavne Oficiálnu rozvojovú pomoc ako je definovaná v nasledujúcej časti a pod rozvojovou spolupracou širšie definované úsilie dvoch alebo viacerých štátov namierené na sociálno-ekonomický rozvoj, nie nevyhnutne iba transferom finančných prostriedkov. Popri tom sa rovnako možno stretnúť s výrazom *zahraničná pomoc*, ktorý je však obsahovo širší a zahŕňa viaceré rôzne formy pomoci štátu, v rámci ktorej je rozvojová pomoc iba jednou z jej možných podôb. Nepresné je takisto zamieňať rozvojovú pomoc za *humanitárnu pomoc*, ktorá je krátkodobého charakteru a nie je namierená na napomáhanie rozvoja v širšom zmysle, ale konkrétne cielená na zmiernenie bezprostredných následkov humanitárnych pohrôm rôzneho druhu a bezprostredné odstránenie ľudského utrpenia.

V širšom poňatí možno za rozvojovú pomoc a spoluprácu pokladať akékoľvek úsilie namierené na podporu rozvoja v prijímajúcom štáte bez ohľadu na donorský subjekt. V tomto zmysle predstavuje rozvojová pomoc nielen oficiálne aktivity verejného sektora, ale aj aktivity súkromného sektora a aktivity občianskych zoskupení, charitatívnych

združení či mimovládnych organizácií, ktoré však z hľadiska objemov predstavujú výrazne menšiu časť rozvojového úsilia, i keď ich nemožno z tohto dôvodu považovať za menej efektívne alebo menej účinné. Práve naopak, rôzne subjekty mimovládneho charakteru sú významnou súčasťou rozvojového partnerstva a dôležitým podporným rámcom k oficiálnym štátnym aktivitám. V užšom zmysle je rozvojová pomoc a spolupráca predovšetkým medzištátnou zahraničnou pomocou vyznačujúcou sa tou skutočnosťou, že jej aktivity sú uhrádzané z verejných prostriedkov darcovského štátu. Tento koncept rozvojovej pomoci a spolupráce je vo výskumnej praxi dominantný a všeobecne rozšírený. V snahe konkretizovať pojmy rozvojová pomoc a rozvojová spolupráca je možné pridržať sa definície podľa Rusnáka et al. kde „*podstatou rozvojovej pomoci a spolupráce je podpora ekonomického a spoločenského rozvoja v zaostalejších krajinách, ktorou rozvinuté krajiny odpovedajú na výzvu spoluzodpovednosti za globálny vývoj.*“¹ Všeobecne možno rozvojovú pomoc následne chápať ako aktivity a opatrenia zamerané na podporu širšie definovaného sociálno-ekonomického rozvoja v prijímajúcich štátoch, hradené z verejných prostriedkov darcovského štátu. V tomto smere je v praktickej rovine „*podstatou rozvojovej pomoci investovať v krajinách, ktoré to potrebujú a to finančné a ľudské zdroje tak, aby sa súčasne s riešením ich akútnych ekonomických potrieb vytvárali podmienky na ďalší ekonomický rast a sociálny rozvoj v budúcnosti.*“²

Konkrétnu definíciu rozvojovej pomoci resp. jej špecifikáciu v rámci zahranično-politických aktivít štátu a oficiálnych finančných transferov je možné nájsť v metodike Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Tento prístup k ohraničeniu rozvojových aktivít sa stal všeobecne akceptovaný ako referenčný moment problematiky rozvojovej spolupráce v otázke konkretizácie a zúženia rámca zahraničnej pomoci na oblasť rozvojovej pomoci. Je vyjadrený kategóriou *Oficiálnej rozvojovej pomoci* (ODA – Official Development Assistance), ktorá je definovaná ako „*toky oficiálneho financovania poskytované s hlavným cieľom podpory ekonomického rozvoja a blahobytu rozvojových štátov, ktoré sú svojím charakterom zvýhodnené a prinášajú grantový prvok vo výške minimálne 25%.*“³ Zoznam rozvojových štátov, na ktoré sa platnosť definície obmedzuje, je zostavovaný Výborom pre rozvojovú pomoc OECD a aktualizovaný každé tri roky

¹ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 17.

² Portál SLOVAKAID: *Komunikačná stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci SR* [online]. 25.03.2010 [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.slovakaid.sk/index.php/article/articleview/426/1/1/>>

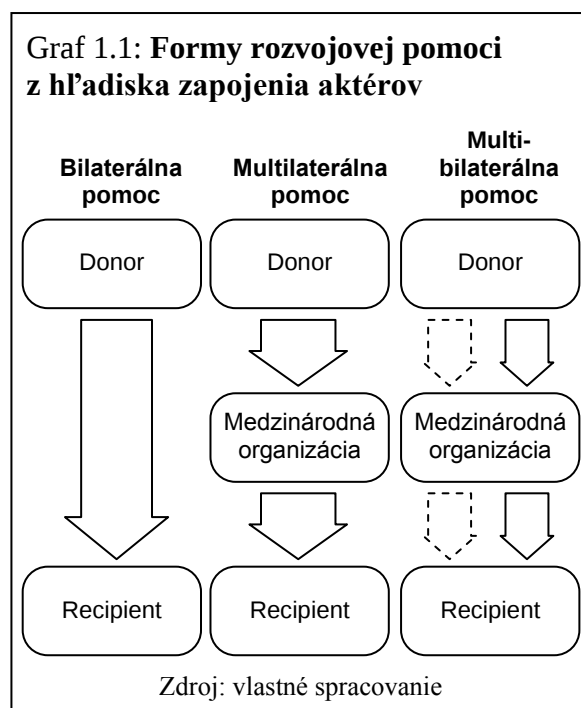
³ Portál OECD: *Glossary Of Statistical Terms* [online]. 28.08.2003 [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6043>>

(Príloha č. 1). Tento koncept rozlišujúci rozvojovú pomoc od ostatných finančných tokov bez rozvojových zámerov bol prvý krát použitý v roku 1969. Pôvodne sa v rámci metodiky OECD, v reakcii na koniec studenej vojny a pre potrebu zachytávať pomoc aj niektorým vyspelejším štátom, rozlišovala aj pomoc iným ako rozvojovým štátom, ktorá bola klasifikovaná osobitnou kategóriou ako *Oficiálna pomoc* (OA – Official Assistance), pričom pre túto skupinu štátov existoval takisto osobitný zoznam.⁴ Tento prístup však bol od roku 2005 zrušený a v súčasnosti existuje už len kategória ODA. Keďže kritéria vyplývajúce z tejto definície rozvojovej pomoci sa stali smerodajné aj pre širšiu donorskú komunitu a odbornú verejnosť, je vhodné pridržať sa tejto koncepcie aj ako formálnej definície rozvojovej pomoci. V tomto kontexte je rozvojová pomoc, vyjadrená kategóriou Oficiálnej rozvojovej pomoci podľa OECD, charakterizovaná piatimi kľúčovými determinantami: 1.) *typ finančných tokov* je zúžený na pôžičky alebo granty (a technickú pomoc); 2.) *pôvod finančných tokov* je v oficiálnom verejnom sektore donorského štátu; 3.) *zoznam recipientov* je presne špecifikovaný na rozvojové štáty a je predmetom posúdenia DAC OECD; 4.) *cieľ finančných tokov* musí byť podpora rozvoja alebo blahobytu; 5.) *charakter finančných transakcií* musí byť koncesionálny, t.j. byť zvýhodnený a nekomerčný. Tieto zdanlivo teoretické otázky definovania rozvojovej pomoci môžu mať významné praktické implikácie, takmer tretina objemov ODA zaznamenaných v roku 2005 by napríklad nebola uznaná ako oficiálna pomoc v 70. rokoch minulého storočia (konkrétne napr. odpustenie dlhov niektorým rozvojovým štátom).

Komplexnosť problematiky rozvojovej pomoci ako výsledok vývoja jej foriem, podôb a obsahu si vyžaduje v záujme precizovania jednotlivých kategórií ďalšiu klasifikáciu podľa viacerých predmetných kritérií. Najvšeobecnejším delením rozvojovej pomoci je delenie podľa formy jej poskytovania z hľadiska zainteresovaných subjektov (graf 1.1). Z tohto pohľadu rozlišujeme dve základné kategórie formy realizácie rozvojovej pomoci – *bilaterálnu* a *multilaterálnu* formu. Bilaterálna pomoc smeruje priamo od donorského štátu k recipientskému štátu. Je to najzákladnejšia forma poskytovania rozvojovej pomoci bez zainteresovanosti tretích strán a je zároveň pôvodnou, najstaršou formou jej realizácie. Ako podotýka Rusnák et al. je takáto forma rozvojovej pomoci „jasne zahraničnopoliticky identifikovateľná a využiteľná v priamych bilaterálnych

⁴ Portál OECD: *History of DAC lists of aid recipient countries* [online]. [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/document/55/0,3343,en_2649_34447_35832055_1_1_1_1,00.html>

stykoch.“⁵ Táto forma rozvojovej pomoci preto ponúka svoje využitie ako nástroja zahraničnej politiky aj na dosahovanie konkrétnych politických alebo ekonomických cieľov donorského štátu. Multilaterálna pomoc je realizovaná prostredníctvom medzinárodných organizácií zameraných na poskytovanie a prerozdeľovanie rozvojovej pomoci. Nakoľko medzinárodné organizácie spravidla disponujú s prostriedkami donorov vyhradenými na rozvojové aktivity relatívne autonómne, je v prípade multilaterálnej formy rozvojovej pomoci jej využitie ako zahranično-politického nástroja výrazne obmedzenejšie a stráca sa aj faktor priamej identifikácie donora. Ako nadstavbu k týmto dvom základným

formám realizácie rozvojovej pomoci však možno zaradiť *multi-bilaterálnu* formu, ktorá spája princípy oboch už spomenutých foriem. Pod multi-bilaterálnou pomocou rozumieme „dobrovoľnú dodatočnú pomoc donorov do medzinárodnej organizácie, ktorá je doplnkom ku kmeňovým členským príspevkom týchto donorov a ktorá je vyhradená na špecifické účely.“⁶ Týmto spôsobom sú sčasti zachované podmienky autonómie rozhodovania medzinárodných organizácií a nevytráca sa úplne ani faktor zahranično-politickej identifikácie pomoci. V rámci metodík štatistického vykazovania sa však takáto forma rozvojovej pomoci započítava do položky bilaterálnej pomoci, ktorá je aj napriek

⁵ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 19.

⁶ IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 25.06.2009]. Str. 12. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Aidarchitecture-3.pdf>>

pozvoľnému nárastu podielov multilaterálnej pomoci naďalej dominantnou a dosahuje v pomere k celkovému vynakladanému objemu rozvojovej pomoci približne 70%.⁷

Z koncepcného hľadiska je možné rozvojovú pomoc ďalej členiť na základe stratégie jej obsahu vo vzťahu k stanoveným cieľom. V tomto zmysle rozoznávame *projektovú pomoc* a *programovú pomoc*. Projektová pomoc je krátkodobého a strednodobého charakteru a po obsahovej a formálnej stránke má podrobne vypracovaný plán aktivít zameraných na dosiahnutie špecifického cieľa. Programová pomoc je dlhodobého charakteru s širšie definovaným cieľom. Predstavuje súbor súvislých a vzájomne previazaných zámerov, ktoré vytvárajú komplexný cieľ trvalo udržateľného zlepšenia predmetnej situácie v prijímajúcom štáte prostredníctvom voľnejšie definovaných aktivít bez formálne vypracovaného podrobného plánu ich realizácie. Kým projektová pomoc je všeobecne rozšírenejšou formou, je programová pomoc považovaná za koncepcne efektívnejšiu, pretože vytvára priestor pre širší záber aktivít nad rámec obsahu projektu podľa potrieb konkrétnej situácie s flexibilnejším využitím vyhradených prostriedkov a jej adaptívnym modelovaním.

Po obsahovej stránke uvádza Rusnák et al. tri základné kategórie rozvojovej pomoci z hľadiska jej vecnej podstaty – *materiálnu, technickú a finančnú pomoc*.⁸ Materiálna pomoc pozostáva z dodávok tovarov, technológií a investičných celkov. Možno sem zaradiť aj darovanie hnutel'ného majetku obstaraného v rámci rozvojových programov a projektov. Technická pomoc je prevažne pomoc vo vzdelávaní a zaškoľovaní ľudských zdrojov, ale aj vypracúvanie expertíz a štúdií. Patria sem však aj iné formy transferu poznatkov a skúseností, ako aj vysielanie expertov a dobrovoľníkov. Finančná pomoc je založená na poskytovaní priamych financií, zvýhodnených úverových liniek, reštrukturalizácii starých dlhov, alebo na úplnom odpúšťaní dlhov zadlženým štátom.

Z hľadiska podmienok realizácie rozvojovej pomoci je potrebné spomenúť aj faktor viazanosti pomoci. Hoci vývoj problematiky rozvojovej spolupráce priniesol v tejto oblasti značný posun, bola prax poskytovania rozvojovej pomoci v minulosti týmto aspektom výrazne ovplyvnená. Pod *viazanou pomocou* sa rozumie „*grant alebo pôžička s grantovým prvkom viazaná na účely nákupu tovarov alebo služieb z krajiny donora poskytujúceho takúto formu pomoci alebo zahŕňajúca iné formy geografickej podmienenosti ich*

⁷ Pozri: Portál OECD: *StatExtracts : DAC1 Official and Private Flows* [online]. [cit. 24.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE1>>

⁸ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 20.

obstarania.“⁹ V prípade *neviazanej* pomoci môžu byť tovary alebo služby obstarané v plnej miere a slobodne v akejkoľvek krajine. Skúsenosti s poskytovaním rozvojovej pomoci ukázali, že viazaná pomoc so sebou prináša v priemere o 15-30% vyššie ceny tovarov a služieb obstarávaných pod podmienkou ich nákupu u dodávateľov z donorskej krajiny, zvyšuje administratívne bremeno u oboch strán rozvojovej spolupráce a uprednostňuje kapitálovo náročné importy pred menšími a cieľovými lokálnymi opatreniami.¹⁰ Odstránenie viazanosti pomoci je do budúcnosti jednou z priorit globálneho partnerstva pre rozvoj.

Špecifickým, avšak nie príliš zaužívaným rozdelením rozvojovej pomoci je aj jej klasifikácia na základe kontextu využitia resp. poskytnutia prostriedkov rozvojovej pomoci a spolupráce. Vzhľadom na zameranie tejto práce je však osožným teoretickým konštruktom, pretože umožňuje do istej miery kvantifikovať rozdiely v politikách poskytovania rozvojovej pomoci v rámci jej využitia ako nástroja zahraničnej politiky štátu v medzinárodných vzťahoch v prípade jednotlivých donorov. V tomto smere zatiaľ v odbornej literatúre nejestvuje jednotne akceptované rozdelenie, ale na základe syntézy prác viacerých autorov možno jednotlivé typy charakterizovať ako *strategická* (tiež *geostrategická* alebo *geopolitická*) rozvojová pomoc, *polostrategická* rozvojová pomoc a *nestrategická* rozvojová pomoc. Všetky typy majú v rámci charakteristiky rozvojovej pomoci za cieľ podporovať sociálno-ekonomický rozvoj v recipientskom štáte avšak líšia sa v motívoch pre túto činnosť. Pod strategickou resp. geopolitickou pomocou rozumieme vzťah rozvojovej spolupráce založený dominantne na politických, ekonomických, bezpečnostných, kultúrnych a iných východiskách a očakávaniach zo strany donora pre takúto zahraničnú aktivitu. Polostrategická pomoc už nie je dominantne motivovaná strategickými záujmami donora hoci je tento aspekt naďalej prítomný. Nestrategická rozvojová pomoc je poskytovaná bez strategickej medzinárodno-politickej motivácie. Dôležitým prvkom tohto rozdelenia je však skutočnosť, že zaradenie do jednotlivých typov má vychádzať výlučne z motívov a kontextu poskytovania rozvojovej pomoci, nie z výsledkov a spôsobu realizácie rozvojovej spolupráce. V tomto poňatí aj pomoc poskytovaná v kontexte geopolitickej motivácie môže byť realizovaná v súlade s efektívnymi postupmi a naopak, nestrategická rozvojová pomoc nemusí byť nutne efektívnejšia. V súčasnosti je takmer každá stratégia bilaterálnej rozvojovej pomoci väčšou

⁹ OECD: *Tied aid disciplines and untying recommendation* [online]. [cit. 25.06.2009]. Str. 2. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/14/63/31738583.pdf>

¹⁰ OECD Policy Brief: *Untying aid to the least developed countries* [online]. Júl 2001 [cit. 25.06.2009]. Str. 2. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/16/24/2002959.pdf>

alebo menšou mierou determinovaná strategickým záujmom. V prípade multilaterálnej rozvojovej pomoci však tiež nemožno jednoznačne označiť politiku rozvojovej spolupráce za nestrategickú pre implicitné súvislosti riadenia a rozhodovania v medzinárodných organizáciách.

1.2 Koncept a typológia rozvojových štátov

Dôležitým aspektom skúmania problematiky rozvojovej pomoci je teoretický a praktický koncept rozvojového štátu. Štáty s nižšou ekonomickou úrovňou sa v minulosti bežne označovali a naďalej označujú viacerými pojmami, ako sú napríklad *priemyselne menej rozvinuté štáty*, *tretí svet*, či *hospodársky zaostalé štáty*. Až neskôr sa ustálil pojem *rozvojový štát*, ktorý sa stal všeobecne akceptovaným a rozšíreným označením pre štáty s nižším stupňom sociálno-ekonomického rozvoja. Používanie pojmov rozvojový štát a rozvinutý štát však nemá navodzovať mylný dojem, že „obsah pojmu rozvojový štát naznačuje skôr aspirácie ako ekonomickú realitu a naopak, že obsah pojmu rozvinutý štát naznačuje už dosiahnutie preferovaného alebo konečného stavu rozvoja.“¹¹ Konkrétny pojem rozvojových štátov však nie je aj napriek vysokej frekvencii jeho používania v odbornej literatúre či výskumnej praxi jednoznačne definovaný a jeho využívanie slúži skôr označeniu ako charakteristike štátov s nižšou ekonomickou úrovňou v kontraste k tzv. rozvinutým štátom. Dôvod spočíva predovšetkým vo výraznej vnútornej heterogenite skupiny rozvojových štátov. V odbornej literatúre sa často možno stretnúť s identifikáciou rozvojových štátov vo vzťahu k iným skupinám v rámci určitého konkrétneho rozdelenia na skupiny štátov svetovej ekonomiky. Týmto spôsobom možno rozvojové štáty nepriamo definovať, alebo aspoň čiastočne zúžiť na základe ich postavenia voči ostatným skupinám daného delenia.

Rôzne formy delenia skupín štátov svetovej politiky či ekonomiky prirodzene existovali aj v minulosti, no v kontexte pojmu rozvojových štátov sa začala táto problematika a formovanie obsahu pojmu rozvojový štát rozvíjať v 50. rokoch minulého storočia. Jej vývoj bol do veľkej miery ovplyvnený politickými resp. ideologickými determinantami vývoja medzinárodných vzťahov, majúci za následok často protikladné a zjednodušujúce politicko-ekonomické rozdelenia svetového spoločenstva na zovšeobecnené skupiny štátov s relatívne podobným stupňom sociálno-ekonomického rozvoja. V roku 1952 zaviedol francúzsky demograf Alfred Sauvy pojem *tretí svet* po

¹¹ Portál WORLD BANK: *Country classification* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/K2CKM78CC0>>

vzore tretieho stavu z čias pred francúzskou revolúciou.¹² Prvý svet predstavovali vyspelé kapitalistické štáty s trhovou ekonomikou, druhý svet tvorili štáty socialistického bloku s centrálne plánovanou ekonomikou a tretí svet predstavovali rozvojové štáty. Hoci „*po rozpade východného bloku, teda skupiny socialistických krajín, stratilo rozdelenie štátov sveta do troch skupín opodstatnenie*,“¹³ je aj napriek tomu v súčasnosti používanie tohto pojmu na označenie skupiny rozvojových štátov pomerne bežné. Treba však konštatovať, že takáto klasifikácia nemá reálny obsah a je prekonaným poňatím, ktorá vzhľadom na zmeny medzinárodno-politickej situácie v súčasnosti stratila referenčný rámec. Ladislav Lysák vníma rozvojové štáty ako globálny subsystém na základe čoho vymedzuje aj pojmy rozvojový svet a rozvinutý svet.¹⁴ Výstižnejšie a presnejšie je preto používanie termínu rozvojový svet.

Ďalším zjednodušeným svetovým rozdelením na základe geopolitických kritérií bolo rozdelenie na bohatý Sever a chudobný Juh, ktoré sa dostalo do centra pozornosti v rokoch 1974 - 1979 v čase konania Konferencie o medzinárodnej hospodárskej spolupráci v Paríži, označovanej aj ako konferencia Sever - Juh. Deliacou hranicou sa formálne stala tzv. Brandtova línia na základe záverov a odporúčaní komisie pod vedením bývalého kancelára NSR, Willyho Brandta. Toto delenie však zahŕňalo isté vnútorné geografické aj ekonomické protirečenia a bolo rovnako skôr politickou schémou, ako reálnym obrazom svetovej ekonomickej konštelácie. Paradoxne bol napríklad z tohto delenia úplne vynechaný socialistický blok.¹⁵ Hlavný rozdiel oproti rozdeleniu na tri svety však v tomto prípade spočíva v charaktere vzájomných vzťahov, ktoré prešli z ideologickej polohy do polohy medzinárodných vzťahov na viacerých úrovniach (ekonomické, sociálne, politické, ekologické a ďalšie). Doterajší vývoj však nasvedčuje tomu, že kým v minulosti mal pojem rozvojové štáty ideologicko-politický (tretí svet), alebo geograficko-politický (Sever – Juh) charakter, „*v súčasnom období nadobúda čoraz viac ekonomický obsah. Svedčí o tom tendencia začleňovania sa niektorých novoindustrializovaných krajín medzi*

¹² V článku „*Tri svety, jedna planéta*“ cituje Sauvy slávny výrok francúzskeho štátnika Abbé Sieyès z roku 1789: „*Čo je tretí stav? Všetko. Čím bol až doteraz v politickom živote? Ničím. Čo požaduje? Byť niečím.*“ Zdroj: JOHNSON, P.: *Dějiny dvacátého století*. Praha : Rozmluvy, 1991. Str. 671.

¹³ IŠTOK, R.: *Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie*[online]. [cit. 27.06.2009]. Str. 23. Dostupné na internete: <<http://www.fhvp.unipo.sk/kagerr/pracovnici/istok/Priestorovo-politicka%20struktura%20sveta.doc>>

¹⁴ LYSÁK, L.: Rozvojové štáty vo svetovom hospodárstve. In: ROSENBERG, M. et al.: *Vývojové tendencie svetového hospodárstva*. Bratislava: Ekonóm, 2002. Str. 170.

¹⁵ JOHNSON, P.: *Dějiny dvacátého století*. Praha : Rozmluvy, 1991. Str. 672.

*štáty Severu, kým niektoré krajiny juhovýchodnej Európy sa svojou zhoršujúcou ekonomickou situáciou preradujú medzi štáty Juhu.*¹⁶

Ekonomický obsah podčiarkujú aj niektoré súčasné delenia štátov svetového hospodárstva. Zároveň možno konštatovať, že zatiaľ čo niektoré delenia sa vyhýbajú bližšej špecifikácii pojmu rozvojový štát alebo konkretizácii kritérií, iné delenia stanovujú pomerne precízne a vyčerpávajúce podmienky označenia štátov za rozvojové. Všeobecne však platí, že existujúce rozdelenia štátov do skupín podľa stupňa sociálno-ekonomického rozvoja majú slúžiť hlavne štatistickým účelom a nemajú vyjadrovať hodnotenie dosiahnutého stupňa v procese rozvoja, alebo politickú príslušnosť štátov ku konkrétnemu bloku či skupine štátov. Aj z tohto dôvodu je v praxi uplatňovaných niekoľko rozdielnych metodík s použitím rozličných sociálno-ekonomických ukazovateľov, ako napr. výška národného produktu na obyvateľa, štruktúra tvorby národného produktu, miera gramotnosti obyvateľstva, očakávaná dĺžka života, novorodenecká mortalita a pod. Rozdielne prístupy k zadefinovaniu skupín štátov z hľadiska dosiahnutej úrovne rozvoja podľa spomenutých indikátorov prirodzene reflektujú účel rozdelenia a kontext spracovania podľa subjektu zostavujúceho tieto skupiny štátov. V praxi sú to takmer výhradne rôzne medzinárodné organizácie.

Najširším všeobecným rozdelením je klasifikácia Organizácie spojených národov, ktorá rozlišuje skupiny štátov medzi *rozvinuté štáty* (označované aj ako priemyselne vyspelé alebo industrializované štáty), *tranzitívne štáty* (štáty vo fáze prechodu od centrálne plánovaného hospodárstva na trhovo orientované hospodárstvo) a *rozvojové štáty* (štáty s nízkou mierou hospodárskeho a sociálneho rozvoja).¹⁷ V rámci skupiny rozvojových štátov rozoznáva OSN dodatočnú podskupinu *najmenej rozvinutých štátov* (Least developed countries – LDC) podľa presne stanoveného súboru kritérií, vyjadrujúcich najnižšie hodnoty ekonomického a sociálneho rozvoja v globálnom porovnaní (Príloha č. 2). Pôvodné kritériá boli viackrát prehodnotené a revidované, v súčasnosti sú do skupiny LDC zaradené krajiny s nasledovnými sociálno-ekonomickými charakteristikami (2009):¹⁸ *nízky hrubý národný príjem na obyvateľa* (menej ako 905 USD), *nízka úroveň ľudského kapitálu* (meraná Indexom ľudského kapitálu

¹⁶ IŠTOK, R.: *Rozvojové krajiny ako hlavný cieľ rozvojovej pomoci*. In: DRAGULOVÁ, A. et al.: *HELP!*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum, 2005. Str. 68-69.

¹⁷ Portál OSN: *Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings* [online]. 15.04.2009 [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>>

¹⁸ Portál UN-OHRLLS: *Criteria for the identification of the LDCs* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/59/>>

zohľadňujúceho výživu, zdravotný stav, vzdelanie a gramotnosť) a *vysoká ekonomická zraniteľnosť* (meraná Indexom ekonomickej zraniteľnosti zohľadňujúceho kritériá ako veľkosť obyvateľstva, odľahlosť územia, koncentrácia exportu a ďalšie). V rámci delenia systému OSN však neexistuje všeobecne uplatňovaná dohoda o rozdelení medzi rozvinuté a rozvojové štáty alebo regióny a s výnimkou najmenej rozvinutých štátov neexistujú ani konkrétne kritériá na zaradenie do jednotlivých skupín.

Rovnako neexistujú konkrétne pravidlá pre zaradenie do jednotlivých skupín ani v prípade klasifikácie štátov podľa Medzinárodného menového fondu. Pôvodne používal MMF rozdelenie skupín zhodné s všeobecným rozdelením OSN, no v posledných rokoch došlo k zúženiu na dve rozhodujúce skupiny štátov, na skupinu *vyspelých ekonomík* a skupinu *rozvojových a novovznikajúcich ekonomík*. V rámci metodiky MMF dané delenie „*nie je založené na striktných kritériách, ekonomických alebo iných, ale vyvinulo sa časom s cieľom uľahčiť analýzu poskytnutím zmysluplnej organizácie údajov.*“¹⁹

Odlišným spôsobom je zostavené rozdelenie štátov svetovej ekonomiky podľa Svetovej banky, ktoré vychádza z exaktných ekonomických kritérií pre začlenenie jednotlivých štátov do príslušných skupín. Metodika Svetovej banky používa ako základnú kategóriu klasifikácie ukazovateľ hrubý národný príjem na obyvateľa (GNI p.c.), podľa ktorého začleňuje štáty do 3 skupín s odlišnou výškou národného príjmu. Prvou skupinou sú *štáty s vysokým príjmom na obyvateľa* (11 906 USD a viac), druhou skupinou *štáty so stredným príjmom na obyvateľa*, ktoré sa ďalej vnútorne delia na *štáty s vyšším stredným príjmom* (3 856 USD – 11 906 USD) a *štáty s nižším stredným príjmom* (976 USD – 3 856 USD) a napokon poslednou skupinou sú *štáty s nízkym príjmom na obyvateľa* (975 USD a menej).²⁰ Za rozvojové štáty sa v tomto prípade všeobecne považujú štáty zaradené do skupiny s nízkym a stredným príjmom. Svetová banka však v kontexte zaradenia štátov do príjmových skupín zohľadňuje skutočnosť, že výška národného príjmu na obyvateľa nemusí nevyhnutne odzrkadľovať stav sociálno-ekonomického rozvoja štátu. Rozdelenie do príjmových skupín podľa Svetovej banky je však napríklad jedným z kritérií pre zaradenie do zoznamu recipientov ODA podľa Výboru pre rozvojovú pomoc OECD.

Na iných ako výhradne ekonomických kritériách je založené rozdelenie štátov svetovej ekonomiky podľa stupňa ľudského rozvoja, ktoré je zostavované každoročne Rozvojovým programom OSN. Toto rozdelenie vychádza z použitia Indexu ľudského

¹⁹ IMF: *World economic outlook: Statistical Appendix* [online]. Október 2009 [cit. 27.06.2009]. Str. 161. Dostupné na <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/pdf/statapp.pdf>>

²⁰ WORLD BANK: *Country classification* [online]. [cit. 27.06.2009]. K dispozícii na <<http://go.worldbank.org/K2CKM78CC0>>

rozvoja (HDI), ktorý v sebe spája ekonomickú aj sociálnu dimenziu použitím troch kategórií: očakávanej dĺžky života, miery gramotnosti obyvateľstva a životnej úrovne vyjadrenej HDP p.c. Týmto spôsobom sú podľa dosiahnutej úrovne HDI (0 – 1) štáty rozdelené do skupín s *veľmi vysokým stupňom ľudského rozvoja* (0,900 a viac), s *vysokým stupňom ľudského rozvoja* (0,800 – 0,899), s *stredným stupňom ľudského rozvoja* (0,500 – 0,799) a napokon s *nízkym stupňom ľudského rozvoja* (menej ako 0,500).²¹ Kategória štátov s veľmi vysokým stupňom rozvoja bola pridaná k pôvodným trom v roku 2009 a štáty zaradené do tejto skupiny sú priamo označované ako rozvinuté štáty. Štáty s indexom ľudského rozvoja menším ako 0,9 sú priamo označované ako rozvojové štáty.²² Metodika UNDP na rozlišovanie rozvinutých a rozvojových štátov je v tomto prípade pomerne vzácnym javom, pretože okrem presnej štatistickej klasifikácie zahŕňa aj explicitnú kategorizáciu (Príloha č. 3).

Zásadne odlišný prístup uplatňuje Svetová obchodná organizácia, ktorá tiež nepracuje s konkrétnymi definíciami pojmov rozvinutý a rozvojový štát, napriek tomu že tieto pojmy používa bežne v pracovných dokumentoch, deklaráciách a medzinárodných dohodách. V prípade WTO je totiž *„zaradenie do skupiny rozvojových štátov predmetom vlastného rozhodnutia konkrétneho štátu.“*²³ Takýto krok síce nie je automaticky akceptovaný všetkými orgánmi organizácie, no je v medzinárodnej praxi prinajmenšom ojedinelý, keďže v rámci WTO vyplývajú z označenia za rozvojový štát konkrétne výhody a preferenčné postavenie vo vzťahu k ostatným členom organizácie.

Napriek rôznorodej škále jednotlivých hodnotiacich ukazovateľov a prístupov k ohraničeniu skupiny rozvojových štátov, možno na uvedených deleniach pozorovať isté spoločné charakteristiky ako dôsledok historických sociálno-ekonomických a politických vývojových špecifik. Harvey Leibenstein zhrnul štyri skupiny znakov rozvojových štátov: 1. *hospodárske znaky* ako vysoký podiel poľnohospodárstva na tvorbe národného dôchodku, nízky podiel kapitálu a nízke úspory, neexistencia strednej vrstvy, 2. *demografické znaky* ako vysoká pôrodnosť a vysoká úmrtnosť, 3. *kultúrne a politické znaky* ako analfabetizmus, veľký vplyv tradícií a zlé postavenie žien a 4. *technologické a iné znaky* ako nízke hektárové úrody a zastarané technológie.²⁴ Ľudmila Lipková uvádza

²¹ UNDP: *Human development report 2009 : Overcomming barriers: Human mobility and development*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. Str. 15.

²² *Ibid.*, str. 21-22.

²³ WTO: *Understanding the WTO: The organisation: Least-developed countries* [online]. [cit. 27.06.2009]. K dispozícii na <http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org7_e.htm>

²⁴ LISÝ, J.: *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Elita, 1996. Str. 272.

ako príznačné pre prevažnú väčšinu rozvojových štátov charakteristiky ako koloniálna minulosť, nízka tvorba HDP, nevyhovujúca štruktúra tvorby HDP so silným akcentom na poľnohospodárstvo, existencia duálnej ekonomiky, vysoká koncentrácia exportu, vysoká zahraničná zadlženosť, zlý stav ľudských zdrojov meraný očakávanou dĺžkou života, zdravotným stavom obyvateľstva, vzdelanosťou a gramotnosťou, nevyhovujúca infraštruktúra, častý demokratický deficit, vnútorné ozbrojené konflikty a vysoká miera korupcie.²⁵ Viera Gaval'ová k týmto charakteristikám pripája monokultúrnu štruktúru ekonomiky zameranú na prvovýrobu, nedostatočné spojenie s výdobytkami vedecko-technickej revolúcie, akútny nedostatok vnútorných zdrojov ekonomického rastu a prudký rast obyvateľstva.²⁶ Ako už bolo spomenuté, reflektuje tento pomerne široký súbor charakteristík výrazne rôznorodé zloženie skupiny rozvojových štátov. Dôležitý je však práve prierezový pohľad na situáciu, pretože rozvojové štáty vykazujú vysoký stupeň vnútornej heterogenity v skladbe načrtnutých sociálno-ekonomických parametrov. Dôsledkom môže byť zaradenie štátu do skupiny rozvojových štátov aj napriek relatívne vysokému dosiahnutému HDP, napríklad vzhľadom na skutočnosť vysokej exportnej závislosti tvorby HDP, obmedzenej infraštruktúry alebo okrem exportne orientovaných sektorov ekonomiky výrazne zaostávajúce ostatné odvetvia priemyslu. Z tohto dôvodu existuje aj niekoľko vnútorných delení rozvojových štátov, reflektujúcich existujúcu sociálno-ekonomickú heterogenitu v zohľadnení prierezových ukazovateľov. Podľa štruktúry tvorby HDP preto rozdeľuje rozvojové štáty Ľudmila Lipková do šiestich skupín: *novoindustrializované štáty, štáty oplývajúce nerastným bohatstvom, relatívne rozvinuté štáty s diverzifikovanou štruktúrou tvorby HDP, štáty s vysokým podielom cestovného ruchu na tvorbe HDP, monokultúrne štáty a najchudobnejšie štáty*.²⁷ Relevantným rozdelením rozvojových štátov je aj prístup UNCTAD, ktorý rozoznáva osem skupín rozvojových štátov vzhľadom na súvislosti ich postavenia resp. zapojenia do svetového obchodu.²⁸ Sú to *novoindustrializované ekonomiky, novovznikajúce ekonomiky, hlavní exportéri priemyselných výrobkov, hlavní exportéri ropy, ťažko zadlžené chudobné štáty, malé ostrovné rozvojové štáty, vnútrozemské rozvojové štáty a najmenej rozvinuté štáty*. Uvedené delenia majú zmysel hlavne v diferenciácii prístupov k riešeniam problémov rôznych skupín rozvojových štátov. Tak ako rozvojové štáty nepredstavujú jednoliaty blok

²⁵ LIPKOVÁ, Ľ.: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 22.

²⁶ GAVAL'OVÁ, V.: *Ekonomika rozvojových krajín*. Bratislava: Ekonóm, 2002. Str. 9.

²⁷ LIPKOVÁ, Ľ.: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Sprint, 2006. Str. 79.

²⁸ UNCTAD: *Country and territory distribution* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.unctad.org/TEMPLATES/Page.asp?intItemID=2187&lang=1>>

s mnohými ekonomickými, politickými, spoločenskými, kultúrnymi a inými odlišnosťami, tak nemôže existovať ani jedno univerzálne riešenie na podporu rozvoja plošne pre všetky rozvojové štáty, čo dokumentuje aj rozmanitosť rozvojových teórií.

1.3 Motívy poskytovania medzinárodnej rozvojovej pomoci

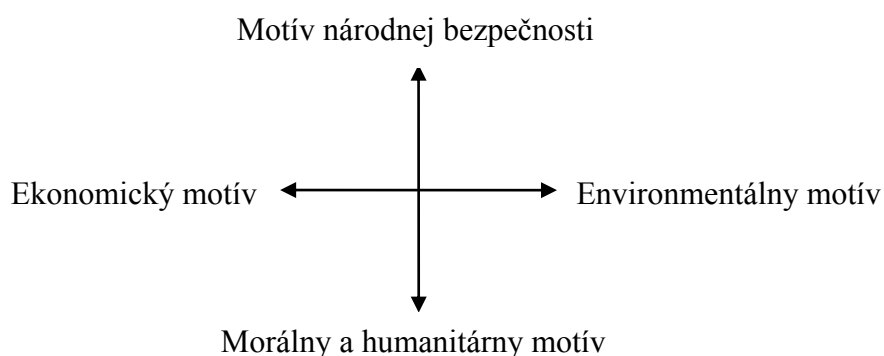
Rozvojová pomoc má ako fenomén medzinárodnej spolupráce niekoľko východísk. Jej hlavným a všeobecne proklamovaným cieľom však ostáva za každých okolností podpora resp. naštartovanie domáceho hospodárskeho a ľudského rozvoja a boj proti chudobe v recipientských štátoch. Tento zámer ale nevypovedá o konkrétnych motívoch jednotlivých donorských subjektov, ktoré predstavujú relatívne širokú škálu odvodených zámerov a charakterizujú bližšie motiváciu pre poskytovanie rozvojovej pomoci konkrétnymi donormi. Analýza východiskovej základne, akým je súbor motívov donorských štátov, môže ponúknuť pohľad na pozadie rozvojovej spolupráce v širších súvislostiach a ponúknuť odpovede na otázky konkrétnych koncepcií, výberu foriem jej realizácie a na otázky rozhodovania donorských štátov pri výbere cieľovej skupiny štátov prijímajúcich rozvojovú pomoc. Napriek výrazným charakterovým špecifikám cieľov donorských subjektov, sledovaných poskytovaním rozvojovej pomoci, ostáva však spomenutý všeobecný cieľ hospodárskeho a ľudského rozvoja východiskovým faktorom legitimacy rozvojovej pomoci. Kým spomenutý hlavný cieľ a jeho odvodené aspekty sú v zásade univerzálne, motívy vedúce k naplneniu tohto cieľa môžu byť pomerne odlišné a líšia sa od subjektu k subjektu. Motiváciou ku konkrétnym zámerom samotného poskytovania rozvojovej pomoci môže byť širšie spektrum faktorov a rôzni donori tak môžu sledovať iné motivačné faktory pre takúto aktivitu.

Motívy pre poskytovanie rozvojovej pomoci sa vo výskumnej praxi a v odbornej literatúre opierajú o teoretický kontext ich východiskových zámerov. Je možné sa stretnúť s pomerne úzko špecifikovanými druhmi motívov ako aj voľnejšie definovanými východiskami motivácie. V tomto zmysle uvádza Výbor pre rozvojovú pomoc OECD ako základné motívy pre poskytovanie medzinárodnej rozvojovej pomoci *humanitárny motív, osvietený vlastný záujem a solidaritu*.²⁹ Autori Martinussen a Pedersen súbor motívov rozpracovali detailnejšie a ako hlavné motívy uvádzajú *morálny a humanitárny motív, motív národnej bezpečnosti, ekonomický motív a environmentálny motív*, pričom ich stavajú do zdanlivého vzájomného protikladu ako ilustruje graf 1.2. Vzájomná konštelácia

²⁹ OECD DAC: *Shaping the 21st Century: The Contribution of Development Co-operation* [online]. [cit. 10.10.2009]. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/23/35/2508761.pdf>

uvedených motívov reprezentuje orientáciu konkrétneho donora, ak má jeden z uvedených motívov vyššiu váhu v spektre pohnútok pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Stredová pozícia resp. pravidelný štvoruholník daný bodmi na osiach predstavuje vyvážený súbor motívov a eventuálne odchýlky po stanovených osiach naznačujú príklon k danému uprednostňovanému faktoru motivácie poskytovania rozvojovej pomoci. Ako bolo načrtnuté v predchádzajúcich častiach, bol z geopolitického hľadiska motív národnej bezpečnosti v kontexte bilaterálnej pomoci v minulosti dominantnejší. V súčasnosti je faktor národnej bezpečnosti sledovaný výrazne menšou mierou a možno pozorovať príklon skôr k ekonomickým alebo environmentálnym motívom.

Graf 1.2: Základné motívy poskytovania rozvojovej pomoci

Zdroj: DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 17

Všeobecne uvádzané motívy pre poskytovanie rozvojovej pomoci sa však aj napriek ich pomerne širokospektrálnemu záberu dajú zdeliť do určitých základných skupín. V tejto práci budeme rozlišovať tri zovšeobecnené skupiny motívov poskytovania rozvojovej pomoci v kontexte ich opodstatnenia z pohľadu jednotlivých strán rozvojovej spolupráce:

1. motívy na základe vlastného záujmu donora;
2. motívy na základe záujmu recipienta;
3. motívy na základe obojstranného všeobecného záujmu.

Dôležitým aspektom tohto rozdelenia je skutočnosť, že jednotlivé skupiny a konkrétne motívy pod ne priradené sú predmetom vzájomného prelínania a nemali by byť vnímané ako rigidné. Motivácia vyúsťujúca do poskytovania rozvojovej pomoci je komplexnou problematikou, ktorá zahŕňa široký súbor faktorov a premenných z rôznych oblastí ovplyvňujúcich domáce, zahraničné a medzinárodné prostredie. Pre účely tejto

kapitoly sú však postačujúcim zovšeobecnením, pretože umožňujú charakterizovať konkrétne motívy pre poskytovanie rozvojovej pomoci na základe východiskových očakávaní donorov.

1.3.1 Motívy na základe vlastného záujmu donora

Utilitaristický charakter rozvojovej pomoci pre donorský subjekt je s touto formou zahraničnej spolupráce spätý už od začiatkov vývoja tejto problematiky. Jednotlivé motívy v tejto skupine majú síce odlišný vecný základ, ale sú založené na vlastnom záujme poskytovateľa rozvojovej pomoci. Ten je odvoditeľný nepriamo z efektov a výsledkov rozvojovej spolupráce, alebo dokonca priamo cez samotný proces poskytovania rozvojovej pomoci. Za hlavné motívy tejto skupiny sme identifikovali *politický motív*, *ekonomický motív*, *motív prestíže* a *bezpečnostný motív*.

Najrozšírenejší príklad využitia zahraničnej pomoci ako zahraničného ekonomicko-politického nástroja štátu sa spája s počiatkami poskytovania zahraničnej pomoci v jej ranom štádiu v prípade tzv. Marshallovho plánu na obnovu a hospodársku prestavbu vojnou zničenej Európy ako aj v neskorších štádiách vývoja problematiky rozvojovej pomoci v období bipolarity medzinárodných vzťahov. V druhej polovici minulého storočia možno rozvojovú pomoc najlepšie stotožniť s jej zámerným a cieľavedomým využívaním ako priameho nástroja podpory štátov v rámci daného politického bloku, kde predstavovala ekonomický a politický nástroj upevnenia a prehĺbenia väzieb medzi donorským štátom a recipientmi tejto pomoci. Táto forma prehlbovania partnerských väzieb bola založená na ideologickom základe a poskytovanie zahraničnej pomoci na podporu spriatelených režimov bolo bežnou praxou oboch konkurenčných blokov. Rozpad bipolárneho systému medzinárodných vzťahov preto predstavoval výzvu pre utváranie novej podoby zahraničnej pomoci na inom ako politickom základe, avšak jej utilitaristický charakter ostal v zásade nezmenený.

Rozpad bipolarity už neumožňoval využitie zahraničnej pomoci v takej podobe a s takým obsahom, ako tomu bolo v minulosti. Významnou zložkou sa stal medzinárodno-politický imidž štátu. Nová situácia v medzinárodných vzťahoch si preto vyžadovala implicitný prístup k dosahovaniu vlastných cieľov a rôzne prejavy altruizmu aj prostredníctvom zahraničnej pomoci. Neoddeliteľnou súčasťou zahraničnej politiky realizovanou zahraničnou hospodárskou pomocou je takisto udržiavanie a prehlbovanie diplomatických vzťahov, ale predovšetkým „*udržanie vplyvu na jej vnútornú a zahraničnú*

politiku.“³⁰ V súčasnosti (oproti bipolárnemu rozdeleniu medzinárodných vzťahov) relatívne zastarané ciele udržania vládnucej strany, alebo politického režimu majú už len nepatrný podiel a práve naopak, prostredníctvom rozvojovej pomoci sa sleduje demokratizácia a procesy k nej vedúce.

V kontexte výraznej ekonomizácie medzinárodných vzťahov nadobúda podľa Ladislava Lysáka osobitý význam hospodársky aspekt problému.³¹ Po ekonomickej stránke má rozvojová pomoc pre donorský štát totiž niekoľko cieľov. Na prvom mieste je to v nadväznosti na prvotný cieľ zvýšenia hospodárskeho rastu v recipientskom štáte vytvoriť nový odbytový trh pre vlastnú domácu produkciu a nové obchodné príležitosti pre domáce subjekty. Konkrétne sa jedná o potenciálny vyšší kúpyschopný dopyt zahraničného obyvateľstva, ale aj zahraničných podnikateľských subjektov ako dôsledok hospodárskeho rastu. Užší cieľ sa sleduje priamo v kontraktoch domácich subjektov realizovať rozvojové projekty v zahraničí z prostriedkov rozvojovej pomoci. Ďalším spôsobom je viazanosť rozvojovej pomoci na nákup tovarov alebo služieb od subjektov z donorského štátu a napokon, i keď len veľmi nepatrný, faktor pôžičkovej formy, ktorý však postupne stráca ako na význame, tak aj na váhe a jeho uplatnenie je čoraz zriedkavejšie. Súhrnným cieľom je takto vytvoriť úzke prepojenie oboch ekonomických komplexov.

Z pohľadu medzinárodno-politickej prestíže je rozvojová pomoc účinným nástrojom na vylepšovanie vlastného obrazu v očiach zahraničných partnerov. Koncepcia solidarity a altruizmu v medzinárodných vzťahoch je v dnešnej dobe prakticky nevyhnutnou podmienkou postavenia rozvinutých štátov. Jednotlivé vyspelé štáty sa opakovane zaväzujú prijatím nových deklarácií alebo dohovorov o spolupráci v otázkach medzinárodného rozvoja k riešeniam problémov rozvojového sveta. „*Krajina, ktorá pomáha vytvárať spravodlivejší a solidárnejší svet, má väčšie šance na úspechy pri presadzovaní svojich záujmov v zahraničnej politike.*“³² Avšak aj pre opakované nedodržiavanie resp. nedosahovanie prijatých záväzkov môžeme tvrdiť, že sa jedná skôr o zahranično-politický signál. Každá proklamovaná snaha predstavuje medzinárodný

³⁰ WEISS, P.: *Rozvojová pomoc ako výraz nárastu závislosti v medzinárodných vzťahoch*. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Rozvojová pomoc 2006. Bratislava: Ekonóm, 2006. Str. 154.

³¹ LYSÁK, L.: *Ekonomická dimenzia diplomacie*. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Hospodárska diplomacia v 21. storočí. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 101.

³² *Dôvodová správa k Návrhu mechanizmu poskytovania vládnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky*, schváleného Vládou SR uznesením č.223/2001 [online]. 7. marca 2001 [cit. 10.10.2009]. K dispozícii na <[http://www.rokovania.gov.sk/appl/material.nsf/0/00E67A00EDB4C25EC1256A000045D3F8/\\$FILE/Predspr%C3%A1va.rtf](http://www.rokovania.gov.sk/appl/material.nsf/0/00E67A00EDB4C25EC1256A000045D3F8/$FILE/Predspr%C3%A1va.rtf)>

kredit pre rozvinuté štáty a stavia ich do polohy partnerov rozvojového sveta v kontexte solidarity a spolupráce.

Túto skupinu motívov pre poskytovanie rozvojovej pomoci uzatvára bezpečnostný motív. Jeho ťažiskom je koncept národnej bezpečnosti rozvinutých štátov, ktorá je predmetom potenciálneho ohrozenia zo strany teroristických alebo polovojenských hnutí, regionálnych bezpečnostných kríz a napätí, majúcich pôvod v nestabilnej situácii niektorých problémových regiónov, ktoré môžu mať priamy alebo nepriamy dopad na národnú bezpečnosť jednotlivých štátov, alebo prameniach z negatívneho postoja voči moci, politike, aktivitám a pod. rozvinutého sveta. Túto situáciu najlepšie ilustruje náboženský extrémizmus, ktorý hľadá objekt svojho zamerania v nerovnováhe bohatstva, zdrojov a slobôd, ktorý obviňuje z vlastnej situácie rozvinuté štáty alebo sa cíti nejakým spôsobom týmito štátmi ohrozený. V tomto prípade sa jedná o zahranično-politický vplyv, ktorý rozvinuté štáty prostredníctvom rozvojovej pomoci uplatňujú na zmiernenie napätia alebo zlepšenie situácie v konkrétnom štáte či regióne, s cieľom znížiť alebo odstrániť potenciálne hrozby. Východiskovým predpokladom je situácia blahobytu, ktorá minimalizuje motívy skupín ohrozujúcich vlastnú národnú bezpečnosť, ale aj priamy politický vplyv na obmedzenie rizikových aktivít.

1.3.2 Motívy na základe záujmu recipienta

Napriek často kontroverznému prístupu k otázkam poskytovania rozvojovej pomoci, vyjadreného hlavne spomínanými motívmi na základe vlastného záujmu donora, nedá sa povedať, že je rozvojová pomoc výhradne výrazom zisťného pôsobenia štátov ako donorov tejto pomoci. Nezištný prístup je vyjadrený práve motívmi tejto skupiny, pričom ide hlavne o *morálny motív* a *humanitárny motív* pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Ako sme však uvádzali už skôr, jednotlivé motívy sú často predmetom vzájomného prelínania a ich východiská sú často komplementárne. Takýmto spôsobom môžu byť napríklad humanitárne pohnútky pre poskytovanie rozvojovej pomoci podporené ekonomickými snahami a naopak.

Morálny imperatív pre poskytovanie rozvojovej pomoci pramení z niekoľkých predpokladov vyjadrujúcich morálny záväzok rozvinutých štátov voči chudobným rozvojovým štátom. V prvom rade ide o deklarovanú všeobecnú povinnosť bohatých štátov pomáhať a podporovať chudobné štáty. Táto povinnosť nemá nijaký právny základ okrem vlastných záväzkov rozvinutých štátov, ktoré sa týkajú ale koncového momentu problematiky a nemajú deklaratívny charakter v kontexte príčin alebo dôvodov nižšieho

stupňa rozvoja v rozvojových štátoch. Bohaté štáty by mali pomáhať chudobným v rámci solidárneho prístupu ako východiska filantropickej koncepcie medzinárodných vzťahov, ktorý má základ v ideologických a náboženských systémoch. V druhom rade je to už o niečo viac konkrétna koncepcia morálnej povinnosti, ktorá prináša aj deklaratívny prístup k príčinám zaostávania rozvoja. Tá vychádza jednak z historického základu, ako aj zo súčasnej situácie svetového usporiadania.

Historický základ pramení z koloniálnej minulosti mnohých súčasných rozvojových štátov a kým názor na bezprostredný dopad kolonizácie v zmysle pozitívnych alebo negatívnych efektov na bývalé kolónie nie je jednotný, morálna povinnosť je založená na tvrdení, že rozvinuté štáty profitovali z koloniálnych vzťahov viac ako kolonizované územia a mali by rôznymi spôsobmi napomáhať rozvoju v týchto štátoch a splatiť tak svoj „dlh“. Konkrétne sa má na mysli využívanie prírodného bohatstva kolónií na rozvoj koloniálnych mocností, ktorým zabezpečil koloniálny systém bezprecedentný rast a rozvoj národných ekonomík v dôsledku lacných zdrojov ako materiálnych, tak aj pracovnej sily.

Z pohľadu súčasnej situácie svetového hospodárstva sa hovorí o nespravodlivom prerozdelení bohatstva a zdrojov vo svete. Podľa Ľudmily Lipkovej je *„najvýznamnejším paradoxom svetového hospodárstva súčasnosti skutočnosť, že spoločenský a vedecko-technický pokrok aj kvalita života nie sú rozdelené v globálnom svete rovnomerne, ale naopak, progres ekonomiky, vedy a techniky vrátane vysokej kvality života sa prezentuje len ako „ojedinelé ostrovy blahobytu“ v obrovskom mori chudoby (...).“*³³ Toto vnímanie podčiarkuje aj existencia teórií závislosti majúcich pôvod v Teórii periférneho hospodárstva od Raula Prebisha, alebo zjednodušujúce vnímanie rozvinutého Severu a chudobného Juhu a pod. Multidimenzionalitu problému navyše znásobuje aspekt prehlbujúcej sa dôchodkovej nerovnosti vo väzbe na prebiehajúce globalizačné procesy, z ktorých profitujú niektoré štáty viac ako ostatné. V tomto zmysle je rozvojová pomoc akousi náhradou za negatívne externality globalizačných javov a snahou o riešenie problémov príjmovej nerovnosti na globálnej úrovni.

Humanitárny motív pre poskytovanie rozvojovej pomoci je už menej determinovaný ideologickým resp. teoretickým poňatím. Vychádza zo situácie, v ktorej všetky štáty akceptujú spoluzodpovednosť za osud obyvateľov tejto planéty a bez ohľadu na ideologické pozície by mali spolupracovať v boji proti problémom chudoby, hladu, chorôb a pod. Za jej základ môžeme označiť koncept ľudských práv, vyjadrený

³³ LIPKOVÁ, Ľ.: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 9.

Všeobecnou deklaráciou ľudských práv, prijatou Valným zhromaždením OSN v roku 1948. V tejto deklarácii sa v článku č. 22 uvádza, že „každý človek má ako člen spoločnosti právo na sociálne zabezpečenie a nárok, aby mu boli národným úsilím i medzinárodnou súčinnosťou (...) zaistené hospodárske, sociálne a kultúrne práva, potrebné k jeho dôstojnosti a k slobodnému rozvoju jeho osobnosti.“ Viac konkrétne priznáva deklarácia v článku č. 25, ods. 1 každému „právo na takú životnú úroveň, ktorá môže zaistiť jeho zdravie a blahobyt a zdravie jeho rodiny (...).“³⁴ V zmysle týchto východísk je humanitárny motív štátov poskytujúcich rozvojovú pomoc zakotvený v úsilí pomáhať občanom iných štátov zabezpečiť ich práva ako ich uvádzajú spomínané články deklarácie ľudských práv.

V centre tohto motívu stojí v kontraste k zahranično-politickým záujmom človek. Navzdory utilitaristickému poňatiu rozvojovej pomoci, jej širokého uplatnenia ako nástroja zahraničnej politiky a zištných motívov, však nie je tento motív iba teoretickým konštruktom. Humanitárny motív je síce prevažne doménou multilaterálneho prístupu prostredníctvom medzinárodných organizácií, no existujú aj štáty v pozícii donora rozvojovej pomoci, ktoré sú motivované v jej poskytovaní práve a prevažne humanitárnym motívom. Toto potvrdzuje štúdia ekonóma Jean-Claude Berthélemyho, ktorá rozdeľuje donorov rozvojovej pomoci do troch skupín: altruistickí, stredne egoistický a egoistický donori.³⁵ Toto rozdelenie vychádza z porovnania behaviorálnych parametrov, založených na ekonomických motívoch a eventuálnych teritoriálnych väzbách. Medzi altruistických donorov, teda donorov rozvojovej pomoci bez ekonomických motívov poskytovania pomoci alebo v ich výrazne menšej miere, zaraďuje štáty ako Dánsko, Nórsko, Holandsko a iné. Medzi egoistických donorov, teda donorov motivovaných výhradne alebo vo vysokej miere ekonomickou (obchodnou) a geopolitickou stránkou, zaraďuje štáty ako Francúzsko, Veľkú Britániu, Austráliu a iné.

1.3.3 Motívy na základe obojstranného všeobecného záujmu

Tretiu skupinu motívov charakterizujú problémy obojstranného alebo dokonca globálneho významu, ktoré majú dopad na obidva zainteresované štáty, alebo všetky štáty medzinárodného spoločenstva. Ich riešenie si vyžaduje spoluprácu a spoločné úsilie oboch

³⁴ Všeobecná deklarácia ľudských práv [online]. 10. Decembra 1948 [cit. 10.10.2009]. Dostupné na internete: <http://www.vop.gov.sk/ochrana_prav/legislativa/deklaracia/>

³⁵ BERTHÉLEMY, J. - C.: *Bilateral donors' interest vs. recipients' development motives in aid allocation: do all donors behave the same?* [online]. [cit. 06.08.2009] Paríž: Université Panthéon-Sorbonne, 2005. Str. 19. Dostupné na internete: <<ftp://mse.univ-paris1.fr/pub/mse/cahiers2005/Bla05001.pdf>>

alebo všetkých štátov prostredníctvom globálnych opatrení, ktoré nemôžu byť realizované jednostranne. Jedná sa predovšetkým o *environmentálny motív* a niektoré ďalšie parciálne motívy.

Environmentálny motív vystihuje problém globálneho významu a dopadu najlepšie. Prepojenie celosvetovej globálnej agendy s environmentálnymi aspektmi dáva donorom rozvojovej pomoci príležitosť ovplyvniť situáciu v rozvojových štátoch potrebným smerom, pričom si zachovávajú legitimitu takéhoto konania. Všeobecne používaným argumentom voči snahe vnútiť rozvojovým štátom záväzné environmentálne štandardy je totiž ich faktická historická absencia v prípade dnes rozvinutých štátov. Rozvojová pomoc je v tomto smere katalyzátorom environmentálnych reforiem, de facto ekonomickou náhradou za prijatie koncepcie ochrany životného prostredia a opätovne nástrojom vplyvu na domácu politiku zahraničného subjektu. Jedná sa však o globálnu výzvu a preto je tento motív spájaný ako so záujmom donora, tak aj so záujmom recipienta a napokon aj subjektov nezúčastnených na rozvojovej spolupráci.

Ďalšie parciálne ciele nemusia byť globálnych rozmerov, týkajú sa konkrétnych subjektov v bilaterálnom vzťahu rozvojovej spolupráce, ale sú čo do rozsahu menej významné ako napríklad spomenutý environmentálny motív, predovšetkým z pohľadu objemov rozvojovej pomoci. Tieto motívy majú zväčša sociálny charakter. Jedná sa o otázku migrácie, ktorá môže predstavovať problém pre oba zúčastnené štáty. Ďalším problémom môžu byť rôzne novodobé formy otroctva, kriminálne aktivity, narkotické kanály z krajiny do krajiny a regionálne epidémie. Opätovne je však potrebné zdôrazniť, že mnohé z uvádzaných motívov sa môžu navzájom prelínať. Napríklad problém kriminality môže byť vnímaný aj z pohľadu národnej bezpečnosti, problém migrácie naopak z hľadiska humanitárnych motívov a pod. V tomto smere teda rozvojová pomoc predstavuje cielený boj proti týmto formám sociálnej patológie. Napríklad v prípade migrácie sú z praxe známe prípady zamerania rozvojovej pomoci na zlepšenie životných podmienok obyvateľov konkrétnych chudobných regiónov, s cieľom obmedziť migráciu do rozvinutých štátov, kde môže predstavovať nový súbor problémov.

1.3.4 Motívy delegácie právomocí v kontexte multilaterálnej rozvojovej spolupráce

Načrtnuté súbory motívov reprezentujú rámcové východiská pre poskytovanie rozvojovej pomoci, ale nerozlišujú medzi formami jej realizácie. V zásade je možné zjednodušene považovať uvedené motívy za relevantné ako pre bilaterálnu formu, tak aj pre multilaterálnu formu rozvojovej pomoci. V kontexte rozdelenia spolupráce na

jednotlivé formy však možno predpokladať, že v prípade bilaterálnej formy dochádza k priamemu napĺňaniu zamýšľaných efektov prostredníctvom priamej kontroly a administrácie prostriedkov rozvojovej pomoci, pričom prostredníctvom multilaterálnej rozvojovej pomoci dochádza k zabezpečovaniu uvedených efektov iba sprostredkované cez aktivity medzinárodných organizácií. Vzhľadom na konkrétne špecifiká vyplývajúce z multilaterálnej rozvojovej pomoci pre donorský štát považujeme za potrebné dodatočne špecifikovať aj motívy pre multilaterálne poskytovanie rozvojovej pomoci, ktorým sa de facto donorský štát dobrovoľne oberá o určité výhody priamej kontroly, priamej identifikácie pomoci a priameho použitia na vybrané subjekty.

Dôvody bilaterálnych donorov alokovať časť prostriedkov rozvojovej pomoci prostredníctvom multilaterálnych inštitúcií a delegovať tak na tieto subjekty právomoc rozhodovania v otázkach ako výber partnerov rozvojovej spolupráce, stanovovanie finančných objemov, voľba spôsobu realizácie rozvojovej spolupráce a pod. sú úzko späté so všeobecnými motívmi delegovania právomocí na medzinárodné organizácie. V odbornej literatúre sa je možné stretnúť s niekoľkými výhodami takéhoto delegovania na sprostredkujúci subjekt. Delegovanie prináša výhody zo špecializácie, tlmí politické externality, uľahčuje kolektívne rozhodovanie, zvyšuje kredibilitu a prináša politickú legitimitu daných aktivít.³⁶ V nasledujúcej časti sa tieto všeobecné aspekty pokúsime konkretizovať na rozvojovej spolupráci a multilaterálnych inštitúciách.

Prvým bodom podstaty delegácie právomocí na multilaterálne inštitúcie je ich tematická *špecializácia*, vyjadrujúca deľbu práce v predmetných aktivitách. Namiesto vlastného vykonávania konkrétnych aktivít dochádza k delegácii na špecializovaný subjekt, ktorý disponuje vyhradeným časom, expertíznou základňou, politickými možnosťami a technickými, ľudskými a dodatočnými finančnými kapacitami pre takúto činnosť. Bez prínosov z delegovania právomocí nie je dôvod oberať sa o aspekty spojené s poskytovaním rozvojovej pomoci bilaterálnou formou. Naopak čím väčšie budú prínosy z delegovania právomocí disponovať poskytnutými finančnými zdrojmi rozvojovej pomoci na multilaterálne inštitúcie, tým bude väčšia aj tolerancia voči stratám výhod bilaterálnej spolupráce. Tieto prínosy v rámci špecializácie budú umocnené, ak sa jedná o časté, opakujúce sa činnosti vyžadujúce špecifické znalosti. Pre jednorazové aktivity nie je opodstatnenie hľadať sprostredkujúci subjekt. V tomto kontexte sú špecializované

³⁶ HAWKINS, D. et al.: *States, International Organizations, and Principal-Agent Theory* [online]. 04.12.2003 [cit. 11.04.2010]. Str. 22. Dostupné na internete: <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/7/3/2/1/pages73219/p73219-22.php>

multilaterálne organizácie vysokou mierou organizačne spôsobilé vykonávať takéto aktivity z dôvodu ich zdokonalených vnútorných postupov a organizačných mechanizmov špeciálne vypracovaných pre ich tematické zameranie. Napríklad Svetová zdravotnícka organizácia má konkrétne riadiace mechanizmy v oblasti zabezpečovania a realizácie očkovacích aktivít, Rozvojový program OSN má zase vysoko kvalitnú expertízu základňu špecializovanú na vypracúvanie analytických správ o ľudskom rozvoji. Špecializácia tak umožňuje poskytovať rozvojovým štátom služby, ktoré by rozvinuté štáty za iných okolností nevedeli poskytnúť individuálne efektívnejšie. Problémovým momentom tu však ostávajú teoretické náklady obetovaných príležitostí v kontexte zahranično-politických cieľov. Ak sú náklady obetovaných príležitostí príliš vysoké, individuálni donori nebudú mať záujem prenechať túto oblasť na rozhodovanie multilaterálnym subjektom. V praktickej rovine to znamená, že v oblastiach mimoriadneho záujmu bilaterálnych donorov resp. ich zahranično-politických priorít si donori ponechávajú právomoci rozhodovania o použití prostriedkov rozvojovej pomoci vo forme bilaterálnej spolupráce, alebo ich aspoň konkretizujú a ohraničujú vo forme multi-bilaterálnej spolupráce. Donori napríklad prenechávajú Svetovej banke alebo MMF rutinné rozhodnutia o zahraničných úveroch rozvojovým štátom, avšak v prípade významných zahranično-politických implikácií takýchto úverov na národnú bezpečnosť, ekonomickú stabilitu alebo iné aspekty, radšej vstupujú do unilaterálnych aktivít ako napríklad v prípade zahraničných úverov v časoch menových kríz.

Druhým bodom delegácie právomocí sú *politické externality*. Politické externality tu vznikajú ako výsledok voľby stratégie foriem rozvojovej spolupráce pre globálny rozvoj. Hlavným cieľom rozvojovej pomoci a spolupráce je bez ohľadu na voľbu konkrétnej formy podpora globálneho rozvoja. Donorské štáty stoja v otázke podpory sociálno-ekonomického rozvoja a rastu v recipientských štátoch pred dilemou maximalizácie efektov rozvojových aktivít a maximalizácie efektov vyplývajúcich z poskytovania rozvojovej pomoci pre nich samých. Bilaterálna pomoc prináša výhody v podobe konkrétnych zahranično-politických cieľov, v kontexte podpory vybraných štátov však bilaterálna pomoc smeruje do štátov v súlade so zahranično-politickými prioritami a opomína rozvoj vo zvyšných štátoch. Štáty budú preto prirodzene poskytovať časť svojej rozvojovej pomoci bilaterálne, aby si zaistili výhody z takejto činnosti. V kontexte globálneho rozvoja však poskytovanie aj multilaterálnej rozvojovej spolupráce zabezpečí rozvoj aj v iných oblastiach. Preto v záujme globálneho rozvoja budú štáty poskytovať popri bilaterálnej pomoci aj multilaterálnu pomoc ako ilustruje tabuľka 1.1.

Tabuľka 1.1: Globálny rozvoj v kontexte výberu foriem rozvojovej spolupráce

		Bilaterálna pomoc	
		Áno	Nie
Multilaterálna pomoc	Áno	Podpora globálneho rozvoja	Nízka podpora rozvoja vo všetkých štátoch
	Nie	Vysoká podpora rozvoja vo vybraných štátoch	Žiadna podpora rozvoja

Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalším bodom delegácie právomocí na multilaterálne inštitúcie je *kolektívne rozhodovanie*. Ak skupina štátov nie je schopná prijať dohodu o politikách rozvojovej spolupráce, o konkrétnych cieľoch pre výšku pomoci, o sektorových prioritách a pod., môže delegovať právomoc rozhodovania na multilaterálnu organizáciu, ktorá bude vystupovať v pozícii stanovovania agendy a snažiť sa nájsť spoločnú rovnováhu pre všetky zúčastnené subjekty. Ak totiž existuje potreba kolektívnych rozhodnutí, budú jednotlivé štáty preferovať skôr delegovanie právomoci zostavovania agendy na medzinárodnú organizáciu ako na iný štát, ktorý by mohol jednostranne zdôrazňovať svoje priority. Aj keď výber konkrétnej medzinárodnej organizácie môže byť tiež predmetom takejto dilemy o subjektivite, hlavne v kontexte internej úpravy mechanizmov rozhodovania danej organizácie (napríklad Svetová banka je kritizovaná za systém rozhodovania založenom na podieloch členských štátov, kde dominujú USA), je možné predpokladať, že sa medzinárodné organizácie viac približujú optimálnej predstave manažmentu koalície štátov. Konkrétne rozhodnutie o výbere politik preto bude posúvané bližšie k zásadám a princípom organizácie a teda bližšie ku kolektívnym preferenciám. Čím bude táto kolektívna predstava rôznych štátov konzistentnejšia, tým väčšia bude ochota delegovať právomoc rozhodovania a stanovovania agendy na medzinárodnú organizáciu. V extrémnom prípade nemožno vylúčiť ani reformu resp. reštrukturalizáciu medzinárodnej organizácie tak, ako je to možné vidieť v prípade OSN, Svetovej banky, MMF a iných.

Významnou stránkou motivácie delegovania právomocí na multilaterálne inštitúcie je aj *kredibilita*. Štáty budú delegovať svoje právomoci s cieľom zvýšenia podpory svojej

vierohodnosti s ohľadom na prijaté záväzky a ich dodržiavanie resp. napĺňanie. Prijaté záväzky totiž nemusia byť sledované rovnakou mierou v rôznom čase. Dobrým príkladom je obmedzenie výdavkov rozvojovej pomoci v časoch ekonomických kríz. Politické rozhodnutia o výške rozvojovej pomoci ako alokácie verejných prostriedkov mimo štátneho územia musia byť totiž obhájiteľné v kontexte ich opodstatnenosti a rôznych alternatív ich využitia. Táto dichotómia je vyvolaná rozporom v krátkodobom a dlhodobom kontexte vynárajúcich sa problémov a prisudzovaniu rôznej dôležitosti v čase. Multilaterálne organizácie pracujú s dlhodobými cieľmi a ich priority nie sú natoľko ovplyvnené externými okolnosťami. Ich relatívne konzervatívnejší prístup k tematickým prioritám garantuje v medzinárodnej spolupráci rovnakú váhu problémov aj v krátkodobom horizonte a štáty tak majú možnosť odkazovať na svoje odhodlanie riešenia predmetných otázok prostredníctvom medzinárodných organizácií ako aspekt vierohodnosti v napĺňaní stanovených cieľov.

Posledným bodom delegácie právomocí bilaterálnych donorov na multilaterálne organizácie je *legitimita*. Štáty budú využívať multilaterálnu spoluprácu s cieľom získania normatívneho súhlasu voči ich politike rozvojovej spolupráce od domáceho obyvateľstva, ako aj od iných zahraničných subjektov, predovšetkým od rozvojových štátov samotných ale aj od ostatných bilaterálnych donorov. Pre donorské štáty je jednoduchšie pracovať s konkrétnymi politikami, ktoré sú uznávané širšou medzinárodnou komunitou, pretože nie je potreba obhajovať takýto postup a vysvetľovať jeho podstatu. Využívaním postupov a politik, ktoré nie sú konzistentné so všeobecnou zhodou o ich opodstatnenosti, motivácii, cieľoch a efektoch, prináša riziko kritiky a odsúdenia za vymykanie sa zaužívaným a akceptovaným normám. To môže byť príklad advokácie nutnosti vyššej podpory vybraných regiónov alebo sektorov bilaterálnymi donormi na pôde medzinárodných organizácií, s cieľom získať súhlas pre takéto konanie. Paradoxne sú to práve najvýznamnejšie a najsilnejšie štáty, ktoré hľadajú podporu a legitimitu svojich politik a aktivít v zahraničí, ktoré by mohli byť individuálne a z bilaterálneho hľadiska posudzované ako zahranično-politický faktor. Obmedzovaním svojich právomocí prostredníctvom ich delegácie tak silné štáty demonštrujú svoje odhodlanie hľadať medzinárodný konsenzus a rešpektovať názory iných aktérov, čím podporujú legitimitu svojich politik a získavajú medzinárodnú podporu. Okrem toho štáty stoja pred dilemou, aká voľba akej politiky alebo akého postupu by bola správnou resp. vhodnejšou. V prípade negatívneho výsledku totiž nemusia následne čeliť priamej zodpovednosti. Sledovaním legitímnych politik sú štáty chránené pred kritikou získaním všeobecného súhlasu keď

výsledky takéhoto postupu nie sú ešte zrejmé. Napríklad sledovaním zásad tzv. Washingtonského konsenzu v prístupe k rozvoju rozvojových štátov mnohé donorské štáty presadzovali a zdôrazňovali nutnosť takýchto štrukturálnych úprav, pričom kritike neskôr podliehali organizácie Svetová banka a MMF, keď sa ukázali tieto opatrenia v mnohých prípadoch ako kontraproduktívne až negatívne.

1.4 Vybrané teórie rozvojovej ekonómie

K pochopeniu dobových foriem rozvojovej pomoci a spolupráce, ako aj súčasnej podoby problematiky rozvoja, je potrebné vychádzať zo základných teórií, ktoré v rámci rozvojovej praxe významným spôsobom ovplyvňovali rozvojové stratégie, alebo boli východiskom rozvojových stratégií a ktoré dodnes spoluurčujú smerovanie podoby rozvojovej pomoci a spolupráce. Tieto teórie sa vyvinuli ako relatívne mladé ekonomické teórie druhej polovice dvadsiateho storočia v reakcii na problematiku rozvoja nových samostatných štátov vznikajúcich v procese dekolonizácie, ktorá sa začala súhrnne označovať ako rozvojová ekonómia (angl. orig. development economics).³⁷ Ich snahou bolo ponúknuť odpoveď na otázky podmienok, možností a spôsobov rozvoja týchto štátov, ktorých stav národného hospodárstva, ako aj postavenie v svetovej ekonomike, boli vzhľadom na ich historické, politické a ekonomické východiská špecifické. Z toho dôvodu sú teórie rozvojovej ekonómie, na rozdiel od ostatných oblastí ekonomickej vedy, v mnohých prípadoch interdisciplinárnym prístupom zohľadňujúcim sociálne, kultúrne a politické faktory ekonomického rozvoja. V dôsledku ich vývoja sa tak popri ekonomických kategóriách prikladá rovnaký význam aj sociálnej dimenzii rozvoja. Tento obsah rozvojovej ekonómie bol výsledkom vývoja vedeckej diskusie o rozvoji, ktorá prešla zásadnými konceptuálnymi zmenami, v mnohých prípadoch ako reakcia na empirický výskum rozvoja rozvojových štátov a ich problémov, takisto však ako reakcia na politické predstavy o medzinárodnej spolupráci a v rôznych obdobiach boli rozvoju prisudzované rôzne významy. Môžeme konštatovať, že konsenzuálny model rozvoja nebol vytvorený dodnes. V začiatkoch vývoja rozvojovej ekonómie všeobecne akceptovaný pohľad na rozvoj ako ekonomický rast bol postupne nahradený oveľa komplexnejším konceptom, ktorý rozvoj chápe ako kvalitatívne zmeny národnej ekonomiky a národných spoločenských štruktúr, umožňujúcich plné využitie ľudského potenciálu. K tomuto záveru však viedla pomerne zložitá cesta trvajúca pol storočia.

³⁷ LISÝ, J.: *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Elita, 1996. Str. 273

Ekonomická veda pozná pomerne široké spektrum teórií, zaoberajúcich sa rôznymi aspektmi a implikáciami hospodárskeho rastu. Vzhľadom na ciele práce sa však nebudeme zaoberať všeobecnými ekonomickými teóriami a zameriame sa len na teórie rozvojovej ekonómie, z ktorých vyberieme tie, ktoré mali rozhodujúci význam pre utváranie konceptu rozvoja v jeho dnešnej podobe a mali priame implikácie na otázku rozvojovej pomoci a spolupráce.

1.4.1 Teória rastu

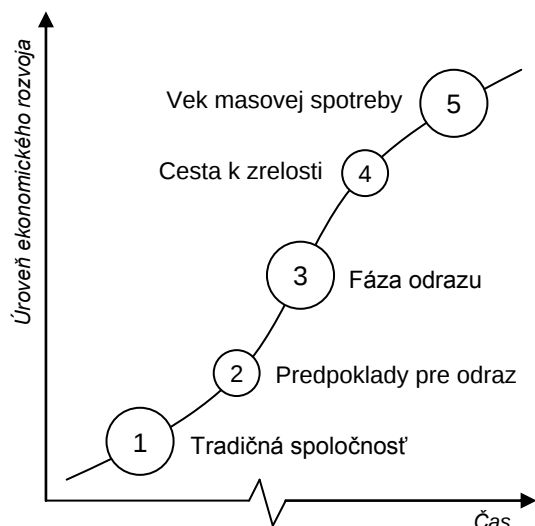
Teória rastu bola ako samostatná škola v rámci rozvojovej ekonómie dominantnou na prelome 40. a 50. rokov dvadsiateho storočia, kým bola absorbovaná širším rámcom modernizačnej teórie. Táto teória bola založená na transferoch keynesiánskych modelov (Harrod-Domar) analýzy ekonomického rastu do rozvojových štátov. *„Napriek tomu, že v neskoršom štádiu teória rastu rozvinula širšiu konceptuálnu základňu ako súčasť rámca modernizačnej teórie, bola prevažne ekonomickou teóriou, keďže koncept rozvoja bol vnímaný zúžene ako ekonomický rast. Sociálne a kultúrne faktory boli zohľadňované iba v spojitosti s ich napomáhaním či brzdením spoločenských zmien, ktoré mali sprevádzať rast.“*³⁸ Keynesiánsky koncept rastu mal silne intervencionistický postoj, ktorý zdôrazňoval rozsiahle rozvojové plánovanie rozvojových štátov v spolupráci s ich donormi. Teória rastu totiž chápe rozvoj ako proces tvorby kapitálu, ktorý je determinovaný úrovňou úspor a investícií. Domáce úspory majú byť nasmerované do produktívnych odvetví priemyslu a sektorov s vysokým tempom rastom. V prípade ak tento proces zlyháva v dosiahnutí hospodárskeho rastu napríklad pre nedokonalosť trhu, je potrebná intervencia štátu alebo intervencia z externých zdrojov. Najznámejším z rastových modelov teórie rastu bola *teória štádií ekonomického rastu* Walta W. Rostowa (graf 1.3), ktorá popisuje rozvoj ako prechod piatimi štádiami od tradičnej spoločnosti až po spoločnosť modernú, vyznačujúcu sa masovou spotrebou. Za podmienku prechodu spoločnosti do ďalšieho štádia považoval Rostow nárast úspor a investícií vo výške 5-10% v pomere k národnému príjmu.³⁹ Nedostatok domáceho kapitálu v tomto prípade mali nahradiť priame zahraničné investície a rozvojová pomoc. Rast ekonomiky je chápaný ako lineárny proces, ktorý *„sa stáva prirodzeným stavom ekonomiky hneď ako dosiahne*

³⁸ BROHMAN, J.: *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996. Str. 12.

³⁹ ROSTOW, W., W.: *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge university press, 1990. Str. 39.

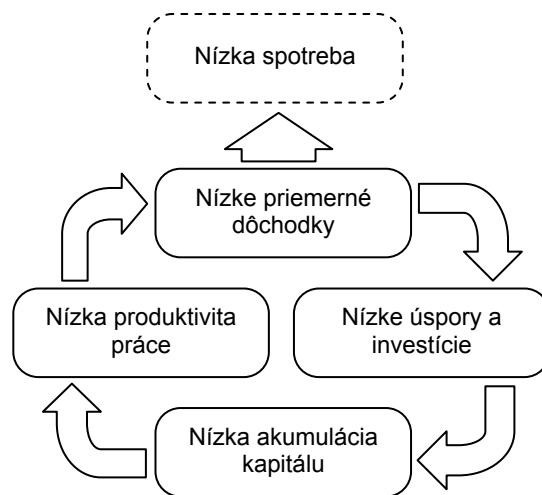
potrebné tempo vo fáze odrazu.“⁴⁰ Tým je odôvodnená potreba štátnych zásahov v prvotných fázach rozvoja. Rostow navrhoval rozvojovým štátom, aby napodobňovali v skrátrenom časovom horizonte cestu ekonomického vývoja Európy a Severnej Ameriky a dosiahli tak konečné štádium masovej spotreby. Tento koncept kritizoval Simon Kuznets, ktorý tvrdil, že „rozvoj nie je neodvratný proces a spoločnosť sa môže rozvíjať alebo zaostávať.“⁴¹ Druhým známym modelom teórie rastu je model začarovaného kruhu chudoby od Ragnara Nurkseho (graf 1.4). V rámci tohto modelu identifikuje Nurkse ako hlavnú príčinu chudoby nedostatočnú spotrebu, ktorá pramení z nedostatočnej miery úspor. V chudobných štátoch je vzhľadom na nízku úroveň priemerných dôchodkov nízka hladina úspor, nakoľko väčšia časť dôchodku slúži na zabezpečenie základných potrieb. Nízka miera úspor má za následok nízke tempo akumulácie kapitálu. To sa prejavuje nedostatočnou mierou investícií na nízkej produktivite ekonomiky, ktoré má za následok pomalý rast dôchodkov. Začarovaný kruh sa uzatvára a podľa Nurkseho je v tejto situácii potrebný externý impulz, ktorý prísunom vonkajších kapitálových zdrojov nahradí nízku mieru domácich úspor a prelomí kruh chudoby. Tento impulz označuje Paul Rodenstein-Rodan v kontexte „minimálneho kritického úsilia“ vo vynaložení prostriedkov aby došlo k rastu ako tzv. „veľký podnet“ (angl. orig. „big push“ theory).⁴²

Graf 1.3: Rostowov model fáz ekonomického rastu

Zdroj: WILLIS, K.: *Theories and practices of development*. New York: Routledge, 2005. Str. 40.

Graf 1.4: Nurkseho začarovaný kruh chudoby

Zdroj: LIPKOVÁ, Ľ.: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 14.

⁴⁰ ROSTOW, W., W.: *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge university press, 1990. Str. 7.

⁴¹ RASLAVSKÁ, I.: Rozvojové teórie 20. storočia. In: *Rozvojová pomoc 2007*, zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 125.

⁴² LISÝ, J.: *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Elita, 1996. Str. 274.

Na konci päťdesiatych rokov 20. storočia bola teória rastu podrobená kritike najmä z dôvodu nevhodnosti aplikácie keynesiánskych modelov rastu, vytvorených v podmienkach vyspelých štátov a aplikovaných na podmienky rozvojových štátov. Niekoľko konceptov, ktoré tvorili základ tohto modelu, sa však používalo naďalej, hlavne chápanie rozvoja ako ekonomického rastu založeného na industrializácii, kľúčová úloha úspor a investícií v naštartovaní rastu, potreba štátnych zásahov do ekonomiky a napodobovanie vývoja historickej skúsenosti hospodársky vyspelých štátov.

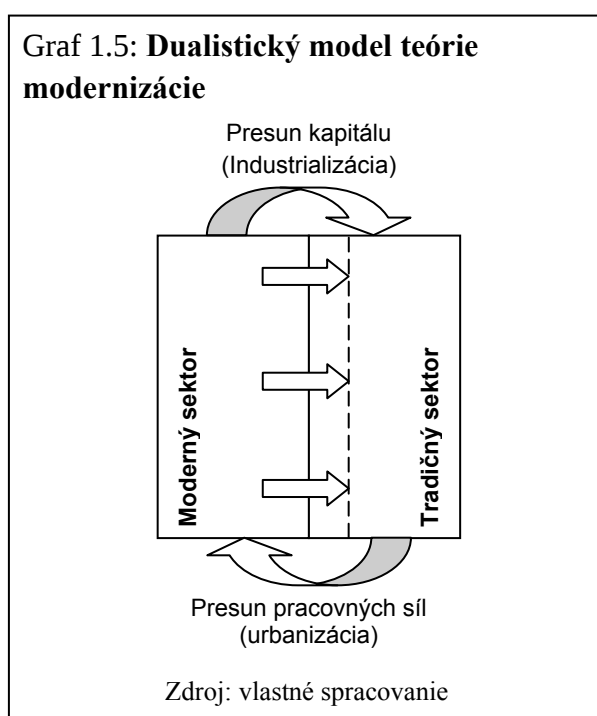
1.4.2 Modernizačná teória

Modernizačná teória predstavovala v mnohých smeroch prehĺbenie a rozšírenie myšlienok teórie rastu. Ekonomické faktory boli aj naďalej centrálnym ťažiskom, no rozvoj začal byť chápaný viac interdisciplinárne. Podľa modernizačnej teórie sú *„za nedostatočný rozvoj zodpovedné interné faktory ako negramotnosť, tradičná štruktúra poľnohospodárstva, nízka del'ba práce, nerozvinutá infraštruktúra, a pod.“*⁴³ Preto stratégiou pre rozvoj má byť zmena uvedených endogénnych faktorov po vzore industrializovaných štátov, ktoré sú modelom ekonomického aj spoločenského rozvoja. Rozvoj je chápaný ako unilineárny proces a rozvojové a rozvinuté štáty zaujímajú len rôzne pozície v stupni zaostalosti na škále funkcie rozvoja. Modernizačná teória vidí vhodné riešenia v kapitálových transferoch a transferoch know-how, aby mohli byť zastarané štruktúry ekonomiky a spoločnosti modernizované na úroveň rozvinutých štátov. Dôraz sa kládol na spoločenské normy a inštitúcie s ich dopadom, či už pozitívnym alebo negatívnym, na hospodársky rast.

Dôležitým konceptom teórie modernizácie bola paralelná existencia dvoch typov spoločností vedľa seba, tradičnej a modernej, ktoré sa líšia normami, hodnotami, presvedčením, a pod. Vlastnosti prisudzované tradičnej spoločnosti boli vnímané ako prekážka rozvoja. Takéto spoločnosti museli podľa predstaviteľov modernizačnej teórie prejsť zmenou podľa západného vzoru. Zatiaľ čo v hospodársky vyspelých štátoch tieto zmeny priniesla priemyselná revolúcia, do mnohých rozvojových štátov prichádzali tieto zmeny zvonka. To bolo považované za možnosť urýchlenia modernizačného procesu. *„Za kľúčové atribúty v problematike rozvoja preto boli označené industrializácia a urbanizácia, ktoré mali byť predpokladom modernizácie, pričom iba ekonomický rast bol považovaný za predpoklad dosiahnutia následného sociálneho, kultúrneho a politického*

⁴³ PEET, R. – HARTWICK, E.: *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. New York: Guilford press, 2009. Str. 123.

*pokroku.*⁴⁴ Chápanie dvoch spoločností v rámci modernizačnej teórie rozvíjajú ďalej na koncept dvoch oddelených sektorov ekonomiky *dualistické modely* (Gunnar K. Myrdal, Albert Hirschmann). V tomto poňatí existuje moderný kapitalistický sektor (s kapitálovo intenzívnymi odvetviami priemyslu a vysokou deľbou práce) a tradičný subsistenčný sektor (malé poľnohospodárske podniky na rodinnom princípe s nízkou deľbou práce).⁴⁵ Podľa nich by v priebehu rozvoja mal kapitalistický sektor rásť na úkor sektora subsistenčného, ktorý dosahuje oveľa nižší výkon na osobu. Môže pri tom využívať takmer neobmedzený zdroj pracovných síl, ktoré sa budú uvoľňovať zo zanikajúceho subsistenčného sektora (graf 1.5). Presun kapitálu z moderného sektora zároveň predstavuje industrializáciu ako modernizáciu tradičných odvetví ekonomiky.

Modernizačné teórie korešpondujú s cieľmi a stratégiami rozvojovej pomoci. Za hlavný problém nerozvinutých oblastí bola označovaná slabá ekonomika, nerozvinutý trh, či nízke príjmy. Cieľom rozvojovej pomoci má byť predloženie stratégií k naštartovaniu a následnému udržaniu, prípadne zvýšeniu ekonomického rastu, ktoré dominovali u mnohých aktérov rozvojovej pomoci do začiatku sedemdesiatych rokov 20. storočia, kedy začali byť za strategické ciele postupne označované aj iné ako ekonomické faktory. Teoretické predpoklady modernizačnej paradigmy, ktoré sa následne prejavili v

⁴⁴ ESCOBAR, A.: *Encountering Development: The making and unmaking the third world*. Princeton: Princeton University Press, 1995. Str. 39 – 40.

⁴⁵ FOLTÝN, J. – FÁREK, J.: *Rozvojové země v turbulencích světové ekonomiky: Obtížné hledání teorie*. In: *Mezinárodní vztahy*, 2008, roč. 43, č. 1. Str. 81.

rozvojových projektoch aktérov rozvojovej pomoci, boli charakterizované silným eurocentrickým resp. západným pohľadom na problematiku rozvoja, v rámci ktorého neboli dostatočne zohľadnené lokálne kultúrne špecifiká. Modernizačné koncepcie rozvoja a s nimi spojené možnosti rozvojovej pomoci vychádzali z optimistického predpokladu reálneho ekonomického rastu všetkých štátov sveta, ktorý bol spojený s povojnovým rastom a prosperitou západných štátov, rovnako ako s dekolonizáciou v priebehu päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia, kedy vlády nových politicky zvrchovaných štátov verili, že je možné s pomocou rozvojovej pomoci v skrátanom časovom horizonte dosiahnuť požadovanú úroveň rozvoja.

„Modernizačné teórie boli neskôr v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia odmietané ako zo strany neoliberalov, tak aj zo strany teoretikov prikláňajúcich sa k teóriám závislosti a neomarizmu.“⁴⁶ Tieto kritiky sa neskôr stali základom nových prístupov, ktoré sa snažili využiť základy modernizačných teórií pre pochopenie významu spoločenských zmien a výsledky doplnili o poznatky neoliberalizmu či teórie závislosti.

1.4.3 Teória závislosti

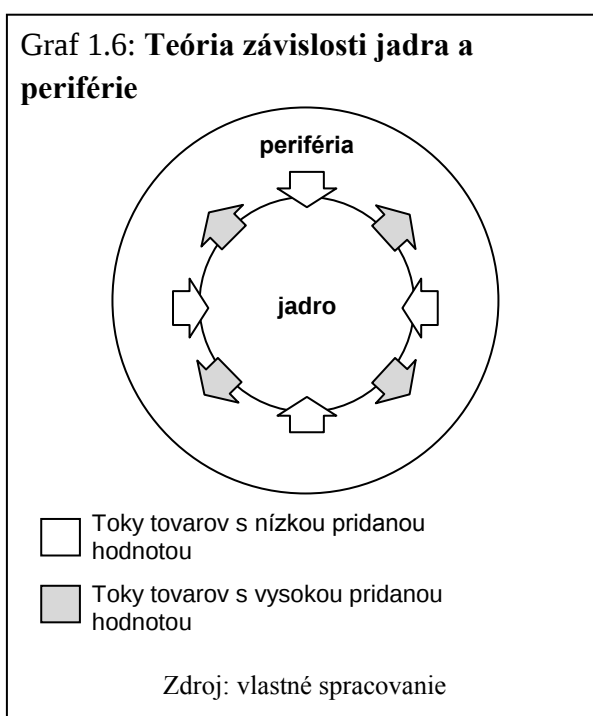
Teória závislosti bola v čase svojho vzniku novým prístupom, ktorý sa pokúsil o vymedzenie pozície rozvojových štátov v rámci svetového systému. „*Podstatou teórie je argument, že rast určitého geopolitického regiónu má za následok ekonomický pokles v inom.*“⁴⁷ Kritika dovtedajších modernizačných teórií bola iniciovaná už v priebehu päťdesiatych rokov zo strany skupiny ľavicovo orientovaných latinskoamerických ekonómov pracujúcich pre Hospodársku komisiu pre Latinskú Ameriku Organizácie spojených národov. „*Dôvody zaostávania Latinskej Ameriky popísal v roku 1957 Paul Baran v diele Politická ekonómia rastu ako dôsledok spolupráce vyspelých štátov a mocenských elít v rozvojových štátoch.*“⁴⁸ Tieto myšlienky ďalej rozvíjal na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov za pomoci marxistickej terminológie André G. Frank, ktorý charakterizoval vzťah Latinskej Ameriky vo vzťahu k svetovému kapitalistickému systému v intenciách rozvoja jadra s priamym dôsledkom na zaostalosť periférie. Mechanizmom fungovania svetového hospodárstva je vzťah závislosti (graf 1.6) medzi jadrom, ktoré profituje z odčerpávania zdrojov ekonomík periférie; a perifériou,

⁴⁶ BROHMAN, J.: *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996. Str. 24.

⁴⁷ RASLAVSKÁ, I.: *Rozvojové teórie 20. storočia*. In: Rozvojová pomoc 2007, zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 127.

⁴⁸ NEDOMLELOVÁ, I.: *Teorie rozvoje, teorie ekonomického růstu a teorie regionálního rozvoje* [online]. [cit. 29.06.2009]. Str. 4. K dispozícii na <<http://alnus.kin.tul.cz/~vyzkum/wd/download/2008/f11.pdf>>

ktorá je udržiavaná v závislosti na zahraničnom kapitále. Frank a iní ekonómovia tvrdili, že kapitalistické sily zároveň rozvíjajú vyspelé štáty a zároveň zabraňujú rozvoju periférie. Riešením malo byť preto znovuvytvorenie medzinárodných ekonomických vzťahov, ktoré možno dosiahnuť jedine revolučnou zmenou, ktorá presadí socialistické ideály v rozvojových štátoch. Na problematiku rozvojových štátov uplatnil model jadra a periférie Raul Prebisch, ktorý v závislosti videl dôsledok neekvivalentnej výmeny a pozostatok koloniálnych vzťahov, pričom *„odmietal medzinárodnú špecializáciu voči rozvojovým krajinám, ktorá bola jednostranne výhodná pre centrum“*⁴⁹ a navrhoval užšiu spoluprácu medzi rozvojovými štátmi. Iní ekonómovia (Arghiri Emmanuel, Samir Amin) videli riešenie v modernizácii periférie, ktorá odstráni dôvody neekvivalentnej výmeny. Akademickú dôveryhodnosť teórie závislosti však znížil najmä rýchly hospodársky vzostup novoindustrializovaných štátov, ktorý bol považovaný za dôsledok ich aktívneho zapojenia sa do systému svetového obchodu.

Teóriu závislosti vzťahov medzi perifériou Latinskej Ameriky a štátmi jadra aplikoval na globálnu úroveň Imanuel Wallerstein. „Hlavným rozdielom teórie svetového systému a teórie závislosti bolo tvrdenie, že zaostávanie v rozvoji bolo zapríčinené skôr celosvetovým pôsobením kapitalizmu, ako neekvivalentnou výmenou medzi rozvojovými

⁴⁹ LIPKOVÁ, Ľ.: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 12-13.

štátmi a ich bývalými kolonizátormi.⁵⁰ Podľa teórie svetového systému sú teda rozvojové podmienky a šance určované predovšetkým ekonomickými procesmi a vzťahmi na úrovni svetového systému. Teória svetového systému totiž vznikla v čase, keď krajiny východnej Ázie dosahovali výrazný hospodársky rast na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, čím podnietili prehodnotenie teórie závislosti. Wallerstein spochybnil vnímanie národného štátu ako jedinej úrovne, na ktorej sa uskutočňovali analýzy a tiež predpoklad, že všetky štáty sa musia rozvíjať rovnakým spôsobom, pričom zdôrazňoval aspekt dynamiky vývoja, podľa ktorého sa v rôznom čase mohli vyvíjať rôzne štáty rôznym tempom. Wallerstein taktiež rozšíril model jadra a periférie o semiperifériu, ktorá je odrazom nerovnakej úrovne technologickej vyspelosti štátov mimo centra. Práve semiperifériou sa mal vysvetliť rast novoindustrializovaných štátov. Štáty centra však naďalej disponujú ekonomickou mocou a bohatstvom, z čoho vyplýva tiež politický vplyv, prijímanie kľúčových rozhodnutí a stanovenie pravidiel, ktoré ovplyvňujú podobu celospoločenského usporiadania. Konštelácia štátov však nie je fixná a môže dochádzať k výmenám medzi perifériou, semiperifériou a jadrom. „Prebiehajúci proces fungovania svetovej ekonomiky má však tendenciu rozširovať ekonomické a sociálne rozdiely medzi nimi.“⁵¹ Ekonomická chudoba rozvojových štátov je z tohto pohľadu priamo napojená na fungovanie svetovej ekonomiky. Praktické dopady teórie svetového systému na podobu rozvojovej spolupráce neboli príliš zrejmé. Možným riešením v súlade s týmito prístupmi bola totiž iba radikálna zmena štruktúry celého systému rozvojovej pomoci.

1.4.4 Teória neoliberalizmu

Počas povojnového obdobia vychádzala väčšina donorských štátov, rovnako ako aj Svetová banka či Medzinárodný menový fond z predpokladu, že rozvoj možno dosiahnuť prostredníctvom aplikovania keynesiánskeho prístupu, založeného na vládnej intervencii na úrovni štátu recipienta. Tento koncept prešiel výraznou zmenou v priebehu sedemdesiatych rokov 20. storočia, keď sa úloha štátu v otázkach napomáhania rozvoja začala prehodnocovať a spochybňovať. „Zásahy štátu do ekonomického diania boli považované za neefektívne a vedúce k pomalšiemu hospodárskemu rastu v porovnaní s

⁵⁰ CHANT, S. – MCILWAINE, C.: *Development in the 21st century: An introduction to the global south*. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2009. Str. 37.

⁵¹ WALLERSTEIN, I.: *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* [online]. [cit 30.06.2009] New York: Academic Press, 1976. Str. 3. K dispozícii na < <http://marriottschool.byu.edu/emp/WPW/Class%209%20-%20The%20World%20System%20Perspective.pdf>>

*možnosťami rastu dosiahnuteľnými výlučne nástrojmi trhu.*⁵² Zástancovia tejto teórie vychádzali z klasických ekonomických teórií, vyznávajúcich neviditeľnú ruku trhu. Kľúčom k zvýšeniu ekonomického rastu a tým aj k zvýšeniu rozvoja a všeobecného blahobytu malo byť obmedzenie štátnych intervencií a úloha trhu v stanovovaní cien a miezd. To malo následne viesť k efektívnejšej alokácii zdrojov a optimalizácii rastu, čoho sprievodným javom mal byť rast sociálnych benefitov. V tejto súvislosti rozvojová pomoc prispieva k neefektívnosti alokácie ekonomických zdrojov a podľa niektorých ekonómov (Peter T. Bauer) by takáto forma intervencie mala byť značne redukovaná.⁵³

Teória neoliberalizmu značne ovplyvnila v kontexte rozvojovej spolupráce činnosť Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu. V roku 1979 prišiel po prvý krát s myšlienkou podmienených pôžičiek vtedajší prezident Svetovej banky Robert McNamara. Jeho snahou bolo podporiť ekonomický rast spojením finančnej pomoci s prijatím súboru ekonomických politík doporučených Svetovou bankou. Podmienenosť bola uvedená do praxe zavedením programov štrukturálnych úprav. V období osemdesiatych a na počiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia boli pôžičky Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu, regionálnych rozvojových bánk, bilaterálne pôžičky, ako aj pôžičky súkromných finančných inštitúcií, podmienené prijatím často d'alekosiahlych ekonomických reforiem v súlade s myšlienkou Washingtonského konsenzu. Časté boli požiadavky zrušenia ochrany určitých odvetví hospodárstva, zlepšenie fiškálnej disciplíny a kontrola inflácie, obmedzenie štátnych výdavkov a zníženie deficitu verejných financií, nastavenie výmenného kurzu meny a liberálnych obchodných politík, opatrenia na podporu priamych zahraničných investícií a privatizácie.

1.4.5 Alternatívne teórie

Alternatívne teórie vychádzali zo skúseností päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia, kedy *„ekonomický rast často nesprevádzalo očakávané zlepšovanie životnej úrovne obyvateľov rozvojových štátov.“*⁵⁴ Skutočnosť, že ekonomický rast vo väčšine prípadov nevedol k všeobecnému blahobytu, vyústilo do obratu v pohľade analytikov rozvoja, ktorí dospeli k názoru, že dôležité nie je samotné tempo rastu, ale podstata procesov, ktoré k rastu vedú a teda kvalitatívna stránka rastu. Meranie rozvoja nemalo byť plnením abstraktných ekonomických cieľov (ako mierou rastu HDP), ale kritériami

⁵² WILLIS, K.: *Theories and practices of development*. New Your: Routledge, 2005. Str. 47.

⁵³ Ibid., str. 47

⁵⁴ BROHMAN, J.: *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996. Str.202.

zohľadňujúcimi dopad na životy obyvateľov ako všeobecné uspokojenie základných potrieb, dosiahnutie väčšej spoločenskej rovnosti, zvýšenie produkčných a kreatívnych schopností ľudí, alebo schopnosť komunit stanoviť si svoje vlastné ciele rozvoja.⁵⁵

Programy ovplyvnené novým prístupom k rozvoju označované ako *prerozdeľovanie a rast* začala uplatňovať Svetová banka.⁵⁶ Tieto programy sa snažili predovšetkým zaistiť nové pracovné miesta s dôrazom na malé a stredne veľké poľnohospodárske podniky a súkromný sektor a uspokojiť základné životné potreby všetkých vrstiev spoločnosti. Tento koncept rozvoja naďalej predpokladal možnosť dosiahnuť rýchly hospodársky rast a schopnosť trhu tento rast zabezpečiť. Priniesol však inkorporáciu sociálnych hľadísk do osvedčených prístupov.

Koncept *uspokojovania základných ľudských potrieb* bol predstavený na konferencii Medzinárodnej organizácie práce v roku 1976. Základné potreby podľa prijatej deklarácie zahŕňali minimálnu úroveň osobnej materiálnej spotreby (jedlo, prístrešie, oblečenie), nevyhnutné kolektívne využívané služby (elektrina, voda, kanalizácia, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, verejná doprava), zapojenie obyvateľstva do rozhodovania, dodržiavanie základných ľudských práv a zamestnanosť ako cieľ i prostriedok.⁵⁷ K dosiahnutiu týchto cieľov malo prispieť najmä využívanie miestnych zdrojov a poskytovanie prostriedkov chudobným, za pomoci ktorých by sa mohli sami podieľať na rozvoji.

V roku 1972 vydal Rímsky klub správu s názvom *Hranice rastu*, ktorá varovala pred negatívnymi dôsledkami rastu a konštitovala *model trvalo udržateľného rozvoja*. Jeho uplatňovanie viedlo k presadeniu využívania environmentálnych hľadísk pri realizácii rozvojových projektov. Tento koncept poukazoval na závažné environmentálne problémy spojené s rozvojom, ktoré v kontexte rozvojových štátov boli v neskoršom rozpracovaní ako tzv. „zelený rast“ odpoveďou na ohrozenie chudobného obyvateľstva rozvojových štátov, ktoré je najviac postihnuté environmentálnymi problémami. Tento koncept sa opieral spočiatku o model tzv. nulového rastu, pretože „*súčasnú rozloženiu demografických prírastkov a priemyselného rastu povedie nie k znižovaniu rozdielov medzi ľuďmi, ale*

⁵⁵ BROHMAN, J.: *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996. Str. 203 – 204.

⁵⁶ Impulzom bola štúdia Svetovej banky CHENERY, H. et al.: *Redistribution with Growth*. Oxford: Oxford university press, 1974. Zdroj: WORLD BANK: *Bank Publishes Redistribution with Growth* [online]. [cit. 30.06.2009]. K dispozícii na <<http://go.worldbank.org/53FXAF26B0>>

⁵⁷ GHAI, D.: *The World employment programme at ILO* [online]. [cit. 30.06.2009]. Str. 4. K dispozícii na <http://www.ilo.org/public/english/century/information_resources/download/wep.pdf>

naopak k vyostreniu priepasti medzi bohatými a chudobnými.“⁵⁸ Neskôr bol tento koncept upravený na model tzv. organického rastu, ktorý rešpektuje regionálne rôznorodosti sveta a vývoj mal byť programovo ovplyvňovaný. Zásadný význam pre rozvojový svet však mala správa Pretvorenie medzinárodného poriadku z roku 1976, ktorá apelovala na možnosť vytvorenia rovnakých príležitostí pre rast v treťom svete a navrhovala „vytvorenie fondu medzinárodnej solidarity pre najchudobnejšie štáty sveta (...) a na vytvorenie medzinárodnej centrálnej banky.“⁵⁹ Podľa tejto správy je pre zlepšenie situácie rozvojových štátov potrebná radikálna zmena vzťahov medzi priemyselne vyspelými štátmi a rozvojovým svetom, hlavne v znižovaní vonkajšej hospodárskej závislosti a orientácii na sebestačnosť vo výrobe potravín, v práve plnej suverenity využívania vlastných prírodných zdrojov a vo zvyšovaní účasti rozvojových štátov na ich spracovaní.

Koncept *ľudského rozvoja* vznikol koncom osemdesiatych rokov 20. storočia najmä v dôsledku rastúcej kritiky rozvojových prístupov hlavného prúdu, ktoré predpokladali úzku súvislosť medzi ekonomickým rastom na úrovni štátu a rastom individuálnych možností obyvateľstva. Vedúcu úlohu pri formulovaní konceptu ľudského rozvoja zohral pakistanský ekonóm Mahbub ul Haq, ktorý počas svojho pôsobenia v UNDP vytvoril v roku 1990 Index ľudského rozvoja. Potreba alternatívneho rozvojového modelu vychádzala podľa zástancov nového konceptu ľudského rozvoja, založeného na myšlienke ľudských možností ekonóma Amartja Sena, z rastúcich nepriaznivých dopadov štrukturálnych zmien na obyvateľstvo rozvojových štátov, nepriaznivých spoločenských javov ako rastúca kriminalita, HIV/AIDS, či strata spoločenskej súdržnosti, ktoré sa vyskytovali stále častejšie aj v štátoch s rýchlym a stabilným hospodárskym rastom.⁶⁰ Od počiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia je koncept ľudského rozvoja aplikovaný na systematické štúdium globálnych problémov a jeho výsledky sú publikované v každoročných správach o ľudskom rozvoji (Human development reports) pod vedením Rozvojového programu OSN. Kľúčovými otázkami v rámci konceptu ľudského rozvoja sú spoločenský pokrok – lepší prístup k vzdelaniu, zlepšenie výživy a zdravotníctva, dôležitosť ekonomického rastu ako prostriedku k znižovaniu sociálnych nerovností v spoločnosti a zvýšeniu úrovne ľudského rozvoja, efektívnosť v zmysle využívania zdrojov,

⁵⁸ LYSÁK, L.: *Medzinárodné organizácie*. Bratislava: Ekonóm, 2001. Str. 157.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 157 – 158.

⁶⁰ STANTON, E., A.: *The human development index: A history* [online]. Február, 2007 [cit. 30.06.2009]. Political Economy Research Institute, Working paper series, No. 127. Str. 3-4. K dispozícii na <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_101-150/WP127.pdf>

rovnosť, sloboda, demokratické vládnutie, rovnosť pohlaví, občianske a politické práva a ďalšie.

1.4.6 Aktuálne pohľady na rozvojovú pomoc a spoluprácu

Rozvojová ekonómia ako interdisciplinárny prístup k problematike ekonomického a ľudského rozvoja je vyvíjajúcim sa organickým systémom, ktorý v súčasnosti ponúka v duchu postmodernej rôzne interpretácie kľúčových problémov. Predošlé uvedené teórie rozvojovej ekonómie sú dodnes východiskovou základňou pre konceptualizáciu rozvojových stratégií, v súčasnom pohľade na problematiku rozvojovej pomoci a spolupráce však nemôžeme nájsť univerzalizmus, s akým vysvetľujú problematiku nedostatočného rozvoja. V rámci súčasného interdisciplinárneho pohľadu sa totiž problém rozvoja, chudoby a rozvojovej pomoci odvíja vo viacerých rovinách a dimenziách spoločenského života, hospodárskej politiky či medzinárodných vzťahov a jeho riešenie sa tak stáva menej čitateľné. Vzhľadom na tieto dôvody považujeme za vhodné popri koncepčných teóriách, ako východiskách rozvojových stratégií, stručne načrtnúť aj aktuálne pohľady najvýznamnejších súčasných ekonómov v oblasti rozvojovej ekonómie.

Pravdepodobne najznámejším ekonómom tejto oblasti je harvardský profesor Jeffrey D. Sachs, ktorý za hlavnú príčinu nedostatočného rozvoja označuje chudobu. Chudoba v jeho poňatí je založená na nedostatočnej vybavenosti kapitálom v šiestich rovinách, ktoré sú *ľudský kapitál* (vzdelanie, zdravotný stav, výživa), *podnikateľský kapitál* (súkromný sektor), *infraštruktúra* (cesty a inžinierske siete), *prírodný kapitál* (ekosystémy, biodiverzita), *verejný inštitucionálny kapitál* (štátna správa, súdnictvo, polícia) a *poznatkový kapitál* (veda a výskum).⁶¹ Rozvojové štáty sú chytené do cyklickej pasce chudoby, v ktorej je vybavenosť kapitálu obyvateľstva sústavne odčerpávaná na pokrytie potrieb uvedených kapitálových deficitov. Pasca sa uzatvára, pretože pomer kapitálu na osobu v skutočnosti klesá z generácie na generáciu, nakoľko počet obyvateľstva rastie rýchlejšie ako akumulácia kapitálu. Zabezpečením základných služieb sa prelomí pasca chudoby a umožní sa obyvateľstvu využiť voľný kapitál na sporenie, investície alebo iné využitie. Tieto myšlienky našli uplatnenie v tzv. Miléniových dedinách, ktoré sa snažia túto myšlienku presadiť do praxe vo vybraných osadách v Afrike prostredníctvom integrovaných vidieckych projektov zameraných na zabezpečenie základných ľudských potrieb. V tomto modeli považuje Sachs za riešenie externý kapitálový prísun v podobe

⁶¹ SACHS, J., D.: *The End of Poverty: Economic possibilities for our time*. New York: Penguin Books, 2006. Str. 244.

rozvojovej pomoci a tvrdí optimisticky, že „*podstatným zvýšením objemov pomoci je možné extrémnu chudobu odstrániť v priebehu našej generácie.*“⁶² Jeho predpoklad vychádza z Rostowovho modelu fáz ekonomického rozvoja, v ktorom má rozvojová pomoc naštartovať hospodársky rast vo fáze odrazu. V rámci neoliberalného pohľadu Sachs navrhuje, aby úlohu podpory a investícií do ľudského kapitálu, infraštruktúry, prírodného kapitálu, verejného inštitucionálneho kapitálu a sčasti poznatkového kapitálu prebral v praktickej aj inštitucionálnej rovine štát. V prípade podnikateľského kapitálu však vyššiu efektivitu dosahujú trhové sily.⁶³ Najväčšia miera kritiky konceptu Jeffreyho Sachsa spočíva v prílišnom zdôrazňovaní obrovských objemov pomoci a podobnosť s integrovanými vidieckymi projektmi 70. rokov, ktoré sa nepreukázali ako veľmi úspešné.

Opačný pohľad na problematiku rozvoja ponúka newyorský profesor William Easterly, ktorý sa stavia kriticky k problematike poskytovania rozvojovej pomoci a celkovo skepticky k problematike globálnej agendy rozvojovej spolupráce, ktorú označuje ako „ideológiu developmentalizmu.“ V tomto zmysle spochybňuje hlavne „*mylnú predstavu všetkých ideológií poskytnúť jediné správne riešenie pre všetky problémy spoločnosti.*“⁶⁴ Ako predstaviteľ neoliberalizmu je Easterly zástanca trhových mechanizmov vo funkcii podpory rozvoja a odporúča spoliehanie na trhové sily v zaistení potrieb rozvojových štátov. V oblasti rozvojovej spolupráce sa Easterlyho koncept opiera v prvom rade o kritiku súčasného systému poskytovania rozvojovej pomoci, ktorý sa musí podľa neho zásadne zmeniť. Vychádza z konštatovania, že súčasný systém rozvojovej pomoci a spolupráce je založený na plánovaní zhora – nadol a nezohľadňuje lokálne podmienky ani odozvy cieľovej skupiny a nevytvára ani systém zodpovednosti za výsledky. Easterly rozdeľuje subjekty medzinárodnej rozvojovej spolupráce na strane donorov na dva typy. Predstaviteľov tradičného prístupu nazýva tzv. *plánovačmi* a predstaviteľov alternatívnych prístupov tzv. *hladačmi*. V tomto rozdelení „*plánovači veria, že poznajú vopred odpovede a riešenia rozvojových problémov. Hladači sú nositelia prístupu zdola – nahor a snažia sa spoznať potreby lokálneho obyvateľstva, prispôbujú sa lokálnym podmienkam a prijímajú zodpovednosť za výsledky.*“⁶⁵ Easterly sa vyhýba univerzálnemu riešeniu pričom Sachsovu ideu, že zvýšený objem rozvojovej pomoci

⁶² SACHS, J., D.: *The End of Poverty: Economic possibilities for our time*. New York: Penguin Books, 2006. Str. 21.

⁶³ *Ibid.*, str. 252.

⁶⁴ EASTERLY, W.: *The ideology of development* [online]. 02.07.2007 [cit. 30.06.2009]. K dispozícii na <<http://economistsview.typepad.com/economistsview/2007/07/william-easterl.html>>

⁶⁵ EASTERLY, W.: *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*. New York: Penguin Press, 2006. Str. 5.

všetko vyrieši, označuje ako „Veľký plán“ ktorý musí nutne zlyhať. Jednako však ponúka súbor odporúčaní, ktorý predstavuje hlavné zásady rozvojovej pomoci pre jej účinnosť. Donori rozvojovej pomoci majú niešť individuálnu zodpovednosť, majú neustále hľadať funkčné riešenia a hodnotiť svoje výsledky na základe spätnej väzby a vedeckých analýz a majú odmeňovať úspechy a penalizovať zlyhania. Easterly teda nepopiera úlohu rozvojovej pomoci, ale argumentuje za zmenu jej charakteru a systému jej poskytovania. Kritika názorov Williama Easterlyho sa zameriava predovšetkým na fakt, že ich ťažiskom je viac kritizovanie a odmietanie ako návrhy nových riešení. Easterly takisto podceňuje úlohu štátu, konkrétne vo vytvorení podmienok pre fungovanie trhu a takisto nezohľadňuje skutočnosť, že trhové mechanizmy nevyriešia problémy najchudobnejšieho obyvateľstva.

Ďalším významným teoretikom rozvojovej ekonómie je bývalý analytik Svetovej banky a oxfordský profesor Paul Collier, ktorý vidí príčinu chudoby a nedostatočného rozvoja v tzv. štyroch pascách rozvojových štátov, v *pasci konfliktov* (občianske vojny), v *pasci prírodných zdrojov* (závislosť na spracovaní alebo exporte), v *pasci vnútrozemia so zlými susedmi* (prelievanie problémov a nízke vnútorné impulzy rastu) a v *pasci zlého vládnutia v malej krajine* (korupcia a koncentrácia problémov).⁶⁶ Collier analyzuje možnosti riešenia týchto pascí a neobmedzuje sa len na rozvojovú spoluprácu. Ním navrhované nástroje na riešenie chudoby a vyslobodenie z uvedených pascí sú medzinárodná bezpečnosť (vojenské intervencie), rozvojová pomoc (zameraná na problémové regióny), obchodná politika (liberalizácia, voľný trh a preferenčné dohody s chudobnými štátmi) a medzinárodné dohovory (ako štandard dobrého vládnutia). Prínosom tohto konceptu je rozšírenie dimenzie rozvojovej problematiky o rozmer konfliktných a krízových regiónov, ako aj rozsiahlu analýzu vhodnosti situácie pre poskytnutie rozvojovej pomoci a výberu jej formy, avšak pre jeho ortodoxné postoje v otázkach liberalizácie obchodu je značne kritizovaný.

Problematiku nedostatočného rozvoja a rozvojových štátov skúma v kontexte globalizácie bývalý viceprezident Svetovej banky a nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu Joseph E. Stiglitz. Podľa Stiglitz je globalizácia podstatným faktorom vplývajúcim na situáciu a postavenie rozvojových štátov v svetovej ekonomike a determinuje oblasť rozvojovej spolupráce niekoľkými zásadnými spôsobmi: pravidlá spravovania globalizácie sú nastavené v prospech rozvinutých štátov, globalizácia uprednostňuje materiálne hodnoty pred inými hodnotami, manažment globalizácie uberať rozvojovým štátom suverenity

⁶⁶ COLLIER, P.: *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. New York: Oxford university press, 2007. Str. 5.

a schopnosť rozhodovania v kľúčových oblastiach, v mnohých prípadoch je globalizácia negatívnym javom pre rozvojové aj rozvinuté štáty a pravdepodobne najdôležitejším javom je, že ekonomický systém uvalený na rozvojové štáty je nevhodný a v mnohých prípadoch škodlivý.⁶⁷ V tomto zhodnotení jasne vychádzajú najavo limity liberalizácie trhu, ktoré vzhľadom na podmienky rozvojových štátov nikdy nepredstavovali skutočnú príležitosť pre ekonomické systémy rozvojových štátov, ktoré sa nedokážu jej výzvam prispôbiť. V tejto súvislosti Stiglitz sumarizuje súbor priorít, ktoré sú potrebné k zmene súčasnej situácie rozvojových štátov, konkrétne potrebu odstránenia chudoby, zníženie podmienenosti rozvojovej pomoci, odpustenie dlhov rozvojovým štátom, spravodlivý obchod, ochranu životného prostredia a potrebu reformy medzinárodných ekonomických inštitúcií.⁶⁸ Tieto priority predstavuje Stiglitz ako „reformu“ globalizácie s cieľom „zachrániť ju“ pred jej zástancami, aby prinášala viac pozitívnych efektov väčšej skupine štátov svetovej ekonomiky a konkrétne rozvojovým štátom. Jeden z možných spôsobov vidí v užšej a intenzívnejšej medzinárodnej spolupráci založenej na solidárnom a rovnocennom partnerstve, kde ako príklad používa Miléniové rozvojové ciele. Tento koncept by sa dal zhrnúť ako *„reciprocita medzi rovnými ale diferenciácia medzi štátmi s rôznym stupňom rozvoja.“*⁶⁹ Význam tohto pohľadu Josepha Stiglitzu spočíva predovšetkým v rozšírení problému rozvoja do vzťahu globalizácie a svetovej ekonomiky, v poukázaní na vnútorné inštitucionálne problémy systému rozvojovej spolupráce a koncepčné nedostatky politiky voľného trhu a Washingtonského konsenzu vo vzťahu k rozvojovým štátom. Kritizovaný je za ignorovanie pozitívnych aspektov globalizácie a takisto aj podceňovanie jej negatív pre rozvojové štáty.

⁶⁷ STIGLITZ, J., E.: *Making globalisation work*. New York: W W. Norton & Company, 2006. Str. 9.

⁶⁸ *Ibid.*, str. 13 – 19.

⁶⁹ SKIDELSKY, R.: *Gloomy about globalisation* [online]. 17.04.2008 [cit. 30.06.2009] In: The New York Review of Books, 2008, roč. 55, č. 6. K dispozícii na <<http://www.nybooks.com/articles/21259>>

2. Historický vývoj a praktické východiská rozvojovej pomoci a spolupráce

Korene zahraničnej pomoci v jej počiatkových formách a podobách možno nájsť už začiatkom 19. storočia. V jej začiatkoch však išlo predovšetkým o formy hospodárskej podpory závislých území a kolónií, ktoré sa svojou podstatou koncentrovali na úzko vymedzený okruh priorít a neboli priamo namierené na širší hospodársky rozvoj prijímajúcich subjektov. Mali v prvom rade za cieľ sprostredkovať vlastný hospodársky rozvoj koloniálnych mocností a rozvoj jednotlivých zámorských území bol skôr vedľajším efektom ako prvoplánovým zámerom, ktorý sa často prejavoval asymetrickým charakterom a koncentráciou len na vybrané odvetvia priemyslu. Prínos tohto procesu na kolonizované územia je v odbornej literatúre dodnes sporný. Začiatok novodobej histórie rozvojovej pomoci ako medzinárodnej zahraničnej pomoci sa však datuje do neskorších období. Moderné formy rozvojovej pomoci a spolupráce identifikujeme až v polovici 20. storočia po skončení druhej svetovej vojny.

V snahe identifikovať formálny začiatok poskytovania rozvojovej pomoci je možné v literatúre zaoberajúcej sa touto problematikou nájsť hneď niekoľko okamihov, resp. medzinárodno-politických impulzov, ktorým je pripisovaný rozhodujúci význam pre začiatok vývoja rozvojovej pomoci a spolupráce. Sú nimi založenie „brettonwoodských inštitúcií“, založenie Organizácie spojených národov, tzv. Marshallov plán na hospodársku obnovu Európy, štvrtý bod inauguračného prejavu prezidenta USA Harryho Trumana a tzv. Plán z Kolomba. Na týchto momentoch je možno podľa Jeníčka a Krepla pozorovať tri hybné procesy, ktoré sa stali východiskovými faktormi vzniku a vývoja modernej rozvojovej pomoci a spolupráce.⁷⁰

Prvým procesom smerujúcim k vývoju rozvojovej pomoci bol rozmach a rozvoj medzinárodnej spolupráce, vyjadrený zakladaním medzinárodných organizácií. Medzinárodný menový fond a Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj, známe ako brettonwoodske organizácie založené v roku 1944, boli výrazom ekonomickej spolupráce a mali v neskorších štádiách slúžiť ako inštitucionálna základňa pre medzinárodnú finančnú stabilitu a financovanie rozvoja. Prvý úver rozvojovému štátu poskytla IBRD v roku 1950 (Kolumbii), čo možno označiť za zrod multilaterálneho systému poskytovania rozvojovej pomoci. Organizácia spojených národov založená v roku 1945 bola naopak

⁷⁰ JENÍČEK, V. – KREPL, V.: Development assistance [online]. In: *Agricultural economics*, 2006, roč. 52, č. 5. [cit. 01.07.2009]. Str. 212. K dispozícii na <http://www.cazv.cz/attachments/ZE_52_209-224.pdf>

výrazom politickej spolupráce. V preambule Charty OSN sa deklaruje odhodlanie „*podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň vo väčšej slobode a pre tento cieľ (...) používať medzinárodný mechanizmus na podporu hospodárskeho a sociálneho povznesenia všetkých národov.*“⁷¹ V otázkach rozvojovej pomoci a spolupráce mali inštitúcie a agentúry OSN slúžiť jej organizácii v celosvetovom meradle. Prvou takouto agentúrou OSN zameranou na zahraničnú pomoc bola Správa spojených národov pre pomoc a obnovu vojnou poškodených krajín (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA), založená v roku 1943. Výrazom vzrastajúceho medzinárodného partnerstva bol aj program rozvojovej spolupráce prezidenta USA Harryho Trumana, ktorý predstavil v štvrtom bode cieľov zahraničnej politiky svojho inauguračného prejavu v roku 1949. Rozvojová spolupráca mala vychádzať zo „*sprístupnenia prínosov vedeckého pokroku a priemyselného rozvoja pre rast a zlepšenie situácie podrozvinutých území.*“⁷² Tento impulz možno považovať za zrod konceptu technickej pomoci.

Za druhý proces vedúci k vzniku a vývoju rozvojovej pomoci môžeme považovať narastajúcu rivalitu v kontexte studenej vojny, ktorá sa stala silnou hnacou motiváciou programov bilaterálnej rozvojovej pomoci v tomto období. „*Rozvojová pomoc predstavovala ekonomickú dimenziu politiky, prostredníctvom ktorej sa hospodársky vyspelé krajiny a predovšetkým USA zamerali na obmedzovanie vplyvu komunistického bloku v rozvojových krajinách.*“⁷³ Marshallov plán na hospodársku obnovu vojnou zničenej Európy v rokoch 1948 – 1952 je považovaný aj za nástroj posilnenia štátov kapitalistického bloku proti rozširovaniu komunizmu.⁷⁴ Zároveň však bol prakticky prvým programom novodobej bilaterálnej pomoci. Poskytovanie rozvojovej pomoci v nasledujúcich obdobiach nestratilo charakter priameho vyjadrenia podpory štátov v rámci oboch znepriatelených blokov a táto motivácia do veľkej miery deformovala obsah rozvojovej pomoci a jej dosiahnuté výsledky.

Tretím procesom smerujúcim k vývoju rozvojovej pomoci bol proces dekolonizácie a rozšírenie národnooslobodzovacích hnutí v Afrike, Ázii a Latinskej Amerike. Popri rastúcom ideologickom súperení bola pre vyspelé štáty snaha o udržanie si vplyvu na

⁷¹ Charta OSN [online]. [cit. 01.07.2009] K dispozícii na <<http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=150&downid=90>>

⁷² Inauguračný prejav prezidenta USA H. S. Trumana dňa 20.01.1949 [online]. [cit. 01.07.2009]. K dispozícii na <http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/50yr_archive/inagural20jan1949.htm>

⁷³ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 28.

⁷⁴ WEGS, J., R. – LADRECH, R.: *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002. Str. 74.

hospodársky a politický vývoj v bývalých kolóniách rovnako výraznou motiváciou pre poskytovanie rozvojovej pomoci ako politika podpory spriatelenej štátov. Po rozpade koloniálneho systému bola v tomto kontexte rozvojová spolupráca chápaná ako pokračovanie ekonomických, politických a kultúrnych vzťahov a pozostatky tohto konceptu možno vidieť v skladbe recipientov niektorých donorov ešte aj v súčasnosti, keďže významné podiely rozvojovej pomoci smerujú do bývalých kolónií. Konkrétnym príkladom takýchto snáh bol Plán z Kolomba (1950), ktorý bol prijatý siedmymi štátmi Commonwealthu a mal predstavovať rámec pre medzinárodnú spoluprácu v otázkach zvyšovania blahobytu novovzniknutých nezávislých štátov regiónu, oslobodených spod koloniálnej správy signatárov Plánu. *„Na druhej strane novovzniknuté krajiny, bývalé kolónie, ktoré získali nezávislosť, vnímali rozvojovú pomoc, ale aj systém inštitúcií OSN venujúcich sa organizovaniu a rozdeľovaniu rozvojovej pomoci ako základné inštrumenty a mechanizmy zamerané na zmenu existujúcej ekonomickej rovnováhy v globálnom meradle.“*⁷⁵

Vývoj rozvojovej pomoci a spolupráce od momentu ich vzniku však prešiel výraznými obsahovými a konceptuálnymi zmenami. V rôznych časových úsekoch dochádzalo k zmenám a prehodnocovaniu modelov rozvoja a politických paradigiem rozvojovej spolupráce a tým pádom podliehala vývoju aj obsahová orientácia a zameranie rozvojovej pomoci ako aj typy rozvojovej spolupráce. Postupne narastajúca dynamika charakteru vývoja medzinárodných vzťahov od polovice 20. storočia do začiatku 21. storočia umocňovala komplikovanosť problematiky rozvojovej pomoci v politickej rovine a zapojenie rôznych nových subjektov zainteresovaných v procese napomáhania rozvoja rozšírilo dimenzie medzištátnej spolupráce aj o mimovládny aspekt. Stručný prehľad vývoja rozvojovej pomoci a spolupráce podľa vybraných determinantov ilustruje tabuľka 2.1. V odbornej literatúre sa často tieto časové úseky označujú ako dekády rozvojovej spolupráce, ktoré sú definované vzhľadom na rozvojovú spoluprácu podľa jej obsahových kritérií, motivácie jej poskytovania, modelov rozvoja alebo zlomových udalostí jej vývoja. Konštantou rozvojovej pomoci a spolupráce bola v načrtnutých obdobiach prítomnosť politickej dimenzie a využívanie rozvojovej pomoci na vlastné ciele. Premennou rozvojovej pomoci a spolupráce bol naopak obsah pojmu rozvoj, ktorý prešiel vývojom z ekonomickej dimenzie rastu do dimenzie interdisciplinárneho poňatia. V nasledujúcej časti sa pokúsime tento vývoj priblížiť.

⁷⁵ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 28.

Tabuľka 2.1: Prehľad vývoja determinantov rozvojovej pomoci a spolupráce			
	<i>Politické paradigmy</i>	<i>Zmysel pomoci</i>	<i>Model rozvoja</i>
60. roky	Západný model rozvoja je možné aplikovať na rozvojové štáty s cieľom dosiahnuť fázu odrazu k ekonomickému rastu a rozvojová spolupráca ma zachovať bývalé koloniálne väzby	Kapitálové investície do infraštruktúry majú vyvolať synergické efekty v ostatných odvetviach ekonomiky	Hospodársky rast znamená sociálno-ekonomický rozvoj
70. roky	Cieľom rozvojovej pomoci sú najchudobnejšie štáty, ktoré nespĺňajú základné predpoklady pre samostatný rozvoj	Integrované lokálne rozvojové projekty zamerané na konkrétne riešenia chudoby	Zabezpečenie základných ľudských potrieb a ľudského rozvoja je predpoklad sociálno-ekonomického rozvoja
80. roky	Rozvojové štáty musia implementovať programy štrukturálnej adaptácie ako predpoklad pre rast	Rozvojová pomoc je poskytovaná pri implementácii programov štrukturálnej adaptácie v kontexte stabilizácie dlhov	Fiškálna rovnováha a medzinárodná konkurencieschopnosť je predpoklad rozvoja
90. roky	Rozvojové štáty musia implementovať súbor politických a ekonomických reforiem ako predpoklad efektivity pomoci za situácie útlmu tokov pomoci	Rozvojová pomoc má uľahčiť transformáciu k trhovej ekonomike a pomáhať najchudobnejšiemu obyvateľstvu	Ekonomický liberalizmus zaistí výhody globalizácie pre hospodársky rast
Nové milénium	Problémy rozvojových štátov sa týkajú všetkých a môžu sa vyriešiť len rovnocennou spolupracou a globálnym partnerstvom	Rozvojová spolupráca má systémovo a komplexne pomáhať riešiť problémy rozvojových štátov	Systémový interdisciplinárny prístup k sociálno-ekonomickému rozvoju, založený na ľudskom rozvoji
Zdroj: Vlastné spracovanie			

2.1 50. roky: Povojnová rekonštrukcia

Prvé obdobie vývoja rozvojovej pomoci a spolupráce predstavuje dekáda 50. rokov 20. storočia, ktoré sa označuje aj ako obdobie povojnovej modernizácie. Spočiatku predstavovala zahraničná pomoc predovšetkým snahu o rekonštrukciu vojnou zničených ekonomík západnej Európy, ktorú zosobňoval Marshallov plán z roku 1948. V jeho realizácii môžeme vidieť polozenie základov bilaterálnej formy rozvojovej pomoci a jeho teoretická základňa sa stala vzhľadom na pomerne veľkú úspešnosť výsledkov obnovy európskych ekonomík všeobecne prijímaným modelom rastu v rámci problematiky rozvojovej spolupráce tohto obdobia. V prípade Marshallovho plánu okrem toho stojí za zmienku, že Európske štáty boli vyzvané k vlastným návrhom ich rekonštrukčných programov. Vláda USA naproti tomu mala za úlohu len dodať polotovary, hotové výrobky a kapitál v podobe úverov a grantov. Bol to prvý a paradoxne jeden z mála prípadov

histórie rozvojovej spolupráce, kedy sa podarilo prelomiť rigidnú logiku modelu donor – recipient a nájsť konsenzus vo väčšine bodov politiky spolupráce.

Rastúca intenzita studenej vojny dávala rozvojovej pomoci politickú a strategickú orientáciu a už v 50. rokoch môžeme jasne pozorovať vlastný geopolitický záujem zakotvený v medzinárodnej spolupráci s rozvojovými štátmi, ktorý sa v kontexte zahranično-politického využitia rozvojovej pomoci rozvíjal prakticky v každom období. „*Napriek existencii multilaterálnych programov, bilaterálnej technickej pomoci novým nezávislým štátom a aj napriek nástupu programov pomoci Sovietskeho zväzu v roku 1956, je možné dekádu 50. rokov označiť ako dekádu hegemonie pomoci USA, ktorá predstavovala približne dve tretiny celkovej pomoci tohto obdobia.*“⁷⁶ Dynamika medzinárodných vzťahov však nebola charakterizovaná len bipolárnou konfrontáciou Východu a Západu, ale môžeme pozorovať aj kvalitatívne zmeny v rámci vzťahov Severu a Juhu, vyjadrené v procese dekolonizácie. Významným rysom rozvojovej spolupráce sa tak stala aj pre nasledujúce obdobia podpora bývalých kolonizátorov svojim bývalým kolóniám. Rozvojové politiky mali predstavovať nástroj na udržanie politického vplyvu a zachovaná bola aj kontinuita koloniálnych a postkoloniálnych inštitúcií, ktoré po novom mali za cieľ podporovať sociálno-ekonomický rozvoj v novovzniknutých nezávislých štátoch. Druhým významným rysom rozvojovej spolupráce, rovnako pretrvávajúcim prakticky až do konca storočia, sa stala skutočnosť, že rozvojové štáty v pozícii recipientov rozvojovej pomoci neboli úspešné v snahe ovplyvniť politiky rozvojovej pomoci napriek tomu, že táto požiadavka bola vyslovená už v tomto období v rámci UNCTAD, ako aj Hnutia nezúčastnených. Posledným významným rysom rozvojovej spolupráce majúcim pôvod v tomto období, bola paradigma rozvojovej pomoci ako základného nástroja podpory hospodárskeho rastu. V tomto kontexte sa v praxi medzi pojmi rast a rozvoj nerobil rozdiel a prvé programy rozvojovej spolupráce v rozvojových štátoch boli inšpirované práve úspechom Marshallovho plánu, postavenom na ekonomickom raste.

V 50. rokoch sa taktiež objavil prvý formálny návrh konkrétneho cieľa pre výšku poskytovanej rozvojovej pomoci, ktorý predstavila Svetová rada cirkví v roku 1958 na pôde OSN, so zámerom poskytovať jedno percento národného príjmu rozvinutých štátov na účely rozvojovej pomoci.⁷⁷ (Ciele výšky pomoci a ich plnenie ilustruje príloha č. 4)

⁷⁶ HJETRHOLM, P. – WHITE, H.: *Survey of foreign aid: history, trends and allocation* [online]. [cit. 03.07.2009]. Discussion paper no. 00-04. University of Copenhagen: Department of economics, 2000. Str. 11. K dispozícii na <<http://www.econ.ku.dk/Research/Publications/pink/2000/0004.pdf>>

⁷⁷ FÜHRER, H.: *The story of official development assistance* [online]. [cit. 02.07.2009]. Paríž: OECD, 1996. Str. 7. K dispozícii na <<http://www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf>>

2.2 60. roky: Dekáda optimizmu a pragmatizmu rozvojovej spolupráce

V 60. rokoch dvadsiateho storočia za zrodila inštitucionálna základňa pre systém rozvojovej spolupráce a aktivity namierené na sociálno-ekonomický rozvoj boli odvodzované zo snahy o ekonomický rast. Východiskovou tézou sa stal predpoklad, že dosiahnutý pokrok v ekonomickej oblasti sa pretransformuje (viac-menej) automaticky aj do sociálnej oblasti, poskytujúc tak výhody ekonomického rastu ako spôsob progresívneho odstraňovania chudoby a východisko zo situácie nedostatočnej rozvinutosti. Rozvojová spolupráca zároveň začínala získavať vlastné typologické črty oproti ostatným zahraničným aktivitám štátov, inšpirovaná najmä rozvojovými teóriami, zastrešenými v tomto období konceptom modernizácie. V týchto rokoch bol rozvoj vnímaný v kontexte teórie Walta W. Rostowa ako kontinuálny proces, v rámci ktorého sa rozvojové štáty nachádzali v situácii pred odrazom k ekonomickému rastu a museli za týmto účelom prekonať súbor štrukturálnych prekážok, aby sa dostali na cestu rozvoja, ktorou úspešne prešli rozvinuté štáty. V rámci tejto paradigmy predstavovala rozvojová pomoc snahu donorov „*pomáhať rozvojovým krajinám prevziať rozvojové modely vyspelých krajín.*“⁷⁸ Tento koncept sa opieral o klamlivý predpoklad, že je možné úspešné modely rozvoja rozvinutých štátov aplikovať na rozvojové štáty nielen s ekonomickými, ale aj spoločenskými a kultúrnymi rozdielmi. Rozvojová spolupráca sa zameriavala na preklopenie potrieb rozvojových štátov s cieľom naštartovať dynamiku udržateľného rastu. Za hlavnú potrebu resp. obmedzenie rozvojových štátov v tomto procese, bola považovaná nízka úroveň úspor v ekonomike, ktorá mala za následok nízku úroveň investícií a malú akumuláciu kapitálu. V zmysle teórie začarovaného kruhu chudoby nemali chudobné štáty možnosti sporiť a investovať v potrebnej miere a túto situáciu mali napraviť externé zdroje, dopĺňajúc tak minimálne domáce úspory rozvojových štátov s cieľom naštartovať ekonomický rast. Okrem toho prevládal názor, že rozvojová pomoc sa má koncentrovať na také investičné oblasti, do ktorých rozvojové štáty vstupujú s najväčšími ťažkosťami a ktoré so sebou nesú vysoký stupeň synergických efektov, ktoré sa následne prejavajú aj v iných oblastiach. Autori Martinussen a Pedersen tento jav nazývajú ako efekt presakovania (trickle down)⁷⁹ do ostatných odvetví ekonomiky a spoločnosti. Na základe

⁷⁸ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 30.

⁷⁹ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 44

týchto kritérií sa následne rozvojová pomoc sústreďovala na investície do základnej infraštruktúry ako preferovanej oblasti medzinárodnej spolupráce tejto dekády.

Osobitným aspektom tohto obdobia boli sociálne implikácie ekonomického rastu a rozvoja a ich politická dimenzia v rámci využitia rozvojovej pomoci a spolupráce. V rámci redukujúceho prístupu k rozvoju, obmedzujúceho proces sociálno-ekonomického rozvoja na ekonomický rast, dochádzalo k zanedbávaniu dimenzie sociálnej rovnosti ako situácie podporujúcej intenzívnejší rast. Sociálna nerovnosť bola akceptovaná vzhľadom na dosiahnutie efektívnosti hospodárskeho rastu a prezentovaná ako nutná dočasná obeta. Toto poňatie bolo odvodené z nekritického obrazu pozitívnych efektov rastu, ktorý nezohľadňoval eventuálne sociálne náklady, ktoré mohli týmto procesom vzniknúť. V rámci tohto konceptu boli s cieľom vyrovnávať uvedené sociálne náklady využívané rozvojové politiky na konsolidáciu prítomnosti bývalých koloniálnych mocností aj v období samostatnosti ich bývalých kolónií. Ostatné rozvinuté štáty začali rovnako zakladať inštitúcie pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Prvou oficiálnou inštitúciou pre rozvojovú pomoc a spoluprácu bol kanadský Úrad externej pomoci (1960), ktorý sa neskôr pretransformoval na Kanadskú agentúru pre rozvojovú pomoc (1968) a predstavoval tak prvú bilaterálnu agentúru, nasledovanú francúzskym Ministerstvom pre spoluprácu (1961), Agentúrou pre medzinárodný rozvoj USA (1961), nemeckým Ministerstvom pre hospodársku spoluprácu (1961) a japonským Fondom pre námorskú hospodársku spoluprácu (1961), ako aj radom bilaterálnych agentúr ďalších rozvinutých štátov.

Ďalším významným momentom tohto obdobia v politickej rovine bolo pretrvávajúce využívanie rozvojovej pomoci na zahranično-politické ciele. V roku 1961 prezentovala administratíva prezidenta USA, Johna F. Kennedyho program s názvom „Aliancia pre pokrok.“ Uvedený program bol novou stratégiou rozvoja Latinskej Ameriky, hlavne však „*politickým a ideologickým nástrojom odvodeným z doktríny zadržiavania komunizmu.*“⁸⁰ Rozvojová pomoc bola poskytovaná štátom uskutočňujúcim politické reformy a boli tak položené základy fenoménu podmienenej pomoci. Paralelne k tomuto programu boli zahájené aj rozvojové programy pre Vietnam a Južnú Kóreu. Profil týchto rozvojových programov bol charakteristický snahe predísť dominovému efektu Kubánskej krízy. Ich výsledkom však bola úroveň vojenskej pomoci vysoko prekračujúca

⁸⁰ VEILLETTE, C. – RIBANDO, C. – SULLIVAN, M.: *U.S. foreign assistance to Latin America and Caribbean* [online]. CRS report for congress, 03.01.2006 [cit. 05.07.2009]. Str. 5. K dispozícii na <<http://www.nationalaglawcenter.org/assets/crs/RL32487.pdf>>

hospodársku alebo sociálnu pomoc. Tento príklad, vyskytujúci sa aj u ostatných donorov, značne škodil kvalite a budúcemu vývoju rozvojovej pomoci a spolupráce.

Na multilaterálnej úrovni sa rovnako odohrali udalosti bezprecedentného rozmeru formujúce inštitucionálny systém rozvojovej pomoci a spolupráce. Bolo to najmä založenie Konferencie OSN pre obchod a rozvoj (1964) a Rozvojového programu OSN (1965), ale aj súboru viacerých výborov spadajúcich pod kompetencie Hospodárskej a sociálnej rady. Valné zhromaždenie OSN vyhlásilo 60. roky 20. storočia za tzv. „Rozvojovú dekádu“ a stanovilo dva významné ciele pre toto obdobie: *„dosiahnuť 5% ročný rast ekonomík rozvojových štátov do roku 1970 a podstatné zvýšenie tokov medzinárodnej pomoci a kapitálu na približnú úroveň 1% kombinovaných národných príjmov rozvinutých štátov.“*⁸¹ Nasledujúce tri desaťročia boli takisto označené ako rozvojové dekády (v príslušnom poradí), no musíme konštatovať, že tento koncept nenašiel širšie uplatnenie a postupom času sa rozpadol. Uvedený cieľ však prvýkrát v histórii rozvojovej spolupráce predstavoval situáciu, kedy bolo medzinárodné spoločenstvo vyzvané k vyšším objemom rozvojovej pomoci. Uvedený cieľ výšky rozvojovej pomoci ako percenta národného príjmu ale zatiaľ nebol formálne záväzný. Mimo systému OSN taktiež dochádzalo k formovaniu agentúr a inštitúcií multilaterálneho rámca rozvojovej spolupráce. Svetová banka založila za účelom poskytovania osobitných grantov a bezúročných pôžičiek rozvojovým štátom Medzinárodnú rozvojovú asociáciu (1960) a v rámci novokonštituovanej Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj vznikol Výbor pre rozvojovú pomoc (1961), predstavujúci koordinačný a poradný orgán donorov OECD. Jeho hlavným cieľom bolo garantovať nárast celkového objemu prostriedkov určených rozvojovým štátom a koordinovať rôznorodé donorské rozvojové programy. Za účelom merania a porovnania rozvojových aktivít členských štátov bolo snahou DAC zjednotiť kritériá pre jednotlivé kategórie pomoci a zjednotiť sa na akceptovateľných podobách pomoci. Z toho dôvodu došlo k štandardizácii terminológie a konsenzuálnym definíciám rôznych kategórií rozvojovej pomoci a spolupráce, predovšetkým však konceptu ODA z roku 1969, ktorý je v platnosti dodnes.

Koniec 60. rokov priniesol dôraz na stále sa stupňujúce otázky kvality pomoci. Medzinárodná skupina expertov vedená kanadským premiérom Lesterom Pearsonom, vypracovala na podnet OSN v roku 1969 hodnotiacu správu rozvojovej spolupráce posledných dvadsiatich rokov. Správa konštatovala, že rozvojová pomoc bola v mnohých

⁸¹ FÜHRER, H.: *The story of official development assistance* [online]. [cit. 02.07.2009]. Paríž: OECD, 1996. Str. 13. K dispozícii na <<http://www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf>>

prípadoch založená na nesprávnych alebo nerealistických predpokladoch a spomedzi rôznych tém zdôrazňovala skutočnosť, že bilaterálna pomoc bola vo väčšine prípadov poskytovaná s cieľom vyjadriť politickú priazeň, dosiahnuť strategickú výhodu alebo podporiť export donorského štátu. V tomto smere odporučila Pearsonova správa vo väčšej miere využívanie multilaterálneho systému rozvojovej spolupráce. Taktiež odporučila výšku poskytovanej ODA ako 0,7% z HNP. Táto hranica ako cieľ rozvojovej spolupráce bola formálne schválená prostredníctvom rezolúcie Valného zhromaždenia OSN v roku 1970 bez hlasovania.⁸² Ak by sa podarilo dlhodobo udržať túto výšku pomoci, predpokladala správa, že „*ekonomický rast a expanzia exportu rozvojových krajín z väčšej časti eliminujú potrebu rozvojovej pomoci k horizontu roku 2000.*“⁸³

2.3 70. roky: Riešenie problému chudoby

Dekáda 70. rokov je charakterizovaná prehodnocovaním princípov rozvojovej pomoci a spolupráce, ako aj konceptu rozvoja v rozvojových štátoch. Začiatkom 70. rokov totiž bolo evidentné, že medzinárodná rozvojová pomoc a spolupráca nebola úspešná v zúžení priepasti medzi rozvojovými a rozvinutými ekonomikami. Napriek tomu, že nedošlo k naplneniu cieľov stanovených hodnôt rozvojovej pomoci, bolo v predošlej dekáde vynaložených v rámci rozmachu rozvojovej spolupráce a prudkého rozvoja jej inštitucionálnej základne pomerne veľké množstvo finančných prostriedkov. Rozvojová pomoc ako nástroj podpory sociálno-ekonomického rozvoja však nedosiahla v mnohých prípadoch očakávaný výsledok.

Do centra pozornosti sa dostal prístup rozlišujúci medzi rozvojovými štátmi schopnými vývoja, t.j. splňajúcimi súbor istých základných predpokladov pre rozvoj a rozvojovými štátmi s podmienkami nepostačujúcimi pre naštartovanie sociálno-ekonomického rozvoja. V kontexte tohto prístupu sa donori rozvojovej pomoci koncentrovali na výber recipientov zo súboru znevýhodnených rozvojových štátov, pričom bolo možné tento postoj pozorovať ako v prípade bilaterálnej, tak aj multilaterálnej formy rozvojovej spolupráce. Poskytovanie rozvojovej pomoci bolo vo veľkej miere zúžené na najchudobnejšie štáty, ktoré nemali podmienky na prechod zo štádia podrozvinutosti do štádia rozvoja bez externej pomoci. Treba však podotknúť, že tento koncept podceňoval

⁸² CLEMENS, M., A. – MOSS, T., J.: *Ghost of 0.7%: Origins and Relevance of the International Aid Target* [online]. 06.09.2005 [cit. 02.07.2009]. Center for global development: Working paper no. 68. Str. 8. K dispozícii na <http://www.cgdev.org/files/3822_file_WP68.pdf>

⁸³ RUSNÁK, U.: *Rozvojová pomoc členských krajín Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj*. In: *Medzinárodné otázky*, 2000, roč. IX, č. 2. Str. 61.

ideu podrozvinutosti ako prirodzený stav predchádzajúci rozvoju. Bol však výrazom medzinárodného konsenzu rozvojovej spolupráce, čo dokumentoval aj vznik konceptu najmenej rozvinutých štátov ako osobitnej kategórie štátov v rámci klasifikácie OSN, vykazujúcich najnižšie hodnoty sociálno-ekonomického rozvoja, zavedený roku 1971.⁸⁴ Tieto štáty bývajú označované aj ako štvrtý svet, čím sa zdôrazňuje ich odlišné postavenie v rámci skupiny rozvojového, čiže tretieho sveta. Mnohé donorské štáty začali obmedzovať zdroje rozvojovej pomoci a spolupráce, vyhradzuje tieto v prvom rade pre najchudobnejšie štáty.

Nadväzujúc na podporu najchudobnejších štátov je možné pozorovať koncentráciu na novú oblasť v rámci agendy rozvojovej spolupráce, ktorá priniesla aj výrazne praktické zmeny doterajšieho konceptu rozvojovej pomoci. Išlo o koncentráciu na problematiku chudoby a na najchudobnejšie obyvateľstvo rozvojových štátov, ktorú zdôrazňovala hlavne Svetová banka a Medzinárodná organizácia práce. Východiskovou pozíciou bolo uspokojenie *základných ľudských potrieb* najchudobnejších vrstiev obyvateľstva ako predpoklad pre ich hospodársky a sociálny rozvoj. Dôraz bol kladený na otázky zdravia, vzdelania a bývania, ktoré stáli obsahom aj rozsahom v ostrom kontexte ku veľkým kapitálovým investičným projektom predchádzajúceho obdobia. Snahou donorov bolo sústrediť pomoc na konkrétne problémy alebo podskupiny obyvateľstva rozvojových štátov, ako napríklad vidieckeho obyvateľstva alebo žien. V spolupráci s lokálnymi inštitúciami mali donorské subjekty za cieľ identifikovať lokálny problém a prostredníctvom integrovaných projektov poskytnúť služby pre jeho odstránenie. V tomto kontexte začali hrať významnú úlohu v rozvojovej spolupráci aj mimovládne organizácie, ktoré slúžili ako kanály pomoci do rozvojových štátov. Napriek tomu však bola rozvojová spolupráca tohto obdobia mimoriadne inštitucionálne komplexná a komplikovaná. Administratívne požiadavky na koordináciu rozvojových projektov boli veľmi často nad rámec administratívnych kapacít rozvojových štátov. Na druhej strane *„stavala uvedená stratégia rozvojovej spolupráce na prehnanej viere v potrebu a možnosti centrálného plánovania (...) a zabezpečení správneho riešenia.“*⁸⁵ Táto metóda plánovania zhora nadol nezohľadňovala lokálne znalosti, kapacitu a stav zdrojov a preukázala sa ako neefektívna vo väčšine prípadov.

⁸⁴ OSN: *The Least Developed Countries: Historical Background* [online]. [cit. 05.07.2009]. K dispozícii na <<http://www.un.org/events/ldc3/prepcom/history.htm>>

⁸⁵ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 46

Popri vnútorných koncepcných zmenách však existovali dva výrazné exogénne faktory obdobia 70. rokov, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili problematiku rozvojovej pomoci a situácie rozvojových štátov. Prvým zásadným faktorom boli ropné šoky v rokoch 1973 a 1979, ktoré mali za následok niekoľkonásobný nárast cien ropy na svetových trhoch. Kým „pred rokom 1973 vydávali rozvojové štáty na dovoz ropy 1% svojho národného dôchodku, po ropnom šoku dosiahla táto hodnota až 5%“⁸⁶ a rozvojové štáty boli nútené pre zabezpečenie svojich ropných potrieb brať úvery. Druhým faktorom bol paralelný pokles cien primárnych surovín. Keďže väčšina rozvojových štátov je závislá na vývoze nespracovaných primárnych surovín a dovoze ropy, mal uvedený vývoj za následok zhoršovanie reálnych výmenných relácií rozvojových štátov a vážne problémy v bežných účtoch ich platobných bilancií. Nadväzujúca kríza svetovej ekonomiky so sebou priniesla vlnu protekcionizmu a zníženie dopytu po importoch z rozvojových krajín. Navyše „zvýšenie úrokových mier, inflácia a rast hodnoty dolára viedli rozvojové krajiny k dodatočným úverom, pričom sa zhoršovalo ich úverové bremeno.“⁸⁷

2.4 80. roky: Programy štrukturálnych úprav

Napriek tematickému zameraniu na problematiku chudoby sa od polovice 70. rokov vzhľadom na rastúce problémy platobných bilancií rozvojových štátov venovala postupne zvýšená pozornosť otázkam štrukturálneho prispôsobovania ich ekonomík. Relatívne novým prvkom medzinárodného finančného systému boli úvery súkromných bánk rozvojovým štátom, ktoré zvyšovali ich celkovú zahraničnú zadlženosť. Prehlbujúce sa zadlženie napokon vyvrcholilo úverovou krízou dekády 80. rokov. Úverová kríza vypukla v auguste 1982 ekonomickou krízou Mexika a jeho vyhlásením o neschopnosti ďalej plniť dlhovú službu, po ktorom nasledovali aj Argentína, Brazília, Chile a niektoré ďalšie latinskoamerické štáty. „Od roku 1983 začalo byť zrejme, že dlžnícka kríza začína ohrozovať fungovanie svetového hospodárstva.“⁸⁸ Tento okamih predstavoval „začiatok dlhého procesu politických reforiem a štrukturálnych úprav rozvojových štátov (...), ktorý bol podporený spoluprácou medzi vládami, medzinárodnými finančnými inštitúciami a bankárskou komunitou.“⁸⁹ Popri individuálnych špecifikách rozvojových projektov a programov sa implicitnými východiskami pre rozvojovú spoluprácu stali liberalizácia,

⁸⁶ GAVALOVÁ, V.: *Ekonomika rozvojových krajín*. Bratislava: Ekonóm, 2002. Str. 71.

⁸⁷ LIPKOVÁ, Ľ.: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. Str. 41.

⁸⁸ GAVALOVÁ, V.: *Ekonomika rozvojových krajín*. Bratislava: Ekonóm, 2002. Str. 72.

⁸⁹ FÜHRER, H.: *The story of official development assistance* [online]. [cit. 05.07.2009]. Paríž: OECD, 1996. Str. 36. K dispozícii na <<http://www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf>>

trhovo orientovaný rozvoj, privatizácia, fiškálna disciplína a deregulácia. Významným dôsledkom tejto novej orientácie konceptu rozvojovej spolupráce bolo prehodnotenie úlohy štátu v otázkach podpory sociálno-ekonomického rozvoja a zdôrazňovanie funkcií trhových síl v procese napomáhania rozvoja. Táto pozícia sa stala v kontexte rozvojovej spolupráce základom pre kritiku štátu a podporu voľného trhu. Hlavne pre orientáciu stratégií rozvoja na makroekonomické otázky vzrástol význam medzinárodných organizácií ako Svetová banka a Medzinárodný menový fond, ktoré prevzali v dominantnej miere vedúcu úlohu v politickom dialógu, ako aj vo výskume rozvojovej problematiky. Základným cieľom aktivít medzinárodných organizácií sa tak stala podpora programov štrukturálnej adaptácie v rozvojových štátoch ako predpoklad pre rast, podmieňujú tak rozvojovú pomoc prijatím a implementáciou programov navrhnutých Medzinárodným menovým fondom. Programy štrukturálnych úprav predstavujú súbor do vnútra ako aj navonok orientovaných reforiem s cieľom znížiť fiškálnu nerovnováhu daného štátu a zvýšiť jeho medzinárodnú konkurencieschopnosť splnením podmienok ako zníženie verejných výdavkov, odstránenie importných a exportných obmedzení, obmedzenie štátnych zásahov do ekonomiky a privatizácia. Tieto podmienky boli označované ex post aj pojmom ekonóma Johna Williamsona ako Washingtonský konsenzus (1989), ktorý dodatočne pomenoval interpretáciu súboru opatrení v konkrétnych oblastiach hospodárskej politiky⁹⁰ ako dôležitého pre krízovú reštrukturalizáciu rozvojových štátov podľa významných organizácií (so sídlom vo Washingtone), predovšetkým podľa Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, v zmysle neoliberálnych princípov trhovej ekonomiky. Na druhej strane však možno v snahe vnútiť rozvojovým štátom programy štrukturálnej adaptácie vidieť odpoveď rozvinutých štátov na potrebu minimalizácie rizika vzniku a rozširovania finančných a hospodárskych kríz a stabilizácie medzinárodného menového systému, čo posúva problém rozvojovej pomoci do polohy nástroja pre dosahovanie ekonomických cieľov rozvinutých štátov. V skutočnosti však programy štrukturálnych úprav boli doménou SB a MMF a „nemali veľký vplyv na mnohých bilaterálnych donorov a inštitúcie OSN, ktorí pracovali so zaužívanými formami pomoci zo sedemdesiatych rokov.“⁹¹

⁹⁰ Fiškálny deficit, verejné výdavky, daňová reforma, úrokové miery, výmenné kurzy, obchodná politika, priame zahraničné investície, privatizácia, deregulácia, ochrana vlastníckych práv. Zdroj: WILLIAMSON, J.: *What Washington Means by Policy Reform* [online]. [cit. 05.07.2009]. Dostupné na <<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486>>

⁹¹ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 48.

Programy štrukturálnych úprav však mali aj vzhľadom na svoje ciele zmiešané a skôr kontroverzné výsledky. Do istej miery mali pozitívny vplyv na platobnú bilanciu, ako nástroj podpory rastu sa však nepreukázali úspešné. Predovšetkým však mali obrovský negatívny dopad na sociálnu situáciu v rozvojových štátoch, ktorý sa prejavoval poklesom HNI p.c. vo väčšine rozvojových štátov, zvýšením príjmovej nerovnosti, poklesom výšky sociálnych výdavkov a dokonca nárastom chudoby v niektorých štátoch afrického kontinentu. „Prvou reakciou na vzniknutú situáciu bola iniciatíva „Štrukturálne úpravy s ľudskou tvárou“ (*Adjustment with a Human Face*) od UNICEF-u z roku 1987, ktorá presadzovala názor, že programy štrukturálnych úprav opomínajú chudobných a mali by byť v tomto duchu prepracované.“⁹² Táto iniciatíva ale v zásade nespochybňovala potrebu štrukturálnych úprav a nenaznačovala nutne ich negatívny dopad. Napriek tomu mala táto a podobné iniciatívy istý vplyv na prehodnotenie rozvojových stratégií, ktoré vyvrcholili v nasledujúcom desaťročí v novej agende pre chudobu.

Vzhľadom na absenciu pokroku v otázkach rozvoja a rozvojovej spolupráce, problém vysokého zadlženia rozvojových štátov, žiadny alebo len obmedzený rast ekonomík Latinskej Ameriky a dokonca prepád ekonomík Afriky, dostali 80. roky pomenovanie „Stratená dekáda.“

2.5 90. roky: Únava z rozvojovej spolupráce

Začiatok dekády 90. rokov bol poznamenaný výraznou udalosťou v medzinárodných vzťahoch, ktorá menila doterajšiu logiku medzinárodnej politiky a mala významné implikácie aj pre otázky rozvojovej spolupráce. Bol ňou zánik Sovietskeho zväzu a rozpad socialistického bloku, ktorý znamenal koniec studenej vojny a bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov. Bipolarita medzinárodných vzťahov veľkou mierou determinovala politiku pomoci a nová situácia sa prejavila kvantitatívnymi ako aj kvalitatívnymi zmenami obsahu rozvojovej spolupráce. „Primárny dopad zníženia politického významu pomoci ako nástroja mocenského súperenia po ukončení bipolárneho rozdelenia sveta sa premietol do drastického poklesu celkových objemov rozvojovej pomoci.“⁹³ Nemenil sa však len objem poskytovaných prostriedkov, ale dochádzalo aj k zmenám teritoriálnych vzorcov poskytovania pomoci. Okrem toho došlo k transformácii

⁹² HJETRHOLM, P. – WHITE, H.: *Survey of foreign aid: history, trends and allocation* [online]. [cit. 05.07.2009]. Discussion paper no. 00-04. University of Copenhagen: Department of economics, 2000. Str. 13. K dispozícii na <<http://www.econ.ku.dk/Research/Publications/pink/2000/0004.pdf>>

⁹³ RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. Str. 38.

štátov bývalého Sovietskeho zväzu a štátov východnej Európy z donorov rozvojovej pomoci v rámci socialistického bloku, na recipientov pomoci v novom usporiadaní medzinárodných vzťahov. Rozvojová pomoc mala uľahčiť reformy transformácie centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku. Skutočnosť rozpadu bipolarity a následných poklesov objemov rozvojovej pomoci bola zároveň umocnená realitou výsledkov rozvojovej spolupráce za posledné desaťročia, ktorá nepriniesla významnejšie zlepšenie situácie rozvojových štátov. Výsledkom bola tzv. únava z pomoci, ktorá bola kombináciou ekonomických a politických faktorov vnímaných donormi v danom období. Medzi dominantné faktory únavy z pomoci patrili „*nepreukázaný štatisticky významný vzťah medzi pomocou a ekonomickým rastom, nepreukázaný vplyv na chudobné obyvateľstvo meraný indikátormi ľudského rozvoja, klesajúci prínos pomoci v zahranično-politickej rovine a vyššie politické náklady obetovanej príležitosti v rámci domácich politik donorov.*“⁹⁴ ODA štátov OECD však ako percento hrubého národného príjmu klesla v dekáde 90. rokov len približne o 0,1%.⁹⁵

Paradoxne takmer súčasne s objavením sa konceptu Washingtonského konsenzu vydala v roku 1990 Svetová banka Správu o svetovom rozvoji, ktorá bola tematicky zameraná na chudobu.⁹⁶ Táto správa je všeobecne považovaná za návrat k problematike chudoby, ktorá stála v centre pozornosti rozvojových stratégií 70. rokov a definuje jej chápanie v širších súvislostiach zahŕňajúc aspekty príjmu, ale aj zdravotného stavu, výživy, gramotnosti a pod. V tom istom roku predstavil aj UNDP svoj nový koncept rozvoja, ktorý bol založený na *ľudskom rozvoji*. V tomto smere má byť prioritou rozvoj príležitostí a kapacít umožňujúcich naplniť ľudský potenciál vo všetkých sférach spoločenského života, nie len v ekonomickej oblasti. V publikácii Správa o ľudskom rozvoji, ktorá v tomto roku vyšla po prvý krát, dostáva tento koncept operačný rozmer a umožňuje znázorniť lepší obraz o sociálnych dimenziách rozvojového procesu.⁹⁷ Paralelne s načrtnutým zameraním rozvojových stratégií na otázky chudoby a ľudského rozvoja sú v tomto desaťročí do rozvojovej agendy integrované nové oblasti spoločenského života

⁹⁴ BIRD, G.: *The political economy of foreign aid: Fatigue or regeneration?* [online]. [cit. 05.07.2009] In: Zagreb International Review of Economics & Business, 1999, roč. 2., č. 2. Str. 9 – 14. Dostupné na internete: <<http://hrcak.srce.hr/file/54568>>

⁹⁵ Zdroj: OECD: *StatExtracts : DAC1 Official and Private Flows* [online]. [cit.24.06.2009] Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE1>>

⁹⁶ WORLD BANK: *World development report 1990: Poverty* [online]. 30.06.1990 [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/S5W4W40A31>>

⁹⁷ UNDP: *Human development report 1990: Concept and measurement of human development* [online]. [cit. 05.07.2009]. New York: Oxford university press, 1990. K dispozícii na <<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990/chapters/>>

a dôvody pre poskytovanie rozvojovej pomoci začínajú byť výrazne diverzifikované. Je to najmä výsledok série medzinárodných konferencií a samitov tohto desaťročia, ktoré výrazným spôsobom formujú chápanie problematiky rozvoja v širších súvislostiach a posúvajú rozvojovú spoluprácu do polohy viacdimenzionálnej agendy.⁹⁸ Ciele sformulované na týchto konferenciách boli zhrnuté v strategickom dokumente OECD „Formovanie 21. storočia“ (1996) do siedmych okruhov, ktoré sa stali základom Miléniových rozvojových cieľov budúceho obdobia.⁹⁹ Popri poklesoch objemov zdrojov rozvojovej pomoci teda možno pozorovať výrazný nárast rozvojovej agendy reagujúcej na globálne výzvy.

Charakteristickým fenoménom tohto obdobia bol návrat podmienenosti rozvojovej pomoci, avšak v miere doposiaľ prekonávajúcej všetky jej minulé podoby. Začal sa prikladať podstatný význam politicko-ekonomickým podmienkam v recipientských štátoch a otázkam spravovania rozvojovej pomoci, ktoré determinovali účinnosť a efektivitu rozvojovej pomoci, zároveň však platili aj ako podmienka jej udelenia. Z hľadiska politicko-ekonomických podmienok museli rozvojové štáty preukázať ochotu podstúpiť politickú transformáciu, ako aj prijať súbor ekonomických reforiem. Kým v predošlých obdobiach mohol dostať rozvojovú pomoc ktorýkoľvek štát viac-menej iba na základe príslušnosti k politickému bloku, kládol sa po skončení studenej vojny v politickej rovine postupne stále väčší dôraz na otázky ako transparentnosť, korupcia a demokratizačné procesy. V ekonomickej rovine sa kládol dôraz na liberálnu paradigmu prakticky vo všetkých ekonomických smeroch, čo bolo vyjadrením Washingtonského konsenzu formulovaného koncom 80. rokov. Hospodárska liberalizácia bola prezentovaná ako odpoveď na neefektívne stratégie štátneho intervencionizmu a medzinárodného protekcionizmu, ktoré boli považované za príčinu zaostávania rastu rozvojových štátov a prekážkou plného využitia možností globalizácie. Tento prístup predstavoval výraznú koncepčnú zmenu oproti stratégiám rozvojovej spolupráce predošlých desaťročí, ktoré boli do veľkej miery založené na riadenej industrializácii na základe plánovania a štátnych zásahov do ekonomiky. Na druhej strane treba spomenúť, že tento prístup narábal

⁹⁸ Svetová konferencia o vzdelaní pre všetkých v Jomtien (1990), Svetový summit detí v New Yorku (1990), Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro (1992), Svetová konferencia o ľudských právach vo Viedni (1993), Konferencia OSN o obyvateľstve a rozvoji v Káhire (1994), Svetová konferencia o ženách v Pekingu (1995), Svetový summit pre sociálny rozvoj v Kodani (1995), Konferencia OSN o ľudských sídlach v Istanbuli (1996), Svetový potravinový summit v Ríme (1996), Svetové fórum pre vzdelávanie v Dakare (2000).

⁹⁹ OECD: *Shaping the 21st century: The contribution of development co-operation* [online]. Máj 1996 [cit. 05.07.2009]. Str. 9 – 11. K dispozícii na <<http://www.oecd.org/dataoecd/23/35/2508761.pdf>>

s konceptom ideálneho vzoru rozvoja ku ktorému mali rozvojové štáty smerovať, ktorý predstavovali v zásade západné liberálne demokracie. Z hľadiska otázok spravovania rozvojovej pomoci, uplatňovali bilaterálni aj multilaterálni donori súbor podmienok pre pridelenie zdrojov rozvojovej pomoci, ktoré boli založené na aspektoch ako sociálne dopady pomoci, znižovanie chudoby, ochrana životného prostredia, vlastníctvo projektov, participácia súkromného sektora, dobrá správa vecí verejných, koordinácia rozvojových aktivít a ďalšie.

90. roky tiež priniesli sektorovú pomoc, ktorá mala byť odpoveďou na neschopnosť programov štrukturálnych úprav znižovať chudobu v najchudobnejších štátoch a ich dopad na sféru verejných služieb a sociálny sektor. Pomoc v rámci sektorovo orientovaných programov bola zameraná na komplexný rozvoj celých sektorov ekonomiky ako zdravotníctva, poľnohospodárstva alebo školstva. Sektorová pomoc tak bola ideálnym vyvážením negatívnych dôsledkov programov štrukturálnych úprav, ktoré za týchto okolností mohli pokračovať. Dôležitým aspektom bolo navyše budovanie lokálnych kapacít v rozvojových štátoch v rôznych inštitúciách a na rôznych úrovniach štátnej alebo verejnej správy. Koncom 90. rokov však už bol pomerne rozšírený názor, že reformné procesy, inšpirované Washingtonským konsenzom a nariadené mnohým rozvojovým štátom, majú vážne nedostatky. Svetová banka dospela začiatkom nového tisícročia k poznaniu, že *„makroekonomické reformy mali v priemere len malý efekt na distribúciu príjmov (...) a obzvlášť z krátkodobého hľadiska mali nevyrovnaný pomer medzi nákladmi a prínosmi, pričom náklady znášali konkrétne skupiny obyvateľstva a prínosy boli rozdelené po celej ekonomike“*¹⁰⁰

2.6 Nové milénium: Miléniové rozvojové ciele a efektivita pomoci

Nové tisícročie začalo potvrdením zmien štruktúry medzinárodného systému v kontúrach konceptu globalizácie, ktorý znamenal rozšírenie pohľadu na otázky rozvojovej spolupráce do globálnych rozmerov, ktoré boli naznačené v predošlej dekáde nárastom medzinárodnej kooperačnej agendy a okruhom problémov, nastolených na početných medzinárodných stretnutiach deväťdesiatych rokov. Globalizácia podstatným spôsobom ovplyvnila formovanie novej paradigmy rozvojovej spolupráce, pretože odhalila limity národného štátu ako geopolitického priestoru na vyriešenie problémov rozvoja, ktoré v jej kontexte prekračovali tradičné vymedzenie štátnej suverenity v medzinárodnom prostredí.

¹⁰⁰ WORLD BANK: *World development report 2000/2001: Attacking poverty*. [online]. [cit. 05.07.2009] New York: Oxford university press, 2001. Str. 66. K dispozícii na <<http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch4.pdf>>

Globalizácia prinášala nerovnaké výhody pre všetky štáty svetového systému a podobným spôsobom bol aj dopad dôsledkov globalizácie nerovnaký v prípade rozvinutých a rozvojových štátov. Charakter týchto problémov prekračujúcich národné hranice si vyžadoval spoločné riešenie v rámci medzinárodného spoločenstva a posúval túto problematiku do polohy spolupráce založenej na poskytovaní tzv. globálnych verejných statkov, ktoré znamenali v pozitívnej aj negatívnej forme dôsledky globalizácie pre celú medzinárodnú komunitu. Kým verejné statky sú predovšetkým doménou národného štátu, predstavovala otázka globálnych verejných statkov výzvu pre medzinárodné spoločenstvo z hľadiska ich zabezpečovania.¹⁰¹ Tento pohľad znamenal, minimálne v teoretickej rovine vedeckej debaty o problematike rozvoja, definitívne prelomenie asymetrického postavenia vzťahu donor – recipient a priniesol koncept zdieľaných nákladov globálnych verejných statkov a spoločnej zodpovednosti pri riešení globálnych problémov.

V duchu záverov a odporúčaní medzinárodných konferencií deväťdesiatych rokov sa znovu potvrdzuje otázka znižovania chudoby ako centrálny problém režimu medzinárodnej spolupráce a ciele sformulované správou „Formovanie 21. storočia“ na základe cieľov prijatých na uvedených konferenciách sa stávajú všeobecným konsenzom o obsahu a zameraní rozvojovej spolupráce 21. storočia. V inštitucionálnej rovine medzinárodnej spolupráce je tento konsenzus potvrdený spoločnou deklaráciou inštitúcií OSN, OECD, skupiny Svetovej Banky a MMF z júna roku 2000 pod názvom „Lepší svet pre všetkých.“¹⁰² V tejto deklarácii prijímajú signatárske inštitúcie predošlý súbor siedmych rozvojových cieľov, zameraných na boj proti chudobe a jej následkom. V politickej rovine k tomu prišlo prijatím tzv. „Miléniovej deklarácie OSN“¹⁰³ v septembri roku 2000, v ktorej bol súbor rozvojových cieľov rozšírený o ôsmy cieľ a pod názvom „Miléniové rozvojové ciele“ prijatý 191 štátmi medzinárodného spoločenstva. Miléniová deklarácia predstavovala čo do rozsahu formulovaných problémov, miery zaangažovanosti medzinárodného spoločenstva a bezprecedentným prijatím globálnej spoluzodpovednosti výrazný posun agendy rozvojovej problematiky smerom od národných štátov do polohy koordinovaného medzinárodného partnerstva. Týchto osem Miléniových rozvojových cieľov, ktoré sa signatári Miléniovej deklarácie zaviazali splniť do roku 2015, vychádzalo

¹⁰¹ KAUL, I. – MENDOZA, R., U.: *Advancing the problem of public goods* [online]. [cit. 07.07.2009] K dispozícii na <<http://www.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/KaulMendoza.pdf>>

¹⁰² *A better world for all* [online]. Jún 2000 [cit. 07.07.2009]. K dispozícii na <http://www.paris21.org/betterworld/pdf/bwa_e.pdf>

¹⁰³ *Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN A/res/55/2* [online]. 08.09.2000 [cit. 07.07.2009]. K dispozícii na <<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>>

z 18 konkrétnych kvantifikovaných zámerov a ktoré mali byť monitorované súborom 48 indikátorov (podrobný prehľad ponúka príloha č. 5):

1. Odstrániť extrémnu chudobu a hlad
2. Dosiahnuť základné vzdelanie pre všetkých
3. Presadzovať rodovú rovnosť a posilniť úlohu žien v spoločnosti
4. Znížiť detskú úmrtnosť
5. Zlepšiť zdravie matiek
6. Bojovať s HIV/AIDS, maláriou a ďalšími chorobami
7. Zaisťovať udržateľný stav životného prostredia
8. Budovať svetové partnerstvo pre rozvoj

Možno konštatovať, že Miléniové rozvojové ciele predstavovali aj kvalitatívnu zmenu paradigmy rozvojovej pomoci a spolupráce. V prvom rade znamenali etablovanie nového konsenzu v rozvojových otázkach na medzištátnej aj na inštitucionálnej úrovni. Zblíženie základných postulátov bretonwoodských organizácií a systému OSN znamenalo nový, tzv. „post-washingtonský konsenzus“,¹⁰⁴ ktorý stavia do centra pozornosti boj proti chudobe vo všetkých jej dimenziách a hľadá rovnováhu medzi úlohou štátu a úlohou trhu. Príznačný pre nový rozvojový konsenzus je širokospektrálny pojem chudoby, ktorý sa neobmedzuje iba na materiálne vyjadrenie, hoci v Miléniových rozvojových cieľoch našiel len nedostatočné uplatnenie. Ďalším bodom je sústredenie sa na trvalý ľudský rozvoj namiesto ekonomického rastu. Trvalému rozvoju je v jeho ekologickej, sociálnej a ekonomickej dimenzii pripisovaný oveľa väčší význam ako tomu bolo v minulosti. Zodpovedajúc tomu zohľadňujú národné a medzinárodné rozvojové stratégie v rastúcej miere podporu demokracie, budovanie systémov sociálnej bezpečnosti, zlepšovanie ochrany životného prostredia spolu s lepším manažmentom prírodných zdrojov a politiku podpory rovnosti pohlaví. Medzinárodné partnerstvo zároveň naznačuje nutnosť koherencie rozvojových politík, problém ktorý nadobudne v priebehu prvého desaťročia nového milénia osobitný význam v rámci inej agendy, v rámci problematiky efektivity.

Problematika efektivity bola druhou stránkou revitalizácie rozvojovej spolupráce po Miléniových rozvojových cieľoch. Jej obsahom bola snaha vysvetliť nízku koreláciu medzi rozvojovou pomocou a hospodárskym rastom a hľadať tak predpoklady vyššej účinnosti a efektivity pomoci. Táto oblasť bola nosnou témou série medzinárodných konferencií nasledujúceho desaťročia. Jej začiatok predstavovala Konferencia OSN o financovaní

¹⁰⁴ LOEWE M.: *Die Millenium Development Goals: Hintergrund, Bedeutung und Bewertung*. Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, 2005. Str. 13

rozvoja (2002) v Monterrey,¹⁰⁵ ktorá položila základy pre tzv. „quadrilaterálnu diskusiu“ nasledujúcich samitov. Jej podstatou je vzájomný dialóg medzi predstaviteľmi oficiálnych vládnych miest, predstaviteľmi významných multilaterálnych organizácií a programov OSN (Svetovej banky, MMF, WTO, UNDP, UNCTAD), reprezentantmi súkromného a podnikateľského sektora a v neposlednom rade zástupcami mimovládnych organizácií. Pre formálne stretnutie tohto partnerstva sa zaužívalo pomenovanie Fórum na vysokej úrovni (angl. orig. High level forum).

2.7 Vývoj objemov rozvojovej spolupráce a situácie rozvojového sveta

Objemy rozvojovej pomoci a spolupráce sú pravdepodobne najsledovanejšou stránkou celej problematiky. Takmer všetky analýzy tejto oblasti sa koncentrujú v prvom rade na mieru dosahovania medzinárodných záväzkov rozvinutých štátov. V tomto smere existujú viaceré prijaté ciele pre výšku rozvojovej pomoci. Rozvojový cieľ OSN prispievať na rozvojovú pomoc 0,7% HNP bol stanovený už v sedemdesiatych rokoch. Európska únia sa zaviazala v roku 2005 naplniť tento cieľ do roku 2015, pričom dvanásť nových členských štátov má vyvinúť úsilie, aby v tomto termíne poskytovali aspoň 0,33%. Ako sprievodný krátkodobý cieľ stanovila pre úniu ako celok 0,56% HNP rozvojovej pomoci do roku 2010, pričom pre pôvodných 15 členov určila povinnosť dosiahnuť podiel 0,51% HNP a pre 12 nových členov podiel 0,17% HNP na rozvojovej pomoci do tohto termínu.¹⁰⁶ Paralelným teritoriálnym cieľom Európskej únie je zároveň aby polovica celkovej rozvojovej pomoci smerovala do Afriky. V roku 2009 však celková rozvojová pomoc Európskej únie činila len 0,4% HNP, čo predstavuje podstatnú výzvu vzhľadom na dosiahnutie stanoveného cieľa v roku 2010.¹⁰⁷ (Ciele výšky pomoci a ich plnenie ilustruje príloha č. 4)

Súčasnú situáciu navyše umocňuje aj prebiehajúca globálna hospodárska kríza. Na londýnskom summite skupiny G20 v decembri roku 2009 bol prijatý záväzok poskytnúť finančný balík vo výške 1100 mld. USD ako protikrízovú pomoc, pričom však z tohto

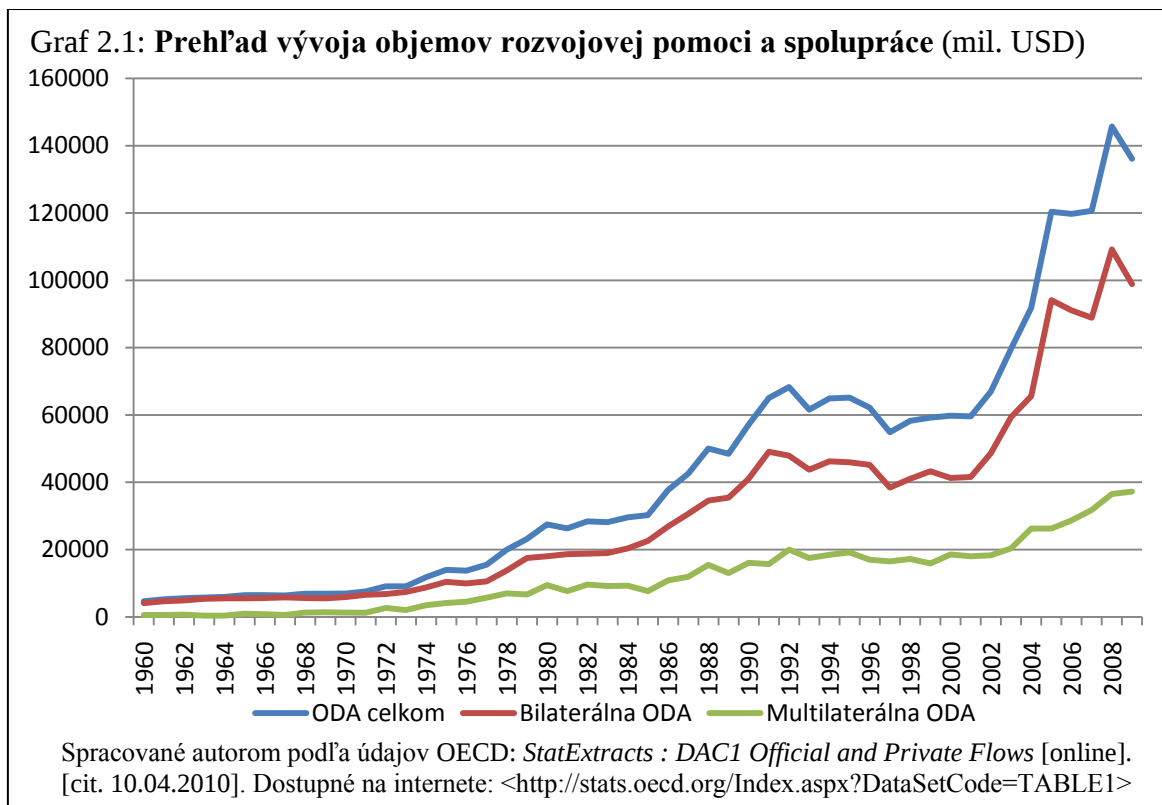
¹⁰⁵ Monterreyský konsenzus z Medzinárodnej konferencie o financovaní rozvoja, 22.03.2002 [online]. [cit. 07.07.2009]. K dispozícii na <<http://www.un.org/esa/ffd/monterrey/MonterreyConsensus.pdf>>

¹⁰⁶ Európska Komisia: *Financing for Development and Aid Effectiveness: The challenges of scaling up EU aid 2006 – 2010* [online]. 02.03.2006 [cit. 10.04.2010]. Str. 2. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/COMM_PDF_COM_2006_0085_F_EN_EFFICACITE_AIDE.pdf>

¹⁰⁷ CONCORD: *Aidwatch Update: EU Aid in Jeopardy?* [online]. December 2009 [cit. 10.04.2010]. Str. 2. Dostupné na internete: <http://www.concordeurope.org/Files/media/extranetdocumentsENG/NavigationPrincipale/06.Publications/06_3_PositionsandStudies/CONCORD-EU-aid-briefing-dec09-PDF.pdf>

objemu do rozvojových štátov má smerovať len 240 mld. USD, v rámci čoho len 50 mld. USD je určených pre najmenej rozvinuté štáty.¹⁰⁸

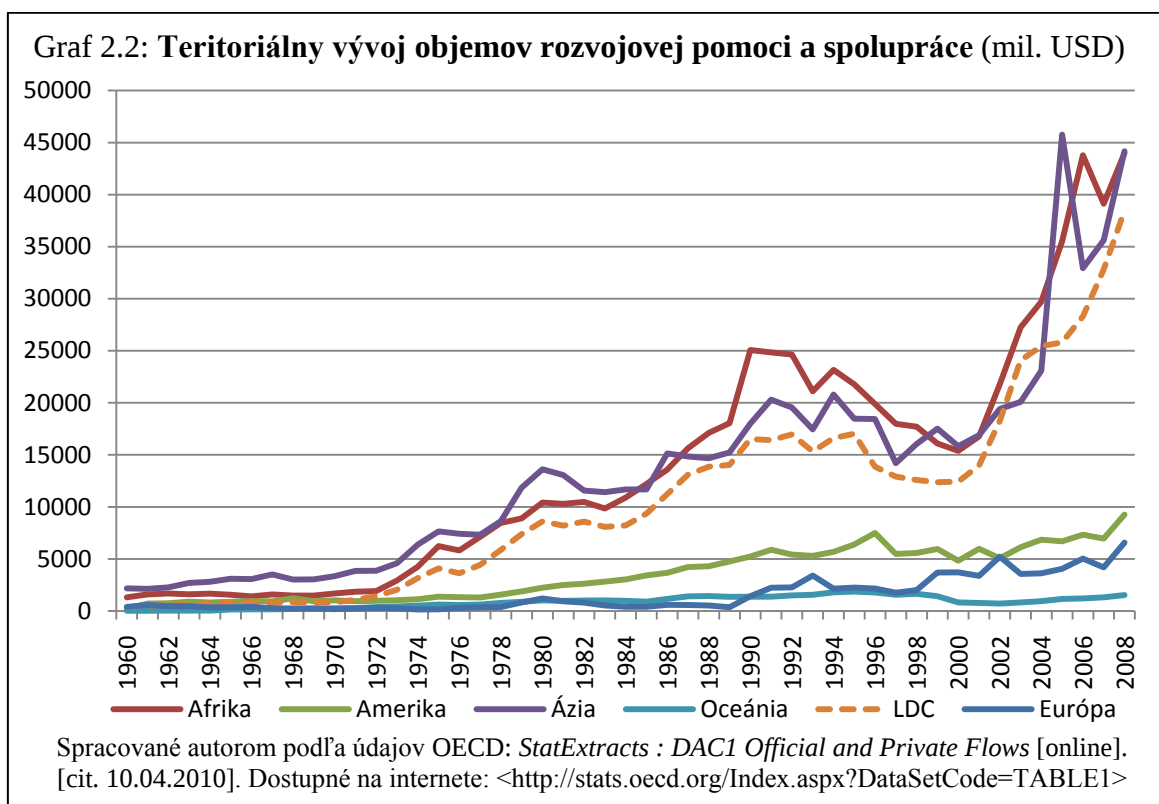
Graf 2.1 načrtáva vývoj objemov rozvojovej pomoci ako čisté výdavky na rozvojovú pomoc (očistené o splácanie dlhovej služby rozvojových štátov).

Z pohľadu na chronologický vývoj je možné vidieť kontinuálny nárast objemov rozvojovej pomoci od roku 1960 až do roku 2009. Jediné výraznejšie obdobie stagnácie a poklesov rozvojovej pomoci je možné pozorovať v 90. rokoch dvadsiateho storočia ako priamy dôsledok poklesu významu rozvojovej pomoci ako nástroja na podporu spriatelnených štátov v rámci bipolárneho rozdelenia medzinárodných vzťahov počas studenej vojny. Toto obdobie „únavy z pomoci“ je vyvolané aj sústredením sa na vnútorné problémy rozvinutých štátov. Oživenie rozvojovej pomoci a spolupráce začiatkom 21. storočia a podstatný nárast objemov pomoci je odrazom globálnej pozornosti tejto problematike, ktorá sa jej venuje formálne od prijatia Miléniových rozvojových cieľov. Zároveň možno skonštatovať, že objemy rozvojovej pomoci poskytované prostredníctvom multilaterálneho systému vykazujú relatívne stabilnejší trend bez výraznejších výkyvov ako v prípade bilaterálnej pomoci.

¹⁰⁸ CONCORD: *Aidwatch Update: EU Aid in Jeopardy?* [online]. December 2009 [cit. 10.04.2010]. Str. 3. Dostupné na internete: <http://www.concordeurope.org/Files/media/extranetdocumentsENG/NavigationPrincipale/06.Publications/06_3_PositionsandStudies/CONCORD-EU-aid-briefing-dec09-PDF.pdf>.

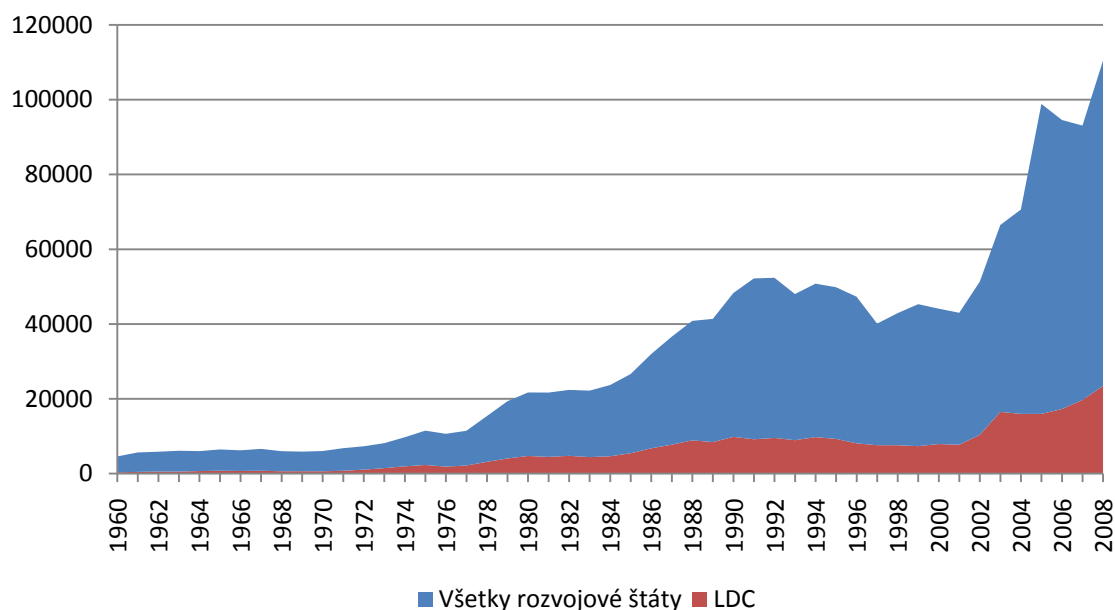
Graf 2.2 ponúka pohľad na teritoriálny aspekt poskytovania rozvojovej pomoci a spolupráce načrtnutím vývoja objemov rozvojovej pomoci ako čistých výdavkov rozvojovej pomoci podľa smerovania do jednotlivých regiónov.

Vývojové trendy naznačujú dominanciu regiónu Afriky a Ázie vo výške prijatej rozvojovej pomoci v porovnaní s ostatnými regiónmi, čo možno vysvetliť aj zastúpením vyššieho počtu rozvojových štátov v týchto oblastiach. Nárast objemov prijatej rozvojovej pomoci v regióne Európy v roku 1989 je zapríčinený zaradením sa tranzitívnych štátov strednej a východnej Európy medzi recipientov pomoci po rozpade sovietskeho bloku. Dôležitým faktom je relatívne malá podpora podskupiny najmenej rozvinutých štátov. Z grafu 2.3 vyplýva, že na štáty podskupiny LDC pripadá menej ako štvrtinový podiel celkového objemu rozvojovej pomoci. Počet štátov skupiny LDC (49)¹⁰⁹ pritom dosahuje približne jednu tretinu celkového počtu rozvojových štátov oprávnených na príjem ODA. Odhliadnuc od proporčného vyjadrenia tokov rozvojovej pomoci, vyžadujú štáty skupiny LDC dodatočnú pozornosť a zvýšené rozvojové úsilie vzhľadom na ich postavenie. Na základe štatistických údajov však musíme konštatovať, že štáty LDC nemajú pre donorov osobitný význam v kontexte poskytovania ODA, ktorý by naznačoval kvantitatívne odlišný vzťah oproti iným recipientom.

¹⁰⁹ Portál UN-OHRLLS: *Least developed countries* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/62/>>

Graf 2.3: Podiel štátov skupiny LDC na celkovej rozvojovej pomoci (mil. USD)

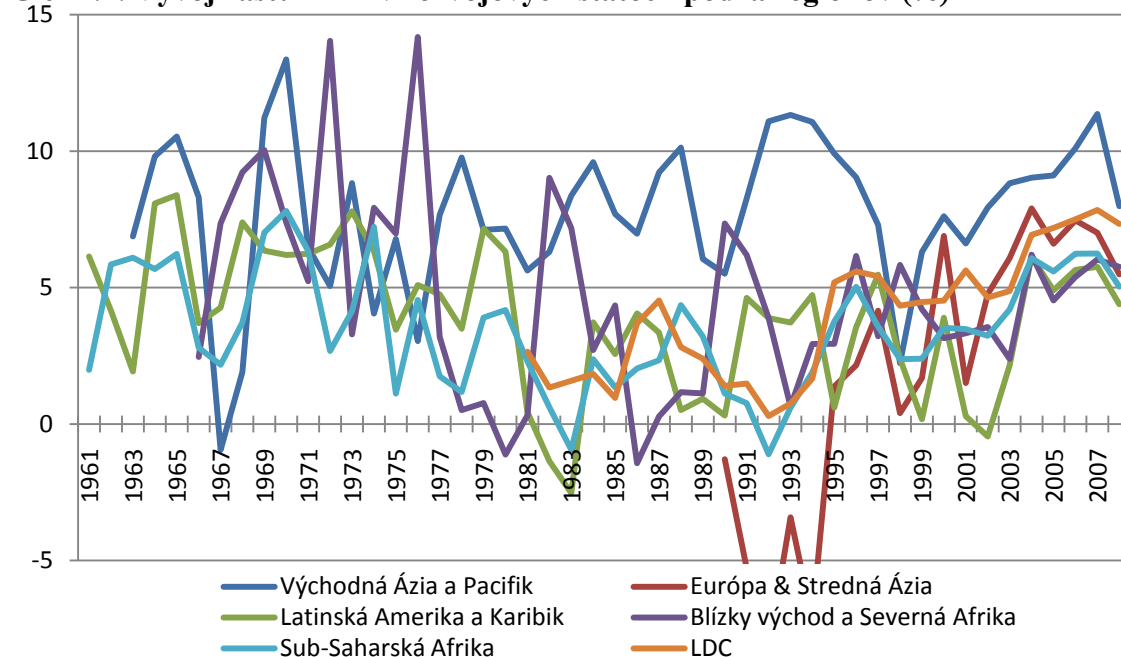

Spracované autorom podľa údajov OECD: *StatExtracts : DAC1 Official and Private Flows* [online]. [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE1>>

Nasledujúce grafy zachytávajú kvantitatívny trend vývoja situácie rozvojového sveta. Kvantitatívny trend zobrazením vývoja rastu HDP podľa regionálneho rozdelenia načrtáva graf 2.4. Ako je z grafu možné vidieť, regiónom dosahujúcim dlhodobo najvyššie hodnoty rastu HDP je Východná Ázia a oblasť Tichého oceána. Tieto hodnoty sú však podstatným spôsobom skreslené dvoma výrazne špecifickými rozvojovými štátmi, Čínou a Indiou. Pomerne vysoký rast HDP, obzvlášť od 90. rokov dvadsiateho storočia, vykazujú však aj štáty podskupiny LDC, ktoré boli posledné roky v poradí druhou skupinou s najvyšším priemerným rastom HDP v rozvojovom svete. Globálna hospodárska kríza bude mať zásadný vplyv na vývoj HDP rozvojových štátov. Svetová banka odhaduje na rok 2009 v podmienkach globálnej hospodárskej krízy pokles celosvetového HDP o 2,2%. Priemerný rast HDP v rozvojových štátoch je za rok 2009 odhadovaný na 1,2% a v roku 2010 sa predpokladá rast vo výške 3,3% HDP (bez Číny a Indie). Odhady Svetovej banky sú oveľa pesimistickejšie voči rozvinutým štátom, ekonomiky ktorých majú poklesnúť o odhadovaných 3,3%.¹¹⁰

¹¹⁰ Portál Svetovej banky: *Global Economic Prospects 2010: Forecast summary* [online]. 01.12.2008 [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/6SNWOQCQB0>>

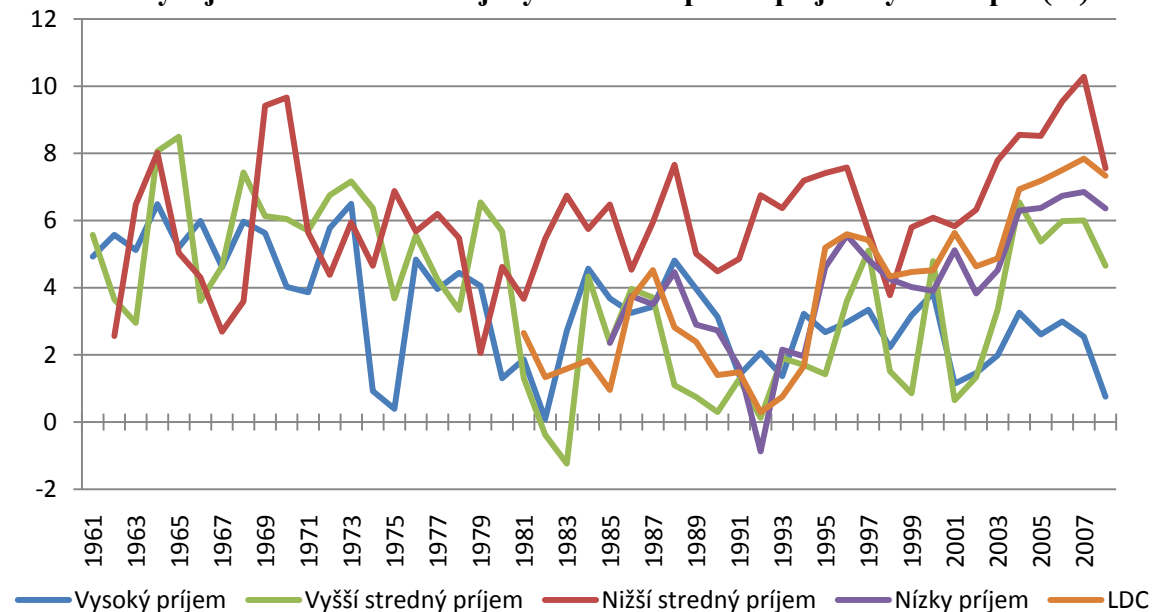
Graf 2.4: Vývoj rastu HDP v rozvojových štátoch podľa regiónov (%)

Zdroj: Spracované autorom podľa údajov Svetovej banky:
World Development Indicators: Quick Query [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135>

Vývoj rastu HDP podľa príjmových skupín Svetovej banky zachytáva graf 2.5. Z načrtnutého vývoja je zrejmé, že štáty s vysokým príjmom a štáty s vyšším stredným príjmom na obyvateľa sú v súčasnosti najmenej dynamicky rastúce ekonomiky svetového hospodárstva. Tento fakt však treba vnímať v kontexte už dosiahnutej úrovne rozvoja a prirodzených limitov dynamiky ďalšieho rastu v porovnaní s nižšou východiskovou pozíciou rozvojových štátov. Tie sú ako celok v súčasnosti najrýchlejšie rastúce ekonomiky svetového hospodárstva, avšak bez hlbšej analýzy podstaty ich hospodárskeho rastu nie je možné robiť závery o skutočnom vývoji sociálno-ekonomického rozvoja.

Graf 2.5: Vývoj rastu HDP v rozvojových štátoch podľa príjmových skupín (%)

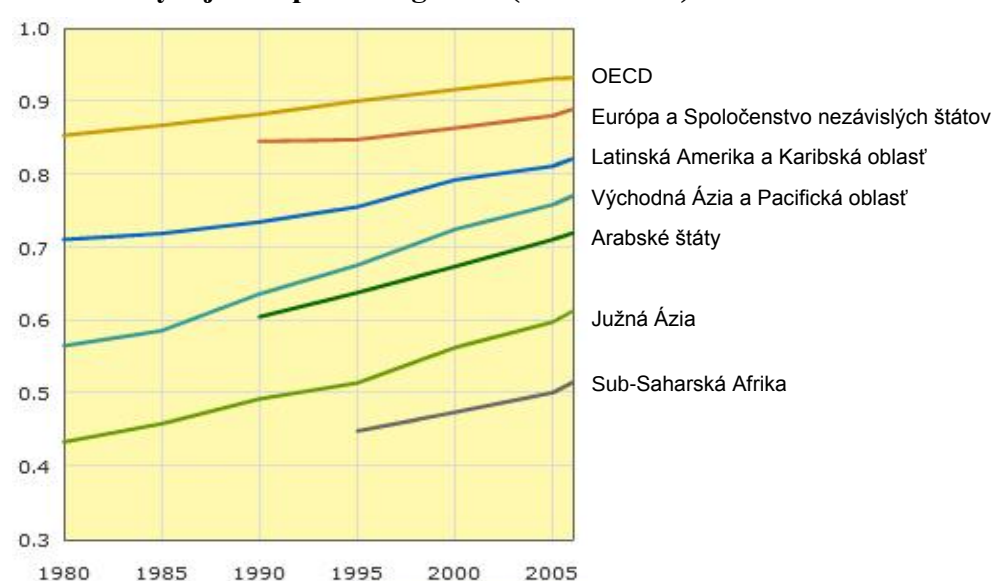

Zdroj: Spracované autorom podľa údajov Svetovej banky:

World Development Indicators: Quick Query [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135>>

Preto má väčší zmysel porovnávať trendy kvalitatívneho vývoja situácie na príklade vývoja HDI. Z grafu 2.6 jednoznačne vyplýva, že región subsaharskej Afriky ako celok je v kontexte ľudského rozvoja vyjadrenom HDI na poslednom mieste. Zároveň sklon rastovej krivky subsaharskej oblasti naznačuje do roku 2005 najpomalší rast HDI spomedzi ostatných regiónov s nižším stupňom dosiahnutého HDI. Všetky regióny napriek tomu vykazujú určitý rast hodnôt indexu ľudského rozvoja.

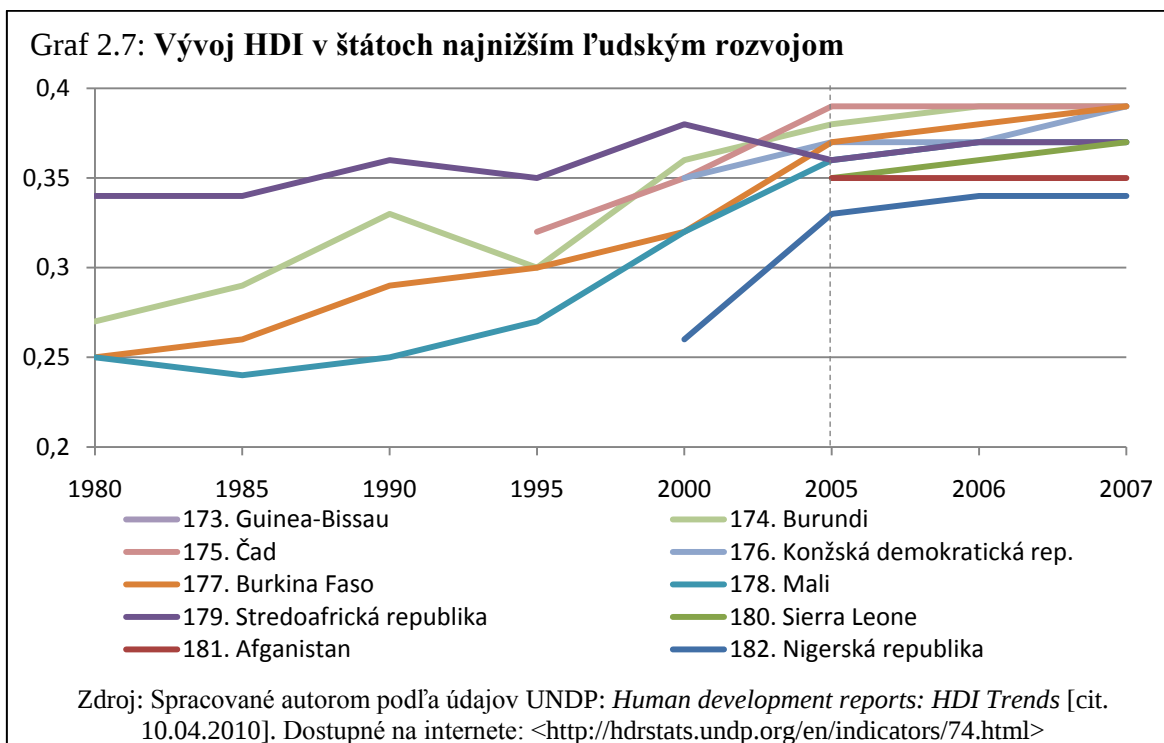
Graf 2.6: Vývoj HDI podľa regiónov (1980 – 2007)

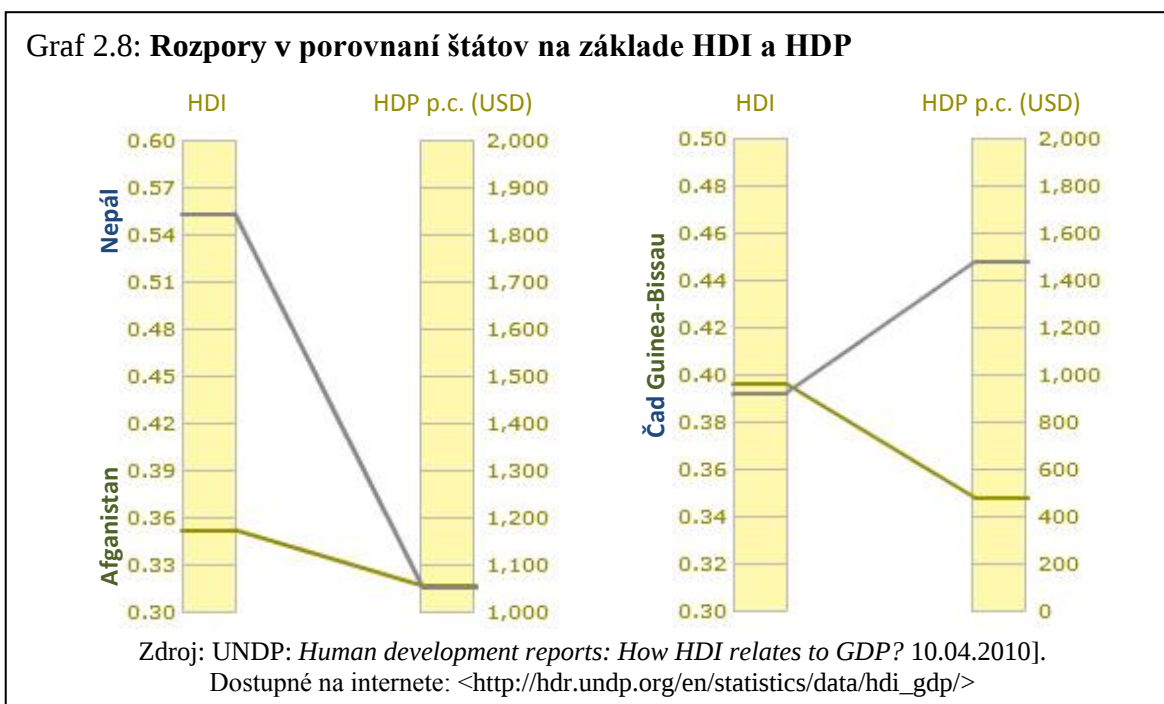
Zdroj: UNDP: Human development reports: HDI Trends [cit. 10.04.2010].

Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/data/trends/>>

Avšak pohľad na vývoj poslednej desiatky štátov v rebríčku hodnotenia podľa HDI naznačuje za posledné dve desaťročia skôr stagnáciu približne v rozmedzí jednej desatiny HDI (graf 2.7) a poradie jednotlivých štátov sa zásadnejším spôsobom nemenilo.

Potrebu zohľadňovať aj kvalitatívne aspekty pri skúmaní efektivity rozvojovej pomoci dokumentujú aj podstatné rozdiely vo výške dosiahnutého HDI štátov s podobnou úrovňou HDP a naopak (graf 2.8). Analýza efektivity sa preto nemôže obmedzovať iba na vplyv pomoci na rast HDP a musí byť oveľa komplexnejšou a multidimenziálnou.

2.8 Organizačné východiská bilaterálnej rozvojovej pomoci

Pridŕžajúc sa konceptu bilaterálnej rozvojovej pomoci a spolupráce ako zahranično-politických rozvojových aktivít uhrádzaných z verejných prostriedkov darcovského štátu bez zapojenia tretích strán je zrejmé, že ťažisko organizačnej a technickej stránky realizácie rozvojovej pomoci leží na štátnom aparáte, resp. na subjektoch a inštitúciách zriadených štátom v rôznej forme a podobe. V odbornej praxi nejednotný typ organizácie štátnych aktivít za účelom poskytovania rozvojovej pomoci a konkrétna forma vnútorného organizačného rámca bilaterálnej rozvojovej pomoci je predmetom individuálnej štátnej úpravy v každej krajine vystupujúcej v úlohe donora rôznym spôsobom. Pre riadenie aktivít bilaterálnej rozvojovej pomoci si každý štát vytvára vlastný mechanizmus organizačného a technického zabezpečenia na základe vlastných špecifických politických, právnych a ekonomických podmienok, historických zvyklostí a ďalších determinantov. Zjednocujúci prvok v tomto kontexte nepredstavuje ani členstvo v medzinárodných organizáciách, ktoré nijakým spôsobom neupravuje vnútroštátnu stránku organizačného rámca rozvojovej pomoci. Významný faktor ovplyvňujúci výber konkrétneho modelu predstavuje aj absolútny objem prostriedkov, ktoré daný štát vynakladá na rozvojovú pomoc. Napriek systémovým odlišnostiam a relatívne rôznorodej škále organizačných typov je možné identifikovať konkrétne rysy spoločné pre viaceré rámcové formy a najvýznamnejšie rozdiely sú v rovine praktickej stránky realizácie v koncovom momente inštitucionálnej podoby koordinácie rozvojových aktivít. Tieto modely možno rozdeliť podľa ich vzťahu k orgánu štátnej správy zodpovednému za výkon zahraničnej politiky. Za dve kľúčové podoby organizačného rámca v inštitucionálnej rovine takto môžeme označiť Ministerstvo zahraničných vecí a špecializovanú agentúru pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Z hľadiska koncepcie a stratégie je to najčastejšie práve Ministerstvo zahraničných vecí, ktoré nesie v tomto kontexte primárnu zodpovednosť a disponuje primárnou právomocou utvárania podoby bilaterálnej rozvojovej pomoci a spolupráce. S ohľadom na technické a odborné kapacity je však z hľadiska realizácie bežnou praxou dopĺňať úlohy ministerstva funkciami špecializovanej rozvojovej agentúry. Tieto formy teda nie sú vo vzájomnom protiklade a v mnohých prípadoch je faktická výsledná podoba kombináciou ich vzájomnej interakcie. V zásade preto zovšeobecnene platí, že organizačná stránka poskytovania rozvojovej pomoci je determinovaná mierou del'by zodpovednosti medzi uvedenými základnými podobami. V politickej rovine je rozhodujúcim subjektom Ministerstvo zahraničných vecí a rozvojové

agentúry sú v tomto ohľade podriadené jeho koncepcii. Spravidla však rozvojové agentúry disponujú rozpočtovou samostatnosťou a teda realizujú implementáciu rozvojových aktivít samostatne. Vyskytujú sa však aj také podoby organizačného rámca, kde na seba úlohy koordinácie aj realizácie rozvojovej pomoci preberá osobitné ministerstvo, alebo kde sú do aktivít rozvojovej pomoci a spolupráce rôznou formou a v rôznej miere zapojené aj ďalšie vládne inštitúcie a rezortné ministerstvá, ako napríklad Ministerstvo financií, Ministerstvo hospodárstva a pod.

Základné typy organizačno-technickej štruktúry koordinácie a realizácie rozvojovej pomoci a spolupráce uvádza tabuľka 2.2.

Tabuľka 2.2: Porovnanie modelov organizačného usporiadania		
Model	Charakteristika modelu	Štáty používajúce model
M1	Integrované MZV	Dánsko, Holandsko, Fínsko
M2	Riaditeľstvo alebo divízia pre rozvojovú spoluprácu v rámci MZV	Belgicko, Írsko, Taliansko, Nový Zéland, Švajčiarsko
M3	Ministerstvo s oddelenou implementačnou agentúrou	Nemecko, Luxembursko, Nórsko, Švédsko, Slovensko
M4	Autonómna rozvojová agentúra alebo ministerstvo	USA, Veľká Británia, Kanada
M5	Viaceré ministerstvá s oddelenými implementačnými agentúrami	Japonsko, Francúzsko, Španielsko, Portugalsko, Rakúsko
Zdroj: BRZICA, D. – SZÉP, A.: <i>Rozvojová pomoc ako nevyhnutná súčasť procesu globalizácie: evolúcia štruktúr a vplyv skúseností DAC krajín na budovanie systému rozvojovej pomoci v tranzitívnych krajinách</i> . In: Medzinárodné otázky, 2000, roč. IX, č. 2. Str. 80.		

Model integrovaného Ministerstva zahraničných vecí (graf 2.9) prisudzuje tejto inštitúcii všetky aspekty organizácie a koordinácie rozvojovej pomoci a spolupráce. Vnútorne je tento typ organizačného rámca v podobe Ministerstva zahraničných vecí rozdelený podľa teritoriálneho princípu na odbory podľa štátov, do ktorých rozvojová pomoc smeruje. Jednotlivé odbory sa zaoberajú všetkými aspektmi zahraničných vzťahov ako sú zahraničná politika, ekonomické vzťahy a rozvojová spolupráca. Dané odbory predstavujú spolu aj implementačnú a riadiacu agentúru, podporené úlohami zastupiteľských úradov, ktoré plnia funkcie prípravy, monitorovania a vyhodnocovania rozvojových projektov. Otázky rozvojovej pomoci a spolupráce sa v tomto modeli riešia komplexne bez explicitnej organizačnej autonómie jeho súčastí.

Model samostatného riaditeľstva alebo divízie pre rozvojovú spoluprácu v rámci Ministerstva zahraničných vecí (graf 2.10) je založený na úlohách a kompetenciách osobitnej zložky ministerstva zameranej na rozvojovú spoluprácu so všetkými štátmi prijímajúcimi rozvojovú pomoc. Daná sekcia má v náplni práce výlučne organizačné otázky rozvojovej pomoci a nezaobera sa ostatnými aspektmi zahraničných vzťahov. Riaditeľstvo alebo divízia pre rozvojovú spoluprácu je popri koncepcnej samostatnosti zároveň aj rozvojovou agentúrou.

Graf 2.9: Model integrovaného Ministerstva zahraničných vecí

Zdroj: OECD: *DAC Guidelines for Poverty Reduction*. Paríž: OECD, 2001. Str. 114.

Graf 2.10: Model samostatného riaditeľstva alebo divízie v rámci Ministerstva zahraničných vecí

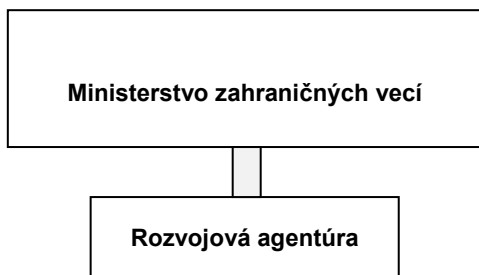
Zdroj: OECD: *DAC Guidelines for Poverty Reduction*. Paríž: OECD, 2001. Str. 114.

Model Ministerstva zahraničných vecí s oddelenou rozvojovou agentúrou (graf 2.11) je duálnym poňatím organizačnej koncepcie vyjadrenej rozdelením na riadiacu a výkonnú zložku pre otázky rozvojovej spolupráce. Ministerstvo zahraničných vecí je zodpovedné za utváranie strategickej koncepcie rozvojovej spolupráce v politickej rovine. Udáva jej politické smerovanie a prispôsobuje jej zahranično-politický rámec. Samostatná štátna rozvojová agentúra je zodpovedná za otázky implementácie a riadenia poskytovania rozvojovej pomoci.

Model viacerých ministerstiev zodpovedných za rozvojovú spoluprácu (graf 2.12) rozdeľuje právomoci horizontálne na súbor vládnych ministerstiev podľa rezortnej príslušnosti vzhľadom na obsah a kontext daných otázok a predmet aktivít rozvojovej spolupráce. Jednotlivé ministerstvá zodpovedajú za príslušné aspekty programu rozvojovej pomoci pričom ich koordinujúcim subjektom je Ministerstvo zahraničných vecí. To si ponecháva aj kompetencie v rovine strategického a politického koncipovania rozvojovej spolupráce a konkrétne obsahové úlohy ležia na jednotlivých ministerstvách. Sú

zodpovedné za implementáciu projektov a programov rozvojovej pomoci a v niektorých prípadoch zakladajú vlastné nezávislé implementačné agentúry.

Graf 2.11: Model Ministerstva zahraničných vecí s oddelenou rozvojovou agentúrou

Zdroj: OECD: *DAC Guidelines for Poverty Reduction*. Paríž: OECD, 2001. Str. 114.

Graf 2.12: Model viacerých ministerstiev zodpovedných za rozvojovú spoluprácu

Zdroj: OECD: *DAC Guidelines for Poverty Reduction*. Paríž: OECD, 2001. Str. 114.

Model autonómneho ministerstva alebo autonómnej agentúry pre rozvojovú spoluprácu (graf 2.13) je charakteristický pre veľké štáty disponujúcimi vysokými objemami prostriedkov alokovaných pre účely rozvojovej pomoci. Samostatné ministerstvo pre rozvojovú pomoc je zodpovedné za realizáciu všetkých aspektov rozvojovej spolupráce od problémov koncepcného modelovania až po rovinu riadenia a implementácie. Na čele s ministrom pre rozvojovú pomoc je zodpovedné priamo vláde a je organizačne nezávislé od ostatných rezortných ministerstiev. Samostatná agentúra pre rozvojovú pomoc spĺňa z obsahového hľadiska kompetencií a právomocí podobný stupeň autonómie v otázkach rozvojovej spolupráce, nie je však na úrovni vládneho ministerstva a na jej čele nestojí minister. Z tohto dôvodu je zodpovedná za výkon riadenia a implementácie rozvojovej pomoci Ministerstvu zahraničných vecí, no zachováva si organizačnú a výkonnú autonómiu.

Graf 2.13: Model samostatného ministerstva alebo samostatnej agentúry pre rozvojovú spoluprácu

Zdroj: OECD: *DAC Guidelines for Poverty Reduction*. Paríž: OECD, 2001. Str. 114.

Tieto modely sú výsledkom vývoja poskytovania rozvojovej pomoci a sú na jednej strane odpoveďou na individuálne národné špecifiká v kontexte rozvojovej spolupráce, ako napríklad existencia bývalých kolonizovaných území, na druhej strane sú výrazom optimálnej systémovej štruktúry s ohľadom na rozsah a obsah vlastnej rozvojovej spolupráce, predovšetkým vzhľadom na výšku poskytovaných objemov. V štyridsiatych a päťdesiatych rokoch 20. storočia realizovali len Francúzsko, Spojené kráľovstvo a USA ako traja najväčší donori svoju zahraničnú pomoc prostredníctvom špecializovaných inštitúcií.¹¹¹ Predmet aktivít týchto inštitúcií však nepredstavoval rozvojovú spoluprácu v jej dnešnej podobe a obsahu, nakoľko s výnimkou USA bolo ich cieľom vyvíjanie ekonomického vplyvu na kolonizované územia. Menší donori bez špecializovaných inštitúcií realizovali svoju zahraničnú pomoc hlavne príspevkami do multilaterálnych inštitúcií OSN. Väčšina donorov založila oddelené špecializované inštitúcie pre rozvojovú spoluprácu až začiatkom šesťdesiatych rokov, do veľkej miery ako reakcia na vlnu dekolonizačných procesov. Otázka inštitucionálnej formy realizácie rozvojovej pomoci a spolupráce je v súčasnosti aktuálna hlavne u novovznikajúcich donorov. Napríklad v prípade Slovenskej republiky boli donedávna za rozvojovú pomoc a spoluprácu zodpovedné viaceré rezortné ministerstvá, až v roku 2008 boli úlohy a kompetencie rozvojovej spolupráce rozdelené medzi Ministerstvo zahraničných vecí a implementačnú agentúru.

Podobne ako v prípade inštitucionálneho modelu nie je ani legislatívna úprava a právny základ poskytovania rozvojovej pomoci v rámci komunity donorských štátov upravovaný jednotne. Legislatívny rámec rozvojovej spolupráce vysokou mierou odráža právne zvyklosti jednotlivých štátov a otázka potreby príslušnej legislatívy vychádza z individuálnych právnych tradícií a postupov, ale aj z koncepcnej roviny rozvojovej pomoci a spolupráce. V prípade donorských štátov združených vo Výbore pre rozvojovú pomoc OECD môžeme pozorovať existenciu zákonov upravujúcich realizáciu rozvojovej spolupráce a stanovujúcich hlavné priority a základné ciele len približne v polovici prípadov. Riadne schváleným zákonom o rozvojovej pomoci a spolupráci ako základným právnym dokumentom sa riadia napríklad štáty USA, Spojené kráľovstvo, Kanada, ale

¹¹¹ IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 01.09.2009]. Str. 28. K dispozícii na <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>>

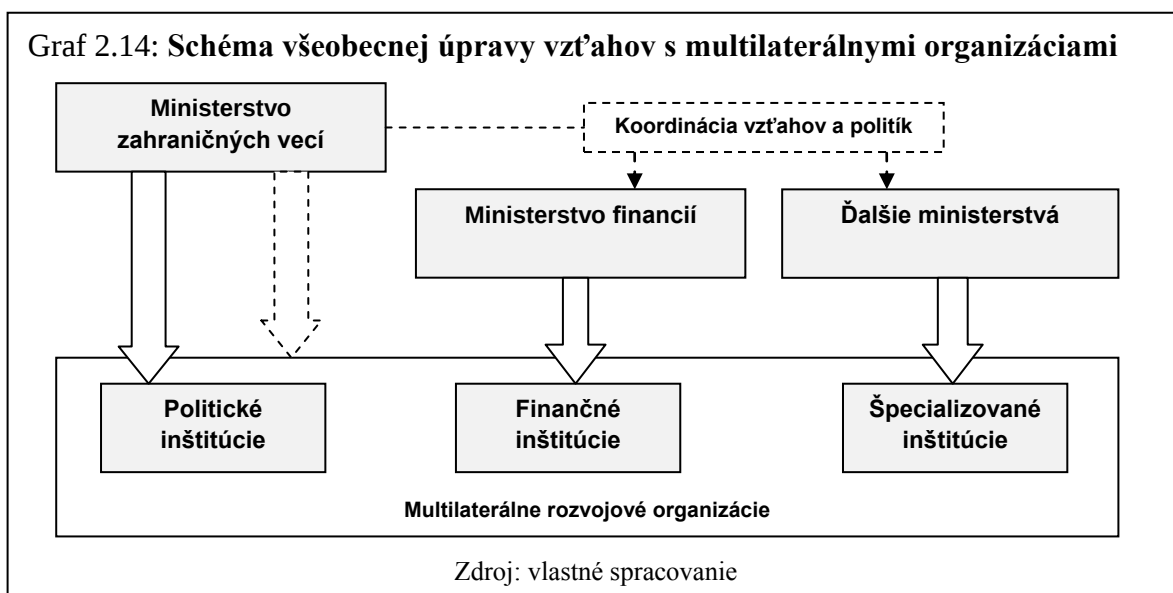
takisto aj Slovensko.¹¹² Zákon o rozvojovej pomoci a spolupráci zvyčajne definuje a ohraničuje jednotlivé kategórie pomoci a spolupráce v kontexte rozvojovej terminológie, vymedzuje právomoci a zodpovednosť jednotlivých zložiek rozvojovej spolupráce na vnútroštátnej úrovni, stanovuje pravidlá financovania a podobne. Presné znenie zákona závisí od špecifik právneho systému danej krajiny. V štátoch bez konkrétneho legislatívneho dokumentu o rozvojovej spolupráci ako v prípade Švédska, Nórska, Japonska a ďalších sa realizácia rozvojovej pomoci riadi rozhodnutiami vlády, politickými vyhláseniami, alebo inou legislatívou, ktorá nie je špecificky zameraná na rozvojovú spoluprácu. Výhodou takéhoto systému môže byť vyššia flexibilita v adaptovaní sa na dynamický vývoj otázok rozvojovej spolupráce. Naopak nevýhodou môže byť vystavenie obsahu a konceptu rozvojovej spolupráce zmenám politických priorít a ohrozenie kontinuity jej realizácie z vecného hľadiska, obzvlášť v kontexte dominancie geopolitickej motivácie pre poskytovanie rozvojovej pomoci. Preto bez ohľadu na legislatívu rozvojovej spolupráce je dôležité, aby existovalo štátne prehlásenie o hlavných cieľoch a zámeroch rozvojovej pomoci, ktoré by vyjadrovalo odhodlanie k spolupráci, ale predovšetkým umožňovalo skĺbiť konkurenčné národné záujmy a zaistilo konsenzuálny pohľad na dlhodobú stratégiu rozvojovej spolupráce. Takéto prehlásenie nadobúda v praxi rôzne podoby a môže mať formu vládneho vyhlásenia, parlamentného vyhlásenia alebo memoranda, charty rozvojovej spolupráce, tzv. bielej knihy alebo strategickej vízie. Všetky štáty DAC OECD majú buď zákon a/alebo takéto prehlásenie, okrem Francúzska.

Z hľadiska rozpočtovej stránky závisí financovanie aktivít rozvojovej pomoci do veľkej miery od zvoleného organizačného modelu. Prostriedky vyhradené na rozvojovú pomoc sú v štátnom rozpočte spravidla zahrnuté pod rozpočtovou položkou Ministerstva zahraničných vecí, no v závislosti od inštitucionálneho rámca môžu spadať aj do rozpočtovej kapitoly samostatného ministerstva pre rozvojovú pomoc prípadne do kapitoly samostatnej agentúry pre rozvojovú pomoc. Odlišná situácia nastáva v prípade modelu viacerých ministerstiev zodpovedných za rozvojovú pomoc, ktoré si sami vyčleňujú v rámci svojej rozpočtovej čiastky objemy určené na rozvojovú spoluprácu. Implementačné agentúry majú v oboch prípadoch zväčša štatút rozpočtovej organizácie, ktorá je svojimi príjmami a výdavkami napojená na štátny rozpočet, avšak hospodári podľa schváleného rozpočtu s pridelenými prostriedkami samostatne.

¹¹² Pozri: *Zákon o oficiálnej rozvojovej pomoci č. 617/2007 Z. z.* [online]. 05.12.2007 [cit. 01.09.2009]. K dispozícii na <<http://www.slovakaid.sk/index.php/filemanager/download/500/Zakon617-2007-final.pdf>>

2.9 Organizačné východiská multilaterálnej rozvojovej pomoci

Spôsob vnútornej organizácie poskytovania multilaterálnej pomoci zo strany jednotlivých donorských štátov je podobne ako v prípade organizácie bilaterálnej pomoci upravovaný rôzne a individuálne v každom štáte. V prípade štátov združených v DAC OECD však takmer všetky štáty rozdeľujú administratívne a politické právomoci medzi viaceré rezortné ministerstvá, pričom rozdiely spočívajú len v konkrétnom spôsobe takejto organizačnej úpravy¹¹³ (pozri graf 2.14). Obvykle v týchto prípadoch riadi kmeňové príspevky ako povinný členský príspevok do medzinárodných organizácií ministerstvo financií, pričom je spravidla zodpovedné aj za politický dialóg s týmito inštitúciami. Takmer vo všetkých prípadoch je to prípad vzťahov so Svetovou bankou príp. ostatnými

medzinárodnými rozvojovými bankami. Ministerstvo zahraničných vecí a bilaterálne rozvojové agentúry sú spravidla zodpovedné za vzťahy s ostatnými multilaterálnymi rozvojovými organizáciami. Zodpovednosť za otázky multilaterálnej rozvojovej pomoci v prípade ministerstva zahraničných vecí leží obvykle na konkrétnych odboroch alebo oddeleniach, ktoré majú osobitné pracovné skupiny zodpovedné za vzťahy s príslušnými medzinárodnými organizáciami, ako sú agentúry OSN alebo Európska komisia a v niektorých ojedinelých prípadoch aj s finančnými inštitúciami. Vo všetkých prípadoch sú však ministerstvá zahraničných vecí hlavným koordinátorom v otázkach politiky a spolupráce s multilaterálnymi organizáciami pre ďalšie rezortné ministerstvá. V prípade špecializovaných inštitúcií a agentúr OSN leží zodpovednosť za manažment vzťahov na

¹¹³ OECD: 2008 DAC report on multilateral aid [online]. [cit. 10.04.2010]. Str. 41. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/59/11/42901553.pdf>>

viacerých ministerstvách. Napríklad v prípade Svetovej zdravotníckej organizácie sú za kmeňové príspevky a manažment vzťahov tradične zodpovedné ministerstvá zdravotníctva. V niektorých oblastiach však dochádza k úzkej spolupráci medzi ministerstvom zahraničných vecí a príslušnými ministerstvami, ako napríklad v oblasti životného prostredia, poľnohospodárstva alebo zamestnanosti, kde majú jednotlivé ministerstvá vedúcu úlohu alebo poskytujú odbornú expertízu.

V niektorých štátoch je však posunutý dôraz na politiku spolupráce s multilaterálnymi rozvojovými organizáciami na vyššiu úroveň. Napríklad v Írsku bol založený Medzirezortný výbor pre rozvoj na posilnenie vnútornej koherencie vládnych politík a prístupu k multilaterálnej rozvojovej spolupráci. Taktiež v prípade Belgicka existuje medzirezortný koordinačný mechanizmus, ktorý má za úlohu koordinovať vývoj medzinárodných rozvojových aktivít na úrovni štátnej správy. Problém vnútornej koherencie prístupu k multilaterálnej pomoci je však pre väčšinu bilaterálnych donorov naďalej výzvou do budúcnosti. Podpora takéhoto vývoja by umožnila efektívnejšie využívanie rozličných kanálov pre tok rozvojovej pomoci. Smerodajným konceptom je v tomto smere aj správa z Vysokého panelu pre systémovú koherenciu OSN pod názvom „Delivering as One“ ktorá odporúča všetkým vládnym zložkám koordináciu prístupu a spoločnej pozície zástupcov donorov v rozhodovacích štruktúrach jednotlivých organizácií OSN.¹¹⁴

V otázkach legislatívnej úpravy a právneho rámca rozvojovej pomoci sa nevenuje bližšia pozornosť multilaterálnej pomoci. Koncepčná stránka sa riadi rámcovými strategickými dokumentmi, ktoré nemajú formu zákona a vyjadrujú skôr princípy a zásady spolupráce s medzinárodnými organizáciami v oblasti rozvojovej spolupráce. Takýto strategický dokument v súčasnosti prijala len takmer polovica donorov združených v DAC OECD a štáty ktoré, sa už v súčasnosti takýmito stratégiami aj riadia a implementujú ich do praxe sú Fínsko, Luxembursko, Nový Zéland, Švédsko a Švajčiarsko. Tieto stratégie sa výraznou mierou líšia vo svojej podstate ako aj zábere, niektoré stratégie pre multilaterálnu rozvojovú spoluprácu priamo upravujú organizačné priority a procesy implementácie, iné nešpecifikujú bližšie rámcové politiky, alebo spôsoby rozhodovania v otázkach alokácie zdrojov konkrétnym organizáciám.¹¹⁵ Inou zaužívanou formou sú špecifické stratégie pre

¹¹⁴ OSN: *Delivering as One: Secretary-General's High-Level Panel on UN System-wide Coherence* [online]. 09.11.2006 [cit. 10.04.2010]. Str. 1. Dostupné na internete: <http://www.undg.org/docs/6879/coh_10_waysE.pdf>

¹¹⁵ OECD: *2008 DAC report on multilateral aid* [online]. [cit. 10.04.2010]. Str. 39. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/59/11/42901553.pdf>>

individuálne medzinárodné organizácie. Ani tieto však neposkytujú rámec pre výber alokácie multilaterálnych prostriedkov medzi medzinárodné organizácie. Výnimkou je v tomto smere Spojené kráľovstvo, ktoré v rámci spomenutého MEFF hodnotí priamo sledované medzinárodné organizácie z hľadiska efektivity a tomu prispôsobuje aj výber partnerských multilaterálnych inštitúcií.

V otázkach financovania je multilaterálna pomoc determinovaná členskými príspevkami štátov a dodatočným spoločným financovaním v závislosti od podmienok a požiadaviek prijatých v konkrétnych organizáciách. V prípade systému OSN sú bežné rozpočty špecializovaných agentúr financované cez vymerané príspevky, ktoré stanovuje pre každý štát Valné zhromaždenie OSN. Naopak fondy a programy OSN sú založené na dobrovoľných príspevkoch. Niektoré štáty však prijali špecifické vnútorné limitácie, ktoré stanovujú hranicu pre výšku financovania multilaterálnej rozvojovej spolupráce. Napríklad Nemecko uplatňuje zásadu, podľa ktorej ročné financovanie multilaterálnych organizácií nesmie prekročiť jednu tretinu rozpočtu pre rozvojovú pomoc a spoluprácu. Dánsko naopak takéto limitácie odstránilo. Relatívne novým druhom multilaterálnej pomoci sú však tzv. vertikálne fondy alebo globálne fondy, definované ako *„partnerstvá alebo súvisiace iniciatívy ktorých prínosy majú za cieľ prekročiť jeden región sveta a v ktorom partneri dosahujú explicitnú dohodu o cieľoch, založia novú (formálnu alebo neformálnu) organizáciu, (...) a prispievajú osobitnými príspevkami.“*¹¹⁶ Vertikálne fondy sa týmto spôsobom zameriavajú na špecifické témy alebo okruhy na rozdiel od tradičného prístupu zameraného na štáty a sú osobitnou položkou financovania rozvojovej spolupráce.

¹¹⁶ IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 01.09.2009]. Str. 18. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>>

3. Efektivita rozvojovej pomoci a jej zahranično-politické súvislosti

Efektivita rozvojovej pomoci bez ohľadu na formu jej poskytovania je pravdepodobne najdiskutovanejšou stránkou problematiky rozvojovej spolupráce a zároveň najkontroverznejším článkom obhajoby teoretických východísk rozvojovej pomoci. V rámci vedeckej debaty o problematike efektivity pomoci doteraz nejestvuje konsenzuálny pohľad na funkčnosť rozvojovej pomoci v napomáhaní hospodárskeho rastu a zabezpečení sociálno-ekonomického rozvoja. Abstrahujúc od teoretických východísk koncepcie rozvojovej pomoci sa opiera polemika o efektivite pomoci predovšetkým o empirický výskum a vychádza z viacerých štúdií, realizovaných hlavne v posledných rokoch, ktoré ponúkajú často protichodné závery a stanoviská v rámci koncepčného sporu o dopadoch pomoci na rozvojové štáty. Otázku efektivity je možné skúmať z viacerých metodologických a ideologických perspektív: „*na makroekonomickej a mikroekonomickej úrovni, na jednom štáte alebo na porovnaní viacerých štátov navzájom a ako kvantitatívnu analýzu alebo ako analýzu kvalitatívnych a interdisciplinárnych faktorov.*“¹¹⁷ Empirické dôkazy preto vzhľadom na tieto variácie existujú v prospech argumentu o pozitívnom vplyve rozvojovej pomoci na hospodársky rast, o jej neutrálnom vzťahu k hospodárskemu rastu a dokonca aj o jej možných negatívnych dôsledkoch.¹¹⁸ Tieto rozdiely pramenia predovšetkým z odlišného analytického rámca, no ich spoločným záverom je potreba diferencovať dve koncepčné úrovne pri skúmaní efektivity rozvojovej pomoci. V prvom prípade sa jedná o úroveň rámcových predpokladov efektivity pomoci v rozvojových štátoch. Z tohto hľadiska je možné rozoznávať viacero relevantných politických a ekonomických faktorov, ako podmienok potrebných k zaisteniu efektivity rozvojovej pomoci. Za najdôležitejšie boli identifikované politické faktory ako úroveň demokracie, transparentnosť prerozdeľovania a dobrá správa vecí verejných a ekonomické faktory ako nízky rozpočtový deficit, nízka miera inflácie a otvorenosť ekonomiky. V druhom prípade sa jedná o typ resp. charakter pomoci v kontexte jej cieľov a motivácie donora pre jej poskytovanie. Z tohto hľadiska sa rozoznáva pomoc poskytovaná ako nástroj zahraničnej politiky s cieľom geopolitických prínosov pre jej poskytovateľa a pomoc motivovaná

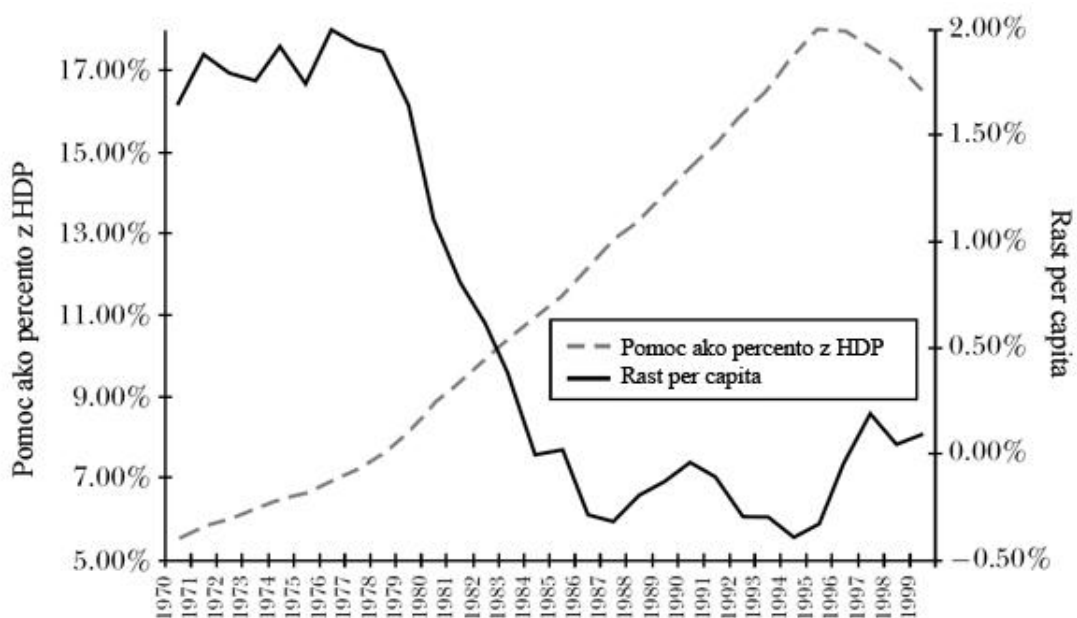
¹¹⁷ HANSEN, H. – TARP, F.: *Aid effectiveness disputed* [online]. [cit. 20.01.2010]. Str. 1. K dispozícii na <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.99.10.pdf>>

¹¹⁸ MINOIU, C. – REDDY, S. G.: *Development Aid and Economic Growth: A Positive Long-Run Relation* [online]. Máj 2009 [cit. 20.01.2010]. IMF Working paper WP/09/118. Str. 3. K dispozícii na <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09118.pdf>>

výlučne rozvojovými cieľmi. Vzhľadom na ciele a zameranie práce budeme klásť dôraz najmä na druhé uvedené hľadisko, pričom vychádzame z predpokladu, že pomoc poskytovaná na základe politickej motivácie je implicitne neefektívna.

Problematika efektivity rozvojovej pomoci sa dostala do centra pozornosti koncom 90. rokov keď bolo stále viac zrejmé, že sa za uplynulé polstoročie nepodarilo znížiť rozdiel medzi rozvinutými a rozvojovými štátmi a niektoré rozvojové štáty sa stali aj napriek prijímaniu pomoci dokonca chudobnejšími ako predtým. Jedným z následkov bol už spomínaný fenomén tzv. únavy z pomoci v rozvojovej spolupráci, ktorý viedol k poklesom objemov pomoci a v mnohých prípadoch k rezignácii donorov a zameraniu sa na vlastné vnútroštátne problémy. Ten bol vyvolaný predovšetkým nízkym efektom pomerne vysokého objemu vynaložených prostriedkov rozvojovej pomoci bez zjavných výsledkov. Obzvlášť názorný je tento stav na príklade afrického kontinentu, na ktorý pripadá celosvetovo najvyšší podiel chudobného obyvateľstva sveta v rozvojových štátoch.¹¹⁹ Ako možno vidieť z grafu 3.1, nebol hospodársky rast afrického kontinentu výraznejšie ovplyvnený poskytovaním rozvojovej pomoci, výška ktorej ako percento na HDP rozvojových štátov kontinuálne narastala až do 90. rokov.

Graf 3.1: Porovnanie hospodárskeho rastu a prílevov rozvojovej pomoci v Afrike

Zdroj: EASTERLY, W.: *Can Foreign Aid Buy Growth?* [online]. In: *Journal of Economic Perspectives*, roč. 17, č. 3/2003. [cit. 01.10.2009] Str. 35. K dispozícii na <<http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/Easterly/File/EasterlyJEP03.pdf>>

¹¹⁹ WORLD BANK: *World development indicators 2008: Poverty data* [online]. [cit. 20.01.2010]. Washington: International Bank for Reconstruction and Development, 2008. Str. 11. K dispozícii na <<http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf>>

3.1 Empirické východiská problematiky efektivity pomoci

Ako bolo naznačené v úvode tejto kapitoly, možno efektivitu rozvojovej pomoci skúmať z rôznych metodologických a teoretických perspektív. Rozvojová pomoc je poskytovaná z rôznych dôvodov a môže sledovať rôzne ciele. Z analytického pohľadu je možné využiť tradičné modely rastu ako aj ich novšie varianty s cieľom znázorniť dopady rozvojovej pomoci na hospodársky rast, uvažovať o lineárnom vplyve pomoci na rast alebo o jej nelineárnom pôsobení. V takomto prípade mnohí autori nachádzajú dôkazy o relevantných ekonomických výsledkoch a prínosoch pomoci aj napriek nedostatočným agregovaným výsledkom v rámci modelov rastu. Rovnako existujú aj podporujúce zistenia Svetovej banky o početných úspechoch rozvojovej pomoci.¹²⁰ Podstatu problému efektivity rozvojovej pomoci je preto nutné skúmať ako syntézu teoretických, ako aj empirických východísk a snažiť sa zvoliť vhodnú mieru abstrakcie, pretože zovšeobecňujúce závery o účinnosti alebo neúčinnosti rozvojovej pomoci nemusia zodpovedať realite. Konštruktívny pohľad si vyžaduje precizovanie výskumných hypotéz a relevantných kategórií ekonomických a sociálnych parametrov. Dopady rozvojovej pomoci je preto nutné pozorovať na vybraných makroekonomických ukazovateľoch, vrátane úspor, investícií a hospodárskeho rastu, v širších makroekonomických, mikroekonomických a sociálnych súvislostiach. V tomto kontexte sa však vynára pomerne častý problém dichotómie mikroekonomických a makroekonomických zistení o efektivite pomoci. V literatúre zaoberajúcej sa problematikou efektivity rozvojovej pomoci je totiž možné nájsť početné príklady vysokej efektivity rozvojovej pomoci na mikroekonomickej úrovni a väčšina rozvojových aktivít je vyhodnocovaná z mikroekonomického hľadiska na lokálnej úrovni ako pozitívna. Naopak z makroekonomického hľadiska niektorí autori v mnohých prípadoch nepozorujú štatisticky významnejšiu koreláciu medzi prílevom rozvojovej pomoci a mierou hospodárskeho rastu prijímajúceho štátu. Túto dichotómiu pomenoval Paul Mosley ako „*makro – mikro paradox*“¹²¹ a uviedol aj možné príčiny tejto situácie. Prvou z príčin je nepresné meranie v štúdiách na makro aj mikro úrovni, ktoré nemusí vyčerpávajúco a objektívne zachytávať realitu. Druhou príčinou je zameniteľnosť rozvojovej pomoci v rámci verejného sektora t.j. použitie prostriedkov rozvojovej pomoci na iné ako pôvodne stanovené, neefektívne účely. Poslednou z ponúkaných príčin sú

¹²⁰ WORLD BANK: *Assessing Aid. What Works, What Doesn't, and Why* [online]. [cit. 22.01.2010]. World Bank Policy Research Report. Oxford University Press, 1998. K dispozícii na <<http://go.worldbank.org/JFRD5F17S0>>

¹²¹ MOSLEY, P.: *Foreign Aid, Its Defense and Reform*. Lexington: University Press of Kentucky, 1987. Str. 139.

negatívne vedľajšie efekty v súkromnom sektore zapríčinené rozvojovými aktivitami, ako je napr. vytlačanie súkromných investícií verejným sektorom. Howard White pridáva k uvedeným ďalšie dve možné vysvetlenia tohto paradoxu.¹²² Prvou príčinou môže byť nadmerná agregácia, pričom na úrovni štátu, eventuálne kontinentu, nemusia byť výsledky vzájomne nekonzistentné. Druhou uvádzanou príčinou je rozdiel v typoch údajov mikro a makro porovnania. Mikroekonomické štúdie používajú ekonomické (sociálne) hodnoty, pričom makroekonomické štúdie pracujú s finančnými (súkromnými) hodnotami. White z týchto rozdielov vyvodzuje záver, že štúdie tým pádom nie sú porovnateľné. Na základe prehodnotenia analytických modelov komplexnejšími ekonometrickými postupmi však novšie štúdie poukazujú na fakt, že makro-mikro paradox nenastáva a obe roviny analýzy sú konzistentné.¹²³ V každom prípade je prehodnotenie záverov makroekonomických dopadov rozvojovej pomoci v početných empirických štúdiách relevantným krokom v snahe determinovať efektivitu pomoci.

Empirické štúdie o efektivite rozvojovej pomoci predstavujú pomerne široký a vnútorne nejednotný súbor výsledkov a záverov. Štúdie potvrdzujúce pozitívny vzťah rozvojovej pomoci k hospodárskemu rastu, ako aj štúdie tvrdiace opak, vychádzajú z komplexných ekonometrických a štatistických modelov, často využívajúc rovnaký súbor dát (Svetová banka) a v princípe aj rovnaký základ modelu analýzy, ktorý je čiastkovo upravovaný. Napriek tomu sa ich závery v mnohých prípadoch vyvracajú. V zásade najhlavnejší nami pozorovaný rozdiel spočíva v odlišnej signifikancii rôznych kontrolných premenných a v zaradení odlišných závislých premenných (miera úspor, miera investícií, rast HDP a pod.). Argumentačné pozície oboch strán je možné zjednodušiť zhrnúť do dvoch tvrdení: v štúdiách opačnej argumentačnej skupiny chýba buď funkčné vyjadrenie určitého konkrétneho faktora, alebo sa kritika zakladá na metodologických výhradách, čím v princípe spochybňujú signifikantnosť vybraných ukazovateľov, alebo postupy analýzy. Mnohí autori v tejto situácii vidia cyklický sled vzájomných reakcií jednotlivých štúdií na ich predchádzajúce štúdie, pričom sa pozornosť týmto spôsobom koncentruje vo viacerých štúdiách na rovnaký problém. Hoci empirické špecifikácie sú na oboch stranách veľmi presvedčivé, je napriek tomu prakticky nemožné nájsť relatívny konsenzus. Túto

¹²² WHITE, H.: *The macroeconomic impact of development aid: A critical survey* [online]. [cit. 22.01.2010]. K dispozícii na <http://www.pdtglobal.org/EIPdata/Library/Analysis%20of%20the%20Effects%20of%20Aid%20Flows/White_Aid.pdf>

¹²³ HANSEN, H. – TARP, F.: *Aid effectiveness disputed* [online]. [cit. 22.01.2010]. Str. 21. K dispozícii na <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.99.10.pdf>>

koncepčnú nejednotnosť považujeme za najväčšiu prekážku advokácie problematiky efektivity. Pomerne rozsiahlu a detailnú komparatívnu analýzu 131 existujúcich empirických štúdií za posledných tridsať rokov vypracovali autori Henrik Hansen a Finn Tarp.¹²⁴ Ich zistením bola skutočnosť, že štúdie nepotvrdzujúce pozitívny vzťah medzi rozvojovou pomocou a hospodárskym rastom sú zastúpené výraznou menšinou. Tieto štúdie však paradoxne dominovali vedeckej diskusii o rozvojovej pomoci, avšak z globálneho pohľadu sú pozitívne zistenia zastúpené častejšie. Zásadný problém spočíva v nejednotnom pohľade na problematiku, ktorý sa v dvoch základných podobách rozchádza v miere zohľadnenia multidimenzionality problematiky rozvoja a lineárnosti resp. nelineárnosti vzťahu rozvojovej pomoci k hospodárskemu rastu a tým pádom iných očakávaných efektov na ekonomiku rozvojových štátov. Obzvlášť potrebné je podľa nášho názoru zohľadniť v tomto kontexte tri dôležité poznatky v empirickej rovine, ktoré priniesli a na ktorých sa zhodli viaceré štúdie o efektivite rozvojovej pomoci. Prvou a najdôležitejšou je skutočnosť, že rozvojová pomoc prispieva pozitívnym spôsobom k hospodárskemu rastu, ale jej hraničný prírastok podlieha klesajúcim výnosom.¹²⁵ To znamená, že pomoc má pozitívny efekt na rast, ale s rastúcim objemom rozvojovej pomoci jej hraničná efektivita klesá. Táto skutočnosť je vysvetľovaná nízkou absorpčnou kapacitou rozvojových štátov. Faktorom umocňujúcim prehnané očakávania je na tomto mieste však nedostatočné zohľadnenie endogénneho charakteru rozvojovej pomoci, t.j. že rozvojová pomoc ako endogénna veličina v rámci modelov efektivity je predpovedaná inými premennými v rámci modelu. Štáty napr. s nízkym hospodárskym rastom tak dostávajú vysoké objemy rozvojovej pomoci práve preto, že dosahujú nízky hospodársky rast, čím môže byť váha rozvojovej pomoci v modeli efektivity neadekvátna. Ďalším dôležitým zistením bol vplyv štrukturálnej zraniteľnosti ekonomík voči externým šokom na efektivitu pomoci.¹²⁶ V tejto súvislosti sa rozvojová pomoc ukázala ako účinnejšia v štátoch, ktoré sú vyššou mierou vystavené externým šokom, ako sú výkyvy poľnohospodárskej produkcie, volatilita exportných príjmov a trend reálnych výmenných relácií, pretože ich východisková pozícia v kontexte adaptability je nižšia. Treťou

¹²⁴ HANSEN, H. – TARP, F.: *Aid effectiveness disputed* [online]. [cit. 22.01.2010]. K dispozícii na <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.99.10.pdf>>

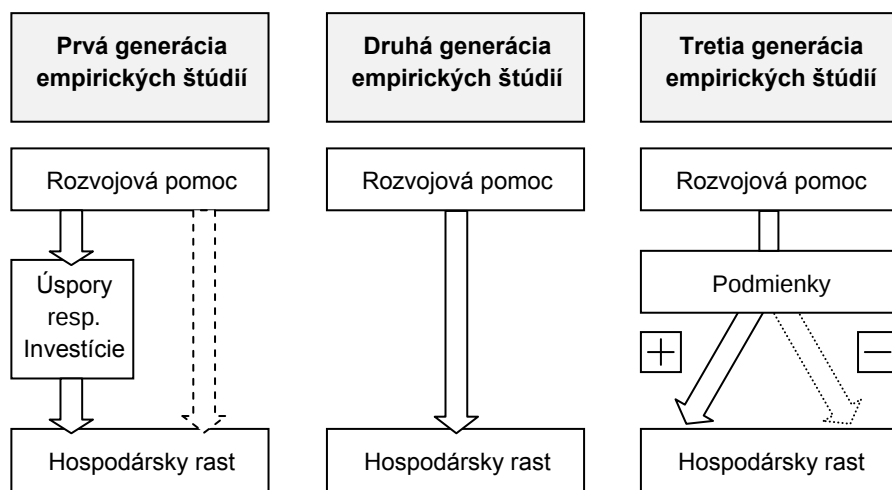
¹²⁵ HADJIMICHAEL, M., T. et al.: *Sub-Saharan Africa: Growth, savings, and investment, 1986-93*. International Monetary Fund: Occasional Paper 118, 1995. In: HANSEN, H. – TARP, F.: *Aid and Growth Regressions* [online]. Máj 2000 [cit. 22.01.2010]. Str. 2. K dispozícii na <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.00.7.pdf>>

¹²⁶ GUILLAUMONT, P. – CHAUVET, L.: *Aid and Performance: A Reassessment* [online]. Jún 1999 [cit. 22.01.2010]. Str. 26. K dispozícii na <<http://publi.cerdi.org/ed/1999/1999.10.pdf>>

skutočnosťou je zistenie, že výrazný dopad na efektivitu pomoci majú rôzne štrukturálne a neekonomické faktory. V tejto súvislosti je zdôrazňovaný najmä faktor geografickej polohy, ktorý má mať z rôznych všeobecných (hornatost' terénu, vnútrozemská poloha, malý ostrovný štát) aj menej zrejmých príčin (oblasť trópov) negatívny vplyv na efektivitu pomoci. Osobitne oblasť trópov bez doteraz známych uspokojivých príčin vykazuje v priemere nižšiu efektivitu pomoci.¹²⁷ Dôraz by sa preto mal klásť nie na problém, či je rozvojová pomoc účinná v napomáhaní hospodárskeho rastu, obzvlášť ak existuje len obmedzená predstava o vzťahu medzi zahraničnou pomocou a makroekonomickou politikou, ale na rôzne nástroje a spôsoby poskytovania a realizácie rozvojovej pomoci, aby sa dosiahol čo najvyšší efekt v kontexte rozličných okolností a odlišných podmienok rozvojových štátov.

Na tému efektivity pomoci je možné nájsť pomerne vysoký počet empirických štúdií, ktoré sa snažia dokázať alebo vyvrátiť koreláciu medzi hospodárskym rastom a prívlemy zahraničnej rozvojovej pomoci, prakticky už od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Tieto empirické štúdie prevažne makroekonomických dopadov je možné rozdeliť do troch generácií (schéma 3.1), ktoré boli ovplyvnené dominantnými teoretickými paradigmami daného obdobia, ako aj meniacimi sa nástrojmi empirickej analýzy.

Schéma 3.1: Tri generácie empirických štúdií o efektívite pomoci

Zdroj: MENBERE, W., T.: *Kam sa stratili všetky zdroje rozvojovej pomoci? Empirické zistenia*. In: Rozvojová pomoc a spolupráca 2008. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 09.10.2008. Bratislava: Ekonóm, 2008. Str. 176.

¹²⁷ DALGAARD, C., J. – HANSEN, H. – TARP, F.: *On the Empirics of Foreign Aid and Growth* [online]. September 2003 [cit. 22.01.2010]. EPRU: Copenhagen, 2003. Str. 22. K dispozícii na <<http://www.econ.ku.dk/epru/files/wp/wp-03-13.pdf>>

Prvé dve generácie empirických štúdií boli inšpirované relatívne jednoduchými modelmi ekonomického rastu ako Harrodov-Domarov model a jeho rozšírenie modelom Cheneryho-Strouta o dimenziu zahraničného obchodu (tzv. dvoj-schodkový model). Základným princípom Harrodovho-Domarovho modelu je lineárny vzťah medzi hospodárskym rastom a investíciami a v štúdiách na jeho základe prevládal predpoklad, že zahraničné zdroje sa prejavujú na celkových úsporách a investíciách rozvojových štátov v pomere 1:1. Za predpokladu, že celý objem zahraničnej pomoci bude preinvestovaný, bolo možné vyrátať potrebné množstvo rozvojovej pomoci vzhľadom na dosiahnutie stanoveného cieľa hospodárskeho rastu. Rozvojová pomoc mala preto predpokladaný dopad pozitívny a jej úloha spočívala buď vo vyrovnaní schodku domácich úspor, alebo schodku devízových rezerv. Empirické štúdie prvej generácie sa v tomto duchu koncentrovali na mieru, do akej je rozvojová pomoc účinná v zvýšení úspor a investícií v recipientských štátoch. „*Prevládajúca väčšina záverov týchto štúdií ponúkla početné zistenia, v ktorých rozvojová pomoc prispieva k nárastu celkových úspor, i keď nie v plnej výške jej finančných tokov.*“¹²⁸ Vysvetlením bola skutočnosť, že nezanedbateľná časť rozvojovej pomoci je nutne použitá na spotrebu namiesto investícií.

Popri dôraze na akumuláciu kapitálu sa štúdie druhej generácie zamerali na dopady rozvojovej pomoci na hospodársky rast prostredníctvom investícií. Závery týchto štúdií pomerne dôsledne potvrdzujú pozitívny vzťah medzi rozvojovou pomocou a investíciami, v súlade so zisteniami predošlej generácie štúdií medzi rozvojovou pomocou a úsporami. V mnohých prípadoch však nebol dokázaný jasný pozitívny vzťah medzi úsporami a rastom v porovnaní viacerých štátov. Tento nesúlad bol impulzom pre spochybňovanie a prehodnocovanie analytických modelov rastu a postupov empirických analýz týchto štúdií. Je nepravdepodobné, aby sa všetka pomoc použila na investície (verejná spotreba, administratívne bremeno, korupcia a pod.) a že vzťah kapitálu a rastu bude konštantný aj napriek meniacim sa prostrediam, za rôznych okolností a v rôznych rozvojových štátoch. Tieto problémy preto naznačili potrebu zohľadňovať aj širšie súvislosti podmienok dopadov pomoci ako sú ekonomické a politické podmienky. Jednou z prvých prác v tomto kontexte bola štúdia, ktorú publikoval ekonóm Peter Boone. V svojej štúdii „*Politika a efektivita rozvojovej pomoci*“ (1995) skúmal vzťah efektivity programov rozvojovej pomoci k politickým režimom recipientských štátov. Jeho práca nepotvrdila štatisticky

¹²⁸ ARNDT, CH. – JONES, S. – TARP, F.: *Aid and Growth: Have We Come Full Circle?* [online]. Október 2009 [cit. 22.01.2010]. UNU-WIDER Discussion Paper No. 2009/05. Str. 2. K dispozícii na <<http://www.ony.unu.edu/Aid%20and%20Growth.pdf>>

významný vzťah medzi rozvojovou pomocou a chudobou. V analytickom rámci tejto štúdie však chudoba nebola zapríčinená kapitálovým nedostatkom, ale deformujúcimi národnými politikami. Rozvojová pomoc nevytvára vplyv na politikov uskutočňovať zmeny a reformy, nakoľko v kontexte zistení tejto štúdie bola rozvojová pomoc použitá na zvyšovanie blahobytu bohatých elít a dokonca „*môže posilniť postavenie represívnych vlád, ktoré sú pri moci (...)*“.¹²⁹ V tomto smere Boone pripisuje zlyhanie rozvojovej pomoci miestnym vládam, ktoré nedokázali zabezpečiť optimálne podmienky pre jej využitie. Jeho záverom bolo, že rozvojová pomoc „*zvyšovala verejnú spotrebu, ale zvýšená spotreba nemala vplyv na chudobné obyvateľstvo*“.¹³⁰ Druhá generácia empirických štúdií taktiež naznačila, že chudobné rozvojové štáty s nízkou mierou hospodárskeho rastu dostávajú viac pomoci práve preto, že dosahujú nízky rast. Empirické analýzy, ktoré túto endogenitu pomoci nezohľadňujú, nemôžu vystihnúť skutočný príčinný dopad pomoci.

V polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia sa objavuje tretia generácia sofistikovaných ekonometrických štúdií, ktoré do veľkej miery prinášajú nové pohľady na otázku efektivity rozvojovej pomoci. Bolo to možné predovšetkým vďaka kvalitnejším údajom, ktoré umožňovali spracovať analýzy časových radov v rámci štátu ako aj medzi štátmi. Rovnako mali vplyv na výskum efektivity aj nové teórie ekonomického rastu a rastúci počet všeobecných štúdií hodnotiacich hospodársky rast rozvojových štátov. V snahe odstrániť slabé stránky štúdií predošlých generácií sa začal vzťah medzi rozvojovou pomocou a rastom považovať za nelineárny a väčší dôraz sa kládol na endogenitu pomoci. Spomedzi početných štúdií tohto obdobia má osobitný význam práca ekonómov Svetovej banky Craiga Burnsidea a Davida Dollara, ktorí nadviazali v štúdiu „*Pomoc, politiky a rast*“ (1997) na analytické základy Booneovej štúdie v politickom rozmere, pričom pridali premennú hospodárskej politiky. Autori publikácie skúmali, či bola efektivita využívania hospodárskej pomoci vyššia v štátoch s lepšou hospodárskou politikou.¹³¹ Ich záverom bolo, že hoci rozvojová pomoc v priemere nemá vplyv na zvyšovanie hospodárskeho rastu, v individuálnych prípadoch „*má pozitívny dopad na rast v rozvojových štátoch s dobrými fiškálnymi, monetárnymi a obchodnými*

¹²⁹ MENBERE, W., T.: Kam sa stratili všetky zdroje rozvojovej pomoci? Empirické zistenia. In: *Rozvojová pomoc a spolupráca 2008*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 09.10.2008. Bratislava: Ekonóm, 2008. Str. 177.

¹³⁰ BOONE, P.: *Politics and the effectiveness of foreign aid* [online]. Október 1995 [cit. 22.01.2010]. NBER Working Paper 5308. Str. 33. K dispozícii na <<http://www.nber.org/papers/w5308.pdf>>

¹³¹ DUDÁŠ, T.: Efektivita rozvojovej pomoci – dokáže rozvojová pomoc napomôcť hospodárskemu rozvoju? In: *Rozvojová pomoc a spolupráca 2008*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 09.10.2008. Bratislava: Ekonóm, 2008. Str. 83.

politikami. V prítomnosti zlých politik pomoc nemá pozitívny efekt na rast.¹³² Dôležitým záverom tejto štúdie však bolo aj zistenie, že donori rozvojovej pomoci udeľovali rozvojovú pomoc bez ohľadu na prítomnosť dobrých politik, čo autori vysvetľovali sledovaním politických a strategických cieľov donorských štátov. Štúdia Burnside a Dollara bola následne podrobená ostrej kritike a viaceré práce nezávisle na sebe vyvrátili jej závery ako štatisticky málo robustné, jednak použitím rovnakej regresnej funkcie, ale na iných údajoch a rozšírením pôvodných použitých údajov¹³³ ako aj rozšírením sledovaného obdobia.¹³⁴ Rozvojová pomoc je vo všeobecnosti účinná v svetle záverov novších štúdií aj v štátoch so zlými politikami, hlavným rozdielom je zohľadnenie časového horizontu na prejavenie sa jej efektov. Napriek tomu, že štúdia autorov Burnside a Dollar bola v akademickej rovine prekonaná, jej význam v praktickej rovine stratégií rozvojovej spolupráce pretrvával, obzvlášť v posune z pozitívnej polohy do polohy normatívnej. V praktickej podobe mal formu opatrení prijatých v kontexte Washingtonského konsenzu a snahe prinútiť rozvinuté štáty realizovať liberalistické hospodárske reformy. Vyvrátenie predpokladu, že rozvojová pomoc je vo všeobecnosti účinná v napomáhaní hospodárskeho rozvoja len v podmienkach dobrej hospodárskej politiky je spochybnenie myšlienky podmienenej efektivity pomoci, ktorá naznačuje, aby len také štáty boli recipientmi pomoci, ktoré spĺňajú súbor hospodárskych a politických podmienok. Dobré hospodárske politiky a hospodárske ako aj inštitucionálne podmienky sú nepochybne prínosom pre rozvojové štáty, ale nie sú absolútne determinujúcim faktorom efektivity pomoci.

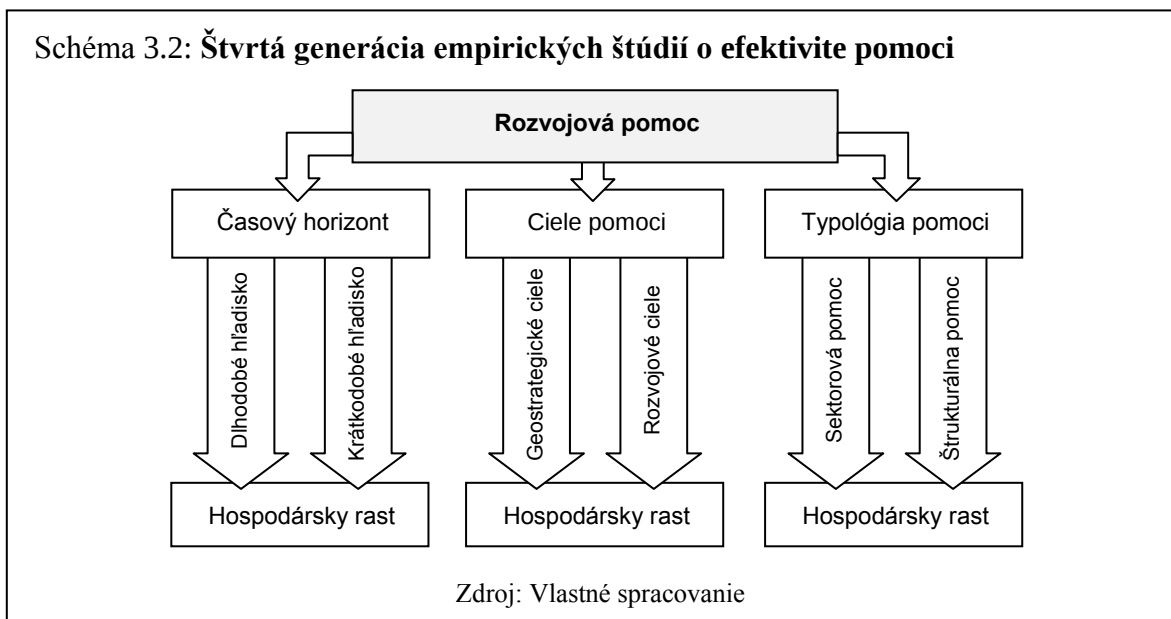
Súčasný empirický výskum v oblasti efektivity rozvojovej pomoci by sa dal označiť za štvrtú generáciu empirických štúdií (schéma 3.2). Tradične sa rozvojová pomoc posudzuje ako agregátna veličina bez vnútornej štruktúrovanosti. Popri aspektoch rôznych predpokladov a podmienok efektivity pomoci však štúdie súčasnej generácie rozoznávajú aj dodatočné dimenzie efektivity rozvojovej pomoci. Predošlé empirické štúdie do veľkej miery predpokladali, že rôzne typy rozvojovej pomoci majú rovnaké efekty a že sa výsledky prejavujú priebežne. Odlišný dopad rôznych typov pomoci je práve predmetom

¹³² BURNSIDE, C. – DOLLAR, D.: *Aid, Policies and Growth* [online]. Jún 1997 [cit. 22.01.2010]. World Bank, Policy Research Working Paper 1777. Str. 2. K dispozícii na <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000009265_3971023104021/Rendere d/PDF/multi_page.pdf>

¹³³ EASTERLY, W. – LEVINE, R. – ROODMAN, D.: *New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar's "Aid, Policies, and Growth"* [online]. Jún 2003 [cit. 22.01.2010]. K dispozícii na <http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/Easterly/File/aid_nber.pdf>

¹³⁴ QUIBRIA, M., G.: *Development effectiveness: What does recent research tell us?* [online]. Október 2004 [cit. 22.01.2010]. ADB: OED Working Paper No. 1. Str. 12-13. K dispozícii na <<http://www.adb.org/documents/OED/Working-Papers/oct01-oed-working-paper.pdf>>

skúmania súčasných štúdií. Ťažiskom ich analytických modelov je zohľadnenie viacerých typov rozvojovej pomoci, ako aj rôzne modelované premenné, ktoré majú vyjadrovať podstatu rozvojovej pomoci poskytovanej na základe rôznych geopolitických dôvodov, vedľajších voči ich ekonomickému vývoju. Ako príklad môžu slúžiť tzv. hlasovacie schémy v medzinárodných organizáciách, príslušnosť ku konkrétnym strategickým alianciám, bývalý koloniálny vzťah donora k recipientovi alebo spoločný jazyk. Detailný prehľad týchto prác je nad možnosti tejto kapitoly, preto spomenieme iba najvýznamnejšie.

Významný prínos do problematiky efektivity rozvojovej pomoci predstavuje štúdia autorov Clemens, Radelet a Bhavnani. Táto práca zohľadňuje medzi prvými vnútornú heterogenitu pomoci a rozdeľuje rozvojovú pomoc do troch kategórií: 1.) humanitárna a núdzová pomoc, ktorá má predpokladaný negatívny vzťah k hospodárskemu rastu; 2.) pomoc, ktorá sa na hospodárskom raste prejaví až v dlhodobom období (4 roky a viac), zameraná na podporu demokracie, životného prostredia, vzdelania alebo zdravotníctva a 3.) pomoc, ktorá môže stimulovať rast aj z krátkodobého hľadiska (menej ako 4 roky), ako rozpočtová podpora, investície do infraštruktúry a do produktívnych sektorov priemyslu. Toto rozdelenie naznačuje, že v agregovaných hodnotách rozvojovej pomoci sa môže strácať preukázateľná efektivita konkrétnych typov pomoci, či už z hľadiska objemov, alebo z hľadiska časového horizontu. Autori štúdie sa zamerali predovšetkým na tretiu skupinu a dokazujú pomerne podstatný a štatisticky robustný vplyv krátkodobej pomoci na rast ekonomiky. Z dlhodobého hľadiska ich štúdia naznačuje pozitívny efekt aj pomoci zameranej na demokratizáciu, ochranu životného prostredia a pod., ale nevenujú sa tejto otázke štatisticky hlbšie. Naopak pomerne detailne rozoberajú dopady krátkodobej

pomoci. Podľa tejto štúdie sa „*dodatočný percentuálny bod krátkodobej rozvojovej pomoci na HDP prejaví dodatočnými 0,58 percentuálneho bodu na ročnom raste v štvorročnom období.*“¹³⁵ Taktiež identifikujú v kontexte maximálneho možného rastu z pomoci, vzhľadom na klesajúce výnosy z pomoci a absorpčnú kapacitu rozvojových štátov, presný podiel krátkodobej rozvojovej pomoci na HDP recipientského štátu vo výške 8,1%. Táto výška je za sledované 30 ročné obdobie v priemere optimálnou hodnotou pred narastaním klesajúcich výnosov a značnou stratou efektivity. Krátkodobá pomoc danej špecifikácie má podľa zistení tejto štúdie v priemere 45% podiel na celkovom objeme pomoci.

V snahe ďalej rozvíjať vnútornú heterogenitu rozvojovej pomoci vypracovali autori Raghuram Rajan a Arvind Subramanian štúdiu rozoznávajúcu v analýze dodatočné typy rozvojovej pomoci, ako bilaterálnu a multilaterálnu pomoc, pomoc od škandinávskych donorov a nie škandinávskych donorov, sociálnu, hospodársku a potravinovú pomoc. Táto štúdia „*nenachádza robustné dôkazy pre pozitívny alebo negatívny vzťah medzi prílevmi rozvojovej pomoci do krajiny a jej hospodárskym rastom. Rovnako nenachádza dôkazy, že pomoc je efektívnejšia v prostredí lepšej hospodárskej politiky alebo lepších geografických podmienok, ani že určité typy pomoci sú efektívnejšie ako iné.*“¹³⁶ Autori štúdie sa však nestavajú k rozvojovej pomoci odmietavo, skôr navrhujú reformu systému jej poskytovania a taktiež sa snažia posunúť problematiku efektivity do polohy hľadania príčin, pre ktoré sa „*strácajú nespochybniteľné efekty finančných transferov podporujúce rast.*“¹³⁷ Práce nadväzujúce na štúdiu autorov Rajana a Subramaniana v nej však poukazujú na implicitný pozitívny vzťah rozvojovej pomoci k rastu, ktorý však pre súbor nedostatočne zohľadnených parametrov nie je evidentný. Najväčšie výhrady voči záverom tejto štúdie vychádzajú, popri kritike metodologických postupov, z priebežných očakávaných efektov pomoci, t.j. že dopad pomoci sa prejaví bezprostredne a z nedostatkov zahrnutia premenných vyjadrujúcich geopolitické alebo strategické partnerstvá, ktoré samé osebe môžu ovplyvniť účel poskytovania pomoci a mali by byť analyzované precíznejšie.

Osobitný význam má štúdia autorov Camelia Minoiu a Sanjay G. Reddy, ktorí nadviazali na štúdiu Rajana a Subramaniana a pokúsili sa odstrániť vytýkané nedostatky

¹³⁵ CLEMENS, M., A. – RADELET, S. – BHAVNANI, R.: *Counting chickens when they hatch: The short-term effect of aid and growth* [online]. 12.07.2004 [24.01.2010]. Center for global development, Working paper no. 44. Str. 37. K dispozícii na <<http://129.3.20.41/eps/if/papers/0407/0407010.pdf>>

¹³⁶ RAJAN, R. – SUBRAMANIAN, A.: *Aid and Growth : What does the cross-country evidence really show?* [online]. Jún 2005. [cit. 22.01.2010]. IMF Working Paper WP/05/127. Str. 1. K dispozícii na <<http://imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05127.pdf>>

¹³⁷ *Ibid.*, str. 19.

ich analýzy. Analyzovali vplyv rozvojovej pomoci na hospodársky rast rozvojových štátov z dvoch relatívne nových perspektív. Z hľadiska cieľov rozvojovej pomoci priamo rozlišujú dva druhy pomoci: pomoc podporujúcu rozvoj (angl. orig. „developmental“) a pomoc nepodporujúcu rozvoj (angl. orig. „non-developmental“). Z časového hľadiska sledujú v rámci vlastnej špecifikácie vplyv rozvojovej pomoci na rozvoj z dlhodobej perspektívy pričom reflektujú možnosť, že efekty rozvojovej pomoci sa prejavajú až po dlhšom časovom období. Za pomoc podporujúcu rozvoj považujú akúkoľvek pomoc vynaloženú takým spôsobom, ktorý podporuje rozvoj či už ekonomickými prostriedkami ako hospodárskym rastom, alebo inými prostriedkami, napr. v sociálnej dimenzii.¹³⁸ Pomoc nepodporujúca rozvoj je pomoc poskytovaná všetkými ostatnými spôsobmi. Dôležitým prvkom tejto špecifikácie je skutočnosť, že na determinovanie druhov pomoci neboli použité motívy ani výsledky pomoci. V tomto smere aj pomoc motivovaná strategickými geopolitickými cieľmi, avšak poskytovaná v súlade so spôsobom, od ktorého sa očakáva podpora rozvoja, patrí do skupiny pomoci podporujúcej rozvoj. Základom pre toto teoretické delenie je snaha spochybniť uniformitu efektov rozvojovej pomoci analýzou, či pomoc poskytovaná z jedného dôvodu (napr. rozpočtová podpora autoritatívnych režimov pre udržanie politickej podpory alebo vojenských výdavkov) bude mať rovnaký efekt na hospodársky rast ako pomoc poskytovaná z iného dôvodu (napr. výstavba zavlažovacích systémov, infraštruktúry vidieckych oblastí a pod.). Výsledky analýzy tejto štúdie sú v krátkodobom horizonte zhodné so štúdiou Rajana a Subramaniana, avšak pri zohľadnení oneskorených efektov sa ukazuje vzťah rozvojovej pomoci a hospodárskeho rastu z dlhodobého hľadiska ako pozitívny. Okrem toho sa „pomoc podporujúca rozvoj“ v kontexte jej predošlej špecifikácie ukázala ako štatisticky efektívnejšia v napomáhaní rozvoja. Obzvlášť názorná bola v tomto prípade štatistická zhoda porovnávaných údajov obdobia studenej vojny s použitým modelom. Obsah tohto pojmu napriek tomu nepovažujeme za vyčerpávajúco determinovaný. Dôležitým záverom je ale zistenie, že *„charakteristika donorov a konkrétne ich motívy, môžu mať výrazný vplyv na efektivitu pomoci, ktorý je nezávislý na charakteristike recipienta.“*¹³⁹ Otázku hľadajúcu dôvody nižšej efektivity pomoci niektorých štátov oproti iným štátom však autori štúdie nechávajú nezodpovedanú.

¹³⁸ MINOIU, C. – REDDY, S. G.: *Development Aid and Economic Growth: A Positive Long-Run Relation* [online]. Máj 2009 [cit. 20.01.2010]. IMF Working paper WP/09/118. Str. 7-8. K dispozícii na <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09118.pdf>>

¹³⁹ *Ibid.*, str. 12.

Na štúdiu Rajana a Subramaniana nadväzuje aj práca autorov Arndt, Jones a Tarp. Použitím rovnakých údajov, avšak v iných regresných modeloch a s odlišnými analytickými postupmi, dokazujú pozitívny vzťah medzi rozvojovou pomocou a hospodárskym rastom, pričom zdôrazňujú „*dlhodobé determinanty rastu, ktoré majú kumulatívny, ale často nie bezprostredný dopad na mieru rastu príjmov*“¹⁴⁰ ako napríklad zmeny v štruktúre vzdelanosti. Ich závery poukazujú z dlhodobého hľadiska na elasticitu rastu k podielu rozvojovej pomoci na HDP recipientského štátu v rozmedzí 0,1 až 0,23.¹⁴¹

Vysvetlenie možných príčin, prečo viaceré štúdie zaoberajúce sa efektivitou rozvojovej pomoci nenachádzajú pozitívny vzťah agregátnej rozvojovej pomoci na rast ponúka štúdia Dereka Headeyho.¹⁴² V tejto štúdii autor rozlišuje tri typy rozvojovej pomoci: pomoc podporujúcu rozvoj (nestrategickú), polostrategickú pomoc a strategickú pomoc. Z jeho záverov vyplýva skutočnosť, že bilaterálna rozvojová pomoc, ktorá tvorila a tvorí na celkovom objeme pomoci približne 70%, nemala podstatný vplyv na hospodársky rast pred koncom studenej vojny z toho dôvodu, že slúžila ako strategická pomoc na globálnej úrovni geopolitickým zámerom donorov. Dá sa preto očakávať, že agregátna pomoc nemala vplyv na priemerný rast ekonomík rozvojových štátov v tomto období. Na základe štatistickej analýzy v uvedenej štúdii sa naopak ukazuje multilaterálna pomoc v priemere ako efektívnejšia oproti bilaterálnej pomoci v období pred koncom studenej vojny a krátko po ňom. „*Multilaterálna pomoc podporuje rast približne dvojnásobnou mierou oproti bilaterálnym tokom.*“¹⁴³ Vysvetlením má byť využívanie bilaterálnej rozvojovej pomoci malého počtu veľkých donorov na geopolitické ciele, ktoré skresľuje celkovú účinnosť rozvojovej pomoci v jej pôvodnom zámere napomáhania rozvoja. Analýza obdobia po skončení studenej vojny už preukázala v tejto štúdii pozitívny vzťah bilaterálnej pomoci a hospodárskeho rastu, keď nie je determinovaná rovnakou mierou geopolitickými cieľmi a autor robí záver, že rozdelené vnímanie týchto vzoriek môže slúžiť ako vysvetlenie negatívnych zistení predošlých štúdií, ktoré sa koncentrujú prevažne práve na obdobie studenej vojny.

¹⁴⁰ ARNDT, CH. – JONES, S. – TARP, F.: *Aid and Growth: Have We Come Full Circle?* [online]. Október 2009 [cit. 22.01.2010]. UNU-WIDER Discussion Paper No. 2009/05. Str. 5. Dostupné na internete: <<http://www.ony.unu.edu/Aid%20and%20Growth.pdf>>

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 29.

¹⁴² HEADEY, D.: *Foreign Aid and Foreign Policy: How Donors Undermine the Effectiveness of Overseas Development Assistance* [online]. 21.09.2005 [cit. 23.01.2010]. CEPA: Working Paper Series No. 05/2005. Dostupné na internete: <<http://www.uq.edu.au/economics/cepa/docs/WP/WP052005.pdf>>

¹⁴³ *Ibid.*, str. 19.

3.2 Vybrané faktory determinujúce efektivitu rozvojovej pomoci

Ako je možné vidieť z uvedeného stručného prehľadu empirických východísk efektivity pomoci, nie je problematika efektivity ani v súčasnosti uspokojivo vyriešenou témou a predstavuje súbor vzájomne prepojených komplexných aspektov ekonomických aj neekonomických faktorov, ktoré sa dajú posudzovať z rôznych strán a za rôznych podmienok. Musíme však konštatovať, že hoci prevládajúci pesimizmus voči účinnosti pomoci v napomáhaní hospodárskeho rastu má zdanlivo určujúci charakter, v empirickej literatúre je zastúpený menšinou. Napriek tomu nie je možné všetky argumenty svedčiace v neprospech efektivity pomoci považovať za neopodstatnené. Z hľadiska objektivity však môžeme tvrdiť, že rozvojová pomoc je v mnohých prípadoch účinným nástrojom na podporu hospodárskeho rozvoja, i keď nie za každých okolností a v akejkoľvek podobe. Tie ale nie sú voči rozvojovej pomoci vo vnútorne závislom vzťahu. Preto obidva extrémny, t.j. že rozvojová pomoc nie je nikdy účinná v napomáhaní hospodárskeho rozvoja, ako aj že je účinná za každých okolností, možno analyticky vylúčiť. Je preto oveľa dôležitejším prínosom diskusie o efektivite pomoci identifikovanie takých okolností a podôb poskytovania rozvojovej pomoci, ktoré maximalizujú jej efektivitu. Tradične sa otázka efektivity rozvojovej pomoci skúma prevažne v kontexte podmienok, prostredia a faktorov recipientov rozvojovej pomoci. Vzhľadom na ciele tejto práce sa však zameriame na aspekty efektivity pomoci dané stranou donorov. V tomto rámci považujeme za vhodné bližšie analyzovať aspekt geopolitickej motivácie rozvojovej pomoci, ktorý môže ponúknuť podstatný náhľad na širšie súvislosti efektivity pomoci v rozvojových štátoch. Na základe súčasného vývoja diskusie o efektivite rozvojovej pomoci identifikujeme za dodatočné dôležité aspekty skúmania problematiky aj fragmentáciu pomoci, ktorá je v úzkom súvisi s uvedeným faktorom geopolitickej motivácie, ako aj viazanosť pomoci, ktorú možno v širšom kontexte spájať so sledovaním cieľov donorov príznačných pre bilaterálnu formu poskytovania rozvojovej pomoci. Tieto faktory priamo súvisiace s poskytovaním bilaterálnej rozvojovej pomoci považujeme za jedny z najvýznamnejších nedostatkov oproti multilaterálnej forme poskytovania rozvojovej pomoci, ktorá je všeobecne vnímaná ako „menej spolitizovaná, viac efektívna a s vyššími predpokladmi pre priamu adresnosť humanitárnych a rozvojových problémov.“¹⁴⁴

¹⁴⁴ BOULDING, C., E.: *The Foreign Aid Puzzle: Bilateral versus Multilateral Development Assistance* [online]. September 2004 [cit. 20.02.2010]. Str. 5. Dostupné na internete: <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/5/9/9/2/pages59929/p59929-1.php>

3.2.1 Faktor geopolitickej motivácie pre poskytovanie rozvojovej pomoci

Pre bližšie pochopenie geopolitického kontextu poskytovania rozvojovej pomoci ako rámca širších súvislostí efektivity medzinárodnej rozvojovej spolupráce, je vhodné skúmať strategické motívy donorov. Podľa mnohých autorov je poskytovanie rozvojovej pomoci dominantne motivované práve geopolitickým faktorom a odmietajú humanitárny motív ako centrálny motív rozvojovej spolupráce. Napriek tomu, že je rozvojová pomoc prezentovaná ako humanitárne motivovaná a nestranná, má často skrytý základ práve v geopolitickej agende, ktorý nie je navonok jednoznačne čitateľný. „*Použitie ekonomickej pomoci ako nástroja presadzovania politických cieľov vyvoláva často spory nie z dôvodu morálnej ambivalencie, ale čo sa týka jej efektívnosti.*“¹⁴⁵ Zameriame sa preto na geopolitické motívy poskytovania rozvojovej pomoci (motívy pre poskytovanie rozvojovej pomoci všeobecne sú obsahom tretej kapitoly), ktorú v tomto kontexte budeme interpretovať ako nástroj na dosahovanie strategických medzinárodnopolitických cieľov. V tomto smere je možné geopolitický kontext rozvojovej pomoci z hľadiska motivácie donorov skúmať zo štyroch perspektív, ktoré ponúkajú pohľad na dané relevantné pozadie politickej stránky rozvojovej spolupráce: *mocensko-politický aspekt, aspekt politickej stability a demokracie, aspekt rozvoja a ekonomickej výkonnosti a strategický a bezpečnostný aspekt.*¹⁴⁶ Mocensko-politický aspekt vysvetľuje poskytovanie rozvojovej pomoci v kontexte snahy získať politickú podporu zo strany recipientov. Aspekt politickej stability a demokracie naznačuje chápanie rozvojovej pomoci v kontexte ľudských práv, ale aj nepriameho politického dosahu. Aspekt rozvoja a ekonomickej výkonnosti vysvetľuje pomoc z pohľadu budúcich vyhliadok na rozvoj a hospodárskeho potenciálu a napokon strategický a bezpečnostný aspekt vysvetľuje rozvojovú pomoc ako nástroj vplyvu v kontexte strategických a bezpečnostných cieľov, eventuálne odvodených vojenských zámerov. Ako je možné vidieť, vyjadrujú načrtnuté aspekty pomerne širokú rozmanitosť dimenzie zahranično-politickej motivácie donorov pre poskytovanie rozvojovej pomoci, ktorá sa menila súbežne s vývojom obsahu medzinárodnej politiky.

Tento pohľad na problematiku rozvojovej pomoci a spolupráce má svoje základy v čase studenej vojny a bipolarity medzinárodných vzťahov. Poskytovanie rozvojovej pomoci bolo v tomto období do veľkej miery ovplyvnené práve politickými

¹⁴⁵ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001. Str. 389.

¹⁴⁶ TAMANG, R.: Geopolitics and Shifts in Development Aid Policies: The Effects on Poverty in Nepal [online]. [cit. 07.02.2010] In: *Journal of Sustainable Development*, 2009, roč. 2, č. 2. Str. 45. Dostupné na internete: <<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jsd/article/viewFile/2997/2767>>

a ideologickými predstavami donorov o cieľoch a efektoch takejto pomoci. Štáty prijímajúce rozvojovú pomoc požívali výhody plynúce z partnerstva s jednotlivými veľmocami a naopak donori rozvojovej pomoci týmto spôsobom mohli uplatňovať v medzinárodných vzťahoch svoj vplyv pomocou ekonomicko-politických efektov rozvojovej pomoci. Rozvojovej spolupráci v tomto období dominoval práve mocensko-politický aspekt a podmienenosť rozvojovej pomoci eventuálnymi demokratickými, alebo inými politickými reformami, by obmedzovalo jej využitie v kontexte studenej vojny, obzvlášť v prípade nedemokratických režimov. Celkovo možno konštatovať, že počas obdobia studenej vojny bol v prípade rozvojovej spolupráce aspekt politickej stability a demokracie úmyselne zanedbávaný, aby „*nedošlo k ohrozeniu ekonomických a strategických záujmov a bolo uľahčené hľadanie spojencov.*“¹⁴⁷ Agentúry a inštitúcie pre poskytovanie prevažne bilaterálnej rozvojovej pomoci boli využívané donorskými štátmi na formovanie strategických aliancií po hospodárskej aj politickej stránke. Ich prostredníctvom sa presadzoval politický záujem na oboch stranách „železnej opony.“ Napríklad v reakcii na sovietsku okupáciu Afganistanu v roku 1979 poskytovali USA finančnú a vojenskú pomoc afgánskym odbojovým zložkám.¹⁴⁸ Aj keď v súčasnosti sú rozvojové agentúry vysokou mierou nezávislé a zdanlivo apolitické, sú vo väčšine prípadov naďalej viazané zahranično-politickou koncepciou donorských štátov. Toto prepojenie naznačuje pokračujúci politický charakter rozvojovej pomoci a jej poskytovania štátom so strategickým významom pre donorov. Kým na jednej strane recipientské štáty spravidla nie sú v pozícii, aby si vybrali medzi rôznymi poskytovateľmi rozvojovej pomoci, či už z dôvodu politickej sily a možností vlád týchto štátov, alebo z dôvodu relatívnej potreby externého financovania a prílevu pomoci, na strane druhej, je v prípade donorov rozvojovej pomoci prakticky samozrejým javom klasifikácia rozvojových štátov do rôznych kategórií podľa stupňa medzinárodno-politického záujmu či významu, cieľov a miery požadovaného politického vplyvu (programové, projektové, prioritné, a pod.). Zriedkavé nie je ani vylúčenie zo zoznamu recipientov, resp. zaradenie nových štátov na zoznam recipientských krajín, podľa meniaceho sa zamerania zahraničnej politiky. Z globálneho hľadiska sú tieto zmeny tokov rozvojovej pomoci do rozvojových štátov, ktoré korešpondujú so zmenami zahranično-politických cieľov a priorit donorských štátov

¹⁴⁷ DUNNING, T.: Conditioning the Effects of Aid: Cold War Politics, Donor Credibility, and Democracy in Africa [online]. [cit. 05.09.2008]. In: *International Organisation*, 2004, roč. 58, č. 2. Str 413. Dostupné na internete: <http://ideas.repec.org/a/cup/intorg/v58y2004i02p409-423_58.html>

¹⁴⁸ FIELDEN, M.B.: The geopolitics of aid: The provision and termination of aid to Afghan refugees in North West Frontier Province, Pakistan. In: *Political Geography*, 1998, roč. 17, č. 4. Str. 467.

v medzinárodných vzťahoch pomerne časté. Tieto zmeny však môžu mať významné implikácie pre poskytovanie a rozdeľovanie rozvojovej pomoci v rámci širšej skupiny rozvojových štátov. Ako príklad možno použiť nárast objemov finančných prostriedkov rozvojovej pomoci za posledné roky do štátov ako Afganistan alebo Irak, ktorý odráža snahu o vybudovanie politického vplyvu na tieto krajiny.¹⁴⁹ Odklon finančných zdrojov rozvojovej pomoci do týchto oblastí politického záujmu však môže potenciálne ohroziť dlhodobé financovanie rozvojových aktivít v iných rozvojových štátoch, ktoré nemusia mať dlhodobu rovnaký medzinárodno-politický, alebo ekonomický význam pre donorov. Týmto spôsobom po skončení studenej vojny stratil mocensko-politický aspekt poskytovania rozvojovej pomoci značne na význame. Mnohé štáty bývalého socialistického bloku neboli ďalej schopné podporovať finančne svojich bývalých spojencov a v mnohých prípadoch sa sami zaradili medzi recipientov zahraničnej pomoci. V nasledujúcom období až do súčasnosti a obzvlášť po 11. septembri 2001 je možné pozorovať posun k strategickým a bezpečnostným aspektom poskytovania rozvojovej pomoci, vyvolaný hlavne bezpečnostnými rizikami a vojenskými i nevojenskými hrozbami v strategicky významných štátoch. Tieto konkrétne štáty ako napríklad spomenutý Irak a Afganistan sú prezentované ako mimoriadne dôležité pre širšie politické a bezpečnostné súvislosti, čím sa zdôrazňuje aj zvýšená potreba tokov zahraničnej, resp. rozvojovej pomoci. Tento prístup však de facto spochybňuje humanitárny motív pre poskytovanie rozvojovej pomoci a obchádza potreby iných chudobných štátov, ktoré nemajú rovnaký strategický význam (Pozri tabuľka 3.1).

Tabuľka 3.1: Prílev ODA (mil. USD) do vybraných štátov (v poradí podľa HDI 2009)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
126	Irak	100,8	85,05	2094,98	4393,82	21823,1	8487,83	8991,62	9742,9
179	Stredoafrická rep.	47,93	39,57	32,36	54,8	60,47	65,26	117,77	128,5
180	Sierra Leone	166,83	225,28	208,3	162,63	129,18	179,54	380,74	174,88
181	Afganistan	322,86	985,92	1199,67	1701,06	2166,46	2404,57	2992,72	3950,79
182	Nigerská rep.	113,6	114,48	244,5	305,68	254,25	235,19	232,74	269,06
Zdroj: OECD: <i>StatExtracts: ODA by recipient country</i> [online]. [cit. 20.02.2010] Dostupné na internete: < http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ODA_RECIPIENT >									

Poskytovanie rozvojovej pomoci založené na zvýhodňovaní geopoliticky významných štátov, v ktorých dochádza k využívaniu rozvojovej pomoci na iné ako výhradne rozvojové ciele, napríklad na vytváranie politických aliancií, môže mať za týchto

¹⁴⁹ WOODS, N.: *The Shifting Politics of Foreign Aid* [online]. 25.02.2005 [cit. 07.02.2010]. Oxford: Global Economic Governance Programme, 2005. Str. 3 – 4. Dostupné na internete: <<http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/GEG%20WP%20Shifting%20Politics%20of%20Aid.pdf>>

okolností skresľujúci charakter pre efektivitu rozvojovej pomoci z globálnej perspektívy, pretože nedochádza k intenzívnej podpore hospodárskeho rastu a rozvoja. Túto myšlienku sformuloval už v roku 1968 Gunnar Myrdal, ktorý tvrdil, že „*systém bilaterálnej pomoci má z ekonomického pohľadu silnú tendenciu k neadekvátnej alokácii*.“¹⁵⁰ Napriek tomu existovalo donedávna v odbornej literatúre zaoberajúcej sa efektivitou rozvojovej pomoci len málo explicitne vyjadrených prípadov geopolitickej pomoci a jej nízkej efektivity a väčšina štúdií o alokácii rozvojovej pomoci ponúkala v tomto kontexte len nepriame dôkazy. Zásadný problém predstavoval predovšetkým pojem „strategický záujem“ a jeho rozdielna interpretácia nielen v kontexte viacerých oblastí medzinárodných vzťahov, ale aj v kontexte odlišného zamerania jednotlivých odborných štúdií. Významný pokrok v tejto oblasti predstavovala práca autorov Alberto Allesina a David Dollar, ktorí v štúdiu „*Kto poskytuje zahraničnú pomoc, komu a prečo?*“¹⁵¹ (1998) poukázali na skutočnosť, že poskytovanie rozvojovej pomoci je podmienené politickými a strategickými pohnútkami oveľa vyššou mierou ako ekonomickými potrebami rozvojových štátov, alebo ich politickým prostredím. Hlavnými determinantmi strategickej pomoci sú pritom koloniálna minulosť a politické aliancie. Za týchto okolností dostávajú rozvojové štáty s nedemokratickým spôsobom vládnutia, uzavretou ekonomikou a neefektívnou verejnou správou od politicky spriaznených bývalých kolonizátorov viac finančných prostriedkov rozvojovej pomoci, ako štáty s rovnakou mierou chudoby, vyššou úrovňou demokracie, avšak bez spoločnej koloniálnej minulosti. Je teda možné predpokladať, že rozvojová pomoc je vynakladaná neefektívnym spôsobom bez prihliadnutia na relevantné výsledky, pretože skutočným zámerom je udržiavanie a prehľbovanie politických vzťahov. Autori však nachádzajú rozdiely v správaní rôznych donorov, severské európske štáty zakladajú svoju politiku poskytovania rozvojovej pomoci viac na faktoroch ako úroveň príjmu, otvorenosť ekonomiky a kvalita vládnych inštitúcií, pričom iné štáty ako napr. Francúzsko kvalitu politických a ekonomických režimov nezohľadňujú.¹⁵²

Skúmanie efektivity rozvojovej pomoci v kontexte geopolitických zámerov musí vychádzať z odlišného chápania efektov geostrategickej pomoci a pomoci orientovanej na rozvojové ciele. Základom tohto konceptu je predpoklad, že geostrategicky orientovaná

¹⁵⁰ HEADEY, D.: *Foreign Aid and Foreign Policy: How Donors Undermine the Effectiveness of Overseas Development Assistance* [online]. 21.09.2005 [cit. 23.01.2010]. CEPA: Working Paper Series No. 05/2005. Str. 4. Dostupné na internete: <<http://www.uq.edu.au/economics/cepa/docs/WP/WP052005.pdf>>

¹⁵¹ ALLESINA, A. – DOLLAR, D.: *Who gives foreign aid to whom and why?* [online] Jún 1998 [cit. 20.02.2010]. NBER Working Paper No. 6612. Dostupné na internete: <<http://www.nber.org/papers/w6612.pdf>>

¹⁵² *Ibid.*, str. 1 – 2.

rozvojová pomoc dosahuje nižšiu efektivitu ako pomoc orientovaná výhradne na rozvoj, pretože jej cieľom nie je striktné dodržiavanie efektívnych postupov, prísnej kontroly alokácie a využitia prostriedkov, kladenie nárokov efektivity na vlády recipientských štátov, tlak na transparentnosť a princípy dobrej správy vecí verejných, snaha o ekonomicko-politické reformy v daných štátoch alebo vzťah zodpovednosti za využitie udelených prostriedkov. Jej cieľ je skôr formálne vyjadrenie podpory a snaha upevňovať hospodárske, politické, kultúrne a ďalšie vzťahy medzi oboma štátmi. Veľká väčšina empirických štúdií sa zameriava v snahe vysvetliť heterogenitu efektov rozvojovej pomoci buď na otázku efektivity pomoci v priemere, alebo na podmienky pre efektivitu pomoci zo strany recipientov. Ak sa aj zaoberajú otázkou strategickej motivácie pre poskytovanie rozvojovej pomoci, uvažujú s ňou len ako s faktorom pre vysvetlenie exogenity pomoci. Ak je však efektivita rozvojovej pomoci na geopolitických faktoroch nezávislá, potom takýto postup naznačuje rovnakú efektivitu geostrategickej pomoci aj pomoci orientovanej na rozvoj. Tento prístup zvolili aj autori Rajan a Subramanian v dávnejšie spomínanej štúdii, pričom uvedomujúc si tento rozpor nepovažovali za opodstatnené rozlišovať medzi rozdielnou efektivitou rozvojovej pomoci odlišného charakteru podľa motivácie donorov. Argumentujú hlavne indiferentným vzťahom hospodárskeho rastu k forme štátneho zriadenia (demokratické alebo totalitné režimy) a historickými dôkazmi úspešného uplatnenia rozvojovej pomoci aj v prípade evidentného geopolitického využitia.¹⁵³ Tento prístup prítomný v mnohých ďalších štúdiách však reálne znamená, že nie je úplne jednoznačné či testujeme efektivitu rozvojovej pomoci v priemere, alebo len efektivitu geostrategickej pomoci. Pritom motivácia pre poskytovanie rozvojovej pomoci môže zásadným spôsobom ovplyvňovať jej objem a zahŕňa pomerne širokú škálu implicitných motivačných faktorov. Medzi najdôležitejšie je možné zaradiť hlasovanie v medzinárodných organizáciách, politické aliancie, vojenské aliancie a prítomnosť cudzích vojsk, obchodné vzťahy alebo konkrétne hospodárske kroky a pod. Neuspokojivé výsledky rozvojovej pomoci a jej nedostatočná efektivita v napomáhaní hospodárskeho rastu môže byť týmto spôsobom zapríčinená zameraním sa na formálnu rovinu rozvojovej spolupráce, bez spätnej kontroly jej efektov, požadovania zodpovednosti a realizácie politických či ekonomických reforiem, alebo kontroly a monitorovania jej využitia. Logicky je preto možné predpokladať, že ak neexistuje politický tlak od donorov na

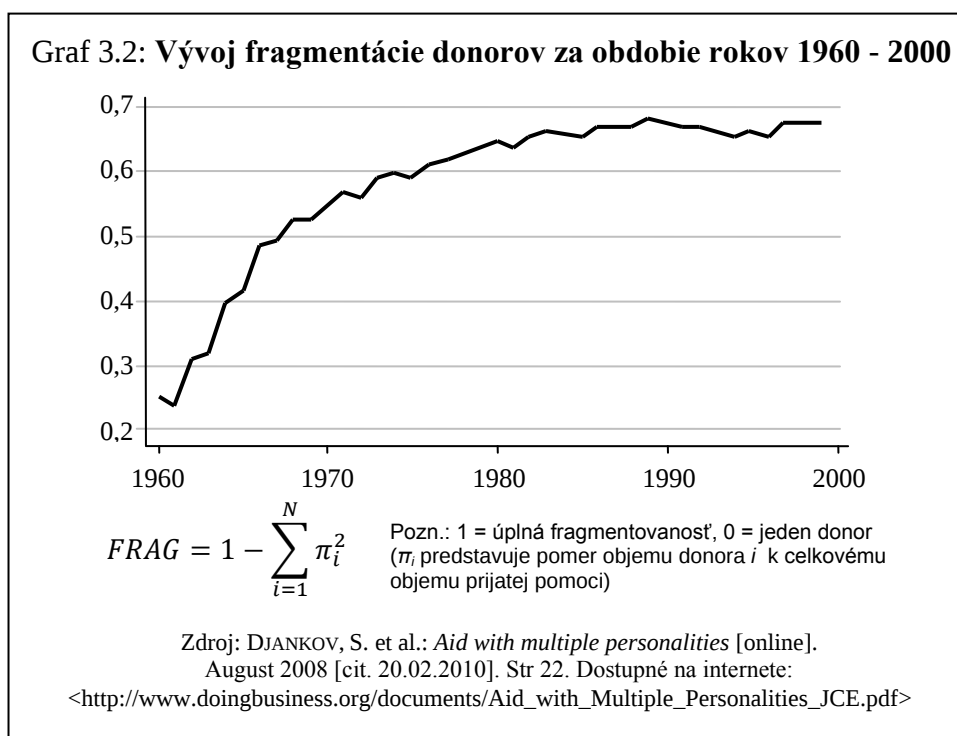
¹⁵³ RAJAN, R. – SUBRAMANIAN, A.: *Aid and Growth : What does the cross-country evidence really show?* [online]. Jún 2005. [cit. 22.01.2010]. IMF Working Paper WP/05/127. Str. 36 – 37. Dostupné na internete: <<http://imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05127.pdf>>

efektívne využívanie rozvojovej pomoci, nebudú recipienti rozvojovej pomoci vyvíjať úsilie k maximalizácii jej účinnosti. Ďalší výskum v tejto oblasti preto naznačil potrebu diferenciácie týchto typov a v zmysle zistení novších štúdií sa efektivita rozvojovej pomoci zameranej primárne na rozvoj ukázala ako efektívnejšia oproti pomoci orientovanej na geostrategické ciele (v empirických štúdiách autorov Headey, Reddy – Minoiu, Clemens – Radelet – Bhavnani a ďalších). Týmto rozdelením je možné obhájiť účinnosť a pozitívne efekty rozvojovej pomoci, hlavne ak je primárne determinovaná humanitárnymi motívmi, resp. namierená na rozvoj v širšom poňatí a výraznejšie oslobodená od strategicko-politických motívov.

3.2.2 Faktor fragmentácie rozvojovej pomoci

Charakter medzinárodnej rozvojovej pomoci z hľadiska partnerských strán prešiel od počiatkov rozvoja tejto problematiky pomerne výraznou zmenou. Kým na začiatku bola rozvojová pomoc prakticky výhradne bilaterálnou záležitosťou vlád dvoch štátov, v súčasnosti je to komplikovaný systém bilaterálnych i multilaterálnych vzťahov medzi recipientmi rozvojovej pomoci na rôznych úrovniach štátnej správy, súkromného a občianskeho sektora na jednej strane; a vnútorne mimoriadne rozmanitým komplexom poskytovateľov rozvojovej pomoci od suverénnych štátov a ich rozvojových agentúr cez medzinárodné medzivládne organizácie až po mimovládne organizácie na strane druhej. Vnútna zložitosť tohto systému sa začína objavovať v 60. rokoch minulého storočia a jej základným rysom bol oproti raným štádiám poskytovania rozvojovej pomoci hlavne nárast počtu tradičných donorských subjektov, ako aj jednotlivých programov a zapojenie rozdielnych nových subjektov do aktivít rozvojovej pomoci na rozličných úrovniach prerozdelenia, programovania, implementácie, monitorovania a vyhodnocovania rozvojovej spolupráce. Rozširovanie kanálov rozvojovej pomoci a fragmentácia oficiálnych tokov, ako aj objemov pomoci, sú faktory prispievajúce k rastúcej komplexnosti systému rozvojovej spolupráce a majú zásadný vplyv na efektivitu rozvojovej pomoci (pozri príloha č. 8). Z celostného pohľadu predstavuje nárast subjektov v oblasti rozvojovej problematiky nárast bilaterálnych vzťahov v otázkach poskytovania rozvojovej pomoci. Na strane recipientov rozvojovej pomoci totiž neexistuje kolektívne prijímanie. Z hľadiska využitia rozvojovej pomoci ako nástroja zahraničnej politiky je bilaterálna forma vzhľadom na zahranično-politickú identifikáciu donora prirodzene uprednostňovanou formou. Na strane recipientov rozvojovej pomoci týmto spôsobom však vzniká nutnosť interakcie s vyšším počtom partnerských subjektov (pozri graf 3.2). Podľa

odhadov „vzrástol od 60. rokov minulého storočia do roku 2005 priemerný počet subjektov poskytujúcich rozvojovú pomoc v recipientskom štáte z 12 na 33.“¹⁵⁴ Túto situáciu môžeme ilustrovať na príklade Vietnamu, ktorý s podielom prijatej rozvojovej pomoci na HDP vo výške približne 5% zďaleka nepatrí medzi najväčších recipientov rozvojovej pomoci. Avšak „v roku 2002 Vietnam spolupracoval s 25 oficiálnymi bilaterálnymi donormi, 19 oficiálnymi multilaterálnymi donormi, v krajine bolo aktívnych približne 350 mimovládnych rozvojových organizácií a celkovo v krajine prebiehalo okolo 8000 rozvojových projektov, alebo inak vyjadrené jeden projekt na 9000 obyvateľov.“¹⁵⁵ Je však nutné konštatovať, že nie len bilaterálna forma poskytovania rozvojovej pomoci prispieva k zvyšovaniu fragmentácie ale je to aj vysoký počet rôznych medzinárodných organizácií a nových fondov rozvojovej spolupráce.

Bezprostredným dôsledkom rastúcej fragmentácie je nárast transakčných nákladov spôsobený nutnosťou spracovania a spravovania separátnych tokov rozvojovej pomoci od narastajúceho počtu donorov. Ich súčasťou je nárast administratívnych nákladov, vyvolaný potrebou vykonávať rôzne činnosti osobitne podľa donora pre potreby komunikácie, monitorovania a vyhodnocovania. V otázke transakčných nákladov rozoznávame týmto

¹⁵⁴ IDA: *Aid Architecture : An Overview Of The Main Trends In Official Development Assistance Flows – Executive Summary* [online]. Máj 2008 [cit. 20.02.2010]. Str. ii. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Aidarchitecture-execsummary.pdf>>

¹⁵⁵ ACHARYA, A. – DE LIMA, A. T. F. – MOORE, M.: *Proliferation and Fragmentation : Transactions Costs and the Value of Aid* [online]. [cit. 30.09.2008] In: *Journal of Development Studies*, 2006, roč. 42, č. 1. str. 2. Dostupné na internete: <http://pdfserve.informaworld.com/454897__727553739.pdf>

spôsobom dva základné typy vznikajúcich nákladov v recipientskom štáte, *priame a nepriame náklady*. Priame transakčné náklady predstavujú straty v podobe odpútania domácich zdrojov na agendu rozvojových projektov od domácich priorít. Rozvojová pomoc rozčlenená jednak v polohe separátnych donorov a jednak v polohe väčšieho počtu finančných balíkov v podobe množstva projektov si vyžaduje separátne dohadovanie podmienok, osobitné manažovanie a vypracúvanie hodnotiacich správ pre jednotlivé projekty zvlášť. Týmto spôsobom sú pochopiteľne odčerpávané domáce zdroje na administratívnych pracovníkov, ktorí svoju energiu a čas musia venovať spomenutým činnostiam. Dodatočne však skutočnosť, že pomoc prichádza do krajiny cez vyšší počet kanálov, znamená nutnosť neustáleho udržiavania jednotlivých bilaterálnych vzťahov a kontaktov s množstvom donorov, s cieľom prispôbovať sa rozličným procedurálnym požiadavkám, finančným pravidlám a technickým podmienkam ako napr. fiškálnym obdobiam. Nepriame transakčné náklady predstavujú straty v podobe disfunkčného byrokratického aparátu a prejavujú sa v niekoľkých smeroch. Chudobné rozvojové štáty sú spravidla chudobné aj na kvalifikovanú pracovnú silu, ktorá nie je dostatočne platovo ohodnotená. Vládni administratívni pracovníci, pracujúci v rozvojovej problematike, často opúšťajú svoje miesta práve pre platové podmienky a zamestnávajú sa v miestnych úradoch donorských agentúr, zapríčiňujúc tak istú formu fenoménu „brain-drain“ z domáceho verejného sektora. Často takisto dochádza ku konkurencii medzi jednotlivými agentúrami a ich rozvojovými projektmi, súperiacimi o prestížnejšie projekty, o pozornosť domácich vysokých predstaviteľov, o spoluprácu s najlepšimi zamestnancami štátnej správy a o vplyv na rozhodovanie o domácich koncepčných rozvojových politikách. Národné rozvojové agentúry majú navyše dodatočný cieľ maximalizácie svojich rozpočtov, ktoré si vyžadujú uspokojenie kľúčových domácich inštitúcií, sprostredkovateľov a záujmových skupín. To si vyžaduje hmatateľné výsledky rozvojovej pomoci, jednak kvantifikovateľné výsledky jednotlivých rozvojových programov a jasne preukázateľnú prepojenosť na aktivity vlastného donorského subjektu. „Z pohľadu recipientského štátu, motívy ktoréhokoľvek z donorov pre opomenutie aktivít slúžiacich k maximalizácii celkového rozvojového úsilia v prospech vlastných špecifických cieľov narastajú s rastom počtu donorských subjektov.“¹⁵⁶ Táto situácia môže vyústiť do

¹⁵⁶ KNACK, S. – RAHMAN, A.: *Donor Fragmentation and Bureaucratic Quality in Aid Recipients* [online]. Január 2004 [cit. 20.02.2010]. World Bank Policy Research Working Paper 3186. Str. 2. Dostupné na internete: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/02/04/000012009_20040204091915/Rendered/PDF/WPS3186.pdf>

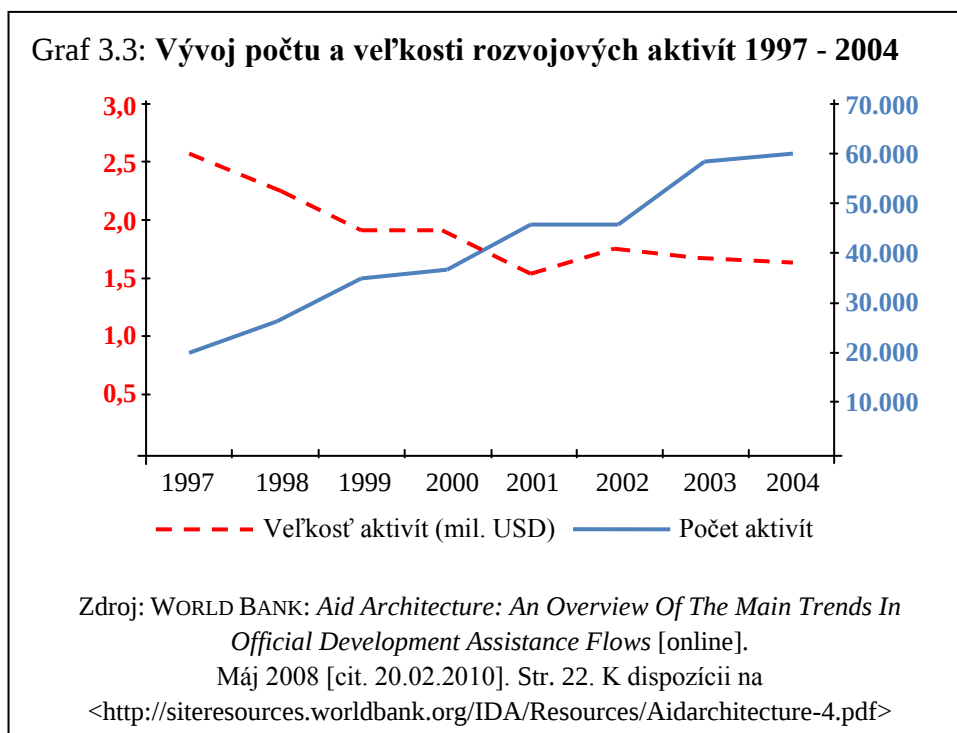
ochromenia koordinácie aktivít donorov. Ojedinelé nie sú ani rôzne formy duplicitných aktivít v rozvojovom štáte. Napríklad „v Bolívii financovalo päť donorov vypracovanie jednej štúdie o chudobe v domácnostiach, no každý zo zúčastnených donorov stanovil vlastné podmienky pre vykazovanie finančných údajov.“¹⁵⁷ Táto situácia nastáva prevažne v rámci technickej pomoci a v analytickej činnosti, ako sú napr. správy o hodnotení vývoja chudoby, správy o vývoji verejných výdavkov, rôzne štúdie splnomocnených zástupcov donorov a iné. Autori týchto prác si často ani nie sú vedomí paralelne prebiehajúcich štúdií na rovnakú tému, ale financovaných iným donorom.

Fragmentácia rozvojovej pomoci sa okrem toho prejavuje aj fragmentáciou objemov, jednak v zmysle obmedzenia čo do veľkosti jednotlivých balíkov pomoci od každého donora zvlášť, kedy recipient prijíma relatívne malé čiastky od relatívne veľkého počtu donorov, ako aj čo sa týka účelu využitia týchto balíkov, kedy dochádza k rozdeleniu konkrétneho balíka pomoci na širokú škálu koncových účelov použitia v danej krajine. V tomto prípade sa jedná o problém cieľového rozdelenia daného objemu rozvojovej pomoci z pohľadu donora. Môže ísť o špecificky vymedzené menšie balíky pomoci (projekty), alebo o širšie a voľnejšie definované väčšie balíky pomoci (programy). Kým počet donorských aktivít rastie, priemerný objem prostriedkov určených na jednotlivé aktivity klesá. V absolútnom vyjadrení síce dochádza ku kontinuálnemu nárastu celkových objemov rozvojovej pomoci, avšak parciálne projekty disponujú s klesajúcimi množstvami finančných prostriedkov. „Priemerná veľkosť objemu prostriedkov donorov na jednu rozvojovú aktivitu predstavuje 1,5 mil. USD a celkový počet aktivít dosahuje takmer 60 tisíc“¹⁵⁸ (pozri graf 3.3). Priemerná veľkosť aktivít donorov sa podstatne nemení ani v porovnaní naprieč odlišnými sektormi alebo štátmi s odlišnými úrovňami národného príjmu. Výnimku predstavujú len infraštruktúrne projekty a priama vládna podpora ako rozpočtová podpora, alebo odpúšťanie dlhov, ktoré túto výšku niekoľkonásobne prekračujú. Zatiaľ čo počet novovznikajúcich agentúr a organizácií kontinuálne narastá, ani jedna z týchto inštitúcií od roku 1945 neukončila svoju činnosť. Dôvody pre zvyšovanie tohto počtu môžeme v zásade rozdeliť do troch skupín: 1. k vzniku nových subjektov dochádza vďaka identifikácii novej špecifickej potreby (napr. Globálny fond pre boj s AIDS, tuberkulózou a maláriou); 2. k vzniku nových subjektov dochádza vďaka

¹⁵⁷ WORLD BANK: *Cutting the Red Tape : Better aid delivery through better donor cooperation* [online]. 21.02.2003 [cit. 30.09.2008]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/XUOO0TZF00>>

¹⁵⁸ IDA: *Aid Architecture : An Overview Of The Main Trends In Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 20.02.2010]. Str. 21. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Aidarchitecture-4.pdf>>

potrebe nových recipientov (napr. Európska banka pre obnovu a rozvoj); 3. k vzniku nových subjektov dochádza vďaka novým krajinám v pozícii donora (napr. SlovakAid). Trend súčasnej donorskej komunity takto smeruje jednoznačne k nižšej koncentrácii a vyššej miere diverzifikácie recipientského portfólia, k opúšťaniu historicky daných vzorcov rozvojovej spolupráce a tradičných väzieb a k zdanlivej konkurencii medzi jednotlivými rozvojovými agentúrami a organizáciami. Snahy o implementáciu veľkého počtu relatívne malých projektov, každého s vlastnými špecifickými cieľmi a požiadavkami na manažment a hodnotiace správy, majú príliš veľké časové nároky a vytvárajú administratívnu záťaž, ktorá zbytočne znižuje efektivitu rozvojových aktivít. Okrem toho sa klesajúcim objemom finančných prostriedkov parciálnych projektov môže strácať flexibilita využitia pomoci, keďže sa limitujúci strop disponibilných zdrojov posúva čoraz nižšie, pričom počet individuálnych intervencií neustále narastá.

V tomto smere je vzhľadom na fragmentáciu v kontexte intenzity rozvojovej spolupráce možné podľa OECD rozoznávať štyri typy partnerstva medzi donormi a recipientmi rozvojovej pomoci. Tie sú odstupňované na základe dvoch hodnotiacich kritérií: na základe porovnania podielu pomoci donora na celkovej pomoci recipienta s celkovým podielom donora na globálnej pomoci všetkých donorov (do akej miery dostávajú recipienti tohto donora rovnaké objemy) a na základe skutočnosti, či donor patrí medzi najväčších donorov u daného recipienta, ktorí spolu zodpovedajú za 90% jeho prílevu pomoci. Podľa týchto kritérií sú jednotlivé typy nasledovné: A. *koncentrovaný*

a *významný vzťah* (donor poskytuje danému recipientovi vyšší podiel pomoci ako jeho podiel na celkovej pomoci a patrí medzi jeho najvýznamnejších donorov); B. *koncentrovaný vzťah* (donor poskytuje danému recipientovi vyšší podiel pomoci ako jeho podiel na celkovej pomoci, ale patrí medzi donorov, ktorí spolu tvoria len 10% pomoci u recipienta); C. *významný vzťah* (donor poskytuje danému recipientovi nižší podiel pomoci ako jeho podiel na celkovej pomoci, ale patrí medzi jeho najvýznamnejších donorov) a D. *nevýznamný vzťah* (donor poskytuje danému recipientovi nižší podiel pomoci ako jeho podiel na celkovej pomoci a patrí medzi donorov, ktorí spolu tvoria len 10% pomoci u recipienta).¹⁵⁹ Na základe vykonanej štúdie sa ukazuje 42% bilaterálnych partnerstiev ako nevýznamných, to znamená že objem rozvojovej pomoci nie je v týchto prípadoch pre rozvojovú spoluprácu významnejší z pohľadu donora ani recipienta a poukazuje na vysokú fragmentáciu, keďže až v 42% všetkých prípadov poskytujú bilaterálni donori malé objemy vysokému počtu recipientov. V prípade multilaterálnych donorov je táto hodnota o niečo menšia, predstavuje 35% partnerstiev ako nevýznamných. Existuje teda pomerne veľký priestor pre zvyšovanie koncentrácie donorov, či už plošným zintenzívňovaním spolupráce alebo prehodnocovaním niektorých partnerstiev v prospech vyššej celkovej efektivity.

V neposlednom rade môže v súvislosti s prílišnou fragmentáciou nastať situácia v literatúre známa ako *morálny hazard*.¹⁶⁰ V štáte prijímajúcom rozvojovú pomoc, v ktorom je pomerne vysoký počet rôznych donorov, pričom každý z nich je zodpovedný len za určitú malú časť rozvojovej spolupráce, je rovnako rozptýlená aj zodpovednosť za prípadné neúspechy rozvojových projektov. Morálny hazard je situácia, v ktorej štát, resp. vláda počíta s tým, že aj keď nebudú dodržané všetky podmienky a rozvojová pomoc nebude použitá náležite a efektívne, dostane opäť finančnú podporu od donorov. Pri vysokom počte rôznych donorov sa u domáceho obyvateľstva a domácich administratívnych pracovníkov stráca zmysel pre zodpovednosť za výsledky rozvojovej pomoci. Čím je väčší počet subjektov poskytujúcich rozvojovú pomoc, tým je väčšie pokušenie ospravedlniť nedostatočný pokrok v rozvoji chybou niektorého iného zo subjektov. Donorské štáty bez výraznejšej miery identifikovania sa s problémami recipientského štátu budú mať len odvodený záujem na sociálnom a hospodárskom rozvoji

¹⁵⁹ OECD: 2009 *OECD Report on Division of Labour: Addressing Fragmentation and Concentration of Aid Across Countries* [online]. [cit. 24.02.2010]. Str. 20 – 21. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/18/52/44318319.pdf>>

¹⁶⁰ GIBSON, C. C. et al.: *The samaritan's dilemma: The political economy of development aid*. New York: Oxford University Press, 2005. str. 42 – 43

v danom rozvojovom štáte a sústreďovať sa budú predovšetkým na svoje rozvojové programy namiesto celkového rozvoja. Pri vysokej difúzii donorov a ich jednotlivých konkrétnych záujmov v recipientskom štáte takto dochádza k riešeniam problémov len úzko vymedzených oblastí podľa jednotlivých národných programov.

3.2.3 Faktor viazanosti rozvojovej pomoci

Viazanie rozvojovej pomoci znamená určitý druh obmedzenia recipienta v alokácii finančných zdrojov, ktoré dostáva v podobe grantov alebo pôžičiek. Tieto obmedzenia môžu nadobúdať rôzne podoby. Pomoc môže byť zviazaná s určitým rozvojovým programom alebo projektom, čím sa limitujú možnosti lokálnej vlády v realizácii rozvojovej intervencie na stanovené účely použitia. Zároveň môže byť rozvojová pomoc viazaná na nákup konkrétnych tovarov alebo služieb, ktoré majú byť obstarané za poskytnuté prostriedky. Týmto spôsobom nemusí byť recipient zaviazaný k nákupu konkrétne od dodávateľov donorského štátu, avšak voľba konkrétneho odvetvia k tomu môže nepriamo viesť. Jednako je však najrozšírenejšou formou chápania viazanosti rozvojovej pomoci práve geografické resp. teritoriálne obmedzenie alokácie zdrojov rozvojovej pomoci, ktoré zaväzuje recipientský štát zrealizovať obstarávanie tovarov alebo služieb v špecifikovaných štátoch alebo regiónoch, obvykle zahŕňajúcich aj samotný donorský štát. V tomto kontexte rozlišuje OECD *neviazanú pomoc*, ktorá umožňuje obstaranie tovarov a služieb bez teritoriálneho obmedzenia ich pôvodu, *čiastočne neviazanú pomoc*, ktorá obmedzuje obstaranie tovaru a služieb z krajiny donora a obmedzeného počtu tretích krajín, ktorý musí zahŕňať všetky rozvojové štáty a *viazanú pomoc*, ktorá obmedzuje obstaranie tovarov a služieb na dodávateľov z donorského štátu a štáty iné ako ohraničené pod čiastočne neviazanou pomocou, čiže napríklad len rozvinuté štáty.¹⁶¹

Viazanosť rozvojovej pomoci je jav prítomný prakticky od počiatkov vývoja problematiky rozvojovej pomoci a spolupráce. Zvýšená pozornosť v kontexte efektivity pomoci sa však týmto praktikám venuje až od deväťdesiatych rokov 20. storočia, hoci sa táto otázka objavila už v sedemdesiatych rokoch na pôde DAC OECD. Skúmanie viazanej pomoci ako faktora determinujúceho jej efektivitu si vyžaduje konkretizovanie konceptuálneho rámca predpokladaných dôsledkov viazanosti, ktoré vo všeobecnosti vychádzajú zo straty hospodárskych výhod pre ekonomiky recipientských štátov

¹⁶¹ OECD: *Tied aid disciplines and untying recommendation* [online]. [cit. 25.06.2009]. Str. 2. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/14/63/31738583.pdf>

v porovnaní s alternatívou účelovo neobmedzených transferov finančných prostriedkov. V praxi môže ale dochádzať k obmedzeniam relevantnosti teoretických záverov a možnosti ich uplatnenia, ak nedôjde k naplneniu všeobecných východiskových predpokladov. Prvým obmedzením je predpoklad dokonalej konkurencie a rovnakého prístupu k informáciám, ktorý je v praktickej rovine takmer nemožné naplniť. Druhým obmedzením je metodologický problém voľby komparatívneho modelu, ktorý môže byť statický, alebo dynamický a tým pádom môže zásadným spôsobom ovplyvňovať závery o ekonomických dôsledkoch. Tretím obmedzením sú limity obsahového zamerania komparácie, kde môžu byť predmetom viazanosti primárne komodity alebo spracované tovary. Ďalším obmedzením je časový charakter tokov prostriedkov rozvojovej pomoci, či sa jedná o jednorazové resp. krátkodobé transfery, alebo o dlhodobé transfery. V neposlednom rade je obmedzujúcim prvkom aj zohľadnenie kvantitatívnych obchodných reštrikcií, ktoré môžu mať vplyv na voľbu zahraničného dodávateľa. Dôsledkom tejto dichotómie medzi teoretickým a praktickým pohľadom je široké spektrum rôznych možností vplyvu viazanej pomoci na ekonomiku recipienta a zamýšľaných efektov pre donorské štáty. Z týchto dôvodov je vhodné rozlišovať medzi efektmi viazanosti pomoci vyplývajúcimi z takejto formy poskytovania rozvojovej pomoci pre donorov a recipientov zvlášť.

V odbornej literatúre zaoberajúcej sa viazanou pomocou sa efekty viazanej rozvojovej pomoci na ekonomiku recipientských rozvojových štátov zvyčajne obmedzujú na zvýšené obstarávacie náklady tovarov a služieb, ktoré musia byť zadovážené z donorského štátu oproti iným alternatívnym zdrojom. Viazanosť pomoci týmto spôsobom znižuje jej reálnu hodnotu a tým pádom obmedzuje jej všeobecné uplatnenie vzhľadom na dosiahnuté efekty. V tomto ohľade existuje pomerne rozšírený konsenzus o výške umelého cenového navýšenia vo viacerých empirických štúdiách, ktorý stanovuje dodatočné náklady na tovary a služby obstarané pod podmienkou viazanosti pomoci vo výške 15-30%,¹⁶² pričom niektoré štúdie považujú tento odhad za konzervatívny a predpokladajú ešte vyššie náklady vzhľadom na rôzne skryté a nepriame náklady. Jednoznačné stanovenie tejto hodnoty je obmedzené praktickými dôvodmi. V prvom rade je to dostupnosť a charakter ekonomických údajov, existencia neformálnych praktík viazania pomoci a stupeň zameniteľnosti pomoci za komerčné importy (do akej import tovarov a služieb v rámci podmienok viazanosti substituujú dovozy, ktoré by sa uskutočnili

¹⁶² JEPMA, C., J.: *The Tying of Aid* [online]. [cit. 21.02.2010]. OECD: Paríž, 1991. Str. 15. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/16/56/29412505.pdf>>

za inak nezmenených okolností).¹⁶³ Vyššie hodnoty dodatočných nákladov sa odhadujú hlavne pri jednorazových dodávkach, kapitálovo náročných statkoch a potravinovej pomoci. Dodatočné nepriame náklady vznikajúce za podmienok viazania pomoci môžu navyše predstavovať faktory ako prepravné náklady, kvalita dodávaných tovarov a služieb, neefektívna alokácia zdrojov vyplývajúca z nákupov s nízkou prioritou, selektívnosť nákupov v rámci projektov a environmentálne dopady. Dôležitým aspektom je aj dopad viazanosti pomoci na širšie súvislosti medzinárodného obchodu, kde môže viazanosť pomoci predstavovať bariéry vstupu na trh iných dodávateľov, obmedzovanie regionálnych obchodných vzťahov medzi rozvojovými štátmi a efekty na domáci trh recipientského štátu v kontexte vytlačania domácej produkcie.

Z hľadiska efektov viazanosti pomoci na donorské štáty sa javí niekoľko aspektov takejto formy poskytovania rozvojovej pomoci. Za hlavný zámer sa všeobecne považuje ekonomická výhoda viazania pomoci na odber tovarov a služieb z donorského štátu, jednak zvýhodňovaním domácich exportérov oproti ostatným konkurentom a obmedzovaním komerčných importov oproti situácii, kedy by bez poskytovania viazanej pomoci tento odber nenastal, alebo podporou celkového exportu ekonomiky donorského štátu. V rámci komoditnej štruktúry však z takejto formy podpory exportu profituje len úzka skupina konkrétnych sektorov hospodárstva a konkrétnych tovarov a služieb. Celkové exporty tovarov a služieb za podmienok viazanej pomoci predstavujú relatívne malé a zanedbateľné percento celkových exportov donorského štátu, ako relevantnejšia príčina sa preto javia politické motívy poskytovania viazanej pomoci namiesto makroekonomických prínosov, ktoré by z agregovaného hľadiska nepredstavovali reálnu výhodu. V tomto smere je viazanosť pomoci uplatňovaná aj ako istá forma zväzovania obchodných vzťahov medzi donorom a recipientom a zároveň snaha obmedziť spoluprácu s inými obchodnými partnermi, resp. pôsobenie iných rozvinutých štátov. Donori rozvojovej pomoci stoja tak pred dilemou, či sa pripraviť o efekty viazanej pomoci využívaním neviazanej pomoci, pričom nie je isté, že k rovnakému kroku pristúpia aj ostatné donorské štáty. Agenda v prospech neviazanej pomoci si preto vyžaduje kolektívne záväzky a koordinovaný postup. Popri týchto aspektoch však viazanosť pomoci predstavuje významné implikácie pre alokáciu rozvojovej pomoci v rámci portfólia donorských štátov. Viazaná pomoc môže v tomto kontexte narušiť alokáciu pomoci vzhľadom na komerčné a politické tlaky

¹⁶³ EDWARD, J. – GEDDES, M. – NATALI, L.: *Untying Aid: Is it working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs*. Copenhagen: Scanprint, 2009. Str. 38.

v donorských štátoch, ktoré potenciálne znižujú maximálny úžitok pomoci. V prvom rade môže existovať tlak na vyššiu alokáciu pomoci do takých rozvojových štátov, ktoré predstavujú komerčné príležitosti namiesto do štátov, kde je pomoc nutnejšia. V druhom rade môže viazanosť pomoci vyvolávať tlaky na uprednostňovanie sektorov, na ktorých má donor komerčný záujem, namiesto priority boja proti chudobe. V neposlednom rade môže vznikať tendencia uprednostňovať mechanizmy viazanej pomoci ako je technická pomoc, pred možnosťami neviazanej pomoci ako je rozpočtová podpora.¹⁶⁴

Pohľad na štatistické hodnoty viazanej pomoci ponúka tabuľka 3.2. Ako možno vidieť na chronologickom porovnaní, vzrástol podiel viazanej bilaterálnej pomoci v trojročnom priemere za roky 2005 až 2007 oproti obdobiu 1999 až 2001 takmer dvojnásobne. Tento fakt je však do veľkej miery zapríčinený preklasifikovaním pomoci, resp. klasifikáciou v súlade s odporúčaniami DAC OECD tak, aby sa charakter viazanosti zhodoval s viazanou pomocou všetkých donorov. Podľa odhadov sa skutočné hodnoty viazanej pomoci zásadne nezmenili, čo však nekorešponduje s odporúčaniami DAC z roku 2001, ktoré vyjadrujú odhodlanie „znížiť viazanosť pomoci najmenej rozvinutým štátom v čo najväčšej možnej miere.“¹⁶⁵ Zároveň možno vidieť, že relatívne vysoký podiel pomoci, ktorý nebol uvádzaný z hľadiska viazanosti, sa zmenšil z 38% na 6%, čo naznačuje vyššiu snahu o zosúladovanie postupov štatistického pozorovania.

Tabuľka 3.2: Viazanosť bilaterálnej ODA štátov DAC OECD (%)					
	Skupina recipientov	Neviazaná pomoc	Čiastočne neviazaná pomoc	Viazaná pomoc	Neuvedené
1999 - 2001	LDC	57	3,5	8	32
	RŠ bez LDC	49	2,0	9	40
	Všetky RŠ	51	2,3	9	38
2005 - 2007	LDC	83	0,3	13	4
	RŠ bez LDC	70	0,8	22	7
	Všetky RŠ	73	0,7	20	6
Zdroj: EDWARD, J. – GEDDES, M. – NATALI, L.: <i>Untying Aid: Is it working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs</i> . Copenhagen: Scanprint, 2009. Str. 8.					

Štátom s najvyšším podielom viazanej pomoci na bilaterálnej rozvojovej pomoci sú USA s podielom vo výške 56,8%. Štáty Spojené kráľovstvo, Nórsko a Luxembursko úplne odstránili viazanú pomoc zo svojich aktivít. Špecifický prípad predstavuje Japonsko, ktoré

¹⁶⁴ DFID: *Background Briefing: Untying Aid* [online]. September, 2001 [cit. 20.02.2010]. Str. 2. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/bg-briefing-untyingaid.pdf>>

¹⁶⁵ OECD: *DAC Recommendation on Untying Official Development Assistance to the Least Developed Countries* [online]. [cit. 22.02.2010]. Str. 1. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/14/56/1885476.pdf>>

až 50,2% svojej bilaterálnej rozvojovej pomoci neuvádza v žiadnej z kategórií. Na týchto výsledkoch je možné pozorovať pomerne zásadný fakt dominancie viazanosti pomoci v bilaterálnej forme, pričom multilaterálna pomoc je od tohto problému inherentne oslobodená oveľa vyššou mierou.

Tabuľka 3.3: Viazanosť ODA (2006) podľa vybraných donorov (%)								
	<i>Neviazaná pomoc</i>		<i>Čiastočne neviazaná pomoc</i>		<i>Viazaná pomoc</i>		<i>Neuvedené</i>	
	total	bilateral	total	bilateral	total	bilateral	total	bilateral
USA	63	22	0	0	37	56,8	0	0
Japonsko	75	13,8	0	0	4	3,2	21	50,2
Francúzsko	90	10,8	0	0,1	9	4,6	1	1,7
Spojené kráľ.	100	8,4	0	0	0	0	0	0
Dánsko	88	1,9	0	0	4	0,4	8	2,4

Zdroj: EDWARD, J. – GEDDES, M. – NATALI, L.: *Untying Aid: Is it working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs*. Copenhagen: Scanprint, 2009. Str. 10.

3.2.4 Vývoj riešenia načrtnutých problémov efektivity rozvojovej pomoci

Koordinácia rozvojovej pomoci v oblasti postupov, zásad, princípov, mechanizmov, pravidiel, a pod. je predmetom agendy rozvojovej spolupráce už takmer 50 rokov. V roku 1962 bola prvý krát vyslovená požiadavka na pôde DAC OECD pre lepšiu koordináciu programov rozvojovej pomoci a konkrétne kroky nasledovali v roku 1966, kedy boli prijaté špecifické smernice pre koordináciu technickej pomoci. Ďalší posun v tejto oblasti sa zameriaval na potrebu koordinácie rozvojových aktivít na lokálnej úrovni rozvojových štátov. V roku 1985 však správa DAC OECD hodnotiaca uplynulých 25 rokov rozvojovej spolupráce konštatovala, že „konkurencia donorov v získavaní atraktívnych projektov predstavuje pretrvávajúci problém vzhľadom na administratívnu záťaž, ako aj prekážky vytvorené donormi vyplývajúce z politických alebo ekonomických súvislostí.“¹⁶⁶ Zodpovednosť za koordináciu pomoci však bola očakávaná zo strany recipientského štátu. Zdôrazňovať sa začala predovšetkým otázka „vlastníctva“ rozvojových stratégií, ktoré mali slúžiť ako základ pre zosúladovanie donorských aktivít. Až v roku 1989 Správa o rozvojovej spolupráci OECD posunula dôraz na koordináciu rozvojovej pomoci aj na stranu donorov v kontexte komparatívnych výhod. „Snahy národnej rozvojovej pomoci musia byť vnímané ako súčasť širších medzinárodných snáh. Žiadny individuálny donor nemá tak veľký rozvojový program v žiadnom rozvojovom štáte,

¹⁶⁶ IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 01.09.2009]. Str. 39. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>>

aby dosiahol výraznejšie naplnenie rozvojových cieľov samostatne. Efektívny manažment pomoci si imperatívne vyžaduje zvýšenú koordináciu donorov založenú na určitej špecializácii.¹⁶⁷ Najvýznamnejším momentom koordinácie a zosúladovania aktivít rozvojovej spolupráce však bolo zavedenie tzv. Strategických dokumentov pre redukciu chudoby (angl. orig. Poverty Reduction Strategy Papers, PRSP) zo strany predstaviteľov Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu v roku 1999. Tento prístup k stratégii rozvojovej spolupráce bol v mnohých oblastiach nový. „Úspešná príprava národnej stratégie redukcie chudoby slúžila ako vstupná podmienka pre prístup k odpusteniu dlhov a koncesionálnemu financovaniu z oboch inštitúcií. Tieto stratégie mali byť zamerané na chudobu, vedené rozvojovými štátmi a orientované na konkrétne výsledky. Rovnako mali slúžiť ako rámec pre koordináciu rozvojovej pomoci medzi ostatnými partnermi.“¹⁶⁸ Týmto spôsobom sa zásadne zmenila podstata vzťahov medzi rozvojovými štátmi a ich donormi, došlo k výraznému posilneniu národných vlád rozvojových štátov v procese stanovovania rozvojových priorít a donorské štáty museli zosúladovať svoje priority s prioritami recipientov, namiesto vnucovania svojich vlastných.

Súčasná reforma systému poskytovania rozvojovej pomoci sa zameriava na redukciu systémovej komplexnosti a ďalšie zosúladenie jednotlivých subjektov. Posun v otázkach efektivity rozvojovej pomoci sa rozbehol na Medzinárodnej konferencii o financovaní rozvoja v Monterrey (Mexiko) v roku 2002, kde sa medzinárodná komunita zamerala popri otázkach zvyšovania objemov pomoci aj na efektívnu stránku poskytovanej pomoci. Nasledujúci rok sa konalo prvé Fórum na vysokej úrovni o efektivite pomoci v Ríme, ktorého výsledkom bola Rímska deklarácia o harmonizácii pomoci prijatá 25. februára 2003. Za kľúčový a dominantný faktor znižujúci efektivitu rozvojovej pomoci bola identifikovaná nedostatočná koordinácia rozvojových aktivít. Tento argument bol podporený skutočnosťou, že dochádza k výraznému nárastu celkového počtu, ako aj širokej škály požiadaviek donorov, foriem a podmienok prípravy, realizácie a monitorovania rozvojovej pomoci a spolupráce, ktoré vytvárajú zbytočne veľké transakčné náklady a odpútavajú úsilie administratívnych zložiek a limitovaných kapacít recipientského štátu na spomínané procesy. Rovnako negatívne bola prezentovaná skutočnosť, že záujmy a praktiky donorských štátov nie vždy korešpondujú s národnými

¹⁶⁷ FÜHRER, H.: *The story of official development assistance* [online]. [cit. 02.07.2009]. Paríž: OECD, 1996. Str. 52. K dispozícii na <<http://www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf>>

¹⁶⁸ SB – MMF: *2005 Review of the PRS Approach: Balancing Accountabilities and Scaling Up Results* [online]. September 2005 [cit. 10.04.2010]. Str. 1. Dostupné na internete: <http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/PRSP-Review/2005_Review_Final.pdf>

rozvojovými prioritami a systémami recipientov, vrátane ich programov, rozpočtov, plánovacích období, verejných výdavkov a systémov finančného manažmentu.¹⁶⁹ Možno teda konštatovať, že príčina nízkej efektivity sa hľadala skôr na strane donorov. Paralelne sa však zdôrazňoval aj význam a úloha rozvojových štátov v procese rozvojovej spolupráce. Tie majú zaujať významnejšiu pozíciu a silnejšiu vedúcu úlohu v koordinácii rozvojovej pomoci, ako aj v budovaní kapacít pre takýto cieľ. V Rímskej deklarácii o harmonizácii pomoci sa preto zaviazali jednotlivé donorské a recipientské štáty, ako aj zástupcovia medzinárodných rozvojových bánk a multilaterálnych organizácií podniknúť kroky s cieľom harmonizácie rozvojových aktivít a zjednotenia procedúr a postupov implementácie pomoci.

Ďalším významným krokom smerom k riešeniu otázky komplexnosti systému rozvojovej pomoci bolo druhé Fórum na vysokej úrovni v Paríži, kde bola podpísaná 2. marca 2005 Parížska deklarácia o efektívite pomoci prijatá 35 donorskými štátmi, 26 multilaterálnymi donormi, 56 recipientskými štátmi a 14 pozorovateľmi z tretieho sektora. Deklarácia prijatá na tomto zasadnutí je vyjadrením medzinárodného konsenzu v otázke formulácie riešenia efektivity rozvojovej pomoci participáciou oboch strán rozvojovej spolupráce. Tento konsenzus je založený na piatich základných a vzájomne sa dopĺňajúcich princípoch, ktoré sú v podstate detailnejšou formuláciou záverov predošlej Rímskej deklarácie o harmonizácii pomoci (pozri príloha č. 6): 1.) *princíp vlastníctva* má dať recipientským štátom možnosť uskutočňovať efektívne vedenie a vytváranie ich vlastných rozvojových stratégií a politík, ako aj koordinovať rozvojové aktivity; 2.) *princíp zosúladovania* vyžaduje od donorských subjektov upravovať ich celkovú rozvojovú podporu v súlade s národnými rozvojovými stratégiami, inštitúciami a procedúrami rozvojových štátov; 3.) *princíp harmonizácie* hovorí o harmonizovaní aktivít donorských subjektov medzi sebou; 4.) *princíp orientácie na výsledky* sústreďuje pozornosť rozvojovej spolupráce na rozhodovací proces s cieľom manažovania zdrojov v prospech vylepšenia výsledkov pomoci; 5.) *princíp spoločnej zodpovednosti* vytvára užšiu väzbu v rozvojovom partnerstve, pretože kladie zodpovednosť za úspechy aj neúspechy rozvojových aktivít na obe strany rozvojovej spolupráce.¹⁷⁰ Musíme však konštatovať, že podobné princípy rozvojovej spolupráce boli obsahom rôznych úprav aj pred prijatím tejto deklarácie. Na strane recipientov rozvojovej pomoci zdôrazňujú tieto ciele dôležitosť operačných

¹⁶⁹ *Rímska deklarácia o harmonizácii pomoci*, 25.02.2003 [online]. [cit. 07.07.2009]. Články 2 – 4. K dispozícii na <<http://www.aidharmonization.org/ah-wh/secondary-pages/why-RomeDeclaration>>

¹⁷⁰ *Parížska deklarácia o efektívite pomoci*, 02.03.2005 [online]. [cit. 07.07.2009]. K dispozícii na <http://www.undg.org/archive_docs/5639-Paris_declaration_on_aid_effectiveness_-_English.pdf>

rozvojových stratégií, spoľahlivého systému verejného obstarávania a manažmentu verejných financií. Na strane donorských subjektov sa tieto ciele zameriavajú okrem iného na zosúladenie tokov rozvojovej pomoci s národnými prioritami, posilnenie kapacít recipientského štátu, zvýšenie miery predpovedateľnosti pomoci, zvýšenie podielu neviazanej pomoci, používanie všeobecných pravidiel a zdieľanie analytickej práce. Tieto otázky síce nie sú inovatívnym prístupom alebo novou fundamentálnou reformou, prijatím konkrétnych záväzkov však existuje predpoklad významnejšieho pokroku v tejto oblasti.

Zároveň je však nutné spomenúť, že zatiaľ čo táto deklarácia pomerne detailne a technicky rieši otázku fragmentácie, aspekt geopolitickej motivácie a viazanej pomoci zachytáva len okrajovo. V prípade viazanej pomoci sa napríklad jedná o jediný cieľ, ktorý nemá presne stanovený vecný ani časový harmonogram naplnenia a obmedzuje sa na „kontinuálny progres v čase“. Problematika geopolitickej motivácie je vzhľadom na svoju podstatu špecifickým okruhom, nepriamo však Parížska deklarácia rieši aj túto stránku efektivity rozvojovej pomoci prostredníctvom operačných rozvojových stratégií rozvojových štátov v cieľi č. 1, ako aj vzájomnou deľbou zodpovednosti v cieľi č. 11. Nejde však o systémovú úpravu, skôr o presun ťažiska vytvárania koncepcie a presun zodpovednosti na rozvojové štáty, ktorú v prípade geopolitickej motivácie donori nemusia sledovať explicitne. Fragmentácia pomoci je riešená pomerne rozsiahlejšie. Cieľ č. 4 stanovuje zámer implementovať 50% prostriedkov technickej kooperácie prostredníctvom koordinovaných programov v súlade s národnými rozvojovými stratégiami recipientských štátov. Cieľ č. 6 stanovuje zámer znížiť o dve tretiny počet paralelných implementačných jednotiek v rozvojových štátoch s cieľom uvoľniť kapacity administratívy týchto štátov. Cieľ č. 9 zaväzuje zúčastnené subjekty poskytnúť 66% objemu rozvojovej pomoci cez programový prístup v snahe vyhnúť sa fragmentácii objemov pomoci na menšie projekty. Rovnako cieľ č. 10 vyzýva ku spoločnej spolupráci jednak na analytickej činnosti, ako aj na projektoch v teréne, aby sa vyhlo duplicitným činnostiam.

Len relatívne nedávnou udalosťou bolo v poradí tretie Fórum na vysokej úrovni 2-4. septembra 2008 v Akre (Ghana), ktoré malo za cieľ zhodnotiť pokrok vo vytýčených oblastiach a zhrnúť východiská pre pokračovanie rozvojových aktivít do budúcnosti. Pozornosť sa sústreďovala predovšetkým na nasledovné kľúčové oblasti pre efektívnosť pomoci: predpovedateľnosť pomoci, využívanie jestvujúcich systémov distribúcie pomoci, nižšia podmienenosť a nižšia viazanosť.¹⁷¹ Podkladom bola štúdia o pokroku naplňovania

¹⁷¹ *Akčná agenda z Akry*, 04.09.2008 [online]. [cit. 07.07.2009]. K dispozícii na <<http://www.undp.org/mdtf/docs/Accra-Agenda-for-Action.pdf>>

cieľov stanovených Parížskou deklaráciou.¹⁷² S cieľom rozšíriť a prehĺbiť Parížsku deklaráciu a jej ciele ako aj zámery bola prijatá nová rozvojová agenda tzv. „Accra Agenda for Action.“ Vo vzťahu ku komplexnosti systému rozvojovej pomoci táto agenda explicitne pomenúva fragmentáciu ako jednu z príčin straty efektivity a v článku č. 17 stanovuje, že *„rozvojové štáty budú mať rozhodujúcu pozíciu v určovaní úloh donorov v podpore ich rozvojových snáh na národnej, regionálnej a sektorálnej úrovni rozvojových štátov. Donori budú rešpektovať priority rozvojových štátov a zabezpečia, aby nové rozdelenie aktivít rozvojovej pomoci nevyústilo do zníženia objemov pomoci.“*¹⁷³ Tým táto rozvojová agenda z pohľadu komplexnosti systému rozvojovej pomoci rieši fragmentáciu a efektivitu v zmysle harmonizácie a zosúladovania rozvojových aktivít. Z pohľadu recipientov rozvojovej pomoci sa rozvojové štáty dostávajú do potvrdenej pozície rozhodovania a koordinácie rozvojových činností donorov, avšak z pohľadu fragmentácie v zásade nerieši otázku vysokého počtu donorov. V texte agendy sa uvádza, že *„jednotliví donori najskôr využijú existujúce kanály rozvojovej pomoci do recipientského štátu pred vytvorením nových“*¹⁷⁴, no zároveň vyzýva k hlbšiemu previazaniu jestvujúceho partnerstva subjektov rozvojovej spolupráce, hlavne neziskových organizácii. Nemá teda dôjsť k zlučovaniu aktivít a kvantitatívnej koncentrácii, skôr ku kvalitatívnej koncentrácii. Viazanosť pomoci je adresovaná v článku č. 18, no opätovne sa medzinárodná komunita vyhla formulácii konkrétnych kvantifikovaných cieľov aj napriek tomu, že niektoré donorské štáty už viazanosť pomoci úplne odstránili. Zodpovednosť v tomto smere je prenechaná rozvinutým štátom, ktoré majú sami vypracovať svoje plány na odstránenie viazanosti pomoci, avšak bez časovej limitácie.

Ďalšie, v poradí štvrté Fórum na vysokej úrovni je naplánované na rok 2011 v Pekingu, ktoré bude hodnotiť mieru naplnenia prijatých záväzkov. Nadmerná viazanosť, fragmentácia a geopolitická motivácia rozvojovej pomoci vedie k neefektívnej alokácii, roztrúseniu, duplicite a dokonca aj k protikladným činnostiam pomoci, znižuje jej potenciálny dosah kumuláciou dodatočných transakčných a administratívnych nákladov a zvyšovaním bremena kladeného na partnerské krajiny. Kľúčom k zvyšovaniu efektívnosti pomoci by určite malo byť posilňovanie komplementárnosti činností donorov,

¹⁷² Pozri: 2008 Survey on monitoring the Paris declaration : Effective aid by 2010? What will it take [online]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/58/41/41202121.pdf>>

¹⁷³ Accra Agenda for Action [online]. [cit. 25.02.2010]. Str. 3. Dostupné na internete: <http://siteresources.worldbank.org/ACCRAEXT/Resources/4700790-1205870632880/AAA-Final-Draft_25-July-2008.pdf>

¹⁷⁴ Ibid., str. 3.

zosúlad'ovanie rozvojových aktivít a celostná stratégia v prístupe k rozvoju v rozvojových štátoch koordinovaným zapojením jednotlivých donorov. V tomto zmysle sa naskytá možnosť pre jednotlivé subjekty pristúpiť k spoločnej spolupráci aj v otázkach plánovania, prerozdeľovania a poskytovania rozvojovej pomoci. Rôzne formy združovania donorov by znížili vysokú mieru komplexnosti systému, no je nepravdepodobné, aby v krátkodobom horizonte štáty výraznejšie obmedzili svoje bilaterálne aktivity v poskytovaní rozvojovej pomoci. Preto sa ako reálna možnosť javí zvýšenie objemu pomoci prostredníctvom multilaterálnej kooperácie cez medzinárodné organizácie.

3.3 Hodnotenie efektivity rozvojovej pomoci a porovnania donorov

V kontexte efektivity pomoci je v prípade rôznych aspektov determinujúcich jej výsledok dôležitý koncový moment problematiky, teda vyhodnocovanie efektivity. Týmto spôsobom je možné reálne zachytiť mieru efektívneho vynaloženia prostriedkov rozvojovej pomoci a v eventúálnom porovnaní jednotlivých donorských subjektov identifikovať štáty, resp. medzinárodné organizácie s lepšou politikou alokácie a implementácie rozvojovej pomoci. *„Hodnotenie rozvojovej pomoci je systematické a objektívne vyhodnocovanie prebiehajúcich alebo ukončených projektov, programov alebo politík, ich podôb, implementácie a výsledkov. Jeho cieľom je zistiť relevantnosť a naplnenie rozvojových cieľov, efektivitu, hospodárnosť a dopad rozvojovej pomoci.“*¹⁷⁵ Vyhodnocovanie rozvojovej pomoci v tomto zmysle znamená systematickú analýzu podniknutých opatrení a intervencií s cieľom zhodnotiť ich prípadný úspech či neúspech vzhľadom na stanovený cieľ. Vzhľadom na meniacu sa podstatu modelov rozvoja nadobúda táto otázka multidimenzionálny charakter a efektivita pomoci sa môže skúmať z globálnej perspektívy napomáhania hospodárskeho rastu, alebo z perspektívy dosahovania stanovených užších rozvojových cieľov.

Otázka hodnotenia a vyhodnocovania rozvojovej pomoci však stojí od začiatku pred teoretickým problémom dichotómie dôvodov pre takúto činnosť. Sú to zdanlivo súperiace úlohy, ktoré by malo hodnotenie rozvojovej pomoci spĺňať. Na jednej strane je to odôvodnenosť poskytovania rozvojovej pomoci a na strane druhej je to schopnosť poučenia sa zo získaných skúseností. Podľa prvej z funkcií vyhodnocovania rozvojovej pomoci by jej hlavným zmyslom mala byť schopnosť odpovedať na otázku, či je rozvojová pomoc ako nástroj podpory rozvoja účinná a nakoľko je rozvojová pomoc v takomto

¹⁷⁵ OECD: *Glossary of statistical terms* [online]. 04.01.2006 [cit. 23.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7097>>

snažení efektívna. Podľa druhej spomenutej funkcie vyhodnocovania rozvojovej pomoci by takáto činnosť nemala byť samoučelná, ale mala priniesť na základe vyhodnotenia úspešných a neúspešných postupov poučenie do budúcnosti s cieľom vylepšiť alebo zmeniť jednotlivé prístupy po vzore úspešných stratégií.

Táto dichotómia nie je náhodná a opiera sa o postoje jednotlivých subjektov zainteresovaných na rozvojovej pomoci, resp. aktivitách s ňou spojených. Pravdepodobne najhlavnejším subjektom v zmysle rozriešenia uvedenej dichotómie vyhodnocovania rozvojovej pomoci je samotná rozvojová agentúra v pozícii realizátora rozvojovej pomoci. V tejto polohe rozvojová agentúra nemusí riešiť otázku vlastného financovania a je preto zameraná hlavne na kontinuálny proces zdokonaľovania vlastných postupov. Jej hlavným záujmom na hodnotení rozvojovej pomoci je schopnosť vyvedenia dôsledkov z úspešnosti rozvojových projektov s cieľom poučenia sa do budúcnosti. Vyhodnocovanie rozvojovej pomoci má z tohto pohľadu predstavovať kľúč k úspešnému koncipovaniu rozvojových stratégií a robiť ich lepšími. V kontraste k tomuto prístupu stojí zdanlivo na opačnej strane subjekt disponujúcimi finančnými a inými zdrojmi pre rozvojovú pomoc. Mechanizmus poskytovania rozvojovej pomoci je totiž založený prevažne na transfere vlastných finančných a kapitálových zdrojov rozvinutých štátov do rozvojových štátov, čím predstavuje de facto realokáciu svojich daňových príjmov mimo svojho územia. Používanie vlastných zdrojov pre účely tretích subjektov musí byť obhájiteľné nielen z pohľadu motívov, resp. zámerov či konkrétnych cieľov sledovaných poskytovaním rozvojovej pomoci, ale aj z pohľadu účinnosti a reálnych efektov vynakladanej pomoci. Tieto subjekty budú preto zainteresované na vyhodnocovaní rozvojovej pomoci primárne z dôvodu dokazovania účinnosti a odôvodnenosti využívania svojich prostriedkov, hlavne v porovnaní s možnosťami ich prípadného efektívnejšieho využitia inou formou, konkrétne napr. prostredníctvom iných nástrojov zahraničnej politiky. Jedná sa o štátne pokladnice, parlamenty, vlády, ale aj rôzne mimovládne združenia zainteresované na problematike rozvojovej spolupráce a médiá. Problémom spomenutej dichotómie je však skĺbiť tieto postoje do homogénneho prístupu k vyhodnocovaniu rozvojovej pomoci (tabuľka 3.4).

Tabuľka 3.4: Porovnanie prístupov k očakávanému cieľu vyhodnocovania		
	<i>Odôvodnenosť rozvojovej pomoci ako hlavný zámer</i>	<i>Poučenie sa z výsledkov ako hlavný zámer</i>
Hlavné zameranie:	Orientácia na minulé výsledky	Orientácia na budúce výsledky
Dôraz kladený na:	Stupeň úspešnosti alebo neúspechu	Dôvod úspechu alebo neúspechu
Preferovaný subjektmi:	Parlament, štátna pokladnica, médiá, záujmové skupiny	Rozvojové agentúry, výskumné inštitúcie, konzultanti, rozvojové štáty
Výber tém:	Založený na náhodnom výbere	Projekty vybrané pre potenciál poučiť sa
Štatút vyhodnocovania:	Vyhodnocovanie je koncový produkt	Vyhodnocovanie je súčasťou projektového cyklu
Štatút hodnotiacich subjektov:	Nestranní a nezávislí (za optimálnych podmienok)	Často členovia rozvojových agentúr
Význam údajov v hodnotení:	Údaje samé osebe sú relatívne nedôležité	Údaje sú dôležité vzhľadom na plánovanie a koncipovanie nových projektov
Význam spätnej väzby:	Relatívne nedôležitá	Veľmi dôležitá
Zdroj: CRACKNEL, B., E.: <i>Evaluating development aid : Issues, problems and solutions</i> . Delhi : SAGE Publications, 2005. Piate vydanie. Str. 56.		

Aspekt relatívnej váhy kladenej na jeden alebo druhý prístup k vyhodnocovaniu rozvojovej pomoci je pritom kľúčový vzhľadom na organizáciu a realizáciu hodnotiacich procedúr v rozvojových agentúrach. V zmysle spomenutých princípov jednotlivých prístupov k očakávaniam kladeným na výsledky hodnotenia rozvojovej pomoci bude táto váha ovplyvňovaná mierou závislosti rozvojovej agentúry na subjektoch, ktoré financujú jej činnosť. Multilaterálni donori, ako napríklad Svetová banka, sústreďujú pozornosť v hodnotiacich správach svojich rozvojových projektov hlavne na moment úspechu alebo neúspechu rozvojových aktivít, aby na výsledkoch demonštrovali svojim členským subjektom opodstatnenosť vynakladania spoločných prostriedkov zo záväzku zodpovednosti pri nakladaní s financiami spoločného rozpočtu a z povinnosti ukázať, že všetky vynakladané prostriedky podliehajú hodnoteniu a sú využívané efektívne. Okrem výnimiek, ako je napríklad Európska komisia, je však už dôraz kladený na snahu zlepšovať interné postupy smerom k lepšiemu využívaniu týchto prostriedkov a ich vyššej účinnosti menší. V prípade bilaterálnej formy rozvojovej pomoci dané agentúry nepocitujú spravidla podobný tlak na ich fungovanie zo strany financujúcich subjektov a ich hodnotiace programy sú zamerané skôr na druhý prístup, teda smerom k zdokonaľovaniu vlastných postupov a poučeniu sa do budúcnosti, ako rozvojové programy neustále zdokonaľovať. Bilaterálne rozvojové agentúry však budú takisto zainteresované na prezentácii svojich aktivít ako úspešných, v tomto smere môže preto na druhej strane dochádzať k zanedbávaniu celkovej efektivity.

Nesúlady medzi týmito odlišnými očakávaniami významne ovplyvňuje aj koncipovanie hodnotenia. Analýza štúdií hodnotení rozvojovej pomoci zameraných na jeden alebo druhý východiskový predpoklad môže dostatočne vyčerpávajúco odpovedať na predostreté problémy v rámci daného prístupu, nemusí však mať vypovedaciu schopnosť vzhľadom na opačné poňatie hodnotenia. Napríklad hodnotiace správy zamerané na potenciál identifikovať úspešné rozvojové stratégie a schopnosť ponúknuť lekcie úspešnosti koncipovania rozvojových projektov nemusia uspokojivo riešiť problémy opodstatnenosti rozvojovej pomoci a otázky s tým spojené. Pritom návrh, aby dochádzalo k vyššej koordinácii hodnotiacich sekcií rozvojových agentúr a harmonizácii referenčných faktorov s cieľom ponúknuť vyššiu mieru porovnateľnosti jednotlivých prípadov, ale i agentúr a ich výsledkov pochádza ešte z 80. rokov minulého storočia.¹⁷⁶

Ako bolo naznačené, možno efektivitu pomoci sledovať ako mieru zvyšovania hospodárskeho rastu z agregátneho hľadiska, alebo sa v rámci sledovania efektivity sústrediť na konkrétne aspekty poskytovania rozvojovej pomoci. Dá sa preto predpokladať, že vzhľadom na typologické špecifiká vyplývajúce z rozdielnej vecnej, časovej a priestorovej podstaty rozličných foriem realizácie rozvojovej pomoci, ako sú programy, projekty, politiky a pod., bude podliehať aj každé hodnotenie rozvojovej pomoci špecifickým kritériám. Tento predpoklad je z veľkej časti opodstatnený, no napriek tomu je možné identifikovať súbor univerzálnych kritérií pre hodnotenie rozvojovej pomoci, ktoré sú koncepčného charakteru a nie sú limitované metodologicko-technickými parametrami viazanými na konkrétny prípad. Všeobecne sa za také pokladajú široko akceptované kritériá DAC OECD *relevantnosť*, *hospodárnosť*, *efektívnosť*, *dopad* a *udržateľnosť*.¹⁷⁷ Tieto kritériá predstavujú relatívne robustný základ vo vzťahu k rozličným aspektom hodnotenia rozvojovej pomoci.

Kritérium relevantnosti hovorí o miere súladu rozvojovej intervencie a jej cieľov s potrebami danej lokality, resp. obyvateľstva, s národnými rozvojovými stratégiami a plánmi daného rozvojového štátu ako aj donorskými politikami. V zásade predstavuje otázku užitočnosti a vhodnosti konkrétnej aktivity vzhľadom na potreby a priority cieľovej skupiny, recipienta a donora. Detailné zhodnotenie východiskových zámerov v tejto polohe ponúka zdôvodnenie motívov pre takúto činnosť (napríklad či je projekt realizovaný

¹⁷⁶ OECD: *Methods and Procedures in Aid Evaluation*. London : DAC Expert group on aid evaluation, 1986.

¹⁷⁷ OECD: *DAC Criteria for Evaluating Development Assistance* [online]. [cit. 30.01.2009]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/document/22/0,2340,en_2649_34435_2086550_1_1_1_1,00.html>

z politických motívov prestíže, alebo objektívnych ekonomických motívov). Týmto spôsobom môže porovnanie donorov poukázať na neefektívnu alokáciu prostriedkov.

Kritérium hospodárnosti (angl. orig. efficiency) hovorí o ekonomickej, časovej, pracovnej alebo inej náročnosti sledovanej intervencie vzhľadom na vzťah jej vstupov a výstupov. Inými slovami, ako hospodárne dochádza ku konverzii zdrojov na výsledky. Hospodárnosť demonštruje významový rozdiel medzi hospodárnym využívaním rozvojovej pomoci vzhľadom na dosiahnutý cieľ a samotné dosiahnutie cieľa. Pokiaľ bol sledovaný cieľ dosiahnutý, môžeme v zásade hovoriť o efektívnej pomoci. Ak bol však dosiahnutý napríklad použitím neúmerne veľkého objemu prostriedkov alebo za neúmerne dlhé časové obdobie, potom nemôžeme hovoriť o hospodárnosti takejto pomoci (tradičným príkladom je cena za kilometer pri stavbách cestných komunikácií).

Efektívnosť rozvojovej pomoci v zmysle kritérií hodnotenia môže vyvolávať nejasnosti vo vzťahu k efektivite rozvojovej pomoci ako takej. V širšom zmysle a všeobecne prevládajúcom chápaní významu tohto termínu predstavuje efektivita rozvojovej pomoci súbor viacerých faktorov vo vzájomnom prepojení a v interakcii, v zásade však široko definovanú účinnosť tejto pomoci vzhľadom na schopnosť dosahovať stanovené ciele. V užšom zmysle rozumieme pod efektívnosťou pri hodnotení rozvojovej pomoci mieru dosiahnutia vytýčených cieľov. Ako bolo naznačené už skôr, efektívnosť rozvojovej pomoci preto nemusí nevyhnutne znamenať hospodárnu pomoc a naopak. Pod efektívnosťou rozvojovej pomoci teda rozumieme situáciu, v ktorej dosiahnuté výstupy zabezpečili zamýšľané výsledky vo vzťahu k cieľom (bez ohľadu napríklad na otázku hospodárnosti a pod.).

Kritérium dopadu hovorí o všetkých signifikantných efektoch danej intervencie – o pozitívnych a negatívnych, primárnych a sekundárnych, priamych a nepriamych, očakávaných a nepredvídaných – na cieľovú skupinu ako aj tretie strany. Kým kritérium efektívnosti sa zameriava na zamýšľané výsledky intervencie, dopad je mierou širších súvislostí intervencie ako sú ekonomické, sociálne, politické, technické alebo environmentálne efekty odvodene vyvolané výstupmi intervencie a vyplývajúce z dosiahnutých výsledkov (napríklad pri projekte vybudovania vodných púmp je výsledkom jednoduchší prístup ku kvalitnejšej vode, avšak jeho dopad môže byť lepší zdravotný stav, nižšia detská úmrtnosť a pod.).

Kritérium udržateľnosti predstavuje podmienku, aby prínosy intervencie pretrvali aj po ukončení externej podpory. Kým predchádzajúce kritériá hodnotenia rozvojovej pomoci sú predmetom špecifických intervencií, hodnotenie udržateľnosti je hodnotením efektov

celého procesu v čase. Ide preto o otestovanie úspechu rozvojovej pomoci na vyššej úrovni. Príliš veľké množstvo rozvojových iniciatív zlyhá po skončení implementačnej fázy, pretože buď cieľová skupina alebo zodpovedné subjekty nemajú dodatočné prostriedky, alebo motiváciu zabezpečiť potrebné zdroje pre pokračovanie začatých aktivít (napríklad s cieľom zabezpečenia vzdelania na školách sa zvýši počet školských učiteľov platených v rámci rozvojového programu, po dosiahnutí určitého stupňa školskej dochádzky podľa zámeru programu sa intervencia skončí ako úspešná, no po zastavení financovania cez program nie je dostatok prostriedkov na platy pre všetkých takto zamestnaných učiteľov). Udržateľnosť efektov rozvojovej pomoci sa preto stáva centrálnym ťažiskom hodnotenia rozvojovej pomoci vzhľadom na dlhodobé vyhliadky a pretrvávajúce prínosy.

Tieto technické aspekty hodnotenia sú komplexnou a robustnou základňou, žiaľ ich uplatnenie sa obmedzuje na individuálne vyhodnocovania. V kvalitatívnom porovnaní jednotlivých donorov tento hĺbkový kvalitatívny aspekt chýba a tieto kritériá doteraz nenašli významnejšie uplatnenie v rámci rôznych komparatívnych analýz donorov. Ich úloha však môže byť práve v zosúladovaní štandardov a výkazníctva rôznych subjektov, ktoré zatiaľ nie sú až na snahy niekoľko málo iniciatív vôbec homogenizované.

3.3.1 Porovnanie efektivity bilaterálnych donorov

Porovnanie výsledkov efektivity poskytovania bilaterálnej rozvojovej pomoci jednotlivých subjektov so sebou nesie niekoľko koncepčných problémov. Ich ťažiskom je v prvom rade existencia systematického štatisticky robustného a globálneho porovnania s relevantnou vypovedacou schopnosťou, ktoré v súčasnosti v rámci praxe rozvojovej pomoci a spolupráce chýba. Jeho praktickými prekážkami sú technické aj politické aspekty, ktoré v súčasnosti nie sú uspokojivo vyriešené. Po technickej stránke sa v prvom rade jedná o homogenitu záverov a výsledkov merania efektivity v prípade porovnania jednotlivých donorov. Existencia rôznych štatistických a metodologických postupov výrazne znižuje schopnosť a vhodnosť vzájomného porovnania a z globálneho pohľadu je bez významných systémových krokov smerom k harmonizácii vykazovania a hodnotenia efektivity prakticky nemožné dosiahnuť relevantné výsledky porovnania. Túto úlohu na seba môže preberať tretia strana tak, ako je to možné pozorovať v prípade porovnania multilaterálnych donorov. Aj v tomto prípade je však otázne, do akej miery budú donori reflektovať predmetné hodnotiace kritériá a prispôbovať svoje výkazníctvo účelom porovnania. Okrem toho sa naskytá otázka heterogénnej povahy rôznych typov intervencií

a ich vzájomná porovnateľnosť, ktorá by si vyžadovala systémové hodnotiace kritériá. Dodatočne vzniká nutnosť hodnotenia všetkých, rozhodujúceho počtu, alebo aspoň štatisticky výpovednej vzorky intervencií, čo môže byť problematické vzhľadom na trvanie, veľkosť a rozsah rozvojových aktivít jednotlivých donorov. Tu sa však tento problém rozširuje o rozmer politických prekážok. Je nepravdepodobné očakávať, že by iniciatíva hodnotiť stupeň úspešnosti vlastnej politiky rozvojovej spolupráce a tlak na konkurenciu donorov vychádzal od bilaterálnych donorov samých, hlavne v kontexte využitia rozvojovej pomoci po stránke geopolitickej motivácie, predovšetkým v záujme medzinárodnej prestíže a kredibility či legitimacy poskytovania rozvojovej pomoci. William Easterly označil súčasný systém rozvojovej spolupráce zo strany rozvinutých štátov za „*Kartel dobrých úmyslov*“¹⁷⁸ v rámci ktorého neexistuje snaha o konkurenčné správanie donorov ani dosahovanie lepších výsledkov vo vzájomnom porovnaní, v záujme zachovania situácie monopolu rozhodovania a neohrozenia jednotlivých donorov v ich pozíciách. Namiesto toho označuje koordinačné snahy donorov za proces eliminácie možností rozvojových štátov vo výbere lepších či efektívnejších donorov, pričom systém kartelu má zabezpečiť jednotlivým účastníkom maximalizáciu výnosov z poskytovania rozvojovej pomoci. Chýbajúce komplexné a ucelené porovnanie donorov a zvlášť porovnanie efektivity donorov považujeme za zásadnú prekážku uceleného prístupu k maximalizácii efektivity rozvojovej pomoci a spolupráce.

V praxi je možno pozorovať najčastejšie zjednodušujúce kvantitatívne porovnania, ktoré sa obmedzujú na vyjadrenie miery rozvojovej pomoci ako absolútnej veličiny a ako pomeru vynaloženej pomoci k národnému dôchodku (tabuľka 3.5).

¹⁷⁸ EASTERLY, W.: *The Cartel of Good Intentions: Bureaucracy versus markets in foreign aid* [online]. 01.03.2002 [cit. 07.04.2010]. Center for Global Development, Working Paper No. 4. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/files/2786_file_cgd_wp004_rev.pdf>

Tabuľka 3.5: ODA donorov DAC OECD (údaje za rok 2008)		
	<i>ODA (mil. USD)</i>	<i>ODA / HNP (%)</i>
Švédsko	4 732	0,98
Luxembursko	415	0,97
Nórsko	3 963	0,88
Dánsko	2 803	0,82
Holandsko	6 993	0,80
Írsko	1 328	0,59
Belgicko	2 386	0,48
Španielsko	6 867	0,45
Fínsko	1 166	0,44
Rakúsko	1 714	0,43
Spojené kráľovstvo	11 500	0,43
Švajčiarsko	2 038	0,42
Francúzsko	10 908	0,39
Nemecko	13 981	0,38
Austrália	2 954	0,32
Kanada	4 785	0,32
Nový Zéland	348	0,30
Portugalsko	620	0,27
Taliansko	4 861	0,22
Grécko	703	0,21
Japonsko	9 579	0,19
USA	26 842	0,19
DAC spolu	121 483	0,31
Zdroj: OECD: <i>Statistical Annex of the 2010 Development Co-operation Report</i> [online].[cit. 28.02.2010] Dostupné na internete: < http://www.oecd.org/dataoecd/52/9/41808765.xls >		

Tento postup však nijakým spôsobom nevyjadruje efektívnosť pomoci a úspešnosť donora v realizácii vlastnej politiky rozvojovej spolupráce. Takisto zanedbáva dimenziu hodnotiacich kritérií tak ako ich navrhuje OECD. Kvantitatívne porovnanie má preto limitovanú vypovedaciu schopnosť, malo by slúžiť len ako ilustrácia postavenia jednotlivých donorov a nemalo by mať hodnotiaci charakter v kontexte účinnosti napomáhania hospodárskeho rastu a rozvoja. Vo veľkej väčšine prípadov nereflektuje ani jednotlivé vnútorné formy rozvojovej pomoci, ktoré môžu mať skresľujúci charakter, ako napríklad technická pomoc, potravinová pomoc, administratívne náklady, odpúšťanie dlhov a pod. Význam má skôr v hodnotení donorov v kontexte plnenia medzinárodných záväzkov o výške poskytovanej pomoci. Účelnejšie a výpovednejšie hodnotenie si vyžaduje zohľadnenie viacerých dodatočných kvalitatívnych kritérií. Tradične patria medzi

štáty s najvyšším podielom rozvojovej pomoci na národnom dôchodku Škandinávske štáty Švédsko, Nórsko a Dánsko. Iba päť štátov donorskej komunity zároveň napĺňa cieľ OSN poskytovať najmenej 0,7% pomoci na HNP. Spojené štáty americké ako celosvetovo najväčší donor rozvojovej pomoci v absolútnych hodnotách však v pomere pomoci k národnému dôchodku zastávajú posledné miesto.

Kvalitatívnu stránku hodnotenia jednotlivých bilaterálnych donorov v rozvojovej spolupráci s rozvojovými štátmi sa snaží zohľadňovať tzv. „Commitment to Development Index“ (CDI) vypracovaný americkým Centrom pre globálny rozvoj každoročne od roku 2003.¹⁷⁹ CDI používa širší prístup ako len komparáciu objemov ODA v analýze podpory sociálno-ekonomického rozvoja v rozvojových štátoch hodnotením okrem rozvojovej pomoci aj hodnotením obchodných politík, politík zahraničných investícií, environmentálnych politík, migračných politík, bezpečnostných politík a technologických politík. Týchto sedem oblastí je základom pre komplexnú kvalitatívnu analýzu donorov a „CDI je možno považovať za číselné vyjadrenie ôsmeho Miléniového rozvojového cieľa“¹⁸⁰ (pozn.: Budovať svetové partnerstvo pre rozvoj). V oblasti rozvojovej pomoci je však konkrétne zohľadňovaná aj kvalita rozvojovej spolupráce. Donori rozvojovej pomoci sú v rámci metodiky výpočtu CDI penalizovaní za poskytovanie pomoci bohatým alebo skorumpovaným vládam (geopolitický aspekt), za prílišnú záťaž vytváranú na recipientských štátoch administráciou vysokého počtu malých projektov (aspekt fragmentácie) a za viazanosť rozvojovej pomoci (aspekt viazanej pomoci). CDI taktiež odrátava dlhovú službu rozvojových štátov, prostredníctvom ktorej splácajú rozvinutým štátom zahraničné úvery. Napríklad v prípade rozvojovej pomoci do Iraku predstavuje efektívna zložka rozvojovej pomoci 13 centov na 1 dolár, vzhľadom na vysokú korupciu a nízku kvalitu právneho systému krajiny. Naopak v prípade Malawi je vzhľadom na vysokú chudobu a relatívne vysokú mieru dobrej správy vecí verejných efektívna zložka rozvojovej pomoci 94 centov na 1 dolár.¹⁸¹

V poradí podľa CDI sa na prvom mieste umiestnilo Švédsko, ktoré okrem politiky rozvojovej spolupráce dosiahlo najlepšie hodnotenie aj po zohľadnení ostatných kategórií. Pre účely tejto kapitoly má však väčšie opodstatnenie pozrieť sa na zložku politiky

¹⁷⁹ Pozri: Portál CGD: *Commitment to Development Index* [online]. [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/section/initiatives/_active/cdi/#>

¹⁸⁰ YASUYUKI S. et al.: *Commitment to Development Index: Critical Comments* [online]. Marec 2004 [cit. 07.04.2010]. Str. 1. Dostupné na internete: <http://dakis.fasid.or.jp/report/pdf/DP_1_E.pdf>

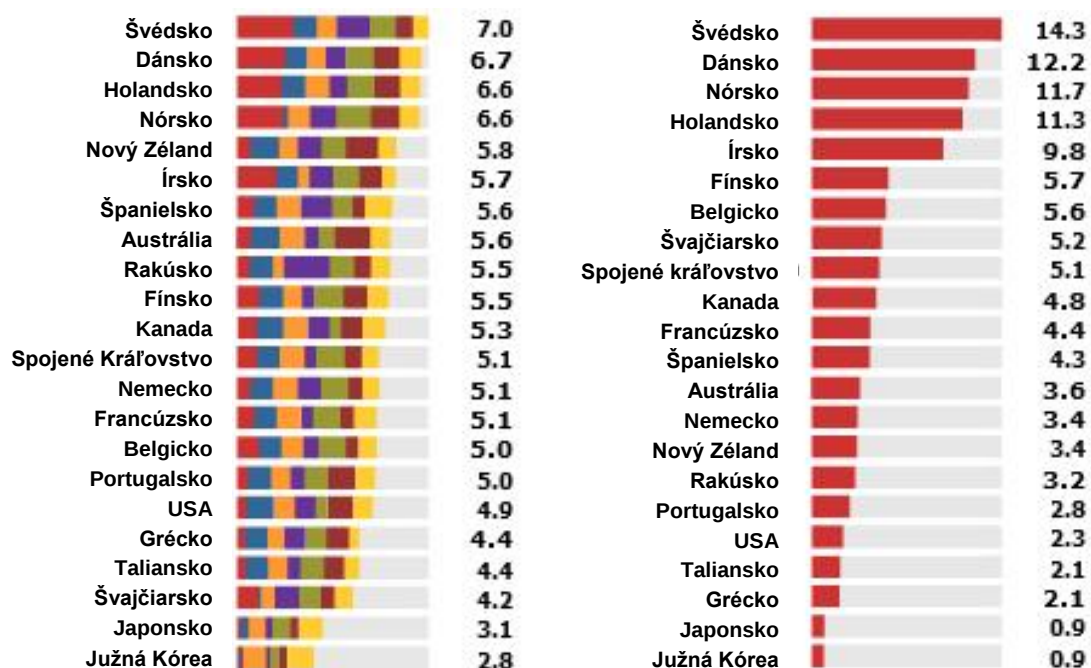
¹⁸¹ CGD: *Commitment to Development Index: Aid details* [online]. [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/section/initiatives/_active/cdi/#>

rozvojovej spolupráce. Výsledné hodnotenie tu ovplyvňujú prirodzene aj podstatné rozdiely vo výške rozvojovej pomoci medzi štátmi. Napriek tomu však napríklad Nórsko zostáva až tretie miesto za Dánskom vzhľadom na vysokú fragmentovanosť svojho portfólia recipientov a nižšej selektívnosti pri výbere recipientov. Spojené štáty americké by sa naopak umiestnili vyššie keby neviazali až 26% svojej rozvojovej pomoci a nepodporovali štáty s vysokou mierou korupcie ako Irak, Jordánsko alebo Pakistan a ďalšie. Na prvých miestach sa umiestnili v zložke rozvojovej pomoci štáty Švédsko, Dánsko, Nórsko, Holandsko a Írsko (pozri graf 3.4).

Napriek relatívne komplexnému prístupu k hodnoteniu donorov sú CDI vytýkané niekoľké koncepčné a metodologické nedostatky.¹⁸² V prvom rade sa kritika opiera o spôsob výpočtu výslednej hodnoty indexu, ktorá je aritmetickým priemerom sledovaných ukazovateľov namiesto variácií daných hodnôt. V druhom rade je kritizovaný výber sledovaných ukazovateľov ako napríklad migračná politika, pričom za predpokladu použitia CDI ako indikátora pre ôsmy Miléniový rozvojový cieľ chýbajú napríklad politiky podpory vzdelania a zdravotníctva v rozvojových štátoch. Ďalším problémom je použitie veľkosti obyvateľstva a HDP ako referenčných hodnôt pre výsledné kategórie bez použitia váženého priemeru. Kritizovaným aspektom je aj vypovedacia schopnosť poradia porovnávaných donorov, pretože index sleduje „vstupné“ hodnoty a nemal by byť bez zohľadnenia širších súvislostí použitý pre porovnanie „výstupných“ hodnôt v rámci analýzy výsledkov donorov v rozvojovej spolupráci. Napriek týmto vytýkaným aspektom je CDI doteraz jediným komplexným a systémovým spôsobom kvalitatívneho porovnania snáh bilaterálnych donorov a považujeme minimálne zložku indexu hodnotiacu rozvojovú spoluprácu za súčasnej situácie za dostatočne relevantnú.

¹⁸² Spracované podľa: YASUYUKI S. et al.: *Commitment to Development Index: Critical Comments* [online]. Marec 2004 [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://dakis.fasid.or.jp/report/pdf/DP_1_E.pdf>

Graf 3.4: Commitment to Development Index a zložka rozvojovej pomoci (2009)

Zdroj: Portál Centre for Global Development: *Commitment to Development Index* [online].
[cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/section/initiatives/_active/cdi/#>

3.3.2 Porovnanie efektivity multilaterálnych donorov

Na rozdiel od bilaterálnej formy rozvojovej pomoci a spolupráce existuje v prípade multilaterálnej rozvojovej pomoci celý rad rôznych kvantitatívnych ako aj kvalitatívnych porovnaní viacerých medzinárodných organizácií zameraných na podporu sociálno-ekonomického rozvoja rozvojových štátov. Táto situácia je daná predovšetkým skutočnosťou, že príspevky do multilaterálnych subjektov predstavujú alokáciu verejných financií bez možnosti výraznejšieho vplyvu na ich konkrétne použitie, čo vytvára nároky na zhodnotenie účinnosti a efektívnosti vynaloženia týchto prostriedkov. Výber konkrétnych medzinárodných organizácií musí v kontexte efektívneho využitia verejných financií byť „založený na schopnosti multilaterálnej organizácie efektívne využiť zverené finančné prostriedky.“¹⁸³ Väčšina analýz multilaterálnych organizácií je tak vypracovaná práve bilaterálnymi donormi. Popri povinných príspevkoch na základe členstva jednotlivých štátov do medzinárodných organizácií im komparatívne analýzy umožňujú prehľad kvality multilaterálneho systému rozvojovej pomoci a spolupráce s ohľadom na výber dodatočného multilaterálneho subjektu pre rozvojovú spoluprácu. V tomto kontexte

¹⁸³ HULÉNYI, P.: (Ne)výhody multilaterálnych donorov. In: Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Rozvojová pomoc 2007. Bratislava : Ekonóm, 2007. Str. 38.

je však možné predpokladať, že tieto analýzy budú vyjadrovať skôr očakávania a predstavy donorov o efektívnom využívaní poskytnutých prostriedkov ako hodnotenie celkovej úspešnosti v napomáhaní rozvoja. Mnohé medzinárodné organizácie neustále zdokonaľujú vlastné mechanizmy pre zber údajov a vykazovanie výsledkov, avšak tieto v súčasnosti nie sú schopné poskytnúť podklad pre systematické zhodnotenie efektivity navzájom. V tomto smere síce existujú viaceré subjekty a iniciatívy rôznych medzinárodných organizácií so snahou o harmonizáciu štandardov a mechanizmov rôznych hodnotení bilaterálnych donorov, ako aj medzinárodných organizácií, ako napríklad projekt DAC OECD pod názvom „DAC Network on Development Evaluation“ (EvalNet), agentúra OSN pod názvom „UN Evaluation Group“ (UNEG) alebo medzinárodná organizácia „International Organization for Cooperation in Evaluation“ (IOCE). V súčasnosti však harmonizačné procesy žiadnej s uvedených snáh neprekračujú rámec štandardov pre posudzovanie individuálnych intervencií, ako sú procesy zbierania a vyhodnocovania údajov. Napriek tomu môže syntéza viacerých komparatívnych analýz medzinárodných organizácií ponúknuť pomerne ucelený obraz o efektivite v systéme multilaterálnej rozvojovej spolupráce.

Prvým príkladom iniciatívy pre porovnávanie efektivity multilaterálnych organizácií je iniciatíva zo strany bilaterálneho donora. Komparatívne analýzy Ministerstva pre medzinárodný rozvoj (DfID) Spojeného kráľovstva pod názvom „Multilateral Effectiveness Financing Framework“ (MEFF) sú priamym nástrojom pre DfID z hľadiska výberu partnerských inštitúcií v oblasti poskytovania multilaterálnej rozvojovej pomoci. Táto iniciatíva sa zameriava na štyri kľúčové oblasti: budovanie kapacít do budúcnosti, manažment zdrojov, partnerstvá s inými subjektmi a výsledky na štátnej a globálnej úrovni.¹⁸⁴ Zásadným rozdielom oproti iným porovnaniam medzinárodných organizácií je práve explicitné vyhodnotenie organizačnej efektivity činnosti týchto organizácií, ktoré umožňuje zostavenie rebríčka kvality jednotlivých subjektov a analýzu ich silných a slabých stránok. Vzhľadom na technické prekážky¹⁸⁵ pripísania výsledkov rozvojových aktivít v danom rozvojovom štáte jednej konkrétnej inštitúcii a rôznych typov aktivít však nehodnotí efektivitu rozvojových intervencií, ale zameriava sa na princíp manažmentu

¹⁸⁴ Portál DfID: *The Multilateral Development Effectiveness Summaries* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Global-Issues/Working-to-make-Global-Aid-more-effective/Multilateral-effectiveness/The-Multilateral-Development-Effectiveness-Summaries/>>

¹⁸⁵ DfID: *DfID's Assessment of Multilateral Organisational Effectiveness: An Overview of Results* [online]. 01.06.2005 [cit. 08.04.2010]. Str. 7. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/meff-results.pdf>>

založeného na výsledkoch (angl. orig. Results-Based-Management, RBM). Tento princíp vychádza z predpokladu, že efektívna organizácia je taká, ktorá zapracúva zameranie na výsledky do všetkých organizačných procesov a používa výsledky na zlepšovanie svojej výkonnosti. Celkový index použitý pre hodnotenie je výpočtom výsledkov vážených priemerov viacerých indikátorov v troch kategóriách podľa RBM: vnútorná výkonnosť, zameranie na výsledky a partnerstvá (tabuľka 3.6).

Tabuľka 3.6: Porovnanie medzinárodných organizácií v rámci MEFF (%) (2005)				
<i>Inštitúcia</i>	<i>Vnútorná výkonnosť</i>	<i>Zameranie na výsledky</i>	<i>Partnerstvá</i>	<i>Celkom</i>
Medzinárodné rozvojové banky				
Svetová banka	86	86	91	88
AfDB	86	86	77	83
EBRD	91	63	79	79
AsDB	77	75	84	78
IADB	79	61	79	73
Rozvojové agentúry OSN				
UNDP	96	98	98	97
UNFPA	93	95	89	92
UNIFEM	91	82	83	86
UNICEF	91	82	71	82
HABITAT	73	59	89	74
IFAD	73	68	70	71
Ostatné inštitúcie OSN				
UNIDO	88	75	95	86
WHO	68	65	70	68
OHCHR	52	50	54	52
FAO	66	28	55	51
UNESCO	54	39	61	51
Humanitárne agentúry				
ICRC	96	97	94	96
UNHCR	82	88	98	89
WFP	75	76	84	78
Iné				
Európska komisia	79	84	93	85
DfID	93	80	82	85
Zdroj: DfID: <i>DfID's Assessment of Multilateral Organisational Effectiveness: An Overview of Results</i> [online], 01.06.2005 [cit. 08.04.2010]. Str. 26. Dostupné na internete: < http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/meff-results.pdf >				

Ďalším uvádzaným príkladom takejto analýzy je iniciatíva 16 donorov rozvojovej pomoci pod názvom „Multilateral Organisations Performance Assessment Network“ (MOPAN). V rámci tejto iniciatívy sa posudzujú štyri strategické dimenzie organizačnej efektivity vybraných organizácií, ktoré sú strategický manažment, operačný manažment,

manažment vzťahov s partnermi a manažment poznatkov. Ako však už bolo naznačené, ani MOPAN nemá ambíciu hodnotiť rozvojovú efektívnosť činnosti a výsledkov skúmaných medzinárodných organizácií, ale skôr spôsob vykonávania rozvojových aktivít, organizačné procesy a systém fungovania organizácie. Cieľom je zhodnotenie potenciálu systémov, procesov a správania sa medzinárodných organizácií ako predpoklad pre efektivitu rozvojovej spolupráce.¹⁸⁶ Za týmto účelom je predmetom aktivít MOPAN zber kvantitatívnych a kvalitatívnych údajov použitých pre komplexné a súhrnné vyhodnotenie medzinárodných organizácií. Výsledkom ale nie je rebríček skúmaných organizácií, ale detailné analytické štúdie. Na základe vypracovaných štúdií v roku 2009, ktoré skúmali Africkú rozvojovú banku, Svetovú banku, UNDP a UNICEF sme napriek tomu zosumarizovali výsledky analýzy týchto organizácií do nasledovného prehľadu (tabuľka 3.7). Výsledky v jednotlivých kategóriách sú zjednodušeným výpočtom autora za účelom porovnania použitím jednoduchého aritmetického priemeru. Vypracované zhrnutie má slúžiť len ako ilustratívne porovnanie pre účely tejto kapitoly a nemá vypovedaciu schopnosť bez zohľadnenia detailných súvislostí a vnútorných výsledkov v jednotlivých kategóriách

Tabuľka 3.7: Porovnanie skúmaných organizácií v rámci MOPAN v roku 2009					
	<i>Strategický manažment</i>	<i>Operačný manažment</i>	<i>Manažment vzťahov</i>	<i>Manažment poznatkov</i>	<i>celkom</i>
SB ¹⁸⁷	3,535	3,626	3,306	3,783	3,563
UNICEF ¹⁸⁸	3,610	3,585	3,420	3,423	3,510
UNDP ¹⁸⁹	3,393	3,428	3,384	3,263	3,367
ADB ¹⁹⁰	3,303	3,323	3,168	3,486	3,320
Zdroj: Vlastné spracovanie					

Posledným príkladom porovnania efektivity medzinárodných organizácií v otázkach rozvojovej spolupráce je projekt „Common Performance Assessment System“ (COMPAS) vytvorený Multilaterálnymi rozvojovými bankami (Africkej rozvojovej banky, Ázijskej rozvojovej banky, Európskej banky pre obnovu a rozvoj, Medziamerickej rozvojovej banky, Islamskej rozvojovej banky, Medzinárodného fondu pre rozvoj

¹⁸⁶ Portál MOPAN: *Common Approach* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.mopanonline.org/commonapproach>>

¹⁸⁷ MOPAN: *Common Approach 2009: WB* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010]. Str. vii. Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/World_Bank_Final_February_19_issued.pdf>

¹⁸⁸ MOPAN: *Common Approach 2009: UNICEF* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010]. Str. vii. Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/UNICEF_Final_February_19_issued.pdf>

¹⁸⁹ MOPAN: *Common Approach 2009: UNDP* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010]. Str. vii. Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/UNDP_Final_February_19_issued.pdf>

¹⁹⁰ MOPAN: *Common Approach 2009: AfDB* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010]. Str. vii. Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/AfDB_Final_February_19_issued.pdf>

poľnohospodárstva a Svetovej banky). Zameriava sa na hodnotenie kapacít jednotlivých subjektov aplikovať a zlepšovať operačné procesy vzhľadom na dosahovanie lepších výsledkov priamo v rozvojových štátoch. Osobitosťou tejto iniciatívy je snaha o vnútornú analýzu kľúčových indikátorov konsolidovaných do vzájomne porovnateľného formátu medzi jednotlivými rozvojovými bankami i keď cieľom nie je vyhodnocovať poradie úspešnosti a kvality jednotlivých organizácií. COMPAS poskytuje údaje v ôsmich kategóriách: kapacita rozvojových štátov pre manažment výsledkov, národné stratégie, alokácia koncesionálnych zdrojov, projekty, poučenie z operačných skúseností, manažment ľudských zdrojov, harmonizácia a využívanie národných systémov rozvojovými agentúrami a aktivity súkromného sektora. Vzhľadom na rozsah a komplexnosť vypracovanej analýzy nie je možné zjednodušene zhrnúť jej výsledky do podobného porovnania ako v predošlom prípade.¹⁹¹

Ako je možné vidieť z načrtnutého prehľadu komparatívnych analytických porovnaní multilaterálnych donorov, existuje v súčasnej dobe pomerne relevantný prehľad o kvalite medzinárodných organizácií zameraných na oblasť rozvojovej pomoci a spolupráce z viacerých perspektív a použitím rôznych metód. Vzhľadom na túto skutočnosť je odôvodnené predpokladať, že systém multilaterálnej rozvojovej pomoci je inherentne orientovaný smerom k vyššej efektívnosti napomáhania sociálno-ekonomickému rozvoju v rozvojových štátoch oproti bilaterálnemu systému rozvojovej pomoci, kde sú možnosti porovnania obmedzené. Treba však pripomenúť, že ako subjekty bilaterálnej pomoci, tak aj subjekty multilaterálnej pomoci, realizujú vlastné analýzy efektivity v rámci svojich vnútorných procesov. Ich vzájomné komparatívne zhodnotenie však v súčasnosti nemá vytvorené systémové predpoklady pre takúto analýzu. Je však možné predpokladať, že medzinárodné organizácie implementáciou vnútorných reštrukturalizácií a reforiem ako napríklad systémom RBM sú v súčasnosti po organizačnej stránke porovnateľné s bilaterálnymi agentúrami, tradične vnímanými ako efektívnejšími v narábaní s finančnými prostriedkami a pružnejšími v rozhodovacích procesoch. Táto sféra je obvykle základom hlavnej kritiky medzinárodných organizácií, ktorým je vytýkaná rigidnosť administratívnych mechanizmov, nepružnosť rozhodovacích procesov, zdĺhavé implementačné procedúry a dokonca vyššie riziko korupcie. Ďalší pokrok v tejto oblasti preto závisí od vývoja harmonizačných procesov sledovania efektivity rozvojovej pomoci a mechanizmov porovnávania konkrétnych výsledkov.

¹⁹¹ Pre detailné informácie pozri: MDB: *Common Performance Assessment System: 2008 report* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.mfdr.org/Compas/documents/2008COMPAS.pdf>>

3.4 Rozvojová pomoc ako nástroj zahraničnej politiky štátu

V rámci skúmania rozvojovej pomoci ako nástroja zahraničnej politiky je na rozdiel od všeobecných motívov pre poskytovanie rozvojovej pomoci vhodné načrtnúť konkrétne politické dôvody. Hoci tieto je do veľkej miery možné zahrnúť pod špecifické motívy uvádzané v predošlej kapitole, politické dôvody ponúkajú odpoveď na otázku ako národné vlády, nadnárodné inštitúcie a iní neštátni aktéri ovplyvňujú rozhodnutia o rozvojovej pomoci. Môžeme ich stručne ilustrovať na teóriách zahraničnej pomoci od Maurizia Carboneho, ktorý rozoznáva realistickú teóriu, idealistickú teóriu, inštitucionálnu teóriu a liberálnu teóriu.¹⁹² *Realistická teória* sa opiera podporu a sledovanie národného záujmu v ekonomickej a politickej dimenzii, ktoré vedú národné vlády k poskytovaniu rozvojovej pomoci. Ako už bolo viackrát spomenuté, bol to hlavne prípad využívania rozvojovej pomoci pre zahranično-politické ciele počas studenej vojny. V súčasnosti však môžeme pozorovať nárast významu bezpečnostných aspektov v poskytovaní rozvojovej pomoci (Irak, Afganistan) ako opätovné potvrdenie politickej dimenzie rozvojovej pomoci. Ekonomická dimenzia je vyjadrená sledovaním ekonomických cieľov, ako podpora vlastného exportu alebo snaha o získanie privilegovaného prístupu k nerastnému bohatstvu rozvojových štátov. *Idealistická teória* je založená na nemateriálnych motívoch altruizmu a morálnych záväzkoch rozvinutých štátov. Na rozdiel od realistickej teórie je idealistická teória optimistická v otázke účinnosti rozvojovej pomoci v snahe znižovať globálnu chudobu a poskytovanie rozvojovej pomoci je založené na potrebách rozvojových štátov vyjadrených úrovňou chudoby a ďalšími indikátormi ľudského rozvoja. *Inštitucionálna teória* je založená na aktivitách medzinárodných organizácií v oblasti stanovovania medzinárodnej rozvojovej agendy. Poskytovanie rozvojovej pomoci prostredníctvom medzinárodných organizácií znižuje prepojenie na politické a ekonomické záujmy donorov a sleduje globálnu ekonomickú rovnosť vyrovnávaním rozdielov medzi bohatými a chudobnými štátmi. *Liberálna teória* sa zaoberá domácou dimenziou zahraničnej rozvojovej pomoci, v rámci ktorej sú tlaky domácich záujmových skupín ako politických strán, úradníkov, firiem a mimovládnych zoskupení významnejšie ako iné dôvody pre kvantitu a kvalitu rozvojovej pomoci. Politické strany majú vplyv na objemy pomoci v rámci ideologických profilov ľavice a pravice, úradníci môžu naopak predstavovať

¹⁹² CARBONE, M.: *The European Union and International Development: The Politics of Foreign Aid*. Londýn: Routledge, 2007. Str. 40 – 42.

prekážku v procese koordinácie pomoci, podnikatelia môžu vplývať na voľbu sektorových priorít a mimovládny sektor ovplyvňuje verejnú mienku o rozvojovej spolupráci.

3.4.1 Vplyv vývoja medzinárodných vzťahov na nástroje zahraničnej politiky

Súčasná situácia v medzinárodných vzťahoch je charakterizovaná fenoménmi postmoderny a globalizácie, ktoré sa prejavujú vzájomnou interdependenciou jednotlivých subjektov a „zložitým vývojom v podmienkach dynamických politických, ekonomických, sociálnych, kultúrnych a ďalších zmien.“¹⁹³ Popri narastaní počtu a významu rôznych národných aj medzinárodných medzištátnych a mimovládnych subjektov medzinárodných vzťahov v rôznych podobách aj s rôznym obsahom a predmetom záujmu, zostáva dominantné postavenie suverénnych štátov ako základných aktérov vývoja v medzinárodných vzťahoch aj naďalej zachované, no dochádza k rôznorodým modifikáciám tohto postavenia vplyvom vnútorných i vonkajších tendencií. V rámci spomenutých vývojových trendov sa totiž prejavujú isté protichodné vývojové javy, ktoré majú okliešťujúci vplyv na pôsobenie štátu ako subjektu medzinárodných vzťahov a tým aj jeho poľa pôsobnosti resp. identity a suverenity rozhodovania v medzinárodnom dianí. „Postmoderna viac vplýva na štát zvnútra prostredníctvom rôznych nových aktérov medzinárodných vzťahov na podštátnej úrovni, najmä pri tvorbe zahraničnej politiky. Globalizácia zas viac vplýva na štát zvonku, vytváraním nadštátnych subjektov, ktoré determinujú možnosti realizácie zahraničnej politiky.“¹⁹⁴ Národný resp. štátny záujem ako základný východiskový moment medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky je preto v rastúcej miere determinovaný stále viac rôznymi inými (viac aj menej zreteľnými) záujmovými skupinami, medzinárodno-politickými okolnosťami, vývojom medzinárodného prostredia ako aj vnútropolitickým vývojom.

Podľa definície Jána Lidáka je zahraničná politika „činnosť štátu zameraná na vytvorenie najpriaznivejších podmienok jeho existencie, a to vo vzťahu k iným štátom, ale i iným činiteľom systému medzinárodných vzťahov, v záujme jeho vnútornej bezpečnosti a prosperity.“¹⁹⁵ V zmysle tohto poňatia sa štát ako základný aktér medzinárodných vzťahov bude usilovať „zmeniť nejakým spôsobom okolité prostredie, alebo ho naopak

¹⁹³ ŠKVRNDA, F.: *Mäkká moc malých štátov a ich pôsobenie v súčasných medzinárodných vzťahoch*. In: Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy 2007 [cd-rom]. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 703.

¹⁹⁴ ŠKVRNDA, F.: *O zahraničnej politike štátu v podmienkach postmodernej spoločnosti*. In: Zborník príspevkov z konferencie Zahraničná politika a diplomacia Slovenskej republiky v kontexte európskej integrácie. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 107.

¹⁹⁵ LIĐÁK, J.: *Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika*. Bratislava: SOFA 2000. Str.41.

udržať nezmeneným, príp. zmeniť pravidlá a štruktúry vo vnútri medzinárodného systému, ktoré sú výsledkom existujúceho stavu vzťahov medzi štátmi.“¹⁹⁶ Za týmto účelom bude uplatňovať súbor nástrojov a opatrení na zabezpečenie vlastného konkrétneho záujmu v rámci medzinárodných vzťahov všetkými dostupnými prostriedkami. Vychádzajúc z definície medzinárodných vzťahov ako „súhrnu medzinárodného diania, daného jednak zahranično-politickými aktivitami jednotlivých štátov, tak aj činnosťou medzinárodných a nadnárodných útvarov, inštitúcií a organizácií, ktorého výsledkom je vytvorenie určitých regionálnych situácií, ale i celkovej svetovej konštelácie, ktorá (...) pôsobí spätne na politické možnosti alebo vývoj jednotlivých štátov“¹⁹⁷ je však zrejmé, že sa vývoj medzinárodných vzťahov z pohľadu štátu nedá ovplyvňovať nielen izolovane, ale ani vnútorne úplne nezávisle. Klasické nástroje zahraničnej politiky štátu sú teda rovnako predmetom zmeny resp. podliehajú spomenutým tendenciám globalizácie a postmoderny a dochádza k adaptívnemu prispôbovaniu ich podôb a foriem, motívov ako aj cieľov s ohľadom na možnosti týchto nástrojov (ale aj štátov samých) a na ich jednotlivé efekty. Tým sa stávajú niektoré z nástrojov zahraničnej politiky v zmysle celostného pohľadu na fungovanie štátu v medzinárodných vzťahoch podľa konkrétnej situácie a podľa konkrétneho záujmu viac vhodné ako ostatné a tým pádom narastá aj ich význam v portfóliu zahranično-politických aktivít štátov. Úspešnosť zahraničnej politiky bude závisieť v podstatnej miere od vhodnej voľby metód, techník a prostriedkov použitých na dosiahnutie jej cieľov. Kým názory na dôležitosť resp. determinujúcu povahu jednotlivých úrovní medzinárodných vzťahov (ako politické vzťahy, ekonomické vzťahy, kultúrne vzťahy a pod.) vo vzťahu k ich ostatným úrovňam sa v literatúre zaoberajúcej sa touto problematikou rôznia, z pohľadu nástrojov zahraničnej politiky dochádza k ich nepretržitému prelínaniu a vzájomnému dopĺňaniu sa. V tomto smere teda môžeme tvrdiť, že neexistuje taký nástroj zahraničnej politiky, ktorý by s ohľadom na motívy a ciele zahraničnej politiky nebol schopný obsiahnuť širší rámec zámerov ale naopak, jednotlivé nástroje je možné použiť na dosiahnutie širšieho spektra zahranično-politických cieľov, ako iba v ich prvotne vymedzenej oblasti. Paralelne s touto relatívnou univerzálnosťou použitia nástrojov zahraničnej politiky v kontexte konečného cieľa dochádza zároveň v zmysle spomenutých trendov súčasných medzinárodných vzťahov aj k obmedzeniam ich obsahu a rozsahu uplatnenia a každý zo zahranično-politických nástrojov je predmetom

¹⁹⁶ PLECHANOVÁ, B.: *Úvod do mezinárodních vztahů - Výběr textů*. Praha: Institut pro evropskou kulturu a politiku, 2003. Str.38.

¹⁹⁷ LIŠÁK, J. – KOGANOVÁ, V.: *Politológia pre ekonómov*. Bratislava: SOFA, 1998. Str. 178.

určitého podmienenia a obmedzenia na základe vplyvov globalizácie a postmoderny vnútorne ako aj navonok.

Dôležitým aspektom skúmania nástrojov zahraničnej politiky je takisto postavenie štátu v medzinárodných vzťahoch determinované súborom rôznych faktorov. Medzi najdôležitejšie faktory postavenia štátu patrí ekonomický rozmer, geografická poloha, veľkosť štátneho územia, počet obyvateľov a vojenský potenciál. Z načrtnutého spektra determinujúcich faktorov je zrejmé, že nie každý štát v medzinárodných vzťahoch má v rovnakej miere k dispozícii rovnaký súbor možností pre realizáciu zahraničnej politiky rovnakými prostriedkami. V tejto súvislosti sa aj v odbornej praxi používajú nie celkom jednoznačné pomenovania malý a veľký štát ako antonymá, pričom ich obsah je v mnohých prípadoch protirečivý.¹⁹⁸ Skladba uvedených determinantov s výrazným obmedzením jedného alebo viacerých faktorov nemusí znamenať obmedzenie zvyšných. Malý štát v zmysle rozlohy štátneho územia a veľkosti obyvateľstva nemusí byť obmedzený po stránke ekonomickej sily a pod. Neznamená to teda, že by malý štát nemal možnosť zapájať sa do všetkých procesov medzinárodných vzťahov. Platí však, že konkrétna skladba determinujúcich faktorov má zásadný vplyv na voľbu a uplatňovanie jednotlivých nástrojov zahraničnej politiky. Aj v tomto kontexte sú preto určité nástroje zahraničnej politiky vzhľadom na ciele, ale predovšetkým možnosti štátov v medzinárodných vzťahoch viac vhodné ako ostatné a budú zastúpené rozdielnou váhou v spektre nástrojov zahraničnej politiky.

3.4.2 Nástroje zahraničnej politiky štátu a význam zahraničnej (rozvojovej) pomoci

Nástroje zahraničnej politiky štátu sú vyjadrením konceptu moci v medzinárodných vzťahoch a jej uplatňovania. Zjednodušene môžeme uplatňovanie moci v medzinárodných vzťahoch rozdeliť do dvoch základných skupín. V prvom rade sa jedná o uplatňovanie moci s použitím násilia (nátlaku, sily alebo donútenia), ktoré môže byť realizované jeho skutočným uplatnením, alebo vo forme hrozby jeho použitia. V druhom rade ide naopak o nenásilné uplatňovanie moci a dosahovanie svojich cieľov. Táto druhá kategória sa zvykne označovať aj ako vplyv, ktorý definuje Oskar Krejčí ako *„tú časť moci, ktorá umožňuje usmerňovať chovanie ostatných politických subjektov bez použitia sily a opiera sa o prestíž štátu.“*¹⁹⁹ Pojem násilie v medzinárodných vzťahoch sa však neobmedzuje iba na použitie vojenskej sily. Stretávame sa aj s pojmom „štruktúrované

¹⁹⁸ Pozri: HESSE, V.: *Fenoménu „malého štátu“* [online]. 11/2007 [cit. 29.10.2009]. K dispozícii na <<http://www.voltaire.netkosice.sk/archive/Fenomen%20maleho%20statu.doc>>

¹⁹⁹ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001. Str. 183-184.

násilie“, ktoré bolo pôvodne spájané s „akýmkoľvek obmedzovaním ľudského potenciálu spôsobeným ekonomickými, alebo politickými subjektmi a v jeho neskoršom rozpracovaní poukazovalo na následky rôznych nástrojov, najmä ekonomických, ktoré môžu spôsobiť slabším štátom také škody, ktoré sa dajú porovnať s využitím ozbrojených prostriedkov (násilia).“²⁰⁰ Delenie v podobnom duchu prezentuje aj J. S. Nye, ktorý rozdeľuje štátnu moc v medzinárodných vzťahoch na tzv. *mäkkú moc* a *tvrdú moc*. Chápanie mäkkej moci je vo všeobecnosti často interpretované rôznymi spôsobmi a môže predstavovať „v širšom zmysle akúkoľvek moc, ktorá nepoužíva ozbrojené násilie.“²⁰¹ Konkrétna definícia mäkkej moci však túto kategóriu popisuje ako „získanie si atraktivity na základe príťažlivosti hodnôt, ideálov a politických prístupov v medzinárodných vzťahoch.“²⁰² Tvrdá moc sa opiera predovšetkým o ekonomickú alebo vojenskú formu donútenia tak, ako to bolo naznačené vyššie. V medzinárodnej praxi však spomenuté formy moci možno pozorovať v ich kryštalickej podobe len ojedinele a spravidla predstavuje zahraničná politika kombináciu uvedených spôsobov. Na tomto princípe je založený aj koncept tzv. *múdrej moci*, ktorý popisuje „schopnosť skombinovať mäkkú a tvrdú moc do úspešnej stratégie.“²⁰³ Podstatou múdrej moci je strategické uplatnenie diplomacie a projekcie moci a vplyvu spôsobom, ktorý si zachováva politickú a spoločenskú legitimitu. Vychádzajúc z kontextu medzinárodných vzťahov načrtnutého v predošlej stati má toto vnímanie zásadný vplyv na voľbu konkrétneho nástroja zahraničnej politiky s ohľadom na dosahovanie špecifických cieľov štátneho záujmu.

Za tradičné nástroje zahraničnej politiky sú v odbornej literatúre považované *diplomacia*, *vojenská moc*, *politika hospodárskych vzťahov so zahraničím* a *zahraničná pomoc*.²⁰⁴ Diplomacia ako nástroj realizácie zahraničnej politiky je podľa definície Petra Rusiňáka „súborom orgánov pôsobiacich v diplomatickej službe a presadzujúcich zahraničnú politiku štátu voči iným štátom cestou rokovania a uzatvárania

²⁰⁰ Zdroj: ŠKVRNDA, F.: *Mäkká moc malých štátov a ich pôsobenie v súčasných medzinárodných vzťahoch*. In: Medzinárodné vzťahy 2007, Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie [cd-rom]. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 705.

²⁰¹ Ibid., str. 706.

²⁰² NYE, J., S.: *The Benefits of Soft Power*. In: Compass: A Journal of Leadership [online]. 08.02.2004 [cit. 20.11.2008] Harvard: Center for Public Leadership, 2004. K dispozícii na <<http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>>

²⁰³ NYE, J., S.: *Smart Power*. In: The Huffington Post [online]. 29.11.2007 [cit. 20.11.2007]. K dispozícii na <http://www.huffingtonpost.com/joseph-nye/smart-power_b_74725.html>

²⁰⁴ BERG-SCHLOSSER, D. – STAMMEN, T.: *Úvod do politické vedy*. Praha: ISE, 2000. Str. 274-277.

*medzinárodných dohôd.*²⁰⁵ Ako nenásilná realizácia štátneho záujmu je diplomacia historicky zaužívaný nástroj zahraničnej politiky. Základ jej súčasnej organizácie má však pôvod v systéme európskych národných štátov ako výsledku obdobia po Vestfálskom mieri a Rusiňák konštatuje, že *„je v súčasnosti stále v zajatí tradičnej (klasickej) diplomacie.*“²⁰⁶ Moderná diplomacia preto stojí pred výzvou prispôbiť sa dynamickým zmenám a trendom globalizácie nielen z hľadiska úloh a zamerania, ale aj metód intervencie v kontexte nástrojov zahraničnej politiky.

Vojenská moc ako nástroj zahraničnej politiky je historicky ešte staršieho pôvodu ako diplomacia. Je explicitným vyjadrením násilia ako formy uplatňovania štátnej moci. Pôvodný význam vojenskej moci ako spôsobu riešenia medzinárodných sporov, nadobúdania štátneho územia alebo priameho vplyvu na vnútropolitický vývoj iných štátov je však do veľkej miery historicky prekonaný a jej súčasný význam sa opiera predovšetkým o faktor národnej bezpečnosti. Aj ten je však predmetom výrazných zmien v rámci historického a politického vývoja a jeho súčasné východiská sú založené hlavne na situácii po skončení studenej vojny a nových bezpečnostných výzvach. *„Nový prístup k bezpečnosti prekonáva tradičné zdôrazňovanie vojenského rozmeru a vojenských hrozieb, (...) s väčším dôrazom na iné ako vojenské (vojensko-politické) príčiny napätia, kríz a konfliktov v spoločenskom živote a vývoji.*“²⁰⁷ V tomto kontexte preto získavajú na význame iné ako vojenské či vojensko-politické nástroje zahraničnej politiky s cieľom predchádzať či riešiť príčiny bezpečnostných hrozieb v medzinárodných vzťahoch.

Politika hospodárskych vzťahov so zahraničím je nástrojom zahraničnej politiky priameho aj nepriameho charakteru pre dosahovanie primárnych hospodárskych, ale i odvodených cieľov. Vzhľadom na hospodársku stabilitu, prosperitu a rast, ako štátne záujmy v globalizovanej svetovej ekonomike, kde nie je možné vo vzťahu k vzájomnej interdependencii a prepojenosti jednotlivých národných ekonomík rozvíjať národné hospodárstvo izolovane, sú medzinárodné hospodárske vzťahy kľúčovým nástrojom zahraničnej politiky. V praxi jednotlivé roviny medzinárodných vzťahov ako politické alebo ekonomické vzťahy nepôsobia nikdy izolovane, majú však svoju relatívnu samostatnosť. Jednoznačne ale možno pozorovať, že zahraničná hospodárska politika

²⁰⁵ RUSIŇÁK, P.: *K potrebe výskumu diplomacie – európske súvislosti*. In: Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2008. Str. 6.

²⁰⁶ *Ibid.*, str. 7.

²⁰⁷ ŠKVRNDA, F.: *Vybrané sociologické otázky chápania nevojenských bezpečnostných hrozieb na začiatku 21. storočia*. In: Medzinárodné vzťahy 2007, Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie [cd-rom]. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 696.

nesleduje iba ekonomické ciele štátu v medzinárodných vzťahoch a že medzinárodná politika často sleduje aj ekonomické záujmy. Hoci tradične vystupujú v systéme medzinárodných vzťahov na prvom mieste medzinárodné vzťahy politické,²⁰⁸ vývoj svetovej politiky v niektorých prípadoch nepriamo naznačuje determinujúcu povahu medzinárodných vzťahov ekonomických na ostatné úrovne medzinárodných vzťahov.

Zahraničná pomoc zaujíma v spektre nástrojov zahraničnej politiky osobitné postavenie. Jej ciele a motívy v medzinárodných vzťahoch sú skôr implicitného charakteru. Je dôležité pripomenúť, že pod zahraničnou pomocou nechápeme len rozvojovú pomoc, ktorá je len jednou z jej foriem. Všeobecne pod zahraničnou pomocou rozumieme najčastejšie finančnú alebo materiálnu pomoc, pričom rozvojová pomoc zaujíma špecifické miesto. Vzhľadom na orientáciu a ciele tejto práce sa však budeme na tomto mieste venovať práve rozvojovej pomoci ako nástroju zahraničnej politiky v medzinárodných vzťahoch.

V kontexte aktuálneho vývoja medzinárodných vzťahov a motívov pre poskytovanie rozvojovej pomoci možno priamo identifikovať vplyvy postmodernity a fenoménov globalizácie, ktoré ovplyvnili koncipovanie charakteru rozvojovej pomoci pomerne výrazným spôsobom. V rámci globalizácie už nemožno abstrahovať od lokálnych problémov, ktoré majú celosvetový dosah. Tomu zodpovedá aj široký záber a výklad dopadu jednotlivých problémov spoločenského života v globálnom meradle. Pri téme globalizácie sa zvykne hovoriť o odstránení vzdialeností a domáci hospodársky vývoj závisí vo vysokej miere od vývojových tendencií vo svetovom hospodárstve a svetovej politike. Dopad globalizácie na medzinárodnú politiku v oblasti zahraničnej pomoci a medzinárodného rozvoja je však hlavne v inštitucionalizovaní rozvojovej problematiky, v záväznom resp. zmluvnom charaktere rozvojovej spolupráce, v nadštátnych a medzištátnych subjektoch rozvojovej spolupráce, v multidimenzionálnom charaktere riešenia rozvojových problémov a v zosieťovaní a globálnom prepojení všetkých subjektov rozvojovej spolupráce. V svetle postmodernity naopak dochádza k aktivizácii domácich spoločenských skupín na podštátnej úrovni a ich zapojenia do medzinárodných otázok rozvoja. *„Občania sú okamžite informovaní o vývoji vo všetkých častiach sveta a verejná mienka reaguje na teroristické útoky, vojny, hladomory a ďalšie humanitárne katastrofy.“*²⁰⁹ Bežným javom prakticky vo všetkých štátoch je bezprecedentný nárast

²⁰⁸ LIĐÁK, J.: *Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika*. Bratislava: SOFA 2000. Str. 27.

²⁰⁹ WEISS, P.: *Rozvojová pomoc ako výraz nárastu závislosti v medzinárodných vzťahoch*. In: *Rozvojová pomoc 2006, Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonóm, 2006. Str. 155.

rôznych občianskych aj korporátnych zoskupení, mimovládnych organizácií a fundraisingových agentúr na rôznych úrovniach, všetkých s cieľom napomáhať medzinárodnej spolupráci a mnohých s reálnou možnosťou ovplyvňovať, alebo pripomienkovať národnú koncepciu zahraničnej pomoci.

Kľúčovým momentom pri skúmaní rozvojovej pomoci ako nástroja zahraničnej politiky, zdôrazňujúcim túto koncepciu, je skutočnosť, že *„takmer nikdy nemá iba humanitárny rozmer, najčastejšie býva politickým nástrojom na dosiahnutie rôznych (...) cieľov.“*²¹⁰ Zároveň môžeme konštatovať, že v rámci spektra zahranično-politických nástrojov je to práve rozvojová pomoc, ktorá dokáže škálu rôznorodých zámerov kombinovať najuniverzálnejším spôsobom, i keď je nutné poznamenať, že sa orientuje na konkrétne vymedzenú skupinu štátov ako objektov moci no má zároveň aj širší vplyv na medzinárodné vzťahy ako také. Je zavádzajúce jednotlivé nástroje zahraničnej politiky vnímať vo vzájomnom protiklade a zjednodušene tvrdiť, že napr. v prípade zlyhania diplomatických prostriedkov prichádza a priori k uplatneniu ekonomických nástrojov alebo vojenskej moci. Vo vzťahu k vývoju medzinárodného prostredia a reflexii trendov globalizácie a postmoderny je reálnejšie vnímať jednotlivé nástroje zahraničnej politiky ako komplementárne, nie konkurenčné. Práve v tomto ohľade je rozvojová pomoc nástrojom, ktorý dokáže subtilne a legitímne dopĺňať jednotlivé ďalšie nástroje najpriateľnejším spôsobom. V prvom rade ide o nárast významu hospodárskej zložky predurčujúcej poskytovanie zahraničnej pomoci. *„V rámci širokého diapazónu prostriedkov zahraničnej politiky nadobúdajú stále väčší význam ekonomické prostriedky a medzi nimi osobitne hospodárska pomoc.“*²¹¹ Z pohľadu ostatných nástrojov a cieľov štátu je zahraničná pomoc výhodná v niekoľkých smeroch. Konkrétne vojenská moc je v súčasnosti iba obmedzene využiteľná²¹² a všeobecne sa mení aj charakter diplomacie ako takej. Oproti diplomacii je to nástroj s hmatateľnými výsledkami partnerstva a kvantifikovateľným úsilím o spoluprácu. V kontexte mäkkej moci a vplyvu sa rozvojová pomoc približuje tejto koncepcii najbližšie. Umožňuje zlepšovať imidž a prestíž štátu na medzinárodnom poli relatívne efektívnejšie a priamočiarejšie ako formálne diplomatické

²¹⁰ WEISS, P.: *Rozvojová pomoc ako výraz nárastu závislosti v medzinárodných vzťahoch*. In: Rozvojová pomoc 2006, Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2006. Str. 154.

²¹¹ WEISS, P.: *Rozvojová pomoc ako nová dimenzia slovenskej zahraničnej politiky*. In: Rozvojová pomoc 2007, Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. Str. 146.

²¹² V medzinárodnom práve platí zákaz použitia sily kodifikovaný vo viacerých medzinárodných zmluvách. Napríklad Charta OSN uvádza v článku 2, odstavce 4, nasledovné: *„Všetci členovia Organizácie Spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu (...).“* Zdroj: Charta OSN [online]. [cit. 30.10.2009] K dispozícii na <<http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=150&downid=90>>

aktivitu. Oproti vojenskej moci má naopak implicitný charakter a potenciál vybudovať hlbšie a kvalitatívne významnejšie väzby medzi oboma štátmi ako vojenským násilím, i keď môžu tieto formy prebiehať aj paralelne (Irak, Afganistan). V kontexte politiky hospodárskych vzťahov predstavuje zahraničná pomoc akýsi typ komplementárneho hospodárskeho úsilia. Zovšeobecnene by sa zahraničná pomoc mohla dokonca aj pridružiť ako podkategória tohto zahranično-politického nástroja. Popri aktívnom vytváraní hospodárskych väzieb a rôznych formách podpory zahraničného hospodárstva totiž umožňuje rôznymi formami vlastný hospodársky rozvoj a rôzne typy viazanosti zahraničnej pomoci dovoľujú jej adaptívne modelovanie z pohľadu donora. Rozvojová pomoc však predovšetkým umožňuje ovplyvňovať medzinárodno-politickú situáciu aj menej významným hráčom a z pohľadu mimovládneho sektora je predmetom širokého zapojenia rozličných subjektov v zmysle stotožnenia sa s cieľmi štátov a ich podpory širokou verejnosťou, ktorá dodáva takémuto konaniu legitimitu. Často práve rôzne nadštátne a podštátne subjekty podmieňujú a presadzujú poskytovanie rozvojovej pomoci, čím de facto poskytujú bezprecedentnú príležitosť pre štát využívať tento nástroj zahraničnej politiky pre svoje ciele. Navyše s transformáciou niektorých ekonomík z recipientov rozvojovej pomoci na donorov sa rozširujú možnosti týchto štátov na uplatňovanie takéhoto nástroja. Obzvlášť malé štáty hlavne v zmysle veľkosti obyvateľstva a eventuálne aj vojenského potenciálu majú v podobe rozvojovej pomoci relatívne efektívny nástroj na ovplyvňovanie medzinárodnej situácie a etablovanie svojej pozície v konkrétnych regiónoch (napr. v prípade zamerania slovenskej rozvojovej pomoci na región Balkánu). V súčasnosti je preto rozvojová pomoc významnou zložkou širokospektrálneho zahraničného úsilia štátu schopná podporiť všetky ostatné typy nástrojov zahraničnej politiky. Široké spektrum možností využitia rozvojovej pomoci ju predurčuje na uplatnenie aj v oblastiach tradične vyhradených iným nástrojom zahraničnej politiky a jej multidimenzionálny dopad znásobuje účinky jej nasadenia.

3.4.3 Využitie rozvojovej pomoci v zahraničnej politike vybraných donorov

V kontexte politickej motivácie a strategických zámerov ako východiska pre uplatňovanie rozvojovej pomoci ako nástroja zahraničnej politiky, je relevantné sledovať rozsah a geografické smerovanie bilaterálnej rozvojovej pomoci, ktoré je ovplyvnené vzťahom k zahraničnej politike. V nasledujúcej časti budeme tento aspekt pozorovať na príkladoch USA (národno-bezpečnostné záujmy), Japonska (ekonomické záujmy), Veľkej Británie (post-koloniálne vzťahy) a ako protiklad uvidíme príklad Dánska.

Spojené štáty americké

Spojené štáty americké sú najväčším celosvetovým donorom rozvojovej pomoci a lídrom v oblasti medzinárodnej rozvojovej spolupráce už viac ako 60 rokov. Lídrom v medzinárodnej rozvojovej spolupráci sú USA vzhľadom na rozmer svojej národnej ekonomiky, schopnosti ovplyvňovať globálny vývoj a svoju dlhodobú prítomnosť v donorskej komunite. Jedným z prvých úspechov USA bola realizácia Marshallovho plánu v rokoch 1947 – 1951. Z historickej perspektívy odôvodňovali USA politiky rozvojovej spolupráce v rovine potrieb rozvojových štátov, ale aj vlastných cieľov zahraničnej politiky. V oblasti rozvojovej pomoci je pre Spojené štáty americké od začiatku charakteristické veľmi úzke prepojenie na záujmy štátu v oblasti národnej bezpečnosti, čo možno zhodnotiť ako preferenciu bezpečnostného motívu a geopoliticky orientované profilovanie rozvojovej spolupráce. V histórii rozvojovej pomoci USA od konca druhej svetovej vojny až po obdobie po skončení studenej vojny je v tomto kontexte možné vymedziť päť základných etáp zahraničnej politiky vychádzajúcich z vtedajších národno-bezpečnostných záujmov, ktoré výrazne ovplyvnili jej rozsah a geografické smerovanie (tabuľka 3.8).

Tabuľka 3.8: Distribúcia rozvojovej pomoci USA podľa období zahraničnej politiky					
	Marshallov plán (1949-55) 1950	Vietnamská mobilizácia (1964-73) 1964	Ukončenie vojny vo Vietname (1973-79) 1973	Dohody z Camp David (1979-89) 1979	Koniec studenej vojny (1989-90) 1990
Izrael a Egypt	-	3 %	5 %	68 %	47 %
Zvyšný Blízky východ a Južná Ázia	8 %	36 %	13 %	13 %	17 %
Východná Ázia	12 %	25 %	71 %	6 %	4 %
Latinská Amerika	1 %	23 %	6 %	4 %	17 %
Afrika	-	8 %	4 %	6 %	8 %
Európa a Kanada	80 %	5 %	1 %	2 %	7 %
Zdroj: DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: <i>Aid : Understanding International Development Cooperation</i> . London : Zed Books, 2003. Str. 77					

Obzvlášť viditeľná je angažovanosť vo Vietname a vo zvyšku Východnej Ázie v roku 1973, kedy do tejto oblasti smerovalo až 71% celkovej oficiálnej rozvojovej pomoci. To isté platí pre 68% pomoci smerovanej v roku 1979 do iba dvoch štátov, konkrétne do Izraela a Egypta v čase podpisu mierových dohôd medzi týmito dvoma štátmi. Výrazné zmeny v geografickom smerovaní rozvojovej pomoci potvrdzujú

dominantný vplyv bezpečnostnej politiky štátu na smerovanie rozvojovej pomoci a podpory prioritných regiónov v relevantných obdobiach vývoja medzinárodných vzťahov, ale vyvolávajú otázky o efektivite tejto adaptácie pomoci na zahraničnú politiku vzhľadom na kontinuitu spolupráce. Krátko po skončení vojny vo Vietname napríklad výrazne klesol podiel Výhodnej Ázie zo 71% na 6%.

Rozpad sovietskeho bloku vyvolal potrebu komplexného prehodnotenia rozvojovej pomoci USA a od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia začali Spojené štáty americké upúšťať od úzkej previazanosti rozvojovej pomoci na národné bezpečnostné záujmy, do popredia sa viac dostali ciele orientované na rozvoj. Celkovej politike rozvojovej spolupráce však chýbala zastrešujúca stratégia vďaka čomu boli rozvojové programy pragmaticky prispôsobované rôznym národným záujmom, medzinárodným dohodám a potrebám rozvojových štátov. Napriek tomu ciele americkej rozvojovej pomoci ostali integrované do zahraničnej politiky štátu ako celku. Udalosti v septembri 2001 poskytli opätovný základ pre obnovenie strategického záujmu rozvojovej spolupráce. Od tohto momentu využívala vláda USA znovu koncept národnej bezpečnosti aj v motívoch poskytovania rozvojovej pomoci. Národná bezpečnostná stratégia USA vyzdvihuje rozvoj ako jeden z troch pilierov štátnej zahraničnej politiky spolu s diplomaciou a vojenskou obranou.²¹³ Konzistenciu cieľov rozvojovej pomoci však narušajú jednak zmeny rovnováhy síl v Kongrese, dôsledkom čoho sú stále sa meniace požiadavky využitia zdrojov pomoci a jednak to, že americkí prezidenti často využívajú rozvojovú pomoc ako súčasť aktuálnych zahranično-politických záujmov. Súčasný prezident USA Barack Obama potvrdil tento koncept a obzvlášť vyzdvihol úlohu rozvojovej pomoci v štátoch Irak, Afganistan a Pakistan.²¹⁴ Okrem toho však požiadavka Kongresu na viazanú pomoc vyžaduje, aby všetky tovary obstarané v rámci rozvojovej pomoci pochádzali od amerických dodávateľov a všetky služby od firiem sídlacích v USA. Tieto praktiky slúžia ako demonštrácia domácomu obyvateľstvu, že verejné zdroje rozvojových programov poskytujú aj ekonomické zisky. Napríklad v prípade potravinovej pomoci bolo v roku 2003 viazaných až 99%. To malo za následok vyššiu obstarávaciu cenu v priemere až o 33% v porovnaní s alternatívnymi komerčnými možnosťami. Okrem toho požiadavka, aby 75%

²¹³ OECD: *DAC Peer Review: The United States* [online]. 2006 [cit. 14.04.2010]. Str. 10. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/61/57/37885999.pdf>>

²¹⁴ Prejav prezidenta USA Baracka Obamu dňa 27.03.2009: *Remarks by the President on a new strategy for Afghanistan and Pakistan* [online]. [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.whitehouse.gov/the_press_office/remarks-by-the-president-on-a-new-strategy-for-afghanistan-and-pakistan/>

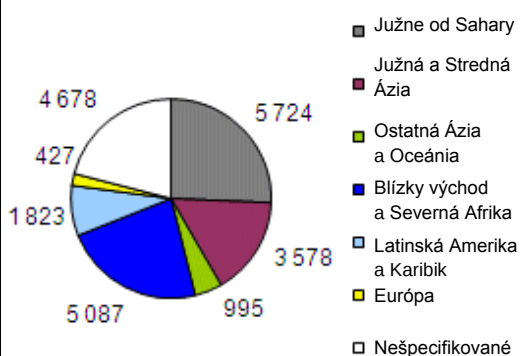
potravinovej pomoci bolo transportovaných na lodiach pod vlajkou USA zvyšovalo obstarávaciu cenu o dodatočných 50 – 200% dopravných nákladov.²¹⁵ Situáciu ďalej zneprehľadňuje fakt, že popri USAID, ktorá je najvyššou autoritou pri administrácii rozvojovej pomoci, do jej riadenia vstupuje aj niekoľko ďalších ministerstiev. Celkovo je do rozvojovej spolupráce USA zapojených 26 rôznych vládnych inštitúcií, pričom však päť z nich je zodpovedných za 90% celkového objemu (USAID, Ministerstvo obrany, Ministerstvo poľnohospodárstva, Ministerstvo vnútra a Štátna pokladnica).

V roku 2006 prijali USA koncepciu tzv. „transformačnej diplomacie“ ktorá vyjadruje cieľ „spolupracovať s mnohými partnermi po celom svete budovať a udržiavať demokratické a dobre spravované štáty, ktoré budú reagovať na potreby svojho obyvateľstva a správať sa zodpovedne v medzinárodnom systéme.“²¹⁶ Rozvojová pomoc má byť jej integrálnou súčasťou a zameriavať sa prioritne na podporu udržiavania mieru a bezpečnosti, spravodlivého a demokratického vládnutia, ľudského rozvoja, hospodárskeho rastu a humanitárnej pomoci. Pohľad na štatistiky pomoci z hľadiska recipientov (tabuľka 3.9) priamo dokumentuje uplatňovanie tejto koncepcie a medzi najväčších recipientov USA patria štáty so strategickým národno-bezpečnostným významom v kontexte „vojne proti teroru“ alebo iných aspektov stability a bezpečnosti. V tradične spomínaných štátoch Irak a Afganistan sleduje rozvojová pomoc USA prostredníctvom boja proti chudobe a podpory ľudského rozvoja hlavne minimalizovanie príčin pre pôvodné bezpečnostné riziká.

Tabuľka 3.9: **Najväčší recipienti rozvojovej pomoci USA v roku 2008 (mil. USD)**

1. Irak	3.246
2. Afganistan	1.816
3. Sudán	779
4. Egypt	684
5. Etiópia	592
6. Kolumbia	520
7. Pakistan	398
8. Keňa	383
9. Palestínske samospráva	351
10. Uganda	327

Podľa regiónu

Zdroj: OECD: *StatExtracts* [online]. [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/30/44285539.gif>

²¹⁵OECD: *DAC Peer Review: The United States* [online]. 2006 [cit. 14.04.2010]. Str. 32. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/57/37885999.pdf>

²¹⁶ Ibid., str. 10.

Japonsko

Japonsko patrí medzi najväčších donorov rozvojovej pomoci a počas 90. rokov bolo dokonca druhým najväčším poskytovateľom pomoci za USA. Angažovanosť Japonska v rozvojovej pomoci siaha do obdobia rokov 1954-55, kedy paradoxne samo bolo ešte jej recipientom. Prvé objemy pomoci, poskytované v rámci Plánu z Kolomba, smerovali do Južnej a Juhovýchodnej Ázie, kde bola cieľom podpora hospodárskeho rozvoja oblastí postihnutých dôsledkami druhej svetovej vojny. Veľkú časť tvorili prostriedky na nápravu škôd spôsobených práve Japonskom a zvláštny dôraz bol kladený na fyzickú infraštruktúru. Táto orientácia rozvojovej pomoci na fyzickú infraštruktúru ostala pre Japonsko charakteristická až do deväťdesiatych rokov 20. storočia a ešte aj v súčasnosti tvorí jednu z hlavných komparatívnych výhod japonskej rozvojovej pomoci. Z hľadiska typov pomoci je ďalšou charakteristickou vlastnosťou japonskej rozvojovej pomoci výrazný podiel pôžičiek, ktorý dosahuje v priemere až 55% na celkovej bilaterálnej pomoci a stavia tak Japonsko do pozície štátu najviac využívajúceho tento typ spolupráce spomedzi donorov DAC OECD.²¹⁷ Tento prístup vychádza z vlastných skúseností Japonska z pôžičiek Svetovej banky počas povojnovej rekonštrukcie a stavia na budovaní zodpovednosti za vrátenie finančných prostriedkov, ktoré podľa japonskej koncepcie vytvára efektívnejšie predpoklady pre rozvoj ako grant. Na druhej strane je však aj dôvodom značnej kritiky kvôli objemom čistej rozvojovej pomoci, ktorej hodnoty sú do značnej miery skresľované splácaním dlhovej služby rozvojových štátov.

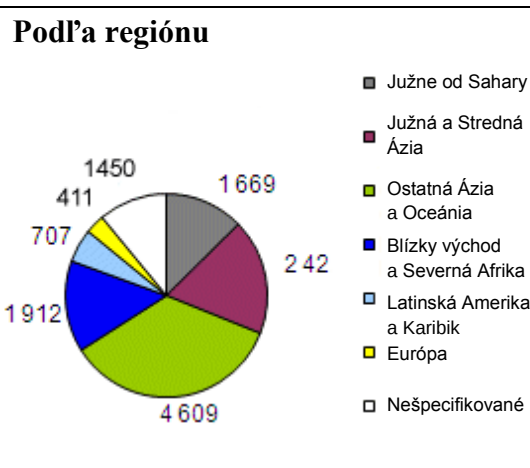
Rozvojová pomoc bola zo strany japonskej vlády dlhé obdobie považovaná za integrálnu súčasť hospodárskej spolupráce s ostatnými štátmi. Formálne bola od ostatných hospodárskych nástrojov zahraničnej politiky oddelená až na konci šesťdesiatych rokov 20. storočia. V porovnaní s ostatnými donorskými štátmi však naďalej ostala oveľa užšie spätá s celkovou hospodársky orientovanou zahraničnou politikou. Oficiálnymi cieľmi rozvojovej pomoci boli rekonštrukcia vojnou zničených oblastí a prezentácia Japonska ako spoľahlivého partnera medzinárodnej hospodárskej spolupráce. Poskytovanie rozvojovej pomoci však prebiehalo plne v súlade s politickými a hospodárskymi záujmami. Snahou bolo naštartovať hospodársky rast v susediacom ázijskom regióne a otvoriť trhy expandujúcemu japonskému exportu, vytvoriť vhodnejšie podmienky pre zahraničné

²¹⁷ OECD: *DAC Peer Review: Japan* [online]. 2004 [cit. 14.04.2010]. Str. 11. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/43/63/32285814.pdf>>

investície a prispieť k politickej stabilite regiónu.²¹⁸ Od sedemdesiatych rokov 20. storočia sa v poskytovaní rozvojovej pomoci začal silnejšie odrážať vplyv USA, ktoré od Japonska očakávali väčší príspevok pre svojich spojencov počas studenej vojny. Preferovanými recipientmi sa stali Taiwan, Južná Kórea a Indonézia. Smerovanie rozvojovej pomoci tak nebolo motivované len vlastnými hospodárskymi záujmami, ale približovali sa aj národným bezpečnostným záujmom USA. Vplyv USA bolo možné zreteľnejšie badať v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia pri smerovaní pomoci do Pakistanu a štátov Blízkeho východu. V roku 2003 Japonsko reformovalo svoju Chartu rozvojovej pomoci, ktorá síce nemá váhu zákona, ale tvorí rámec pre východiská politiky rozvojovej spolupráce. Stanovuje ako základný cieľ japonskej rozvojovej pomoci „*prispievať k mieru a rozvoju medzinárodnej komunity a tým pomáhať zabezpečovať vlastnú japonskú bezpečnosť a prosperitu.*“²¹⁹ Okrem toho stanovuje región Ázie ako prioritný, celková skladba recipientov však bola v prípade Japonska vždy s prevahou štátov susediaceho ázijského regiónu, s približne tretinovým podielom bilaterálnej pomoci určenej pre štáty ASEAN a s celkovým, asi šesťdesiatpercentným podielom pomoci určeným pre štáty Východnej, Juhovýchodnej a Južnej Ázie. Prijímateľmi boli teda štáty, v ktorých má Japonsko najvýznamnejšie hospodárske a politické záujmy.²²⁰

Tabuľka 3.10: Najväčší recipienti rozvojovej pomoci Japonska v roku 2008 (mil. USD)

1. Irak	1.402
2. Čína	1.196
3. Indonézia	1.191
4. India	949
5. Vietnam	780
6. Filipíny	599
7. Bangladéš	540
8. Tanzánia	396
9. Turecko	354
10. Srí Lanka	288

Zdroj: OECD: *StatExtracts* [online]. [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/5/44285062.gif>

²¹⁸ YANAGIHARA, T. - EMIG, A.: An Overview of Japan's Foreign Aid. In: ISLAM, S. (ed.): *Yen for Development: Japanese Foreign Aid and the Politics of Burden Sharing*. New York: Council of Foreign Relations Press, 1991. Str. 68 – 69.

²¹⁹ OECD: *DAC Peer Review: Japan* [online]. 2004 [cit. 14.04.2010]. Str. 17. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/43/63/32285814.pdf>

²²⁰ KOPPEL, B., M. – ORR, R., M.: *Japan's Foreign Aid: Power and Policy in a New Era*. Boulder: Westview Press, 1993. Str. 5.

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

Spojené kráľovstvo má historické vzťahy s mnohými rozvojovými štátmi po celom svete, konkrétne ako so súčasťami bývalého koloniálneho panstva. Spojené kráľovstvo formovalo svoju zahraničnú pomoc už počas obdobia kolonializmu takými definujúcimi dokumentmi ako Colonial Development Act z roku 1929 a Colonial Development and Welfare Act z roku 1940, ktoré zakladali prvé systémové programy pomoci. Po získaní nezávislosti ostala väčšina týchto území asociovaná so Spojeným kráľovstvom prostredníctvom členstva v Spoločenstve národov (angl. orig. Commonwealth of Nations). Pokračujúci význam a dôležitosť tohto historického precedensu pre súčasnú politiku rozvojovej spolupráce je vyjadrený skutočnosťou, že dve tretiny dvadsiatich najväčších recipientov bilaterálnej rozvojovej pomoci Spojeného kráľovstva sú naďalej práve členovia Spoločenstva národov. Pôvodný dôraz na štáty s úzkymi historickými väzbami pri poskytovaní rozvojovej pomoci v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia však ustúpil pomoci rozvojovým štátom s ohľadom na obchodnú politiku a ďalšie aspekty zahraničnej politiky.

Vládna podpora ale i koncepcia zahraničnej rozvojovej pomoci je v Spojenom kráľovstve do veľkej miery závislá od politického spektra vládnucej strany. Zjednodušene možno tvrdiť, že počas vlády konzervatívnej strany ODA klesala, zatiaľ čo počas vlády labouristickej strany ODA narastala. Napríklad voľba Margaret Thatcherovej za predsedkyňu vlády v roku 1979 so sebou priniesla do oblasti rozvojovej pomoci zásadné zmeny. V roku 1980 bola výška rozvojovej pomoci z pôvodných 0,5 percenta HNP v roku 1979 znížená na 0,35 percenta HNP. Ďalšie znižovanie prostriedkov určených na rozvojovú pomoc nasledovalo po roku 1983. Zmeny v oblasti rozvojovej pomoci prebehli nie len z kvantitatívneho hľadiska, ale boli markantné aj z pohľadu kvalitatívnej „adaptácie bilaterálnej rozvojovej pomoci na vlastné politické, obchodné a priemyselné ciele“²²¹ ako aj adaptácie v súlade s politikou Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Veľká Británia bola prvým donorským štátom, ktorý aplikoval sériu podmienok poskytnutia rozvojovej pomoci na základe odporúčaní Brettonwoodských inštitúcií.²²² Do začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia bol oficiálny pohľad Británie na rozvojové otázky prezentovaný ako potreba samostatného riešenia zo strany rozvojových štátov

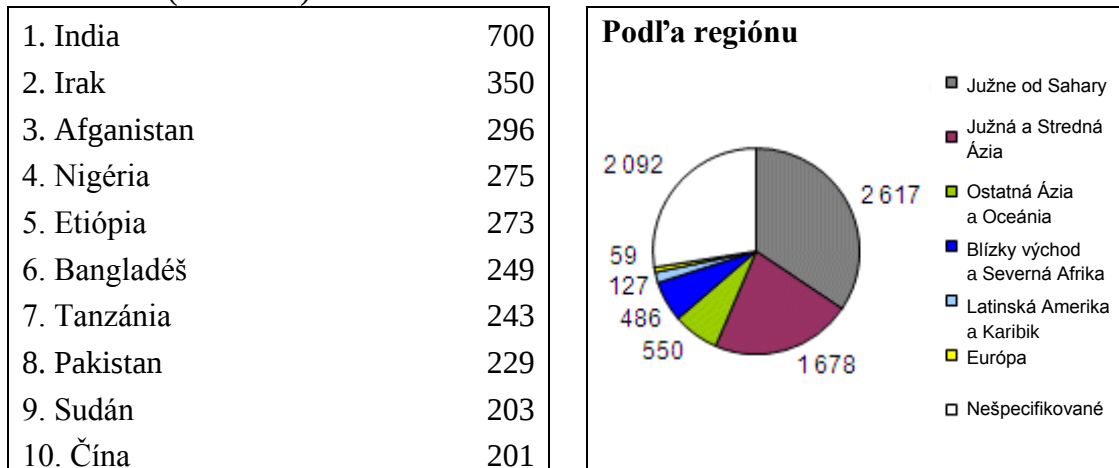
²²¹ BARDER, O.: *Reforming Development Assistance: Lessons from the U.K. experience* [online]. [cit. 15.04.2010]. Str. 10. Dostupné na internete: <<http://www.owen.org/wp-content/files/UK%20Experience.pdf>>

²²² HEALEY, J.: *British programme Aid: Changing orientations*. In: IDS Bulletin, 1996, roč. 27, č. 4. Str. 104.

prijatím zdravej hospodárskej politiky a vytvorením podmienok pre prilákanie zahraničných investícií a obchodných partnerov.

Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia iniciovala nová vláda konzervatívcov revíziu zahraničnej rozvojovej politiky. Rozvojové ciele boli upravené, k potrebe hospodárskych reforiem bola pridaná požiadavka dobrej správy vecí verejných a pomoci chudobným, väčší dôraz bol kladený na demografické problémy, postavenie žien a environmentálne otázky. Výrazné zmeny v rozvojovej politike však nastali až po roku 1997 s nástupom novej labouristickej vlády. Koncom roka 1997 prezentovala vláda základné princípy budúcej rozvojovej politiky a došlo k založeniu samostatného Ministerstva pre medzinárodný rozvoj (DfID). Za hlavný dlhodobý cieľ bola stanovená eliminácia chudoby. Zo strednodobého hľadiska bol stanovený cieľ znížiť do roku 2015 na polovicu podiel ľudí žijúcich v extrémnej chudobe. Operačné ciele boli stanovené aj pre oblasť ľudského rozvoja a ochrany životného prostredia.²²³ Významným prvkom bolo deklarovanie potreby vzájomného partnerstva s ostatnými donorskými štátmi, ale tiež s recipientmi rozvojovej pomoci. Vzhľadom na tieto posledné zmeny je Spojené kráľovstvo považované za jeden z donorských štátov, ktoré v najväčšej miere zosúladiť svoju zahraničnú politiku s potrebami rozvojových štátov.²²⁴

Tabuľka 3.11: Najväčší recipienti rozvojovej pomoci Spojeného kráľovstva v roku 2008 (mil. USD)

Zdroj: OECD: *StatExtracts* [online]. [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/53/44285551.gif>

²²³ DFID: *Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st century. White paper on International Development* [online]. November 1997 [cit. 28.02.2010]. Str. 6 – 7. K dispozícii na <http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/whitepaper1997.pdf>

²²⁴ OECD: *DAC Peer Review: United Kingdom* [online]. 2006 [cit. 28.02.2010]. Str. 47. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/54/57/37010997.pdf>

Dánsko

Dánska rozvojová politika je v mnohých ohľadoch odlišná od rozvojových politík väčšiny DAC štátov. Kľúčové silné stránky sú v právnom základe, strategickom rámci, inštitucionálnom systéme, decentralizovanosti a dôraze na kvalitu.²²⁵ Je výrazne orientovaná na medzinárodnú spoluprácu a od osemdesiatych rokov 20. storočia, kedy väčšina štátov objem svojej rozvojovej pomoci obmedzovala, vykazovala dánska rozvojová pomoc rastúci trend. Dánsko je takisto jedna z mála krajín, ktorá kontinuálne prekračovala cieľ výšky rozvojovej pomoci ako podiel na hrubom národnom príjme stanovený OSN na 0,7%. Špecifikom dánskej rozvojovej spolupráce je však absencia výraznejšej zahranično-politickej motivácie. Svoju pomoc smerovalo Dánsko primárne na boj proti chudobe, vychádzajúc pri tom zo zásad univerzálneho humanizmu. Otázky národnej obrany a bezpečnosti mali len marginálny význam. Podobné princípy rozvojovej pomoci uplatňuje aj niekoľko ďalších štátov ako sú škandinávské štáty, Holandsko, či Kanada.

V osemdesiatych rokoch bola dánska rozvojová pomoc smerovaná do takmer sedemdesiatich štátov, pričom 95% tejto pomoci bolo určených ani nie tridsiatim štátom. Koncom osemdesiatych rokov, v rámci revízie svojej rozvojovej politiky, sa Dánsko rozhodlo koncentrovať sa na dvadsať až dvadsaťštyri štátov. Formálna koncentrácia na menší počet štátov bola sprevádzaná novými smernicami pre formulovanie jasnejších cieľov a stratégií pri spolupráci s vybranými štátmi, čo umožnilo vyšší stupeň kohézie pri napĺňaní jednotlivých iniciatív. Ďalšou zmenou bola decentralizácia správy rozvojovej pomoci do štátov recipientov a prijatie ochrany ľudských práv ako univerzálneho princípu poskytovania pomoci. V súvislosti s koncom studenej vojny, bolo poskytovanie rozvojovej pomoci rozšírené o štáty Strednej a Východnej Európy a Strednej Ázie, pri zachovaní a dokonca miestami navýšení výšky pomoci poskytovanej najchudobnejším štátom. Po roku 2000 sa dostala do popredia otázka vnímania recipientských štátov ako partnerov pri poskytovaní rozvojovej pomoci. V súčasnosti spolupracuje na dlhodobej báze Dánsko už len so 16 „programovými krajinami“ ale rôzne formy podpory získava od Dánska v rámci rozvojovej spolupráce až 90 štátov.

V súlade so všeobecným trendom DAC štátov, začalo aj Dánsko upúšťať na bilaterálnej úrovni od pomoci poskytovanej formou pôžičiek, ktoré sa ukázali ako nie práve najvhodnejšie najmä v najchudobnejších štátoch, v prospech poskytovania grantov,

²²⁵ OECD: *DAC Peer Review: Denmark* [online]. 2007 [cit. 28.02.2010]. Str. 18. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/46/35/39166375.pdf>>

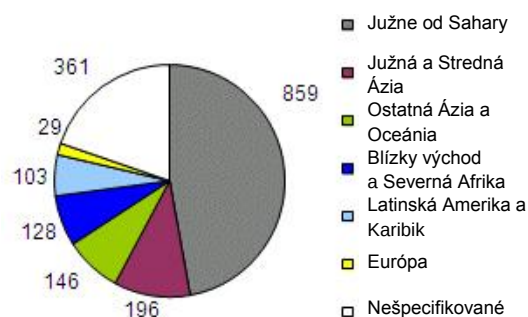
ktoré umožňovali vyššiu flexibilitu. V polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia sa Dánsko navyše zaviazalo poskytovať rozvojovú pomoc až do výšky 0,8% HNP. Bližšie bolo špecifikované aj zameranie rozvojovej pomoci na boj proti chudobe, demokratizáciu a ochranu ľudských práv, zohľadňujúc pri tom aj ďalšie aspekty ako participácia žien v procese rozvoja, ochrana životného prostredia a orientácia na udržateľné zdroje energie.

Faktor marginálnej zahranično-politickej motivácie dokumentuje aj veľmi silná koncentrácia na najmenej rozvinuté štáty, ktorá dosahuje v rámci geografickej alokácie rozvojovej pomoci Dánska až 54%, čo je vysoko nad priemerom štátov DAC OECD s 23%. V rámci alokácie vyjadrenej ako pomer k HNP dosahuje podpora LDC 0,22%, čo uspokojivo spĺňa cieľ OSN stanovený vo výške 0,15%.²²⁶ Tento fakt umocňuje aj skutočnosť, že viac ako polovica celkovej rozvojovej pomoci smeruje do regiónu Afriky. Prehľad najväčších recipientov Dánskej rozvojovej pomoci (tabuľka 3.12) tiež nepotvrdzuje politické motívy rozvojovej spolupráce, kde chýbajú tradičný významný partneri ako Irak, Afganistan alebo Pakistan.

Tabuľka 3.12: Najväčší recipienti rozvojovej pomoci Dánska v roku 2008 (mil. USD)

1. Tanzánia	105
2. Uganda	97
3. Mozambik	90
4. Nigéria	89
5. Vietnam	82
6. Ghana	79
7. Keňa	56
8. Egypt	56
9. Nepál	48
10. Benin	46

Podľa regiónu

Zdroj: OECD: *StatExtracts* [online]. [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/42/22/44284077.gif>

²²⁶ OECD: *DAC Peer Review: Denmark* [online]. 2007 [cit. 28.02.2010]. Str. 32. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/46/35/39166375.pdf>

3.5 Teoretické súvislosti multilaterálnej rozvojovej pomoci

V rámci kategórie Oficiálnej rozvojovej pomoci, ktorá rozlišuje bilaterálnu a multilaterálnu formu jej poskytovania, je multilaterálna pomoc dodatočne vymedzená z hľadiska jej koncovej distribúcie. Na rozdiel od bilaterálnej ODA, ktorá je distribuovaná štátom prostredníctvom vlastných administratívnych subjektov (ministerstvo pre rozvojovú spoluprácu, rozvojová agentúra a pod.), je multilaterálna ODA distribuovaná prostredníctvom tretích strán rozvojovej spolupráce. Sú to medzinárodné organizácie, ktoré Ladislav Lysák definuje ako „*združenia dvoch alebo viacerých štátov, ktoré ich vytvárajú na koordináciu alebo zabezpečenie spoločných zámerov a cieľov*“.²²⁷ Vzhľadom na komplexnosť otázok sociálno-ekonomického rozvoja nie je v prípade rozvojovej pomoci a spolupráce zabezpečovanie spoločných zámerov a cieľov v tejto oblasti ohraničené na konkrétny typ medzinárodných organizácií a na ich zabezpečovaní sa spolupodieľajú organizácie a inštitúcie rôzneho druhu a charakteru. V kontexte definície multilaterálnej ODA ako oficiálnej štátnej pomoci však možno zúžiť jej uplatnenie na nasledovné podmienky. Prostriedky rozvojovej pomoci sú kategorizované ako multilaterálna pomoc, ak sú poskytnuté medzinárodnej inštitúcii, ktorej členmi sú národné vlády a ktorá vykonáva všetky, alebo významnú časť svojich aktivít v prospech rozvoja. Tieto prostriedky musia byť zlúčené s ostatnými finančnými príspevkami všetkých členov a stať sa integrálnou súčasťou finančných aktív danej inštitúcie, strácajú tak svoju identitu z pohľadu donora.²²⁸ To znamená, že medzinárodná organizácia (berúc do úvahy vnútorný organizačný mechanizmus rozhodovania) musí narábať s poskytnutými prostriedkami autonómne. ODA, ktorá nespĺňa uvedené kritériá je považovaná za bilaterálnu pomoc. To zahŕňa aj nekmeňové príspevky štátu do medzinárodných organizácií, ktoré sú poskytnuté nad rámec povinných členských príspevkov a vyhradené na špecifické účely, označované ako multi-bilaterálna pomoc. Vymedzenie účelu použitia v rôznych sférach, či už ohraničenie na región, sektor alebo oblasť rozvojovej spolupráce, je považované za bilaterálnu pomoc preto, že bilaterálny donor reálne kontroluje alebo usmerňuje využitie prostriedkov rozvojovej pomoci. Autori Martinussen a Pedersen však argumentujú, že multilaterálna pomoc nie je forma pomoci nezávislá od záujmov bilaterálnych donorov. „*Kedže západné krajiny si vybrali multilaterálne organizácie, prostredníctvom ktorých poskytujú tretinu svojej celkovej rozvojovej pomoci, motívy skryté za multilaterálnou*

²²⁷ LYSÁK, L.: *Medzinárodné organizácie*. Bratislava: Ekonóm, 2001. Str. 10.

²²⁸ OECD: *2008 DAC report on multilateral aid* [online]. [cit. 10.04.2010]. Str. 21. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/59/11/42901553.pdf>>

*pomocou tvoria súčasť komplexnej motivácie pre poskytovanie všetkej zahraničnej pomoci.*²²⁹ Pôvodne mala sledovať multilaterálna pomoc prostredníctvom systému OSN bezpečnostné aspekty, po pristúpení novovzniknutých dekolonizovaných štátov sa zvýraznil aspekt medzinárodnej solidarity a humanizmu. Pomoc poskytovaná prostredníctvom rozvojových bánk mala zase sledovať ekonomické aspekty začlenenia rozvojových štátov do svetovej ekonomiky.

Teoretický kontext poskytovania multilaterálnej rozvojovej pomoci je spravidla rozdelený do troch oblastí.²³⁰ Prvou je oblasť medzinárodnej politiky, kde sa kladie dôraz na mocenské vzťahy medzi štátmi a problematiku konfliktov. Druhou oblasťou je svetová ekonomika, kde majú medzinárodné organizácie predstavovať spájajúci prvok medzi globalizáciou a postavením rozvojových štátov, resp. ich integráciou do svetovej ekonomiky. Treťou oblasťou je medzinárodná administratíva, kde je dôraz kladený na funkcie, efektívnosť a rozdiely vo vzťahu k štátnej administratíve. Uvedené oblasti je však nutné pozorovať ako projekciu funkcií medzinárodných organizácií v medzinárodných vzťahoch. Šárka Waisová uvádza ako funkcie medzinárodných organizácií nasledovné aktivity: *artikulácia a agregácia, vytváranie koalícií, vytváranie agendy, vytváranie noriem, distribúcia informácií a preventívna diplomacia.*²³¹ V kontexte rozvojovej pomoci a spolupráce sú tieto funkcie obzvlášť dôležité z perspektívy recipientov hlavne pre chudobné, malé a slabé štáty, nakoľko tieto obvykle nemajú v medzinárodných vzťahoch politické a ekonomické možnosti ovplyvňovania medzinárodných vzťahov a rozvojovej spolupráce. Platí to obzvlášť v prípade artikulácie a agregácie záujmov svojich členov, kde môžu medzinárodné organizácie ako inštitucionalizovaná forma vzťahov medzi aktérmi medzinárodného systému definovať všeobecné a platné hodnoty pre všetky subjekty systému. „*Príkladom takejto agregácie záujmov malých a slabých štátov a ich artikulácie je vytvorenie skupiny G77, ktorá vznikla v snahe definovať a zastupovať záujmy štátov tretieho sveta na pôde OSN.*“²³² Rovnako významnou funkciou je aj vytváranie agendy, ktorá je úzko spätá so schopnosťou medzinárodných organizácií artikulovať záujmy členských štátov. Medzinárodné organizácie v tomto prípade definujú dôležité rozvojové témy a rozhodujú o prerokúvaní konkrétnych rozvojových otázok, čím ovplyvňujú aj

²²⁹ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 94

²³⁰ Ibid., str. 94

²³¹ WAISOVÁ, Š.: *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. Str. 105 – 110.

²³² Ibid., str. 106.

priority rozvojovej spolupráce svojich členov. Dobrým príkladom je prijatie Miléniových rozvojových cieľov, ktoré sa stali globálnou rozvojovou agendou pre celý medzinárodný systém. Tieto oblasti však determinuje charakter aktivít multilaterálnej rozvojovej spolupráce, ktorý môže byť v *normatívnej* alebo *operačnej* polohe.²³³ Zjednodušene je možné túto dichotómiu vidieť v kontexte úloh medzinárodných organizácií v medzinárodných vzťahoch, ktoré ich môžu stavať do pozície arény resp. fóra poskytujúceho priestor pre vzájomnú spoluprácu, spoločný dialóg a spoločné rozhodnutia, alebo do pozície samostatného aktéra v medzinárodnom systéme konajúceho autonómne. Normatívny charakter multilaterálnej rozvojovej spolupráce je založený na vplyve na obsah agendy medzinárodných vzťahov medzi štátmi, organizáciami a jednotlivcami a na podpore medzinárodnej zhody o spoločných hodnotách a princípoch. Vyplýva z vysokej autority medzinárodných organizácií ako subjektov medzinárodných vzťahov a vytvorené normy slúžia ako základ aj pre bilaterálnu rozvojovú spoluprácu. Operačný charakter aktivít multilaterálnych organizácií zahŕňa financovanie rozvoja, implementáciu rozvojových projektov a programov a technickú pomoc. Multilaterálne organizácie tu majú niekoľko systémových a operačných výhod, ako sú napr. organizačno-technické kapacity a združovanie expertov, vysoké know-how a široká poznatková základňa, úspory z rozsahu a agregované objemy finančných prostriedkov, alebo rozsah a záber spolupráce nad možnosti individuálnych donorov. Niekedy však dochádza k prelínaniu týchto oblastí, keď napríklad v prípade technickej pomoci je obsah rozvojovej spolupráce normatívny, ale jej forma je operačná. Inokedy naopak nemožno označiť všetky normatívne aktivity medzinárodných organizácií za rozvojovú pomoc. To je prípad predovšetkým konkrétnych medzinárodných zmlúv, ktoré sú na pôde špecializovaných medzinárodných organizácií (napríklad WHO, ILO, a pod.), alebo pri príležitosti medzinárodných konferencií (napríklad Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v roku 1992 alebo Svetový summit pre sociálny rozvoj v roku 1995), prijaté všetkými členmi a ako také platia aj pre rozvinuté štáty. Tieto aktivity a politické rozhodnutia teda nie sú namierené výlučne na rozvojové štáty a z toho dôvodu nie sú formálne rozvojovou pomocou. Jednako je však možné konštatovať, že výber tém medzinárodnej agendy pre spoluprácu čoraz intenzívnejšie zahŕňa v normatívnej rovine práve otázky medzinárodného rozvoja. Podobná situácia nastáva aj v prípade multilaterálnych finančných inštitúcií. Pôvodné úlohy medzinárodných organizácií ako multilaterálnych rozvojových bánk alebo

²³³ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P.: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. Str. 96.

Medzinárodného menového fondu spočívali v monitorovaní hospodárskej politiky, ekonomického vývoja, platobných bilancií rozvojových štátov a zabezpečovaní stabilizačných funkcií v prípade potreby. Od 90. rokov však na seba preberali aj konzultačno-poradenskú úlohu vo forme technickej pomoci a odporúčaní hospodárskej politiky. Dôležitými normatívnymi prvkami zavedenými medzinárodnými organizáciami boli napríklad presadenie otázky redukcie chudoby ako centrálnej témy rozvojovej agendy, alebo zásady „dobrej správy vecí verejných“ ako ideologických a hodnotových aspektov agendy rozvojovej spolupráce v normatívnej polohe. Všeobecným trendom je teda skôr zblížovanie oboch oblastí. Systém OSN prešiel od normatívneho mandátu aj k realizácii operačných aktivít poskytovania rozvojovej pomoci a Svetová banka s MMF si popri svojich pôvodných operačných aktivitách rozšírili okruh pôsobnosti aj na oblasť normatívnej stránky v otázkach ekonomických a sociálnych politík rozvojových štátov. Niekedy sa tento proces zvykne označovať aj ako migrácia úloh zo systému OSN na Svetovú banku, čo ale nezodpovedá realite čiastočne preto, že Svetová banka je formálne súčasťou systému OSN, predovšetkým však preto, že obe strany svoje pole pôsobnosti rozšírili.

Súčasne s rozširovaním pôvodných sfér aktivít a pôsobnosti medzinárodných organizácií sa však objavuje problém ich vzájomného prekrývania. V mnohých prípadoch, podobné inštitúcie vykonávajú takmer rovnaké aktivity v podobných krajinách. Systém medzinárodného financovania rozvoja totiž prešiel zásadnými zmenami smerom k vysokej komplexnosti. Je to nielen vďaka vývoju nových nástrojov financovania rozvoja tradičných donorov, ale hlavne pre nárast počtu nových multilaterálnych subjektov a meniaci sa mandát a ciele tradičných multilaterálnych subjektov. Helmut Reisen označuje súčasnú architektúru tohto systému poskytovania rozvojovej pomoci za „nesystém“ (angl. orig. „non-system“), ktorý sa vyvinul *„nie na základe koherentného dizajnu ale na základe spontánneho neporiadku.“*²³⁴ V súčasnosti tvorí základ systému multilaterálnej rozvojovej spolupráce 47 agentúr, fondov a komisií OSN, MMF a Skupina svetovej banky (IDA, IFC, IBRD, MIGA, ICSID), 12 multilaterálnych rozvojových bánk a ich fondov, Európska komisia a globálne fondy. Nejasné vymedzenie pôsobnosti jednotlivých medzinárodných organizácií vytvára dodatočnú fragmentáciu donorov, ako aj objemov pomoci a vyvoláva otázky ohľadne efektivity takejto formy rozvojovej spolupráce. Ako príklad tu môže poslúžiť absencia systémového rozdelenia úloh v prípade Miléniových rozvojových cieľov,

²³⁴ REISEN, H.: *The Multilateral Donor Non-System: Towards Accountability and Efficient Role Assignment* [online]. 05.03.2009. Str. 3. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/13/43/42306585.pdf>>

ktoré nemajú jasne vymedzenú inštitucionálnu stránku ich napĺňania zo strany medzinárodných organizácií (tabuľka 3.13).

Tabuľka 3.13: Multilaterálne organizácie zabezpečujúce plnenie Miléniových rozvojových cieľoch		
<i>MDG</i>	<i>Hlavné subjekty</i>	<i>Iné subjekty</i>
MDG1: Odstrániť extrémnu chudobu a hlad	UNDP, Svetová banka, AfDB, AsDB, IFAD, EC, FAO, WFP	CGIAR, IADB
MDG 2: Dosiahnuť základné vzdelanie pre všetkých	Svetová banka, UNICEF, UNESCO	UNFPA, UNRWA
MDG 3: Podporovať rodovú rovnosť a postavenie žien	UNDP, Svetová banka, UNIFEM, UNICEF	UNFPA
MDG 4: Znížiť detskú úmrtnosť	WHO, UNFPA, UNICEF	Svetová banka, WFP, UNRWA
MDG 5: Zlepšiť zdravie matiek	WHO, UNFPA	Svetová banka, WFP
MDG 6: Bojovať s chorobami HIV/AIDS, malária a inými	UNAIDS, Svetová banka, WHO, UNDP, UNFPA, UNICEF	UNIFEM
MDG 7: Zabezpečiť udržateľnosť životného prostredia	UN Habitat, Svetová banka, AsDB, UNDP	CGIAR, UNIDO
MDG 8: Vytvoriť globálne partnerstvo pre rozvoj	Svetová banka, EK, UNDP, UNIDO, ILO, UNCTAD	UNDP
Zdroj: REISEN, H.: <i>The Multilateral Donor Non-System: Towards Accountability and Efficient Role Assignment</i> [online]. 05.03.2009 [cit. 10.04.2010]. Str. 9. Dostupné na internete: http://www.oecd.org/dataoecd/13/43/42306585.pdf		

Vysvetlenie nárastu komplexnosti multilaterálneho systému rozvojovej spolupráce a rozširovanie kanálov rozvojovej pomoci v rámci neho je možné vysvetliť v dvoch polohách. V normatívnej polohe je podstatou tohto javu potreba zabezpečovania tzv. globálnych verejných statkov. Globálny rozmer problémov ako klimatické zmeny, nedostatok pitnej vody, globálne rozšírenie chorôb a pod. odôvodňujú vznik multilaterálnych subjektov, ktoré sa budú touto oblasťou zaoberať plošne a globálne v kontraste k nedostatočnej jednostrannej snahe o ich riešenie. Zásada nevylúčiteľnosti zo spotreby verejných statkov v kontexte národných možností a limitácií túto problematiku posúva do roviny spolupráce medzinárodnej komunity. V pozitívnej polohe naopak samé multilaterálne organizácie hľadajú nový zmysel svojej činnosti a existencie rozširovaním tematického zamerania na viaceré oblasti. Je preto dôležité identifikovať komparatívne výhody rôznych inštitucionálnych východísk, posúdiť prekrývanie multilaterálnych rozvojových aktivít s cieľom konsolidácie a obmedziť zdanlivú rivalitu rozdielnych subjektov v rovnakej oblasti stanoveným konkrétnych úloh. Ako východisko tu môžu slúžiť viaceré porovnania medzinárodných organizácií načrtnuté v predošlej časti, avšak

systemová úprava si bude vyžadovať dodatočné kroky smerom k ujasneniu úloh a zodpovednosti.

Otázkou ostáva, prečo bilaterálni donori financujú popri svojich bilaterálnych aktivitách aj aktivity viacerých multilaterálnych organizácií, ktoré môžu izolovane spolupracovať s tým istým recipientom v rovnakej oblasti. Častým javom v prípade rozvojových štátov sú paralelné úvery od bilaterálnych donorov, príslušnej multilaterálnej rozvojovej banky a Svetovej banky. Tento prístup je možné vysvetliť politicko-ekonomickými aspektmi zo strany donorov vrátane záujmu dosahovania vlastných zahranično-politických záujmov. Odpoveď v kontexte efektivity však spočíva v úsporách z rozsahu medzinárodných organizácií. Kľúčovým momentom je v takomto prípade optimálna alokácia zdrojov rozvojovej pomoci. Ak predpokladáme, že altruistickí donori, ktorí nesledujú poskytovaním rozvojovej pomoci vlastné zahranično-politické ciele, uprednostňujú multilaterálnu rozvojovú spoluprácu a považujú alokáciu multilaterálnych donorov za efektívnu, potom budú ochotní financovať multilaterálne rozvojové aktivity až do bodu vyčerpania úspor z rozsahu, pričom použijú zostávajúce prostriedky rozpočtu na rozvojovú pomoc vo vlastných bilaterálnych aktivitách.²³⁵

²³⁵ MAVROTAS, G. – VILLANGER E.: *Multilateral Aid Agencies and Strategic Donor Behaviour* [online]. Január 2006 [cit. 11.04.2010]. UNU-WIDER Discussion paper No. 2006/2. Str. 4. Dostupné na internete: <http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2006/en_GB/dp2006-02/_files/78091766590080559/default/dp2006-02.pdf>

Záver

Problematika medzinárodného rozvoja a postavenia rozvojových štátov vo svetovom hospodárstve je v súčasnosti determinovaná viacerými dimenziami spoločenských vzťahov a medzinárodnej spolupráce v zahranično-politickej oblasti. Charakter aktivít procesu napomáhania rozvoja zo strany rozvinutých štátov je prierezovým prístupom viacerých dimenzií medzinárodných vzťahov od ekonomických politík až po priamu zahraničnú podporu. V kontexte dynamických zmien medzinárodno-politického a ekonomického prostredia charakterizovaných globalizáciou a vývojom postmodernej spoločnosti v systéme globálnych vzťahov nadobúda táto problematika zložitý a komplexný charakter, ktorý nie je možné skúmať a posudzovať bez zohľadnenia širších súvislostí, ako aj historického pozadia. Rozvojové aktivity medzinárodnej komunity je preto nutné vnímať nie len z pohľadu explicitných cieľov rozvojovej spolupráce, ale aj v kontexte viac alebo menej čitateľných motívov pre takúto spoluprácu. Popri motívoch altruizmu a morálnych východiskách rozvojovej spolupráce je táto oblasť predovšetkým vyjadrením konkrétnych zahranično-politických snáh rozvinutých štátov.

Od začiatku vývoja problematiky rozvojovej pomoci a spolupráce sa procesom vývoja jej jednotlivých podôb a foriem, nástupom nových globálnych aktérov v tejto oblasti, ako aj zmenami konštelácie medzinárodného prostredia značným spôsobom zmenil charakter systému rozvojovej spolupráce. Jeho zásadnými zmenami boli predovšetkým rozšírenie obsahu a záberu rozvojovej pomoci, posun ťažiska spolupráce do globálnej roviny a výrazný nárast komplexnosti architektúry poskytovania rozvojovej pomoci. Dokumentuje to hlavne preorientovanie zamerania rozvojovej pomoci z podpory ekonomického rastu na podporu širšej skupiny determinantov ľudského rozvoja a zastrešujúci rámec Miléniových rozvojových cieľov.

Popri týchto zmenách však kľúčovým, doteraz uspokojivo nevyriešeným problémom danej problematiky, ostáva efektivita rozvojovej pomoci a spolupráce. Meniace sa modely rastu pre rozvojové štáty, ako aj pomerne vysoká rozmanitosť rozvojových teórií ani v súčasnosti neponúkajú jednoznačné odpovede na otázky podmienok, determinantov a limit efektivity rozvojovej spolupráce. Empirické štúdie na túto tému sa tiež pomerne podstatným spôsobom rozchádzajú v zisteniach o celkovej schopnosti rozvojovej pomoci podporiť hospodársky rast a rozvoj v prijímajúcom štáte ako aj o súbore podmienok pre efektivitu pomoci. Napriek tomu možno pozorovať istý posun v tejto oblasti, hlavne v špecifikovaní aspektov ako sú klesajúce výnosy z rozvojovej

pomoci a zameniteľnosť pomoci v prostredí národného hospodárstva recipienta. Postavenie a pôsobenie štátov v medzinárodných ekonomických vzťahoch totiž túto dimenziu skresľuje pôsobením ostatných faktorov, ktoré sa prejavujú na hospodárskom raste a ľudskom rozvoji rozvojových štátov odlišnými, niekedy aj protichodnými tendenciami vývoja. Treba zdôrazniť, že našou snahou nebolo zhodnotiť rozvojovú pomoc ako jeden z nástrojov podpory rozvoja voči iným alternatívam ako napríklad obchodné politiky voči rozvojovým štátom, ale pozorovať efektivitu rozvojovej pomoci *ceteris paribus*. Významným faktorom je aj skutočnosť, že väčšina štúdií zaoberajúcich sa skúmaním efektivity rozvojovej pomoci vychádza zo súboru dát z obdobia využívania rozvojovej pomoci primárne ako zahranično-politického nástroja. S ohľadom na túto skutočnosť sa javí do budúcnosti skúmanie efektivity pomoci po skončení studenej vojny a zásadnej zmene koncepcie rozvojovej spolupráce ako potenciálne smerodajnejšie. Uplynulých dvadsať rokov už predstavuje solídny základ pre súbor dát a nové empirické štúdie o efektivite rozvojovej pomoci by mali klásť dôraz práve na toto obdobie.

Vysoká komplexnosť súčasného systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce sa javí ako významný determinant jej rámcových predpokladov pre úspešnosť a efektivitu v agregovanej polohe. Z hľadiska rozdrobenosti objemov sa vytrácajú úspory z rozsahu, ktoré by prostredníctvom koncentrácie prinášali viacej možností pre rôzny charakter rozvojových intervencií. Z hľadiska rozdrobenosti typov na projektovú podporu sa obmedzuje prierezové využitie rozvojovej pomoci a jej širší záber v rámci programovej podpory sociálno-ekonomického rozvoja. Z hľadiska rozdrobenosti strany donorov naopak dochádza k nárastu počtu vzájomných vzťahov, vytvárajúc tak dodatočné transakčné náklady, duplicity v rozvojových intervenciách a pokles reálnej hodnoty rozvojovej pomoci. Komplexnosť tohto systému je vyjadrená vysokým počtom a prakticky nepretržitým nárastom počtu (ako bilaterálnych, tak aj multilaterálnych) donorov v rámci rozvojovej pomoci až do súčasnosti, heterogénnou štruktúrou rôznych foriem spolupráce, zložitou sieťou kanálov pre tok pomoci do recipientských štátov a nejasnými a konfliktnými resp. prelínajúcimi sa okruhmi aktivít a pôsobnosti donorov. Tieto faktory výraznou mierou ovplyvňujú koncovú efektivitu vytváraním dodatočnej administratívnej záťaže kladenej na recipientské štáty, náročnosťou manažmentu procesu rozvojovej spolupráce a poklesom disponibilných objemov individuálnych intervencií. Hypotéza **H1: Komplexnosť a fragmentovanosť systému medzinárodnej rozvojovej spolupráce je jednou z hlavných príčin strát efektivity rozvojovej pomoci**, sa na základe hore uvedených skutočností potvrdila ako pravdivá. V kontexte hlavného cieľa dizertačnej práce

je na základe tohto zistenia na tomto mieste možné vyzdvihnúť postavenie a charakter multilaterálnych donorov. Hoci aj v prípade multilaterálnej rozvojovej spolupráce v súčasnosti dochádza ku fragmentácii a nejasnému vymedzeniu okruhu aktivít a pôsobnosti jednotlivých subjektov, existuje v tejto sfére vyšší predpoklad pre odstránenie problému komplexnosti a fragmentácie rozvojovej pomoci. Toto tvrdenie opierame o dve skutočnosti. Prvou je špecializácia jednotlivých multilaterálnych donorov, ktorá ponúka vyššie predpoklady pre zúženie aktivít na konkrétnu predmetnú oblasť za súčasného zvýšenia objemov a úsilia rozvojovej spolupráce oproti bilaterálnym donorom, ktorí nikdy nedosiahnu vzhľadom na technické, organizačné a kapacitné možnosti stupeň špecializácie porovnateľný s multilaterálnymi donormi. Multilaterálni donori by však mali vzhľadom na ich pomerne vysoký počet zvážiť mieru diverzifikácie svojich aktivít a oblastí pôsobnosti a zvýšiť mieru koncentrácie na ich konkrétnu špecifickú oblasť, predovšetkým na základe svojich komparatívnych výhod v daných aktivitách. Bude tiež potrebné, aby k tomuto kroku dochádzalo plánovite a koordinovane. Ako vhodná sa javí úloha a postavenie OSN, ktorá by mohla na seba prebrať agendu jasného a jednoznačného užšieho vymedzenia okruhu rozvojových aktivít pre rôzne ďalšie medzinárodné organizácie napríklad v kontexte MDG. Bilaterálni donori by naopak mohli zvážiť podstatnejšie zvýšenie podpory multilaterálnych donorov všeobecne, alebo aspoň vybraných multilaterálnych donorov. Druhou skutočnosťou, o ktorú opierame tvrdenie, že systém multilaterálnej rozvojovej spolupráce má vyšší predpoklad pre odstránenie problému komplexnosti a fragmentácie rozvojovej pomoci, je agregácia objemov finančných prostriedkov v medzinárodných organizáciách od viacerých bilaterálnych donorov. Tento bod však naráža na špecifiká bilaterálnej pomoci a súvislosti z nej vyplývajúce. V pozitívnej polohe je aj v prípade zvýšenia podpory multilaterálnych inštitúcií nepravdepodobné, aby sa bilaterálni donori výraznejšou mierou vzdali svojich rozvojových programov v určitých štátoch. V normatívnej polohe by to však viedlo ku zníženiu počtu kanálov, cez ktoré prúdi rozvojová pomoc do recipientského štátu a súčasne k zvýšeniu agregovaného objemu prostriedkov rozvojovej pomoci a spolupráce.

Z hľadiska zahranično-politických východísk rámca aktivít rozvojovej spolupráce sme overovali platnosť hypotézy **H2: Pozícia rozvojovej pomoci v zahraničnej politike rozvinutých štátov sa posilňuje namiesto jej osamostatňovania**. Platnosť tejto hypotézy sa potvrdila nielen sledovaním historického vývoja problematiky rozvojovej pomoci ale aj analýzou súčasných trendov v politike rozvojovej pomoci a spektra nástrojov zahraničnej politiky. Vzhľadom na podstatné rozdiely v bilaterálnych politikách rozvojovej spolupráce

jednotlivých donorov je síce treba rozlišovať medzi zahranično-politicky profilovanou pomocou a primárne humanitárne orientovanou pomocou, avšak v kontexte motívov a odvodených cieľov na pozadí aktuálneho medzinárodno-politického pozadia je možné jednoznačne potvrdiť úlohu rozvojovej pomoci ako nástroja zahraničnej politiky. Existujú prirodzene štáty, ktoré svoju politiku bilaterálnej rozvojovej pomoci nezakladajú na dominancii zahraničnej politiky. Rovnako však existujú štáty, ktoré pristupujú k bilaterálnej pomoci výhradne s vlastnými zahranično-politickými motívmi. Hoci prakticky všetci bilaterálni donori koncipujú svoju politiku rozvojovej spolupráce v užšom či voľnejšom previazaní so zahraničnou politikou, v deklaratívnej polohe sa len veľmi ojedinele možno stretnúť s explicitným prepojením týchto dvoch rovín a motívy pre voľbu konkrétneho recipienta, regiónu, sektora, formy a výšky pomoci sú predmetom zložitejšieho pozadia zahranično-politických cieľov. Vzhľadom na postupný prerod charakteru rozvojovej spolupráce od 90. rokov, ktorý naznačoval odklon od primárne utilitaristického charakteru pomoci smerom ku globálnej agende a postupnému osamostatneniu sa politiky rozvojovej pomoci od zahranično-politických cieľov, je nutné konštatovať posilňovanie tejto situácie. Vzhľadom na aktuálne odvodené ciele, trendy objemov a geografické zameranie rozvojovej pomoci je nepravdepodobné, že by sa rozvojová pomoc v krátkodobom či strednodobom horizonte výraznejšie vymanila spod zahranično-politickej línie a práve naopak, predpokladáme výraznejšie etablovanie sa rozvojovej pomoci v spektre nástrojov zahraničnej politiky, obzvlášť v prípade nových štátov v pozícii donora rozvojovej pomoci.

V kontexte hlavného cieľa a rozdelenia systému rozvojovej pomoci na jeho dve základné formy, je možné v rámci bilaterálnej pomoci uvažovať s niekoľkými aspektmi, ktoré priamo súvisia a vyplývajú z podmienenosti charakteru rozvojovej spolupráce oblastiam zahraničnej politiky. Politicky resp. strategicky orientovaná pomoc sleduje poskytovaním finančných prostriedkov prioritne udržiavanie vzájomných vzťahov, zachovanie miery vplyvu na vnútornú politiku recipienta, hlasovacie schémy v medzinárodných organizáciách a ekonomické aspekty spolupráce. Z týchto dôvodov môže byť efektivita implicitne limitovaná, pretože partnerské strany nebudú zainteresované na maximalizácii efektívneho využitia zdrojov, vyžadovaní striktných monitorovacích a hodnotiacich výstupov a brať druhú partnerskú stranu na zodpovednosť prípadne rôznymi formami sankcionovať neefektívne využitie. Takýto postup by ohrozil jej primárny implicitný zámer, t.j. zahranično-politické ciele priamo alebo nepriamo odvodené od faktického zámeru poskytovania rozvojovej pomoci, ktorým má byť podpora

sociálno-ekonomického rozvoja. Politicky motivovaná pomoc navyše často nerobí rozdiely medzi štátmi v oblasti dobrej správy vecí verejných, transparentného verejného obstarávania, miery korupcie, ale takisto aj miery chudoby a stupňa ľudského rozvoja, pretože uprednostňuje štáty s konkrétnym strategickým alebo zahranično-politickým významom pre donora. V nadväznosti na uvedené problémy sa ponúka ako vyvažujúci faktor práve multilaterálna pomoc. V tomto smere sme overovali platnosť hypotézy **H3: Multilaterálna rozvojová pomoc má vyššie predpoklady pre efektivitu**. Multilaterálna rozvojová spolupráca je oslobodená od podmienenosti zahranično-politickým cieľom, kladie vyšší dôraz na zodpovednosť za výsledky, prináša do projektového cyklu úspory z rozsahu a ponúka prehľadnejší rámec sledovania efektivity. Neobmedzuje sa na rozvojové štáty so strategickým zahranično-politickým významom, zameriava sa na širšie spektrum rozvojových ekonomík a vystupuje ako symbolický predstaviteľ globálnej spolupráce v rámci agendy medzinárodnej rozvojovej pomoci. Predstavuje administratívnu autoritu, ktorá na seba preberá bremeno zodpovednosti a redistribúcie pri financovaní rozvojových programov a do veľkej miery minimalizuje (i keď úplne neodstraňuje) negatívne aspekty a riziká ako korupciu v štátnom sektore a prináša zvýšenú efektivitu a subsidiárny prístup v podpore lokálnych partnerských alebo pridružených organizácií. Významným faktorom je aj skutočnosť, že vzhľadom na výhody koncentrácie a špecializácie má potenciálne vyššie predpoklady pre efektivitu rozvojovej spolupráce. Neznamená to však, že multilaterálna pomoc je absolútne efektívnejšia, alebo že nezahŕňa problémy vlastné pre takúto formu organizácie rozvojovej spolupráce. Predstavuje však pomerne efektívnu alternatívu pre donorov poskytovať časť rozvojovej pomoci bez zahranično-politickej podmienenosti v kontexte primárnej humanitárnej motivácie. Platnosť tejto hypotézy preto považujeme za potvrdenú.

Na základe týchto výsledkov je možné pozorovať v systéme rozvojovej pomoci paradoxný jav. Hoci rozvojová pomoc po konci studenej vojny stratila svoj význam ako nástroj priamej podpory vybraných zahraničných partnerov, jej pozícia v rámci nástrojov zahraničnej politiky nestratila zásadne na význame a dokonca upevňuje svoje postavenie. Zároveň je možné v systéme poskytovania rozvojovej pomoci pozorovať výrazný nárast systémovej zložitosti a komplexnosti vzťahov, následkom čoho sú isté reálne aj obetované náklady. Vzhľadom na duálny proces poskytovania rozvojovej pomoci bilaterálne a multilaterálne existujú potenciálne riešenia tohto problému nákladov zo straty efektivity pomoci. Skutočný problém je však zdá sa založený na očakávaniach rozvinutých štátov od rozvojovej pomoci a jej výsledkov.

Zoznam použitej literatúry

- ACHARYA, Arnab – DE LIMA, Anna Theresa Fuzzo – MOORE, Mick: Proliferation and Fragmentation : Transactions Costs and the Value of Aid [online]. [cit. 30.09.2008] In: *Journal of Development Studies*, 2006, roč. 42, č. 1. ISSN 0022-0388. Dostupné na internete: <http://pdfserve.informaworld.com/454897__727553739.pdf>
- ALLESINA, Alberto – DOLLAR, David: *Who gives foreign aid to whom and why?* [online] Jún 1998 [cit. 20.02.2010]. NBER Working Paper No. 6612. Dostupné na internete: <<http://www.nber.org/papers/w6612.pdf>>
- ARNDT, Channing – JONES, Sam – TARP, Finn: *Aid and Growth: Have We Come Full Circle?* [online]. Október 2009 [cit. 22.01.2010]. UNU-WIDER Discussion Paper No. 2009/05. Dostupné na internete: <<http://www.ony.unu.edu/Aid%20and%20Growth.pdf>>
- BALHAR, Vít'azoslav: *Dejiny svetového hospodárstva*. Bratislava: Ekonóm, 2008. 134 s. ISBN 978-80-225-2609-8.
- BARDER, Owen: *Reforming Development Assistance: Lessons from the U.K. experience* [online]. [cit. 15.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.owen.org/wp-content/files/UK%20Experience.pdf>>
- BERG-SCHLOSSER, Dirk – STAMMEN, Theo: *Úvod do politickej vedy*. Praha: ISE, 2000. 371 s. ISBN 80-86130-09-6
- BERTHÉLEMY, Jean-Claude: *Bilateral donors' interest vs. recipients' development motives in aid allocation: do all donors behave the same?* [online]. [cit. 06.08.2009] Paríž: Université Panthéon-Sorbonne, 2005. Dostupné na internete: <<ftp://mse.univ-paris1.fr/pub/mse/cahiers2005/Bla05001.pdf>>
- BIRD, Graham: The political economy of foreign aid: Fatigue or regeneration? [online]. [cit. 05.07.2009] In: *Zagreb International Review of Economics & Business*, 1999, roč. 2., č. 2. ISSN 1331-5609. Dostupné na internete: <<http://hrcak.srce.hr/file/54568>>
- BOONE, Peter: *Politics and the effectiveness of foreign aid* [online]. Október 1995 [cit. 22.01.2010]. NBER Working Paper 5308. Dostupné na internete: <<http://www.nber.org/papers/w5308.pdf>>
- BOULDING, Carew Elizabeth: *The Foreign Aid Puzzle: Bilateral versus Multilateral Development Assistance* [online]. September 2004 [cit. 20.02.2010]. Dostupné na internete:

<http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/5/9/9/2/pages59929/p59929-1.php>

BROHMAN, John: *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996. 398 s. ISBN 1-55786-315-6

BURNSIDE, Craig – DOLLAR, David: *Aid, Policies and Growth* [online]. Jún 1997 [cit. 22.01.2010]. World Bank, Policy Research Working Paper 1777. Dostupné na internete: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000009265_3971023104021/Rendered/PDF/multi_page.pdf>

CARBONE, Maurizio: *The European Union and International Development: The Politics of Foreign Aid*. Londýn: Routledge, 2007. 192 s. ISBN 978-0-415-41414-2

CGD: *Commitment to Development Index* [online]. [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/section/initiatives/_active/cdi/#>

CLEMENS, Michael – MOSS, Todd: *Ghost of 0.7%: Origins and Relevance of the International Aid Target* [online]. 06.09.2005 [cit. 02.07.2009]. Center for global development: Working paper no. 68. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/files/3822_file_WP68.pdf>

CLEMENS, Michael – RADELET, Steven – BHAVNANI, Rikhil: *Counting chickens when they hatch: The short-term effect of aid and growth* [online]. 12.07.2004 [24.01.2010]. Center for global development, Working paper no. 44. Dostupné na internete: <<http://129.3.20.41/eps/if/papers/0407/0407010.pdf>>

COLLIER, Paul.: *The bottom billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. New York: Oxford university press, 2007. 205 s. ISBN 978-0-19-531145-7

CONCORD: *Aidwatch Update: EU Aid in Jeopardy?* [online]. December 2009 [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.concordeurope.org/Files/media/extranetdocumentsENG/NavigationPrincipale/06.Publications/06_3_Positions andStudies/CONCORD-EU-aid-briefing-dec09-PDF.pdf>

DALGAARD, Carl-Johann – HANSEN, Henrik – TARP, Finn: *On the Empirics of Foreign Aid and Growth* [online]. September 2003 [cit. 22.01.2010]. EPRU: Kodaň, 2003. Dostupné na internete: <<http://www.econ.ku.dk/epru/files/wp/wp-03-13.pdf>>

DEGNBOL-MARTINUSSEN, John – ENGBERG-PEDERSEN, Poul: *Aid : Understanding International Development Cooperation*. London : Zed Books, 2003. 350 s. ISBN 1-84277-039-X

- DFID: *Background Briefing: Untying Aid* [online]. September, 2001 [cit. 20.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/bg-briefing-untyingaid.pdf>>
- DFID: *DfID's Assessment of Multilateral Organisational Effectiveness: An Overview of Results* [online]. 01.06.2005 [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/meff-results.pdf>>
- DFID: *Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st century. White paper on International Development* [online]. November 1997 [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Documents/publications/whitepaper1997.pdf>>
- DFID: *The Multilateral Development Effectiveness Summaries* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.dfid.gov.uk/Global-Issues/Working-to-make-Global-Aid-more-effective/Multilateral-effectiveness/The-Multilateral-Development-Effectiveness-Summaries/>>
- DUDÁŠ, Tomáš: Efektivita rozvojovej pomoci – dokáže rozvojová pomoc napomôcť hospodárskemu rozvoju? In: *Rozvojová pomoc a spolupráca 2008. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 09.10.2008*. Bratislava: Ekonóm, 2008. 288 s. ISBN 978-80-225-2640-1
- DUNNING, Thad: Conditioning the Effects of Aid: Cold War Politics, Donor Credibility, and Democracy in Africa [online]. [cit. 05.09.2008]. In: *International Organisation*, 2004, roč. 58, č. 2. Dostupné na internete: <http://ideas.repec.org/a/cup/intorg/v58y2004i02p409-423_58.html>
- EASTERLY, William – LEVINE, Ross – ROODMAN, David: *New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar's "Aid, Policies, and Growth"* [online]. Jún 2003 [cit. 22.01.2010]. Dostupné na internete: <http://www.nyu.edu/fas/institute/dri/Easterly/File/aid_nber.pdf>
- EASTERLY, William: *The Cartel of Good Intentions: Bureaucracy versus markets in foreign aid* [online]. 01.03.2002 [cit. 07.04.2010]. Center for Global Development, Working Paper No. 4. Dostupné na internete: <http://www.cgdev.org/files/2786_file_cgd_wp004_rev.pdf>
- EASTERLY, William: *The ideology of development* [online]. 02.07.2007 [cit. 30.06.2009]. Dostupné na internete <<http://economistsview.typepad.com/economistsview/2007/07/william-easterl.html>>

- EASTERLY, William: *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*. New York: Penguin Press, 2006. 436 s. ISBN 978-1-594-20037-3
- EDWARD, Clay – GEDDES, Matthew – NATALI, Luisa: *Untying Aid: Is it working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs*. Kodaň: Scanprint, 2009. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/51/35/44375975.pdf>>
- ESCOBAR, Arturo: *Encountering Development: The making and unmaking the third world*. Princeton: Princeton University Press, 1995. 290 s. ISBN 978-1-4008-2146-4
- EUROPEAN COMMISSION: *Financing for Development and Aid Effectiveness: The challenges of scaling up EU aid 2006 – 2010* [online]. 02.03.2006 [cit. 10.04.2010] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/COMM_PDF_COM_2006_0085_F_EN_EFFICACITE_AIDE.pdf>
- FIELDEN, Matthew.: The geopolitics of aid: The provision and termination of aid to Afghan refugees in North West Frontier Province, Pakistan. In: *Political Geography*, 1998, roč. 17, č. 4. ISSN 0962-6298
- FILIP, Jaroslav – MEČÁR, Miroslav – ROSENBERG, Miloslav: *Svetová ekonomika na začiatku 21. Storočia*. Bratislava: Iris, 2005. 142 s. ISBN 80-890-18-95-5
- FOLTÝN, Jaroslav – FÁREK, Jiří: Rozvojové země v turbulenciach svetovej ekonomiky: Obtížne hľadanie teórie. In: *Mezinárodní vztahy*, 2008, roč. 43, č. 1. 78 – 94 s. ISSN 0323-1844
- FÜHRER, Helmut: *The story of official development assistance* [online]. [cit. 02.07.2009]. Paríž: OECD, 1996. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf>>
- GAVALOVÁ, Viera: *Ekonomika rozvojových krajín*. Bratislava: Ekonóm, 2002. 184 s. ISBN 80-225-1601-5
- GAVALOVÁ, Viera: *Ekonomika a obchodná politika rozvojových krajín*. Bratislava: Ekonóm, 2007. 210 s. ISBN 978-80-225-2439-1
- GHAJ, Dharam: *The World employment programme at ILO* [online]. [cit. 30.06.2009]. Dostupné na internete: <http://www.ilo.org/public/english/century/information_resources/download/wep.pdf>
- GIBSON, Clark et al.: *The samaritan's dilemma: The political economy of development aid*. New York: Oxford University Press, 2005. 264 s. ISBN 978-0-199-27885-5

- GUILLAUMONT, Patrick – CHAUVET, Lisa: *Aid and Performance: A Reassessment* [online]. Jún 1999 [cit. 22.01.2010]. Dostupné na internete: <<http://publi.cerdi.org/ed/1999/1999.10.pdf>>
- HADJIMICHAEL, Michael. et al.: Sub-Saharan Africa: Growth, savings, and investment, 1986-93. International Monetary Fund: Occasional Paper 118, 1995. In: HANSEN, Henrik – TARP, Finn: *Aid and Growth Regressions* [online]. Máj 2000 [cit. 22.01.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.00.7.pdf>>
- HANSEN, Henrik – TARP, Finn: *Aid effectiveness disputed* [online]. [cit. 20.01.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.nottingham.ac.uk/economics/credit/research/papers/cp.99.10.pdf>>
- HAWKINS, Deren et al.: *States, International Organizations, and Principal-Agent Theory* [online]. 04.12.2003 [cit. 11.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/0/7/3/2/1/pages73219/p73219-22.php>
- HEADEY, Derek: *Foreign Aid and Foreign Policy: How Donors Undermine the Effectiveness of Overseas Development Assistance* [online]. 21.09.2005 [cit. 23.01.2010]. CEPA: Working Paper Series No. 05/2005. Dostupné na internete: <<http://www.uq.edu.au/economics/cepa/docs/WP/WP052005.pdf>>
- HESSE, Vladimír: *Fenomén „malého štátu“* [online]. 11/2007 [cit. 29.10.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.voltaire.netkosice.sk/archive/Fenomen%20maleho%20statu.doc>>
- HJETRHOLM, Peter – WHITE, Howard: *Survey of foreign aid: history, trends and allocation* [online]. [cit. 03.07.2009]. Discussion paper no. 00-04. University of Copenhagen: Department of economics, 2000. Dostupné na internete: <<http://www.econ.ku.dk/Research/Publications/pink/2000/0004.pdf>>
- HULÉNYI, Peter: (Ne)výhody multilaterálnych donorov. In: *Rozvojová pomoc 2007*. Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : Ekonóm, 2007. 168 s. ISBN 978-80-225-2381-3
- CHANT, Sylvia – McILWAINE, Cathy: *Development in the 21st century: An introduction to the global south*. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2009. 364 s. ISBN 978-1-84720-966-5
- IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 01.09.2009]. Dostupné na internete:

- <<http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>>
- IMF: *World economic outlook: Statistical Appendix* [online]. Október 2009 [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/pdf/statapp.pdf>>
- IŠTOK, Robert: *Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.fhvp.unipo.sk/kagerr/pracovnici/istok/Priestorovo-politicka%20struktura%20sveta.doc>>
- IŠTOK, Robert: Rozvojové krajiny ako hlavný cieľ rozvojovej pomoci. In: DRAGULOVÁ, Alica et al.: *HELP!* Prešov: Metodicko-pedagogické centrum, 2005. 112 s. ISBN 80-8045-393-4
- JENÍČEK, Vladimír – KREPL, Vladimír: Development assistance [online]. In: *Agricultural economics*, 2006, roč. 52, č. 5. [cit. 01.07.2009]. 209 – 224 s. Dostupné na internete: <http://www.cazv.cz/attachments/ZE_52_209-224.pdf>
- JEPMA, Catrinus: *The Tying of Aid* [online]. [cit. 21.02.2010]. OECD: Paríž, 1991. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/16/56/29412505.pdf>>
- JOHNSON, Paul: *Dějiny dvacátého století*. Praha: Rozmluvy, 1991. 844 s. ISBN 80-85336-07-3
- KAUL, Inge – MENDOZA, Ronald: *Advancing the problem of public goods* [online]. [cit. 07.07.2009] Dostupné na internete: <<http://www.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/KaulMendoza.pdf>>
- KNACK, Stephen – RAHMAN, Aminur: *Donor Fragmentation and Bureaucratic Quality in Aid Recipients* [online]. Január 2004 [cit. 20.02.2010]. World Bank Policy Research Working Paper 3186. Dostupné na internete: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/WDSP/IB/2004/02/04/000012009_20040204091915/Rendered/PDF/WPS3186.pdf>
- KOPPEL, Bruck – ORR, Robert.: *Japan's Foreign Aid: Power and Policy in a New Era*. Boulder: Westview Press, 1993. 378 s. ISBN 978-08-133-8643-0
- KREJČÍ, Oskar: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001. 709 s. ISBN 80-86432-46-7
- LIĐÁK, Ján: *Medzinárodné vzťahy – Medzinárodná politika*. Bratislava: SOFA 2000. 179 s. ISBN 80-85752-70-0
- LIĐÁK, Ján – KOGANOVÁ, Viera: *Politológia pre ekonómov*. Bratislava: SOFA, 1998. 228 s. ISBN: 80-89033-38-5

- LIPKOVÁ, Ľudmila: *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonóm, 2005. 296 s. ISBN 80-225-2100-0
- LIPKOVÁ, Ľudmila: *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Sprint, 2006. 414 s. ISBN 80-89085-55-5
- LISÝ, Ján: *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Elita, 1996. 309 s. ISBN 80-8044-005-0
- LYSÁK, Ladislav: Ekonomická dimenzia diplomacie. In: *Hospodárska diplomacia v 21. storočí*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2005. ISBN 80-225-2087-X
- LYSÁK, Ladislav: *Medzinárodné organizácie*. Bratislava: Ekonóm, 2001. 252 s. ISBN 90-225-1506-X
- LYSÁK, Ladislav: Rozvojové štáty vo svetovom hospodárstve. In: ROSENBERG, Miloslav et al.: *Vývojové tendencie svetového hospodárstva*. Bratislava: Ekonóm, 2002. 409 s. ISBN 80-225-1515-9
- LYSÁK, Ladislav – GREŠŠ, Martin: *Medzinárodné organizácie*. Bratislava : Ekonóm, 2005. 224 s. ISBN 80-225-1965-0
- MAVROTAS, George – VILLANGER Espen: *Multilateral Aid Agencies and Strategic Donor Behaviour* [online]. Január 2006 [cit. 11.04.2010]. UNU-WIDER Discussion paper No. 2006/2. Dostupné na internete: <http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2006/en_GB/dp2006-02/_files/78091766590080559/default/dp2006-02.pdf>
- MDB: *Common Performance Assessment System: 2008 report* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.mfdr.org/Compas/documents/2008COMPAS.pdf>>
- MENBERE, Workie Tiruneh: Kam sa stratili všetky zdroje rozvojovej pomoci? Empirické zistenia. In: *Rozvojová pomoc a spolupráca 2008*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 09.10.2008. Bratislava: Ekonóm, 2008. 288 s. ISBN 978-80-225-2640-1
- MINOIU, Camelia – REDDY, Sanjay: *Development Aid and Economic Growth: A Positive Long-Run Relation* [online]. Máj 2009 [cit. 20.01.2010]. IMF Working paper WP/09/118. Dostupné na internete: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09118.pdf>>
- MOPAN: *Common Approach* [online]. [cit. 08.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.mopanonline.org/commonapproach>>

- MOPAN: *Common Approach 2009: AfDB* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010].
Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/AfDB_Final_February_19_issued.pdf>
- MOPAN: *Common Approach 2009: UNDP* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010].
Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/UNDP_Final_February_19_issued_.pdf>
- MOPAN: *Common Approach 2009: UNICEF* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010].
Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/UNICEF_Final_February_19_issued.pdf>
- MOPAN: *Common Approach 2009: WB* [online]. Február 2010 [cit. 08.04.2010].
Dostupné na internete: <http://www.mopanonline.org/upload/documents/World_Bank_Final_February_19_issued.pdf>
- MOSLEY, Paul: *Foreign Aid, Its Defense and Reform*. Lexington: University Press of Kentucky, 1987. 264 s. ISBN 0-8131-1608-2
- NEDOMLELOVÁ, Iva: *Teorie rozvoje, teorie ekonomického růstu a teorie regionálního rozvoje* [online]. [cit. 29.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://alrus.kin.tul.cz/~vyzkum/wd/download/2008/f11.pdf>>
- NYE, Joseph: *Smart Power*. In: The Huffington Post [online]. 29.11.2007 [cit. 20.11.2007]. Dostupné na internete: <http://www.huffingtonpost.com/joseph-nye/smart-power_b_74725.html>
- NYE, Joseph: *The Benefits of Soft Power*. In: Compass: A Journal of Leadership [online]. 08.02.2004 [cit. 20.11.2008] Harvard: Center for Public Leadership, 2004. Dostupné na internete: <<http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>>
- OECD: *2008 DAC report on multilateral aid* [online]. [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/59/11/42901553.pdf>>
- OECD: *2008 Survey on monitoring the Paris declaration : Effective aid by 2010? What will it take* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/58/41/41202121.pdf>>
- OECD: *2009 OECD Report on Division of Labour: Addressing Fragmentation and Concentration of Aid Across Countries* [online]. [cit. 24.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/18/52/44318319.pdf>>
- OECD: *DAC Criteria for Evaluating Development Assistance* [online]. [cit. 30.01.2009]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/document/22/0,2340,en_2649_34435_2086550_1_1_1_1,00.html>

- OECD: *DAC Peer Review: Denmark* [online]. 2007 [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/46/35/39166375.pdf>>
- OECD: *DAC Peer Review: France* [online]. 2008 [cit. 14.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/4/10/40814790.pdf>>
- OECD: *DAC Peer Review: Japan* [online]. 2004 [cit. 14.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/43/63/32285814.pdf>>
- OECD: *DAC Peer Review: United Kingdom* [online]. 2006 [cit. 28.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/54/57/37010997.pdf>>
- OECD: *DAC Peer Review: The United States* [online]. 2006 [cit. 14.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/61/57/37885999.pdf>>
- OECD: *DAC Recommendation on Untying Official Development Assistance to the Least Developed Countries* [online]. [cit. 22.02.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/14/56/1885476.pdf>>
- OECD: *Glossary Of Statistical Terms* [online]. 28.08.2003 [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6043>>
- OECD: *History of DAC lists of aid recipient countries* [online]. [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/document/55/0,3343,en_2649_34447_35832055_1_1_1_1,00.html>
- OECD: *Policy Brief: Untying aid to the least developed countries* [online]. Júl 2001 [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/16/24/2002959.pdf>
- OECD: *Shaping the 21st century: The contribution of development co-operation* [online]. Máj 1996 [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/23/35/2508761.pdf>>
- OECD: *StatExtracts : DAC1 Official and Private Flows* [online]. [cit. 24.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE1>>
- OECD: *Tied aid disciplines and untying recommendation* [online]. [cit. 25.06.2009]. Dostupné na internete: <www.oecd.org/dataoecd/14/63/31738583.pdf>
- PEET, Richard – HARTWICK, Elaine: *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. New York: Guilford press, 2009. 323 s. ISBN 978-1-60623-065-7
- PLECHANOVÁ, Běla: *Úvod do mezinárodních vztahů - Výběr textů*. Praha: Institut pro evropskou kulturu a politiku, 2003. 288 s. ISBN 80-86130-22-3
- QUIBRIA, Muhammad.: *Development effectiveness: What does recent research tell us?* [online]. Október 2004 [cit. 22.01.2010]. ADB: OED Working Paper No. 1.

- Dostupné na internete: <<http://www.adb.org/documents/OED/Working-Papers/oct01-oed-working-paper.pdf>>
- RAJAN, Raghuram – SUBRAMANIAN, Arvind: *Aid and Growth : What does the cross-country evidence really show?* [online]. Jún 2005. [cit. 22.01.2010]. IMF Working Paper WP/05/127. Dostupné na internete:<<http://imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05127.pdf>>
- RASLAVSKÁ, Ivana: Rozvojové teórie 20. storočia. In: *Rozvojová pomoc 2007*, zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. 168 s. ISBN 978-80-225-2381-3
- REISEN, Helmut: *The Multilateral Donor Non-System: Towards Accountability and Efficient Role Assignment* [online]. 05.03.2009 [cit. 15.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/13/43/42306585.pdf>>
- ROSTOW, Walt Whitman.: *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*. 3. vyd. Cambridge: Cambridge university press, 1990. 272 s. ISBN 0-521-40928-4
- RUSIŇÁK, Peter: K potrebe výskumu diplomacie – európske súvislosti. In: *Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2008. 288 s. ISBN 978-80-225-2630-2
- RUSNÁK, Urban: Rozvojová pomoc členských krajín Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj. In: *Medzinárodné otázky*, 2000, roč. IX, č. 2. Str. ISSN 1210-1583
- RUSNÁK, Urban – SZÉP, Attila – BRZICA, Daneš: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. 152 s. ISBN 80-89106-01-3
- SACHS, Jeffrey David: *The End of Poverty: Economic possibilities for our time*. New York: Penguin Books, 2006. 397 s. ISBN 978-0-143-03658-6
- SLOVAKAID: *Komunikačná stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci SR* [online]. 25.03.2010 [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.slovakaid.sk/index.php/article /articleview/426/1/1/>>
- STANTON, Elizabeth Anne.: *The human development index: A history* [online]. Február, 2007 [cit. 30.06.2009]. Political Economy Research Institute, Working paper series, No. 127. Dostupné na internete <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_101-150/WP127.pdf>

- STIGLITZ, Joseph Eugene.: *Making globalisation work*. New York: W. W. Norton & Company, 2006. 384 s. ISBN 978-0-393-06122-2
- ŠKVRNDA, František: Mäkká moc malých štátov a ich pôsobenie v súčasných medzinárodných vzťahoch. In: *Medzinárodné vzťahy 2007*. Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie [cd-rom]. Bratislava: Ekonóm, 2008. ISBN 978-80-225-2576-3
- ŠKVRNDA, František: O zahraničnej politike štátu v podmienkach postmodernej spoločnosti. In: *Zahraničná politika a diplomacia Slovenskej republiky v kontexte európskej integrácie*. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-125-2467-4
- ŠKVRNDA, František: Vybrané sociologické otázky chápania nevojenských bezpečnostných hrozieb na začiatku 21. storočia. In: *Medzinárodné vzťahy 2007*, Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie [cd-rom]. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2576-3
- TAMANG, Ritendra: Geopolitics and Shifts in Development Aid Policies: The Effects on Poverty in Nepal [online]. [cit. 07.02.2010] In: *Journal of Sustainable Development*, 2009, roč. 2, č. 2. ISSN 1741-5268. Dostupné na internete: <<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jsd/article/viewFile/2997/2767>>
- UNCTAD: *Country and territory distribution* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.unctad.org/TEMPLATES/Page.asp?intItemID=2187&lang=1>>
- UNDP: *Human development report 2009 : Overcomming barriers: Human mobility and development*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 217 s. ISBN 978-0-230-23904-3
- UNO: *Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings* [online]. 15.04.2009 [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>>
- UNO: *Delivering as One: Secretary-General's High-Level Panel on UN System-wide Coherence* [online]. 09.11.2006 [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <http://www.undg.org/docs/6879/coh_10_waysE.pdf>
- UNO: *The Least Developed Countries: Historical Background* [online]. [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/events/ldc3/prepcom/history.htm>>

- UN-OHRLLS: *Criteria for the identification of the LDCs* [online]. [cit. 27.06.2009].
Dostupné na internete: <<http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/59/>>
- VEILLETTE, Connie – RIBANDO, Clare – SULLIVAN, Mark: *U.S. foreign assistance to Latin America and Caribbean* [online]. CRS report for congress, 03.01.2006 [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete <<http://www.nationalaglawcenter.org/assets/crs/RL32487.pdf>>
- WAIŠOVÁ, Šárka: *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 241 s. ISBN 80-86432-46-7
- WALLERSTEIN, Immanuel: *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* [online]. [cit 30.06.2009] New York: Academic Press, 1976. Dostupné na internete <<http://marriottschool.byu.edu/emp/WPW/Class%209%20-%20The%20World%20System%20Perspective.pdf>>
- WEGS, Robert – LADRECH, Robert: *Evropa po roce 1945*. Praha: Vyšehrad, 2002. 416 s. ISBN 0-7021-507-0
- WEISS, Peter: Rozvojová pomoc ako výraz nárastu závislosti v medzinárodných vzťahoch. In: *Rozvojová pomoc 2006*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2006. 168 s. ISBN 80-225-2245-7
- WEISS, Peter: Rozvojová pomoc ako nová dimenzia slovenskej zahraničnej politiky. In: *Rozvojová pomoc 2007*, Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2007. 168 s. ISBN 879-80-225-2381-3
- WHITE, Howard: *The macroeconomic impact of development aid: A critical survey* [online]. [cit. 22.01.2010]. Dostupné na internete :<http://www.pdtglobal.org/EIPdata/Library/Analysis%20of%20the%20Effects%20of%20Aid%20Flows/White_Aid.pdf>
- WILLIAMSON, John: *What Washington Means by Policy Reform* [online]. [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486>>
- WILLIS, Katie: *Theories and practices of development*. New York: Routledge, 2005. 236 s. ISBN 0-415-30053-3
- WOODS, Ngaire.: *The Shifting Politics of Foreign Aid* [online]. 25.02.2005 [cit. 07.02.2010]. Oxford: Global Economic Governance Programme, 2005. Dostupné na internete: <<http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/GEG%20WP%20Shifting%20Politics%20of%20Aid.pdf>>

- WORLD BANK: *Assessing Aid. What Works, What Doesn't, and Why* [online]. [cit. 22.01.2010]. World Bank Policy Research Report. Oxford University Press, 1998. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/JFRD5F17S0>>
- WORLD BANK: *Country classification* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/K2CKM78CC0>>
- WORLD BANK: *Cutting the Red Tape : Better aid delivery through better donor cooperation* [online]. 21.02.2003 [cit. 30.09.2008]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/XUOO0TZF00>>
- WORLD BANK: *Global Economic Prospects 2010: Forecast summary* [online]. 01.12.2008 [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/6SNWOQCQB0>>
- WORLD BANK: *World development indicators 2008: Poverty data* [online]. [cit. 20.01.2010]. Washington: International Bank for Reconstruction and Development, 2008. Dostupné na internete: <<http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf>>
- WORLD BANK: *World development report 1990: Poverty* [online]. 30.06.1990 [cit. 05.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/S5W4W40A31>>
- WORLD BANK: *World development report 2000/2001: Attacking poverty*. [online]. [cit. 05.07.2009] New York: Oxford university press, 2001. 335 s. ISBN 978-0-195-21129-0. Dostupné na internete: <<http://go.worldbank.org/7KWQQ1WVT0>>
- WORLD BANK – IMF: *2005 Review of the PRS Approach: Balancing Accountabilities and Scaling Up Results* [online]. September 2005 [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/PRSP-Review/2005_Review_Final.pdf>
- WTO: *Understanding the WTO: The organisation: Least-developed countries* [online]. [cit. 27.06.2009]. Dostupné na internete <http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org7_e.htm>
- YANAGIHARA, Toru – EMIG, Anne: An Overview of Japan's Foreign Aid. In: ISLAM, Shafiqul (ed.): *Yen for Development: Japanese Foreign Aid and the Politics of Burden Sharing*. New York: Council of Foreign Relations Press, 1991. 243 s. ISBN 978-08-760-9096-1
- YASUYUKI Sawada et al.: *Commitment to Development Index: Critical Comments* [online]. Marec 2004 [cit. 07.04.2010]. Dostupné na internete: <http://dakis.fasid.or.jp/report/pdf/DP_1_E.pdf>

Medzinárodné dohody a právne dokumenty:

Akčná agenda z Akry, 04.09.2008 [online]. [cit. 07.07.2009]. Dostupné na internete:
<<http://www.undp.org/mdtf/docs/Accra-Agenda-for-Action.pdf>>

Dôvodová správa k Návrhu mechanizmu poskytovania vládnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky, schváleného Vládou SR uznesením č.223/2001 [online]. 7. marca 2001 [cit. 10.10.2009]. Dostupné na internete:<[http://www.rokovania.gov.sk/appl/material.nsf/0/00E67A00EDB4C25EC1256A000045D3F8/\\$FILE/Predspr%C3%A1va.rtf.rtf](http://www.rokovania.gov.sk/appl/material.nsf/0/00E67A00EDB4C25EC1256A000045D3F8/$FILE/Predspr%C3%A1va.rtf.rtf)>

Charta OSN [online]. [cit. 30.10.2009] Dostupné na internete:
<<http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=150&downid=90>>

Monterreyský konsenzus z Medzinárodnej konferencie o financovaní rozvoja, 22.03.2002 [online]. [cit. 07.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.un.org/esa/ffd/monterrey/MonterreyConsensus.pdf>>

Parížska deklarácia o efektívite pomoci, 02.03.2005 [online]. [cit. 07.07.2009]. Dostupné na internete: <http://www.undg.org/archive_docs/5639-Paris_declaration_on_aid_effectiveness_-_English.pdf>

Rímska deklarácia o harmonizácii pomoci, 25.02.2003 [online]. [cit. 07.07.2009]. Dostupné na internete: <<http://www.aidharmonization.org/ah-wh/secondary-pages/why-RomeDeclaration>>

Všeobecná deklarácia ľudských práv [online]. 10. Decembra 1948 [cit. 10.10.2009]. Dostupné na internete:
<http://www.vop.gov.sk/ochrana_prav/legislativa/deklaracia/>

Zákon o oficiálnej rozvojovej pomoci č. 617/2007 Z. z. [online]. 05.12.2007 [cit. 01.09.2009]. Dostupné na internete:
<<http://www.slovakaid.sk/index.php/filemanager/download/500/Zakon617-2007-final.pdf>>

Prílohy

Príloha č. 1: **Rozvojové štáty podľa OECD klasifikované ako platní recipienti ODA pre roky 2008 až 2010**

Príloha č. 2: **Zoznam najmenej rozvinutých štátov (LDC) podľa rozdelenia z 2009**

Príloha č. 3: **Klasifikácia štátov podľa úrovne dosiahnutého ľudského rozvoja (HDI)**

Príloha č. 4: **Ciele výšky Oficiálnej rozvojovej pomoci ako % z HNI**

Príloha č. 5: **Miléniové rozvojové ciele a ich indikátory**

Príloha č. 6: **Ciele Parížskej deklarácie o efektívite pomoci**

Príloha č. 7: **Rozvojová pomoc z perspektívy donorov**

Príloha č. 8: **Rozvojová pomoc z perspektívy recipientov**

Príloha č. 1: Rozvojové štáty podľa OECD klasifikované ako platní recipienti ODA pre roky 2008 až 2010

Najmenej rozvinuté štáty	Štáty s nízkym príjmom (HNP p.c. < 935 USD v 2007)	Štáty s nižším stredným príjmom (HNP p.c. medzi 936 USD a 3 705 USD v 2007)	Štáty s vyšším stredným príjmom (HNP p.c. medzi 3 706 USD a 11 455 USD v 2007)
Afganistan Angola Bangladéš Benin Bhután Burkina Faso Burundi Kambodža Stredoafrická republika Čad Komory Konžská dem. republika Džibuti Rovníková Guinea Eritrea Etiópia Gambia Guinea Guinea-Bissau Haiti Kiribati Laos Lesotho Libéria Madagaskar Malawi Maldivy Mali Mauritánia Mozambik Mjanmarsko Nepál Nigerská republika Rwanda Samoa São Tomé a Príncipe Senegal Sierra Leone Šalamúnove ostrovy Somálsko Sudán Tanzánia Timor-Leste Togo Tuvalu Uganda Vanuatu Jemen Zambia	Pobrežie slonoviny Ghana Keňa Kórejská dem. republika Kirgizsko Nigéria Pakistan Papua Nová Guinea Tadžikistan Uzbekistan Vietnam Zimbabwe	Albánsko Alžírsko Arménsko Azerbajdžan Bolívia Bosna a Hercegovina Kamerun Kapverdy Čína Kolumbia Konžská republika Dominikánska republika Ekvádor Egypt El Salvador Macedónsko Gruzínsko Guatemala Honduras India Indonézia Irán Irak Jordánsko Kosovo Marshallové ostrovy Mikronézia Moldavsko Mongolsko Maroko Namíbia Nikaragua Niue Palestínske samosp. úz. Paraguaj Peru Filipíny Sri Lanka Svazijsko Sýria Thajsko Tokelau Tonga Tunisko Turkmenistan Ukrajina Wallis a Futuna	Anguilla Antigua a Barbuda Argentína Barbados Bielorusko Belize Botswana Brazília Čile Cookove ostrovy Kostarika Chorvátsko Kuba Dominika Fidži Gabon Grenada Jamajka Kazachstan Libanon Líbya Malajzia Maurícius Mayotte Mexiko Čierna Hora Montserrat Nauru Omán Palau Panama Srbsko Seychely Južná Afrika Ostrov Sv. Heleny Sv. Kitts-Nevis Sv. Lucia Sv. Vincent a Grenadíny Surinam Trinidad a Tobago Turecko Uruguaj Venezuela

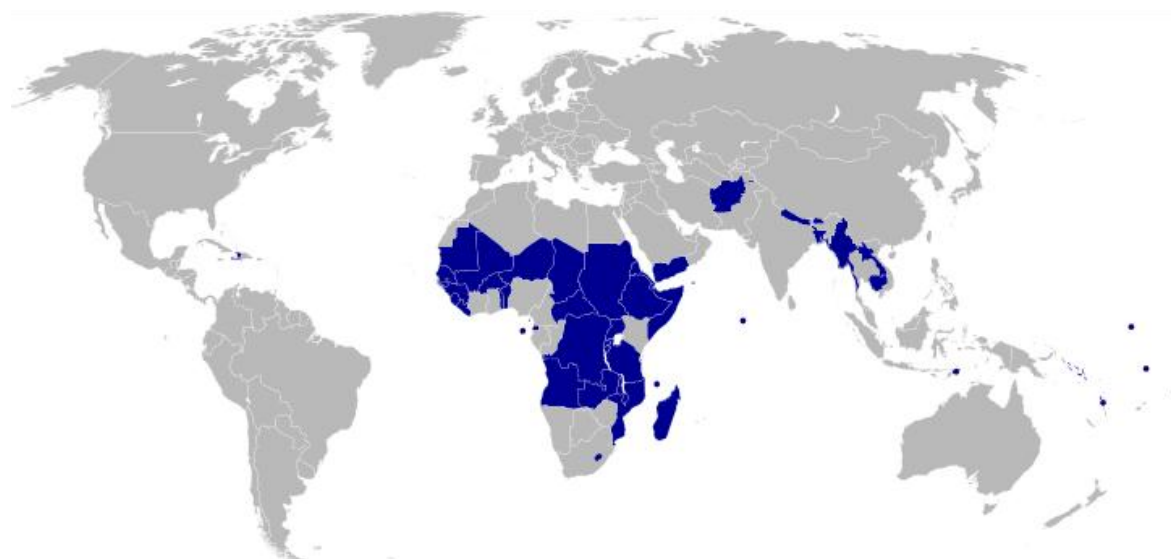
Zdroj: OECD: *DAC list of ODA recipients* [online]. [cit. 15.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/40/43540882.pdf>>

Príloha č. 2: **Zoznam najmenej rozvinutých štátov (LDC) podľa rozdelenia z 2009**

Afrika (33)	Ázia (15)	Latinská Amerika (1)
Angola Benin Burkina Faso Burundi Stredoafriická republika Čad Komory Konžská demokratická republika Džibuti Rovníková Guinea Eritrea Etiópia Gambia Guinea Guinea-Bissau Lesotho Libéria Madagascar Malawi Mali Mauretánia Mozambik Nigerská republika Rwanda São Tomé a Príncipe Senegal Sierra Leone Somálsko Sudán Togo Uganda Tanzánia Zambia	Afganistan Bangladéš Bhután Kambodža Kiribati Laos Maldivy Mjanmarsko Nepál Samoa Šalamúnove ostrovy Timor-Leste Tuvalu Vanuatu Jemen	Haiti

Zdroj: Portál UN-OHRLLS: *Least developed countries* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/62/>>

Grafické znázornenie geografického rozloženia LDC vo svete:

Zdroj: Portál Wikimedia Commons: *File: Least Developed Countries Map* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Least_Developed_Countries_map.svg>

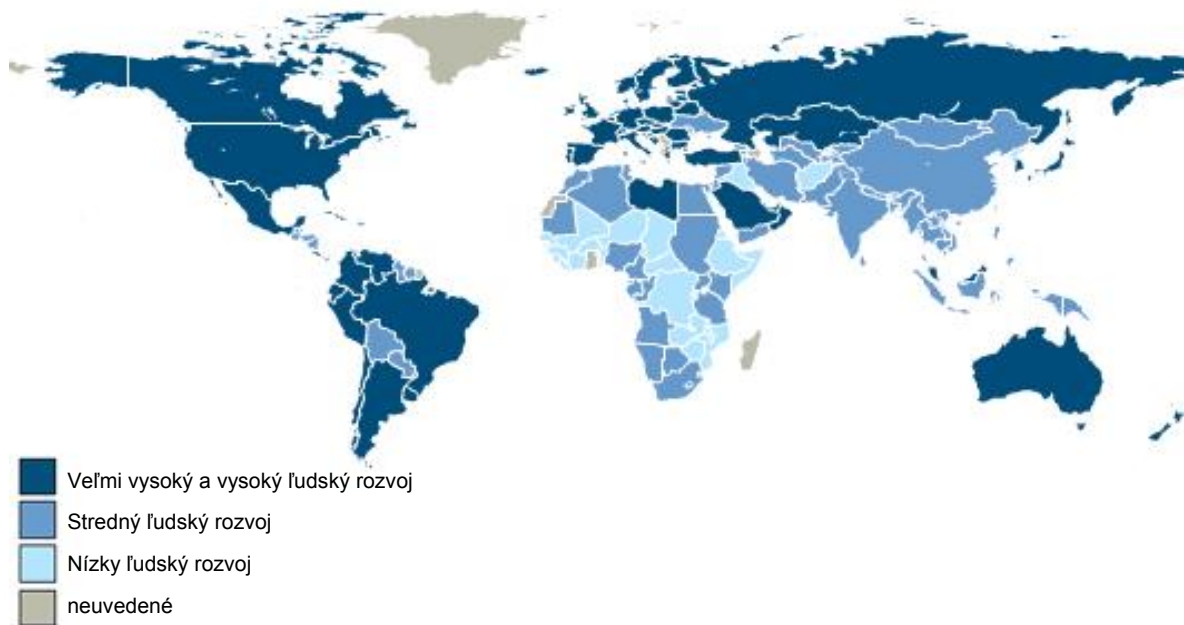
Príloha č. 3: Klasifikácia štátov podľa úrovne dosiahnutého ľudského rozvoja (HDI)

Rozvinuté štáty		Rozvojové štáty					
Veľmi vysoký stupeň ľudského rozvoja		Vysoký stupeň ľudského rozvoja		Stredný stupeň ľudského rozvoja		Nízky stupeň ľudského rozvoja	
Nórsko	0,971	Bahrajn	0,895	Arménsko	0,798	Togo	0,499
Austrália	0,970	Estónsko	0,883	Ukrajina	0,796	Malawi	0,493
Island	0,969	Poľsko	0,880	Azerbajdžan	0,787	Benin	0,492
Kanada	0,966	Slovenská rep.	0,880	Thajsko	0,783	Timor	0,489
Írsko	0,965	Maďarsko	0,879	Irán	0,782	Pobrežie slon.	0,484
Holandsko	0,964	Čile	0,878	Gruzínsko	0,778	Zambia	0,481
Švédsko	0,963	Chorvátsko	0,871	Dominik. rep.	0,777	Eritrea	0,472
Francúzsko	0,961	Lotyšsko	0,870	Sv. Vincent	0,772	Senegal	0,464
Švajčiarsko	0,960	Antigua a Bar.	0,868	Čína	0,772	Rwanda	0,460
Japonsko	0,960	Litva	0,866	Belize	0,772	Gambia	0,456
Luxembursko	0,960	Argentína	0,866	Samoa	0,771	Libéria	0,442
Fínsko	0,959	Uruguaj	0,865	Maldivy	0,771	Guinea	0,435
USA	0,956	Kuba	0,863	Jordánsko	0,770	Etiópia	0,414
Rakúsko	0,955	Bahamy	0,856	Surinam	0,769	Mozambik	0,402
Španielsko	0,955	Mexiko	0,854	Tunisko	0,769	Guinea-Bissau	0,396
Dánsko	0,955	Kostarika	0,854	Tonga	0,768	Burundi	0,394
Belgicko	0,953	Líbya	0,847	Jamajka	0,766	Čad	0,392
Taliansko	0,951	Omán	0,846	Paraguaj	0,761	Konžská dem. r.	0,389
Lichtenštajnsko	0,951	Seychely	0,845	Srí Lanka	0,759	Burkina Faso	0,389
Nový Zéland	0,950	Venezuela	0,844	Gabon	0,755	Mali	0,371
Spojené kráľ.	0,947	Saudská Arábia	0,843	Alžírsko	0,754	Stredoafrická. r.	0,369
Nemecko	0,947	Panama	0,840	Filipíny	0,751	Sierra Leone	0,365
Singapur	0,944	Bulharsko	0,840	El Salvador	0,747	Afganistan	0,352
Hongkong	0,944	Sv.Kitts a Nevis	0,838	Sýria	0,742	Nigerská rep.	0,340
Grécko	0,942	Rumunsko	0,837	Fidži	0,741		
Južná Kórea	0,937	Trinidad a Tob.	0,837	Turkmenistan	0,739		
Izrael	0,935	Čierna Hora	0,834	Palestín. sam.	0,737		
Andorra	0,934	Malajzia	0,829	Indonézia	0,734		
Slovinsko	0,929	Srbsko	0,826	Honduras	0,732		
Brunej	0,920	Bielorusko	0,826	Bolívia	0,729		
Kuvajt	0,916	Sv. Lucia	0,821	Guyana	0,729		
Cyprus	0,914	Albánsko	0,818	Mongolsko	0,727		
Katar	0,910	Rusko	0,817	Vietnam	0,725		
Portugalsko	0,909	Macedónsko	0,817	Moldavsko	0,720		
Sp. Arab. Em.	0,903	Dominika	0,814	Rovník. Guinea	0,719		
Česká republika	0,903	Grenada	0,813	Uzbekistan	0,710		
Barbados	0,903	Brazília	0,813	Kirgizsko	0,710		
Malta	0,902	Bosna a Hercegov.	0,812	Kapverdy	0,708		
		Kolumbia	0,807	Guatemala	0,704		
		Peru	0,806	Egypt	0,703		
		Turecko	0,806	Nikaragua	0,699		
		Ekvádor	0,806	Botswana	0,694		
		Maurícius	0,804	Vanuatu	0,693		
		Kazachstan	0,804	Tadžikistan	0,688		
		Libanon	0,803	Namíbia	0,686		
				Južná Afrika	0,683		
				Maroko	0,654		
				São Tomé	0,651		
				Bhután	0,619		
				Laos	0,619		
				India	0,612		
				Šalamúnove ost.	0,610		
				Kongo	0,601		
				Kambodža	0,593		
				Mianmarsko	0,586		

		Komory	0,576	
		Jemen	0,575	
		Pakistan	0,572	
		Svazijsko	0,572	
		Angola	0,564	
		Nepál	0,553	
		Madagaskar	0,543	
		Bangladéš	0,543	
		Keňa	0,541	
		Papua N. Guin.	0,541	
		Haiti	0,532	
		Sudán	0,531	
		Tanzánia	0,530	
		Ghana	0,526	
		Kamerun	0,523	
		Mauritánia	0,520	
		Džibuti	0,520	
		Lesotho	0,514	
		Uganda	0,514	
		Nigéria	0,511	

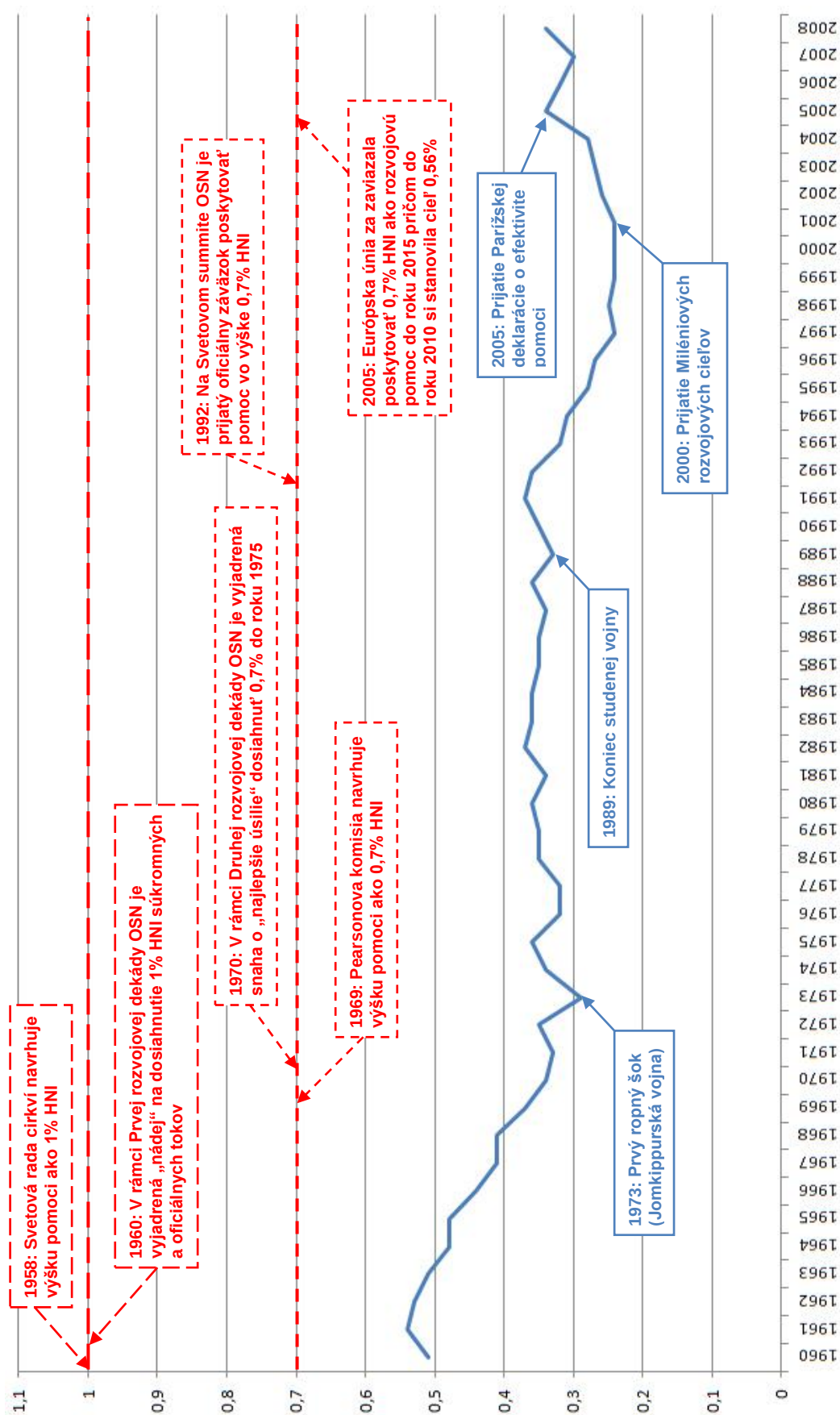
Zdroj: Portál UNDP: *Human development report 2009: HDI rankings* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/>>

Grafické znázornenie geografického rozloženia štátov podľa HDI vo svete:

Zdroj: Portál UNDP: *Human development indices world map* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/statistics/data/hd_map/>

Príloha č. 4: Ciele výšky Oficiálnej rozvojovej pomoci ako % z HNI

Zdroj: Spracované autorom podľa údajov DAC OECD: StatExtracts : DAC1 Official and Private Flows [online]. [cit. 10.04.2010]. Dostupné na internete: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TABLE1>>

Príloha č. 5: **Miléniové rozvojové ciele a ich indikátory**

Ciele a zámery (z Miléniovej deklarácie)	Ukazovatele pre monitorovanie pokroku
Cieľ 1: Odstrániť extrémnu chudobu a hlad	
Zámer 1: Znížiť na polovicu podiel ľudí s príjmom nižším ako 1 dolár na deň (v období 1990 – 2015)	1. Podiel obyvateľstva žijúceho pod 1 dolár na deň (v parite kúpnej sily) 2. Miera priepasti chudoby (výskyt x hĺbka chudoby) 3. Podiel najchudobnejších 20% obyvateľstva na národnej spotrebe
Zámer 2: Znížiť na polovicu podiel ľudí trpiacich hladom (v období 1990 – 2015)	4. Výskyt podvyživených detí do 5 rokov veku 5. Podiel obyvateľstva pod minimálnou úrovňou príjmu kalorickej energie z požívatín
Cieľ 2: Dosiahnuť univerzálne základné vzdelanie	
Zámer 3: Zabezpečiť, aby do r. 2015 deti na celom svete, chlapci a dievčatá rovnako, mali možnosť absolvovať kompletne základné vzdelanie	6. Čistá miera zápisu na základné školy 7. Podiel detí, ktoré začnú 1. ročník a dokončia 5. ročník základnej školy 8. Miera negramotnosti obyvateľov vo veku 15-24 rokov
Cieľ 3: Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien	
Zámer 4: Odstrániť rodovú nerovnosť v základnom a stredoškolskom vzdelávaní do r. 2005 a na ostatných stupňoch vzdelávania do r. 2015	9. Pomer dievčat a chlapcov v základnom, stredoškolskom a vysokoškolskom vzdelávaní 10. Pomer gramotných žien a mužov vo veku 15-24 rokov 11. Podiel žien na zamestnanosti v hospodárstve (s výnimkou poľnohospodárstva) 12. Podiel kresiel v národnom parlamente obsadených ženami
Cieľ 4: Znížiť detskú úmrtnosť	
Zámer 5: Znížiť o dve tretiny úmrtnosť detí do 5 rokov (v období 1990 – 2015)	13. Úmrtnosť detí do 5 rokov života 14. Dojčenská úmrtnosť 15. Podiel detí vo veku 1 rok, zaočkovaných proti osýpkam
Cieľ 5: Zlepšiť zdravie matiek	
Zámer 6: Znížiť o tri štvrtiny úmrtnosť matiek (v období 1990 – 2015)	16. Materská úmrtnosť 17. Podiel pôrodov za účasti kvalifikovaného zdravotníckeho personálu
Cieľ 6: Bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám	
Zámer 7: Do r. 2015 zastaviť a začať znižovať šírenie HIV/AIDS	18. Rozšírenie HIV u 15-24 ročných tehotných žien 19. Miera používania kondómov z celkovej antikoncepcie 20. Počet detí-sirôt v dôsledku HIV/AIDS
Zámer 8: Do r. 2015 zastaviť a začať znižovať výskyt malárie a ďalších vážnych chorôb	21. Rozšírenie a miera úmrtnosti spojená s maláriou 22. Podiel obyvateľstva v rizikových oblastiach malárie, používajúcich účinnú prevenciu a liečebné postupy 23. Rozšírenie a miera úmrtnosti spojená s tuberkulózou 24. Podiel prípadov tuberkulózy zistených a liečených DOTS postupom
Cieľ 7: Zabezpečiť environmentálnu udržateľnosť	
Zámer 9: Integrovať princípy udržateľného rozvoja do národných politík a znižovať straty environmentálnych zdrojov	25. Podiel zalesnenej plochy krajiny 26. Pomer chránených oblastí na zachovanie biologickej diverzity k celkovej rozlohe krajiny 27. Spotreba energie (kg nafty) na 1 dolár HDP (v parite kúpnej sily) 28. Emisie oxidu uhličitého na obyvateľa a spotreba ozón-redukujúcich chlórfluóruhľovodíkov CFCs (v ODP tonách)

	29. Podiel obyvateľstva používajúceho tuhé palivá
Zámer 10: Do r. 2015 znížiť na polovicu podiel ľudí bez prístupu k nezávadnej pitnej vode	30. Podiel obyvateľstva s udržateľným prístupom k zdrojom pitnej vody, v mestských a vidieckych osídleniach
Zámer 11: Do r. 2020 dosiahnuť výrazné zlepšenie života aspoň 100 miliónov ľudí žijúcich v slumoch	31. Podiel mestského obyvateľstva napojeného na verejnú kanalizáciu alebo septik 32. Podiel domácností s prístupom k bezpečnému bývaní (vlastníckemu alebo nájomnému)
Cieľ 8: Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj	
Zámer 12: Pokračovať v rozvíjaní otvoreného, na pravidlách založeného, predvídateľného a nediskriminačného systému obchodovania a finančného systému Zahŕňa záväzok k dobrej správe vecí verejných, k rozvoju, znižovaniu chudoby – na národnej aj medzinárodnej úrovni	Oficiálna rozvojová pomoc (ODA) 33. Čistá ODA, celkovo a pre LCDs, ako percento z hrubého národného príjmu donorov OECD/DAC 34. Podiel celkovej bilaterálnej ODA od OECD/DAC donorov na základné sociálne služby (základné vzdelávanie, primárna zdravotná starostlivosť, výživa, pitná voda a odkanalizovanie) 35. Podiel bilaterálnej ODA od OECD/DAC donorov bez špecifikovaného účelu 36. ODA pre vnútrozemské krajiny ako podiel ich hrubého národného príjmu 37. ODA pre malé ostrovné štáty ako podiel ich hrubého národného príjmu
Zámer 13: Riešiť špeciálne potreby najzaostalejších krajín Zahŕňa: exporty najzaostalejších krajín bez tarifných a množstevných obmedzení, program oddĺženia pre najviac zadlžené krajiny (HIPC) a zrušenie oficiálneho bilaterálneho dlhu, štedrejšia oficiálna rozvojová pomoc krajinám zaviazaným k znižovaniu chudoby	<u>Prístup k trhom</u> 38. Podiel celkových dovozov rozvinutých krajín (s výnimkou dovozu zbraní) z rozvojových krajín a LCDs, na ktoré sa nevzťahuje clo 39. Priemerné clá uvalené rozvinutými krajinami na poľnohospodárske, textilné a odevné výrobky z rozvojových krajín 40. Podpora poľnohospodárstvu v OECD krajinách ako percento ich HDP 41. Podiel ODA poskytnutej na pomoc pri vybudovaní obchodnej kapacity
Zámer 14: Riešiť osobitné potreby malých vnútrozemských a ostrovných štátov (cez Akčný program udržateľného rozvoja malých ostrovných rozvojových štátov a výsledkov 22. špeciálneho zasadnutia valného zhromaždenia)	<u>Udržateľnosť dlhov</u> 42. Počet krajín, ktoré dosiahli ich HIPC body rozhodnutia, a počet krajín, ktoré dosiahli ich HIPC body ukončenia (kumulatívne) 43. Oddĺženie v rámci HIPC iniciatívy (v US\$) 44. Dlhová služba ako percento vývozov tovarov a služieb
Zámer 15: Riešiť problémy dlhov rozvojových krajín cez národné a medzinárodné opatrenia za účelom udržateľnosti dlhov	
Zámer 16: V spolupráci s rozvojovými krajinami navrhnuť a zavádzať stratégie zamestnania pre mladých ľudí	45. Miera nezamestnanosti 15-24 ročných, muži-ženy-celkovo
Zámer 17: V spolupráci s farmaceutickými spoločnosťami poskytnúť prístup k dostupným základným liekom v rozvojových krajinách	46. Podiel obyvateľstva s prístupom k dostupným základným liekom na udržateľnej báze
Zámer 18: V spolupráci so súkromným sektorom sprístupniť prínosy nových technológií, osobitne informačných a komunikačných	47. Telefónne linky a užívatelia mobilných telefónov na 100 obyvateľov 48. Používané osobné počítače na 100 obyvateľov a užívatelia Internetu na 100 obyvateľov

Zdroj: Ministerstvo zahraničných vecí SR: *Miléniové rozvojové ciele* [online]. [cit. 20.04.2010]. Dostupné na internete: <[http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FE7D7DC125766500389E84_SK/\\$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf](http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CB994940132FE7D7DC125766500389E84_SK/$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf)>

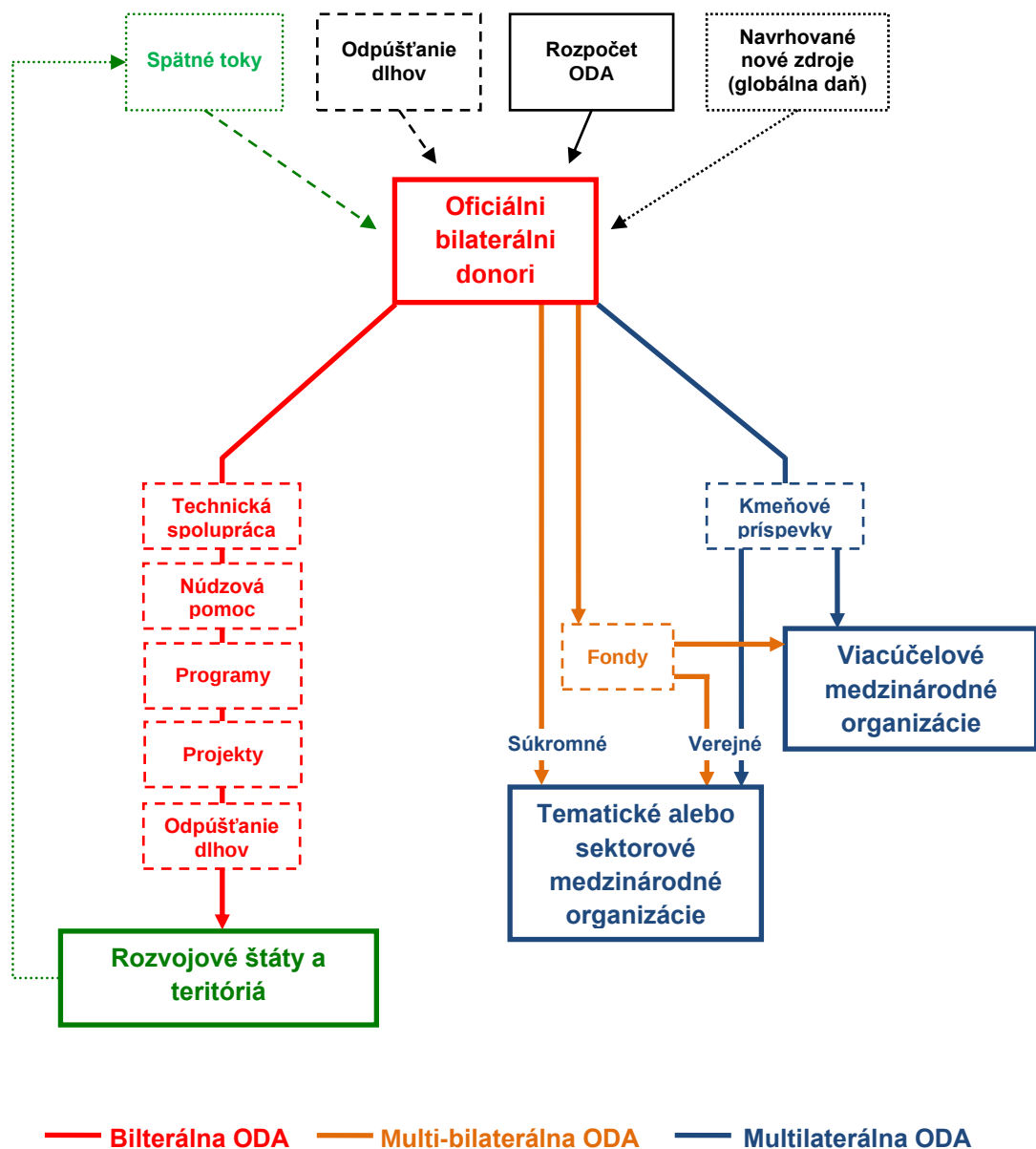
Príloha č. 6: Ciele Parížskej deklarácie o efektívite pomoci

Princípy a indikátory	Ciele do roku 2010
Princíp Vlastníctva	
1. <u>Operačné rozvojové stratégie</u> – počet štátov s národnými rozvojovými stratégiami (vrátane PRS), ktoré obsahujú jasne formulované strategické priority naviazané na strednodobý rámec výdavkov a sú odzrkadlené v štátnom rozpočte	Aspoň 75% štátov má mať vypracované operačné rozvojové stratégie
Princíp Zosúlad'ovania	
2. <u>Spoľahlivé národné systémy</u> – počet štátov so systémom verejného obstarávania a manažmentu verejných financií partnerov (a) v súlade so široko akceptovanými zásadami dobrej správy vecí verejných alebo (b) v procese vývoja k tomuto stavu	(a) Manažment verejných financií – polovica štátov sa má posunúť aspoň o 0,5 bodu na výkonnostnej škále PFM/CPIA (b) Obstarávanie – tretina štátov sa má posunúť o jeden stupeň (D – C – B – A) na škále indikátora pre tento cieľ
3. <u>Toky pomoci sú zosúladené s národnými prioritami</u> – percento pomoci do vládneho sektora vykázané v štátnom rozpočte recipienta	Znížiť na polovicu podiel pomoci do vládneho sektora nevykázaného v štátnom rozpočte (aspoň s 85% uvedených v rozpočte)
4. <u>Posilnenie kapacít koordinovanou podporou</u> – percento podpory rozvoja kapacít prostredníctvom koordinovaných programov konzistentných s národnými rozvojovými stratégiami	50% technickej spolupráce bude poskytnutej cez koordinované programy v súlade s národnými rozvojovými stratégiami
5. a) <u>Využívanie systémov manažmentu verejných financií partnerských štátov</u> – percento pomoci a donorov, ktorí využívajú systémy manažmentu verejných financií partnerov (a) v súlade so široko akceptovanými zásadami dobrej správy vecí verejných alebo (b) v procese vývoja k tomuto stavu b) <u>Využívanie systémov verejného obstarávania partnerských štátov</u> – percento pomoci a donorov, ktorí využívajú systémy verejného obstarávania partnerov (a) v súlade so široko akceptovanými zásadami dobrej správy vecí verejných alebo (b) v procese vývoja k tomuto stavu	Percento donorov: Všetci donori využívajú manažment verejných financií a systémy verejného obstarávania partnerov Percento pomoci: Zníženie o dve tretiny pomoci, ktorá nevyužíva manažment verejných financií a systémy verejného obstarávania partnerov
6. <u>Posilnenie kapacít vyhýbaním sa paralelným implementačným štruktúram</u> – počet paralelných projektových implementačných jednotiek	Zníženie o dve tretiny paralelných projektových implementačných jednotiek
7. <u>Predpovedateľnosť pomoci</u> – percento výdavkov pomoci vykonaných na základe dohodnutých harmonogramov v ročných alebo viacročných rámcoch	Znížiť o polovicu podiel pomoci neposkytnutej v tom fiškálnom roku, v ktorom bola naplánovaná
8. <u>Neviazaná pomoc</u> – percento neviazanej bilaterálnej pomoci	Kontinuálny pokrok v čase
Princíp Harmonizácie	
9. <u>Využívanie všeobecných úprav a procedúr</u> – percento pomoci poskytnutej ako programová pomoc	66% pomoci má byť poskytnutej v kontexte programového prístupu
10. <u>Podpora zdieľanej analytickej činnosti</u> – percento (a) intervencií na mieste a/alebo (b) analytickej práce, ktoré sú zdieľané	40% intervencií na mieste je zdieľaných viacerými donormi 60% analytickej práce je zdieľanej viacerými donormi

Princíp Orientácie na výsledky	
11. <u>Výsledkovo-orientovaný rámec</u> – počet štátov s transparentným a monitorovateľným rámcom pre hodnotenie výkonov voči (a) národným rozvojovým stratégiám a (b) sektorovým programom	Znížiť o tretinu počet štátov bez transparentného a monitorovateľného rámca pre hodnotenie výkonov
Princíp vzájomnej zodpovednosti	
12. <u>Vzájomná zodpovednosť</u> – počet partnerských štátov, ktoré podniknú vzájomné zhodnotenie pokroku v implementácii prijatých záväzkov o efektívite pomoci vrátane tých v tejto deklarácii	Všetky partnerské štáty majú mať vzájomné zhodnotenie

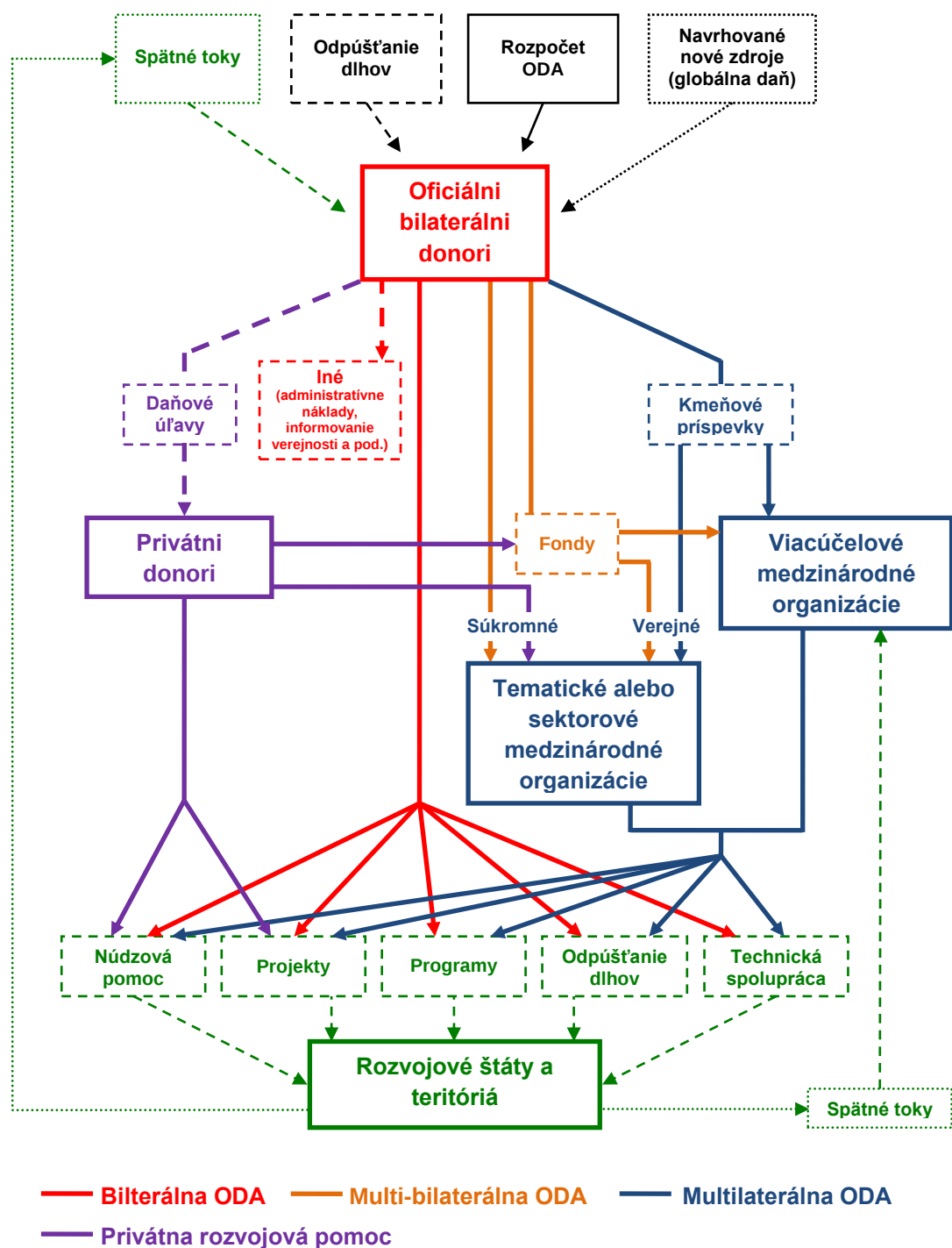
Zdroj: *The Paris Declaration on Aid Effectiveness* [online]. [cit. 20.04.2010]. Str. 9 – 10 (preklad autora).
Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/dataoecd/11/41/34428351.pdf>>

Príloha č. 7: Rozvojová pomoc z perspektívy donorov

Zdroj: Upravené autorom podľa IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 20.04.2010]. Str. 15. Dostupné na internete: <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>

Príloha č. 8: Rozvojová pomoc z perspektívy recipientov

Zdroj: Upravené autorom podľa IDA: *Aid Architecture : An Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows* [online]. Máj 2008 [cit. 20.04.2010]. Str. 17. Dostupné na internete: <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866-1172527584498/Aidarchitecture.pdf>